

ОЛЕКСАНДР ГРІН

**ДЕЛІКТИ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ
УКРАЇНИ**

АЛЬБОМ СХЕМ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Грін О.О.

Делікти в цивільному праві України: Навчальний посібник: Альб. схем / О.О.Грін. – Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2013. – 243с.

Навчальний посібник з дисципліни „Делікти в цивільному праві України” розроблений згідно з вимогами Болонського процесу та відповідає навчальній програмі із вказаної дисципліни у вищих юридичних навчальних закладах. Видання у систематизованому вигляді знайомить студентів з теорією зобов'язань з відшкодування шкоди та спеціальними (факультативними) видами деліктів у цивільному праві України.

Навчальний посібник розрахований на студентів, аспірантів та викладачів вищих юридичних навчальних закладів і факультетів. Видання може бути корисним також практичним працівникам нотаріату, прокуратури, адвокатури та всім, хто цікавиться питаннями цивільного права.

Рецензенти:

Трачук П.А., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного та адміністративного права, декан юридичного факультету ЗакДУ.

Черевко П.П., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ЗакДУ.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського державного університету. Протокол № 5 від 31 січня 2013р.

Схвалено рішенням кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Закарпатського державного університету від 23 січня 2013р., протокол № 7

ПЕРЕДМОВА

Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, є одним з найважливіших правових засобів захисту прав та законних інтересів суб'єктів права. У сучасних ринкових умовах такий спосіб захисту як відшкодування шкоди є основним для відновлення матеріального стану чи компенсації моральної шкоди потерпілій особі.

Вказані зобов'язання займають у системі цивільного права особливе місце, яке зумовлене тим, що зобов'язання із відшкодування шкоди мають чітко виражену правозахисну (охоронну) спрямованість. Вони будуються на імперативних засадах із вираженим наданням переваг потерпілій особі, хоча перед правозастосовчою практикою постає проблема встановлення справедливого балансу між інтересами потерпілих і правопорушників.

Актуальність проблеми відшкодування шкоди зумовлюється ще й тим, що сама концепція відшкодування завданої шкоди протягом останніх років зазнала істотних змін. Якщо раніше цивільне законодавство було зорієнтоване на встановлення наслідків заподіяної шкоди, то сьогодні на перший план виходить завдання її відшкодування потерпілій особі. Умови реалізації права на відшкодування шкоди потребують постійного дослідження ефективності функціонування правового механізму, спрямованого на регулювання процесу захисту цивільних прав.

Вивчення дисципліни «Делікти в цивільному праві України» має важливе значення для підготовки юристів вищої кваліфікації. Пропонований навчальний посібник у систематизованому вигляді знайомить студентів з теорією зобов'язань з відшкодування шкоди та спеціальними (факультативними) видами деліктів у цивільному праві України. Зобов'язання заподіяння шкоди в посібнику розглядаються через призму зобов'язального (охоронного) правовідношення. Автором визначено співвідношення зобов'язання заподіяння шкоди з категорією цивільно-правової відповідальності, проаналізовано особливості об'єкта, суб'єктного складу, змісту, порядку виконання, підстав та умов виникнення цих зобов'язань.

Для полегшення засвоєння тем курсу пропонується вивчати поняття, принципи, функції інституту (зобов'язань) відшкодування шкоди, їх класифікацію за допомогою схем, що розкривають елементи та логіку структури цієї дисципліни. Розглянуті в роботі спеціальні делікти структурно розміщені згідно з класифікацією деліктних зобов'язань залежно від порядку відшкодування (компенсації) завданої шкоди, особливостей суб'єктного складу заподіювачів шкоди та специфіки способів її заподіяння.

Нормативною базою навчального посібника є: Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс, Кримінальний кодекс, Кримінальний процесуальний кодекс, закони України «Про захист прав споживачів», «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про державну службу», «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», «Про використання ядерної енергії

та радіаційну безпеку», «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення», «Про застосування амністії в Україні», «Про службу в органах місцевого самоврядування», та інші законні та підзаконні нормативно-правові акти. Законодавство України подано станом на 01.03.2013р.

При написанні посібника автором використано праці Б.С.Антимонова, А.М.Белякової, Д.В.Бобрової, М.Д.Бойка, О.Л.Жуковської, О.С.Іоффе, І.С.Канзафарової, Т.С.Ківалової, О.А.Красавчикова, Н.С.Малеїна, Г.К.Матвеева, В.Т.Нора, В.А.Ойгензіхта, О.О.Отраднової, С.Д.Русу, В.Т.Смирнова, А.А.Собчака, Р.О.Стефанчука, Е.А.Флейшиц, Є.О.Харитонова, Я.М.Шевченко, С.І.Шимон, О.М.Ерделевського, К.Б.Ярошенка та інших відомих вчених-цивілістів.

Альбом схем має низку переваг перед іншими навчальними виданнями. Побудова посібника у вигляді схем дає можливість студенту текстуально і візуально засвоїти таку групу недоговірних зобов'язань як зобов'язання заподіяння шкоди. Посібник можна використовувати з метою самоконтролю отриманих знань та повторення пройденого матеріалу, що сприятиме формуванню системних знань про сучасний стан інституту (зобов'язань) відшкодування шкоди.

Посібник містить орієнтовний список нормативної, монографічної та навчальної літератури, обов'язкової для опрацювання студентами.

Автор жодним чином не претендує на вичерпність охоплення тем курсу, ні, тим паче, на повноту і правильність вміщених тут суджень. Втім, вважаємо, що наші думки та викладені підходи будуть корисними молодим юристам, особливо ж студентам вищих навчальних юридичних закладів.

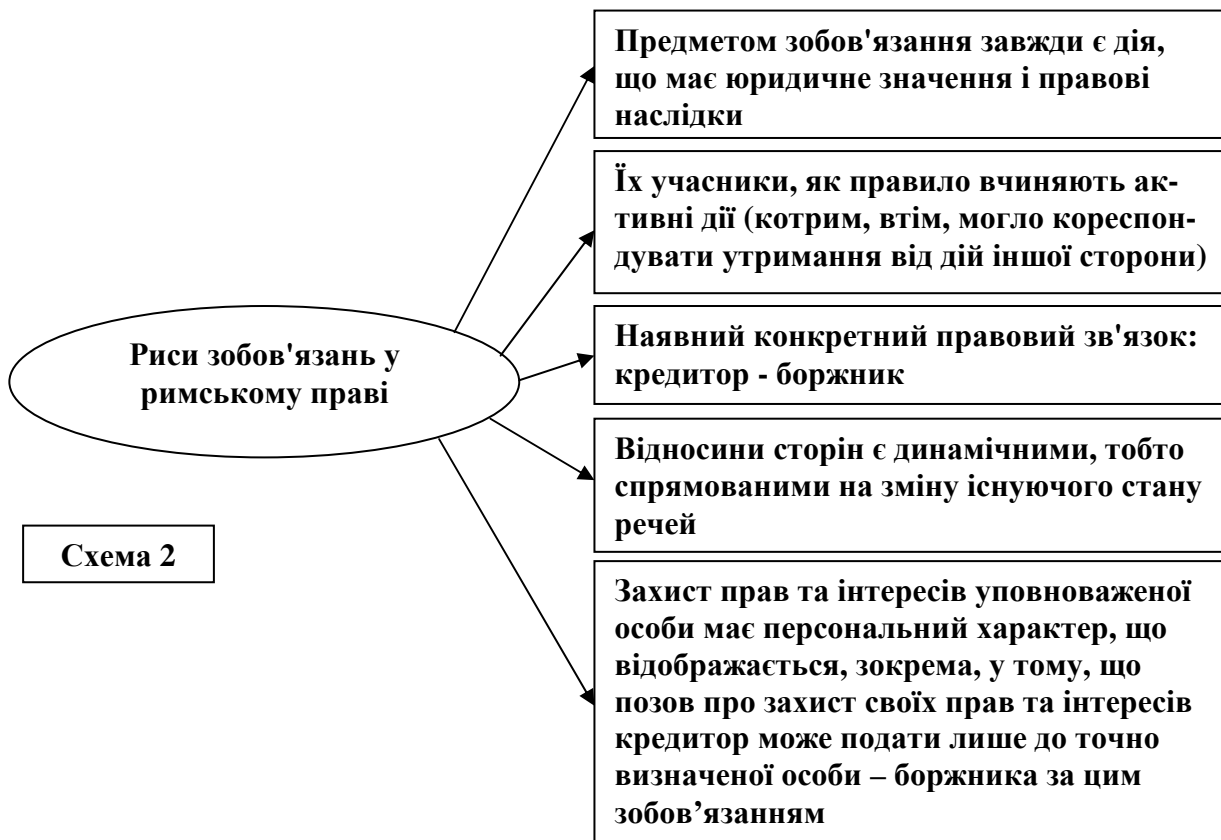
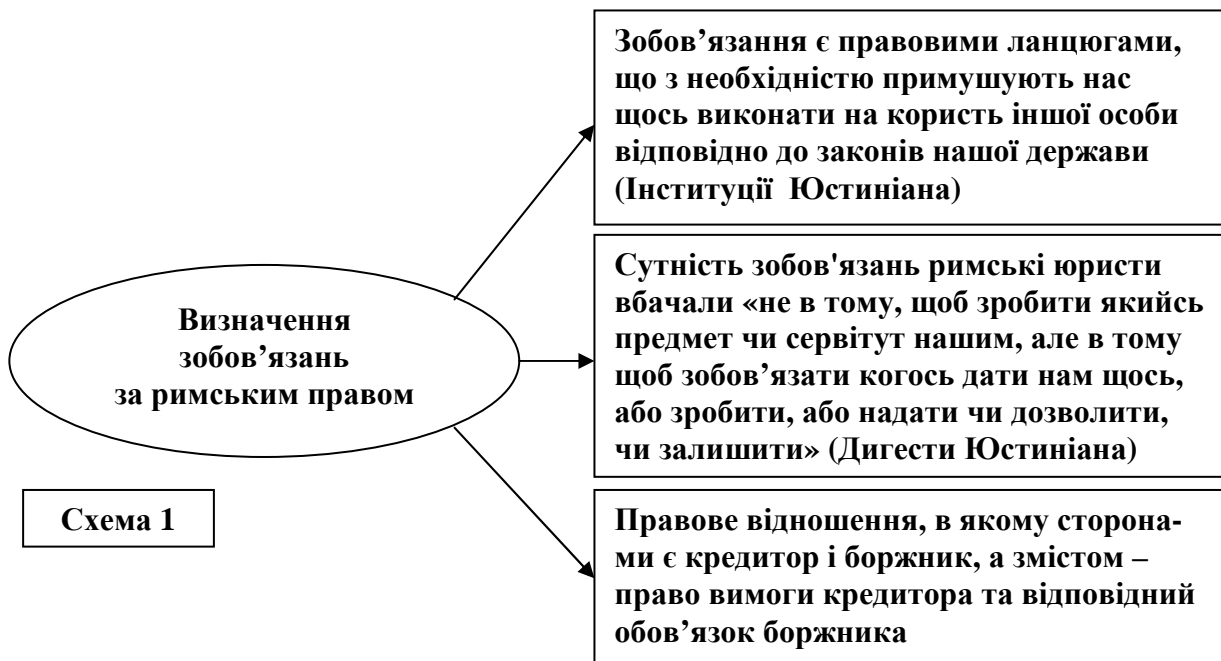
Автор буде вдячний читачам за конструктивні зауваження і пропозиції, спрямовані на удосконалення навчального посібника, і намагатиметься врахувати їх у подальшій роботі.

Усі побажання та зауваження щодо вдосконалення структури та змісту навчального посібника просимо надсилати на адресу: Україна, 88015, м.Ужгород, вул.Заньковецької 87/б, Закарпатський державний університет, кафедра цивільно-правових дисциплін.

З повагою до читача
Олександр Грін

Розділ 1. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Зобов'язання відшкодування шкоди в системі зобов'язань за цивільним законодавством України

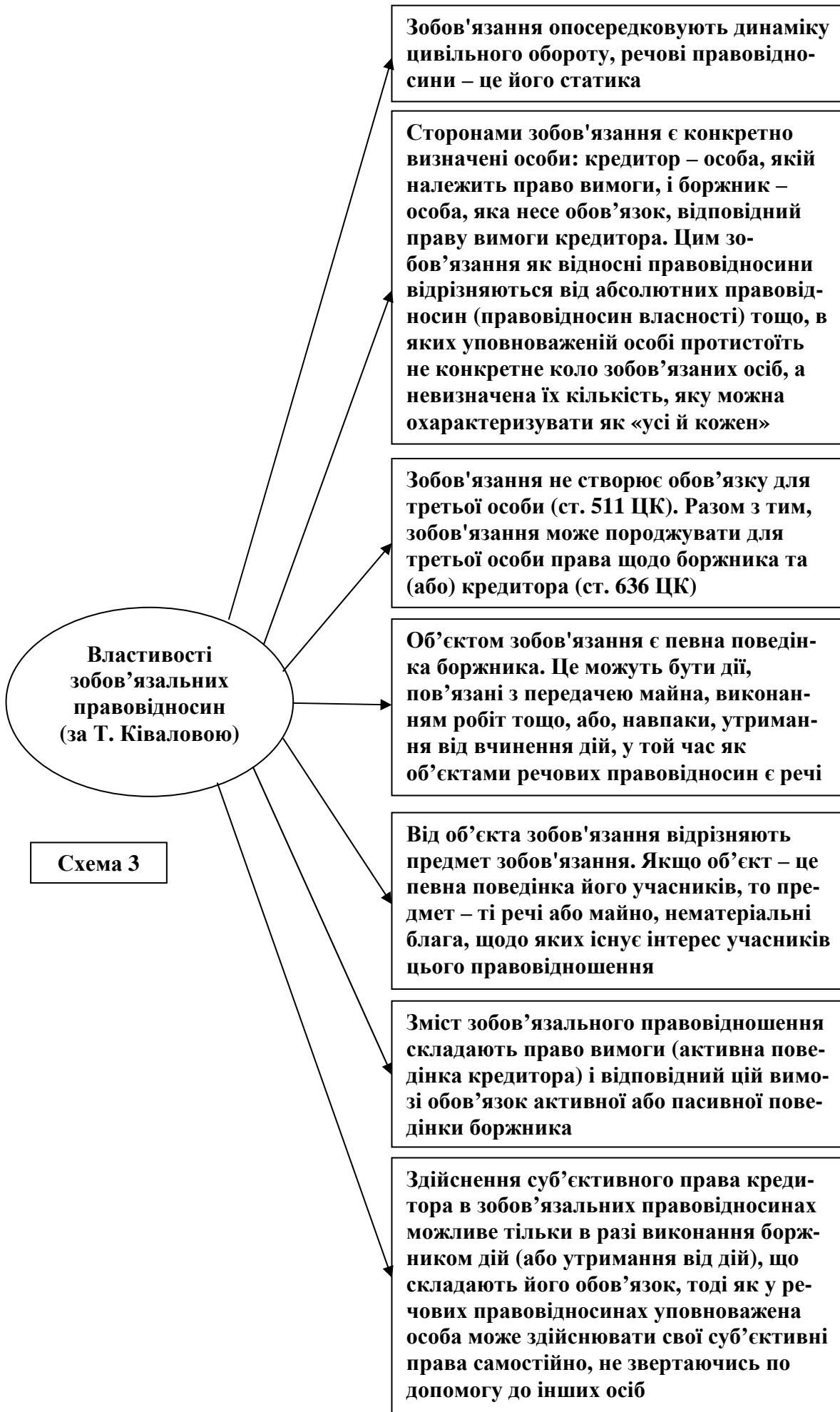
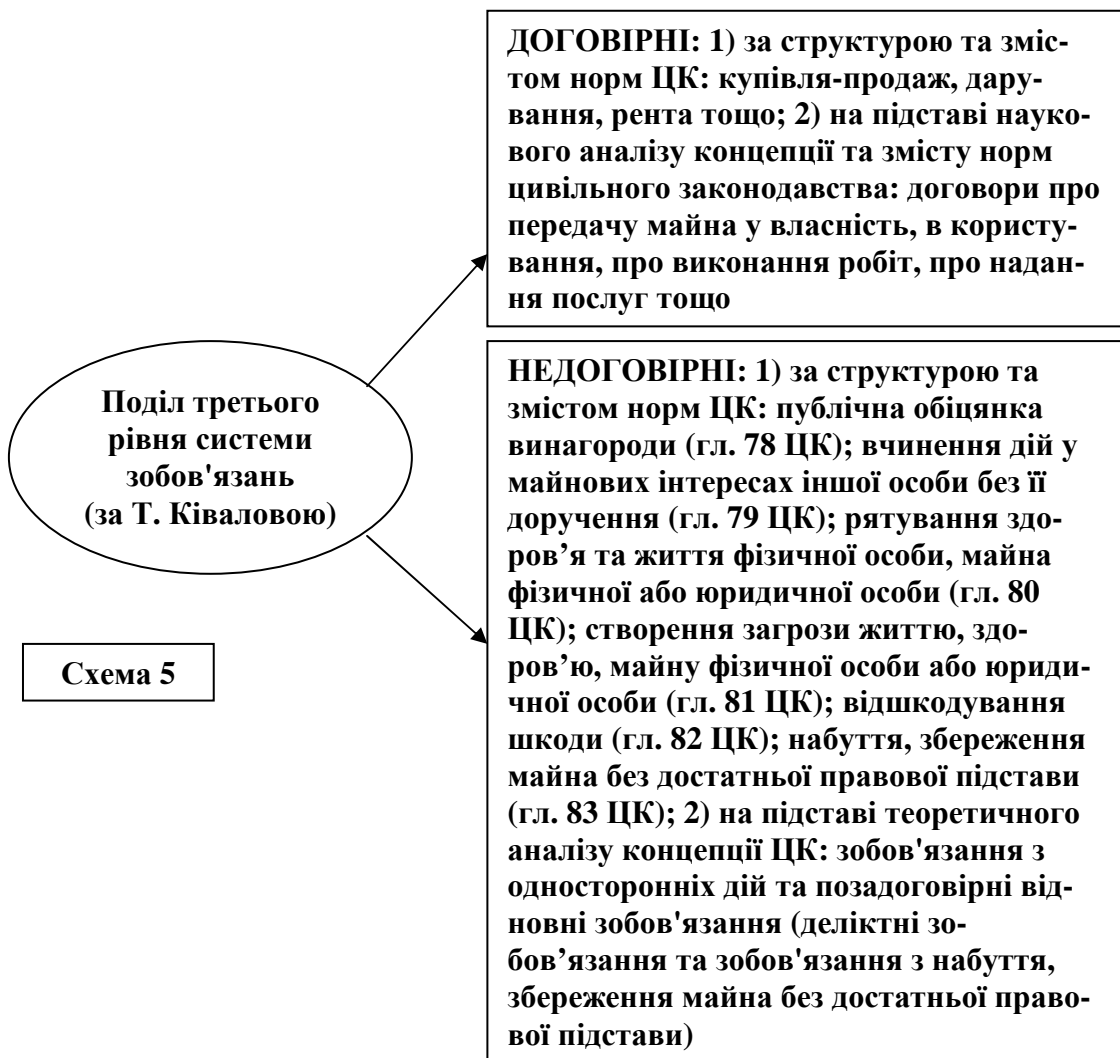
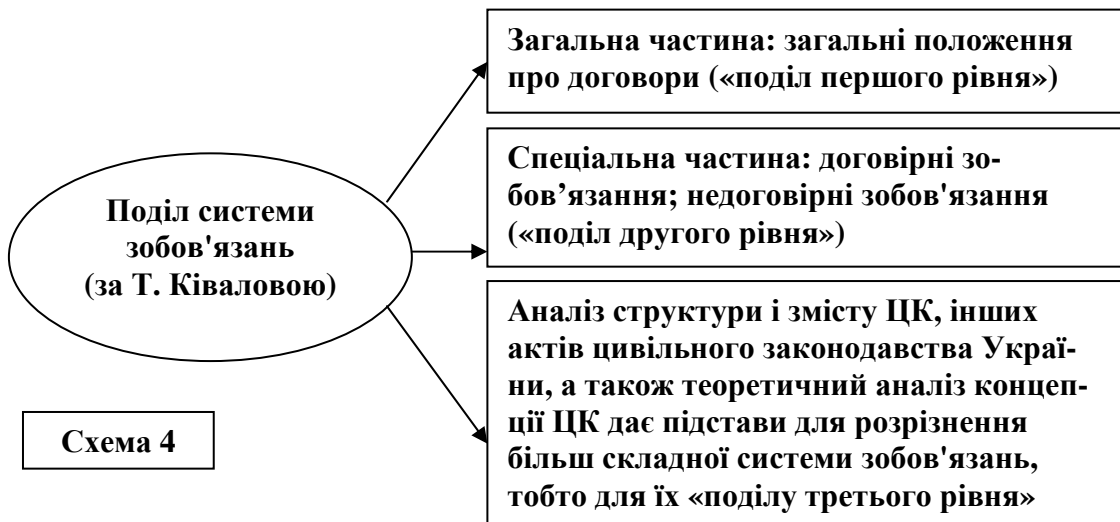
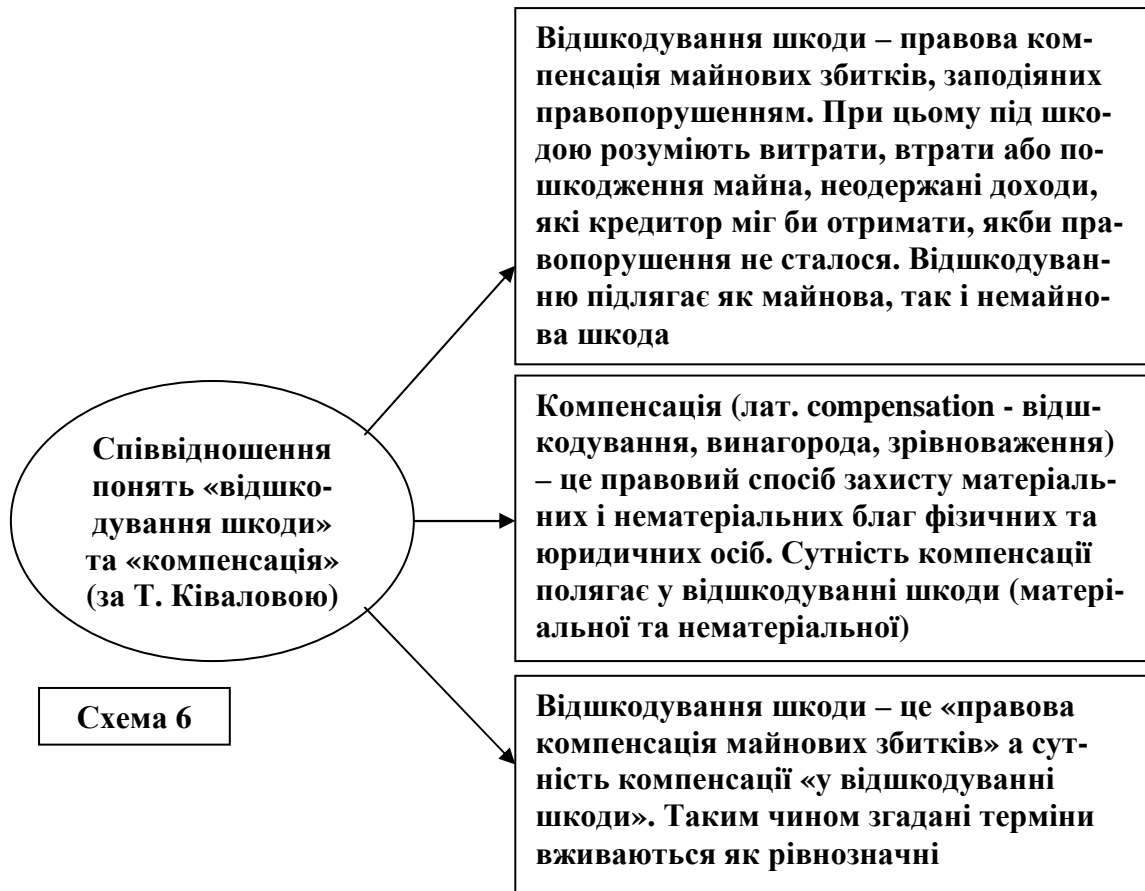

Схема 3

Поняття зобов'язань відшкодування шкоди за цивільним законодавством України

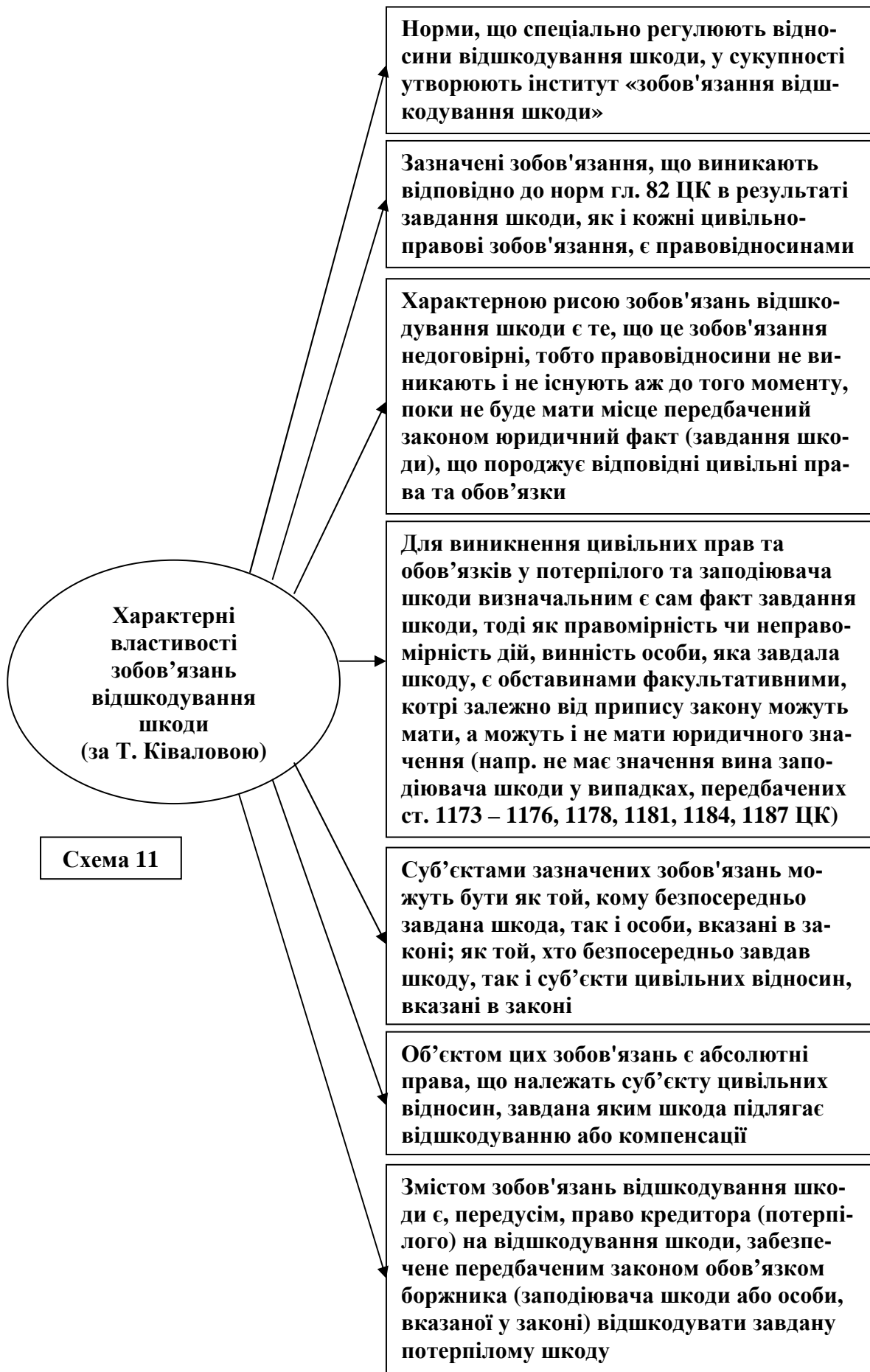

Схема 11

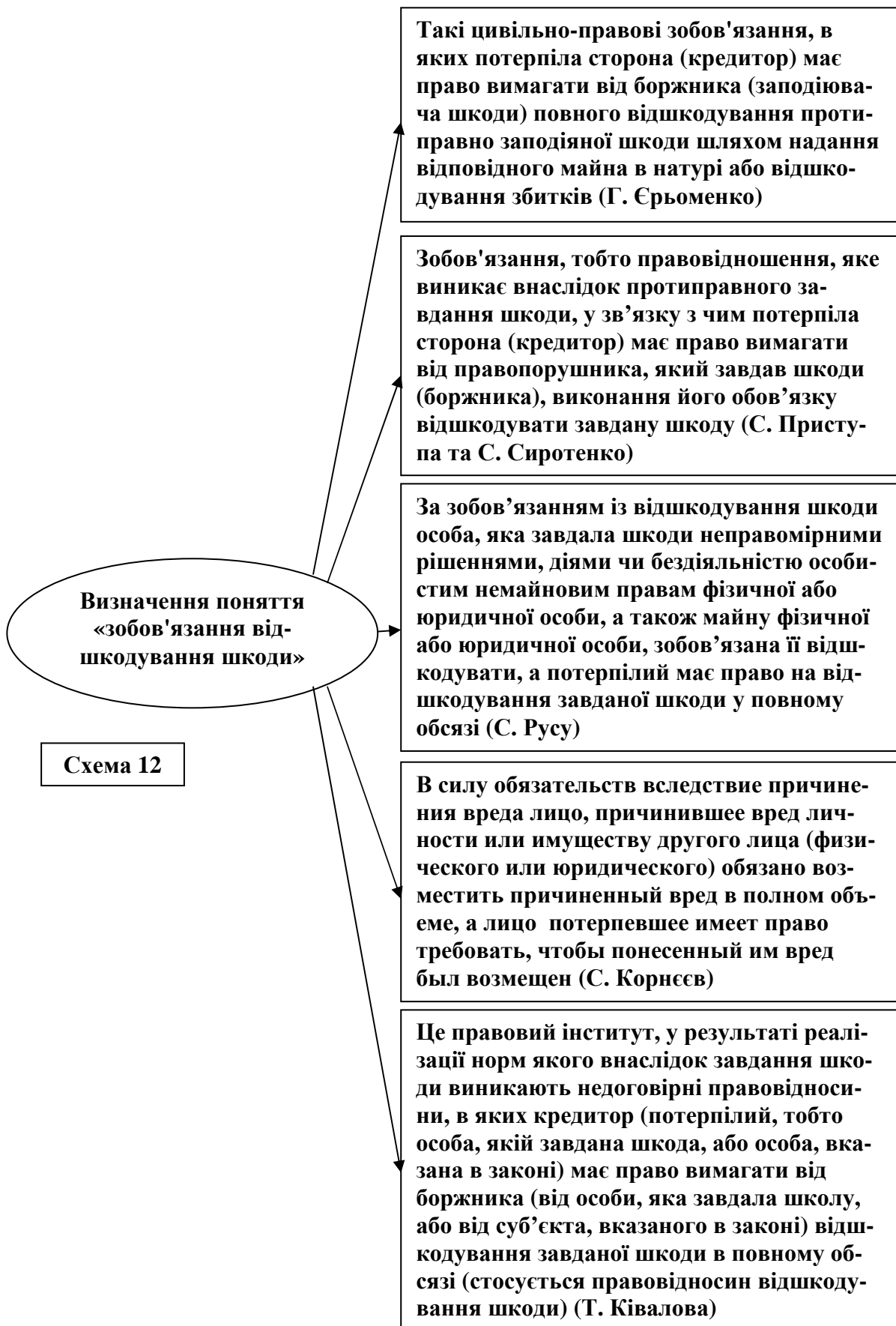
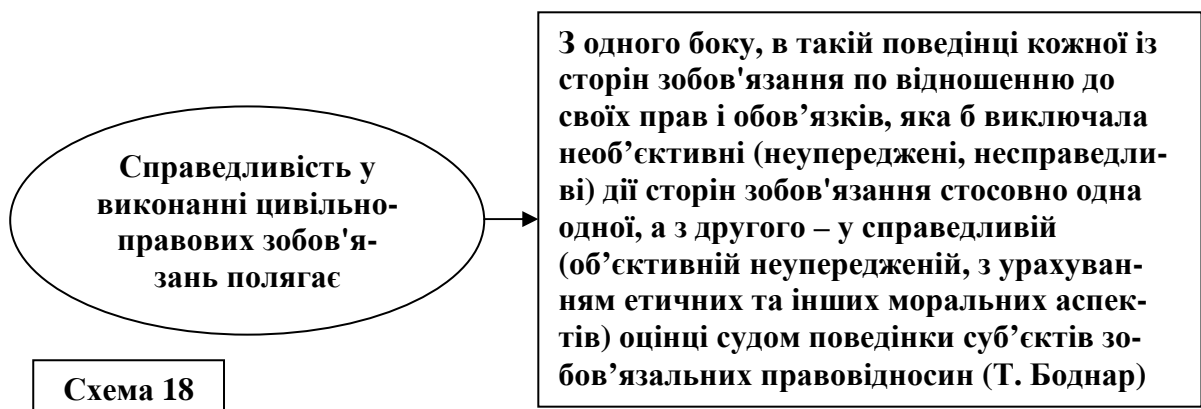
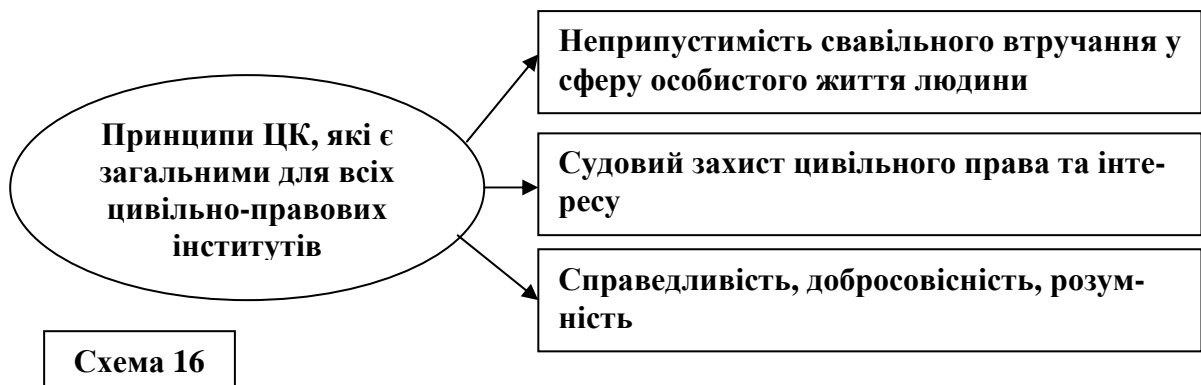
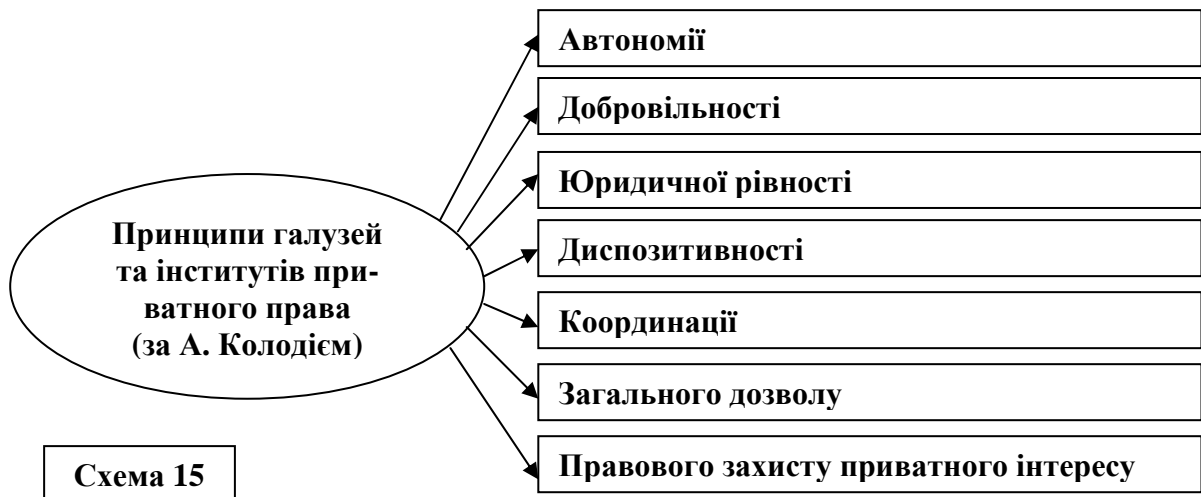
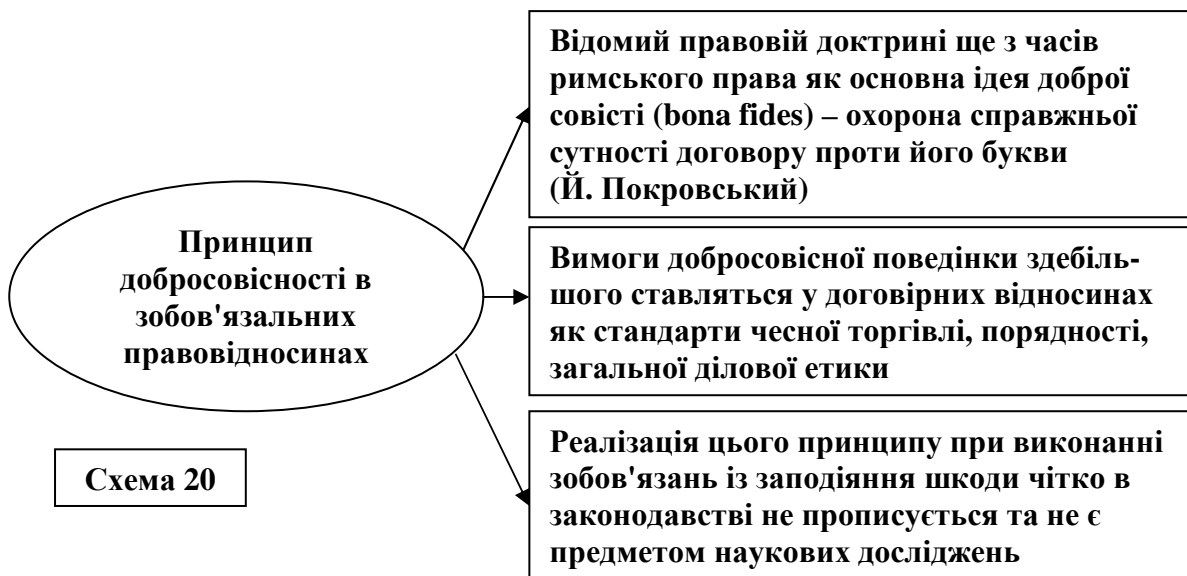
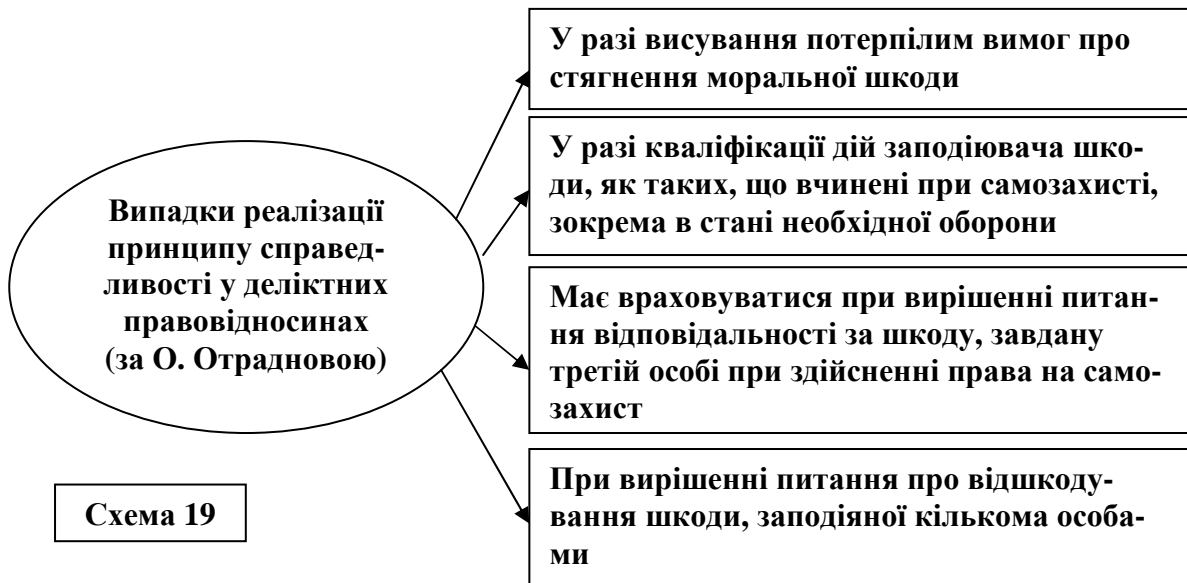

Схема 12

Принципи інституту (зобов'язань) відшкодування шкоди

Конкретизація засад добросовісності в межах зобов'язання (за Н. Кузнєцовою)

Схема 22

Це загальний порядок, що передбачає необхідність: а) кожній стороні зробити все, що взаємно полегшить виконання зобов'язання, і уникати того, що може ускладнити або унеможливити їх виконання; б) уникати порушення прав іншої сторони; в) дійсно робити спільно все, що потребує досягнення мети зобов'язання; г) надавати бажану інформацію про виконання первісних дій з реалізації зобов'язання

Принцип добросовісності в деліктних правовідносинах (за О. Отраднвоюю)

Схема 23

Особа, яка заподіяла шкоду, діяла недобросовісно, оскільки повинна була утриматися від таких дій

Після заподіяння шкоди вказаний принцип проявляється у недопущенні збільшення розміру заподіяної шкоди, вчиненні заподіювачем шкоди всіх дій, спрямованих на мінімізацію розміру заподіяної шкоди, якомога скорішому добровільному відшкодуванні шкоди

Добросовісною має бути поведінка особи, що діяла в стані необхідної оборони. Заподіяння шкоди тут можливо виключно як захист, але ніколи – як поведінка навмисна, з безпосередньою метою завдати шкоду

Принцип розумності у цивільних правовідносинах

Схема 24

Розумні строки (ст. 666, 670, 688 та ін. ЦК)

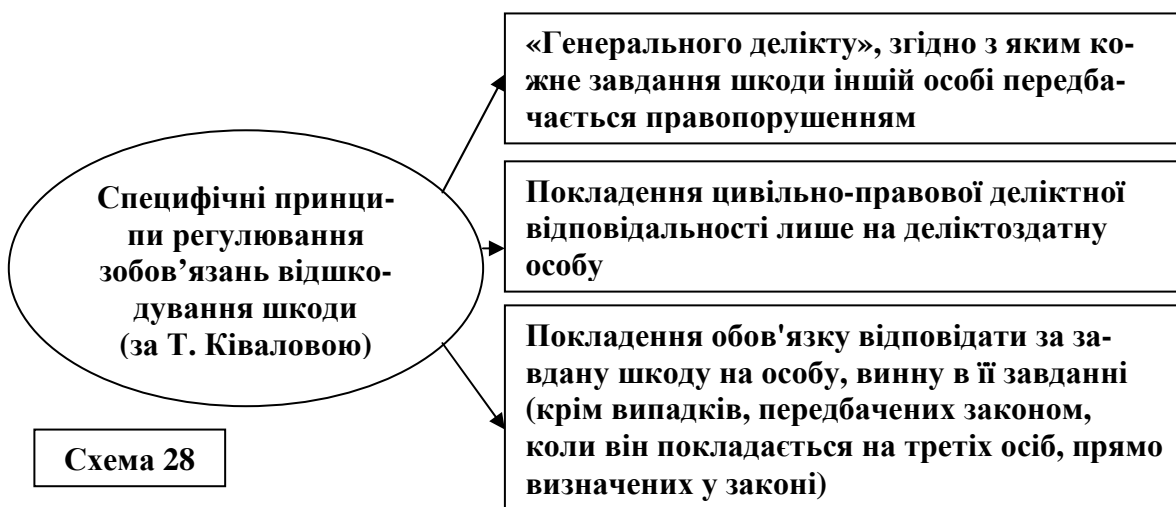
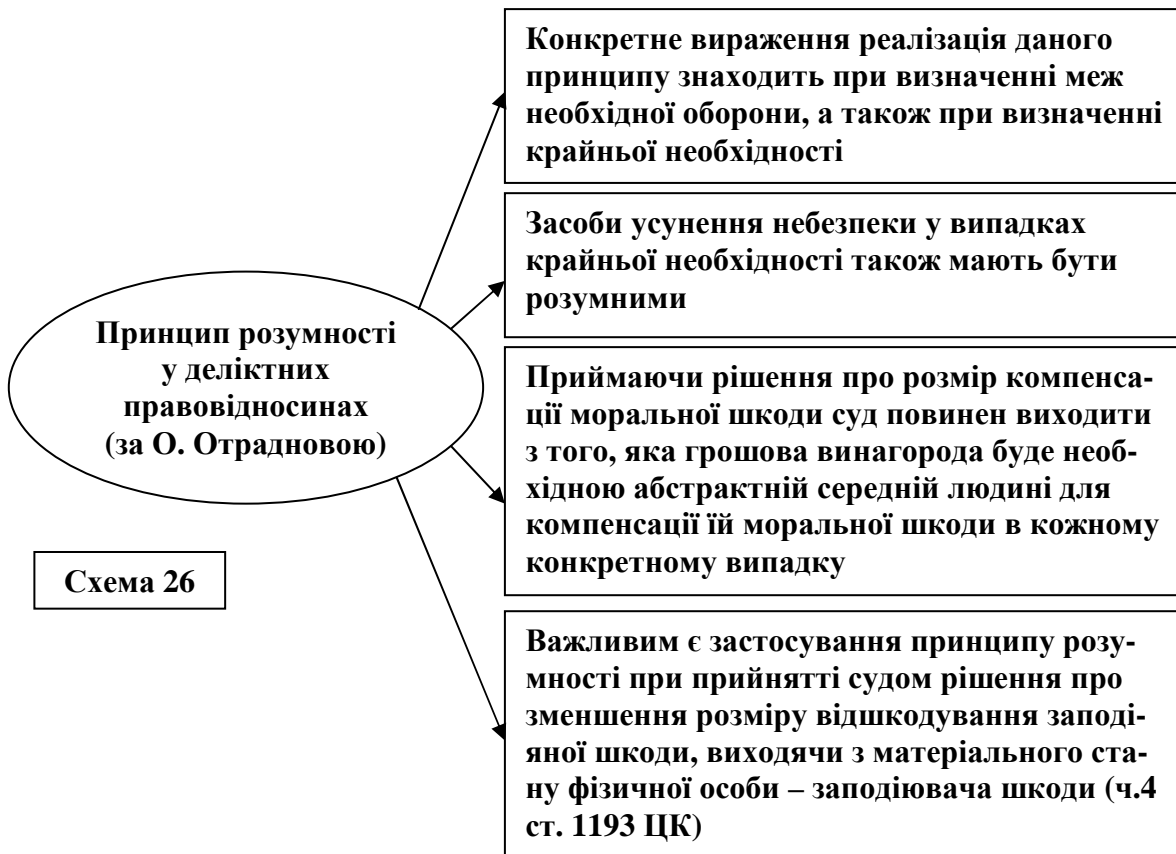
Розумні витрати (ст. 1232 ЦК)

Розумна поведінка (ст. 12 ЦК)

Поняття «розумність» у науковій юридичній літературі

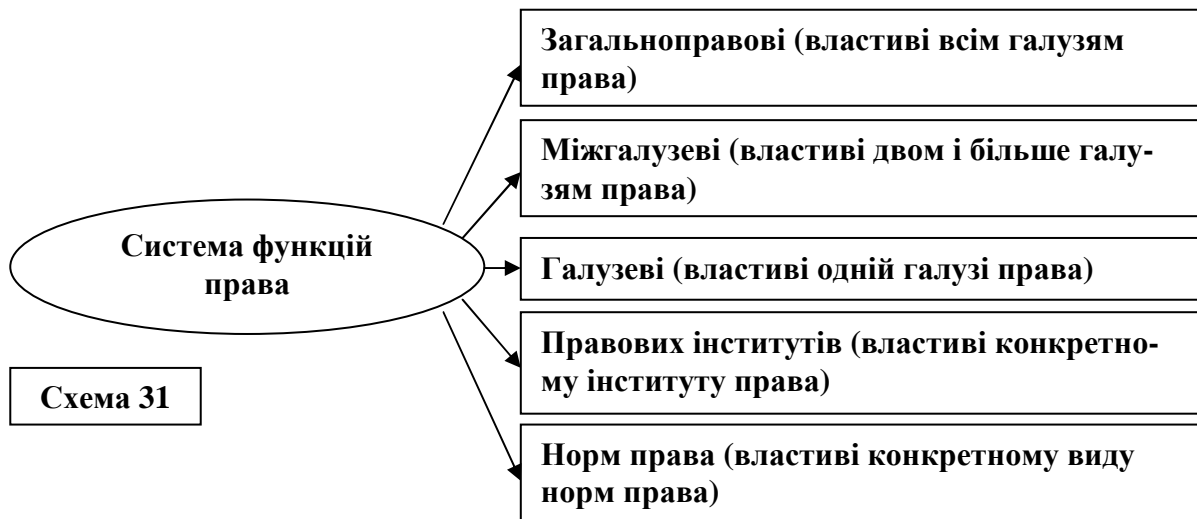
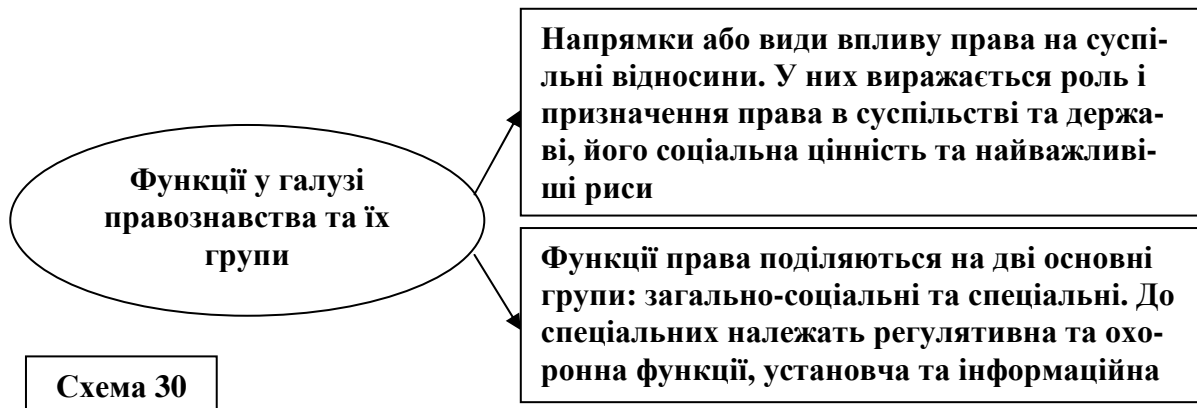
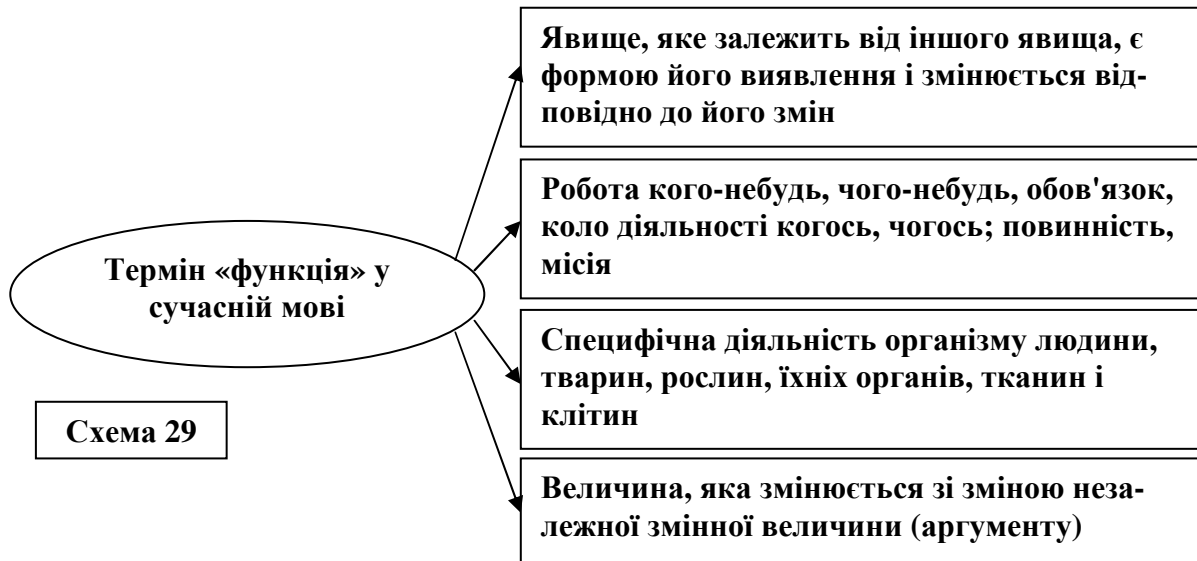
Схема 25

Розумними слід вважати дії, що їх здійснила б людина, яка має нормальний середній рівень інтелекту, знань і життєвого досвіду. Абстрактна особа, яка володіє такими якостями, може бути названа розумною людиною (В. Ємельянов)

Функції інституту (зобов'язань) відшкодування шкоди

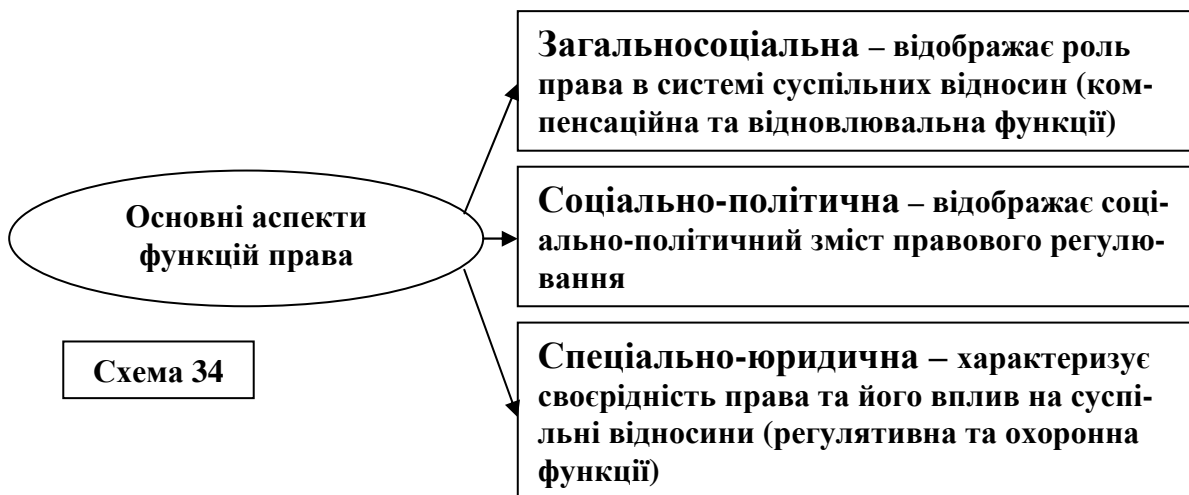
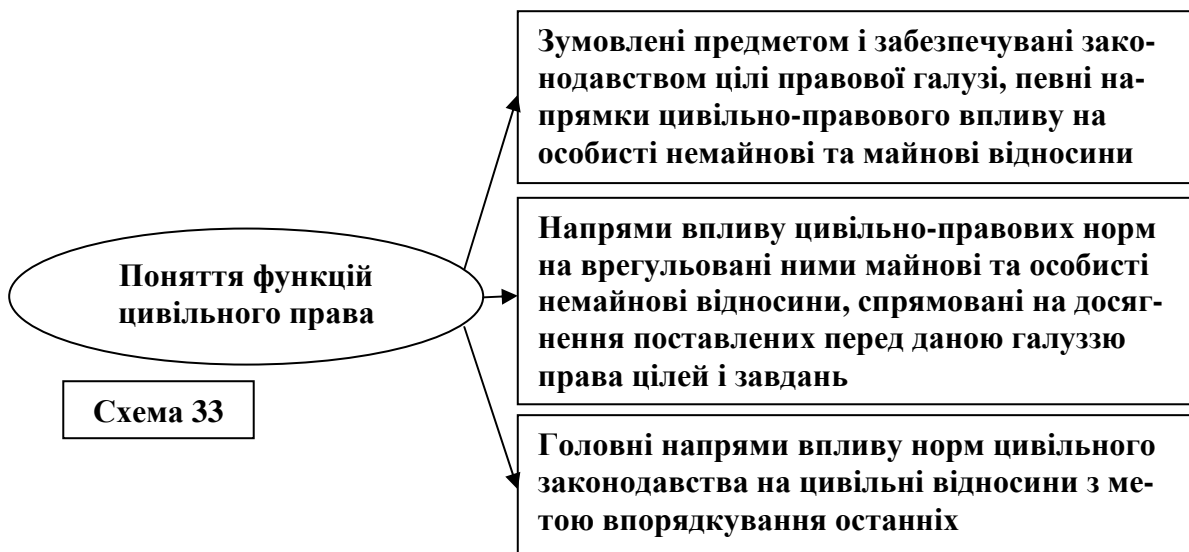
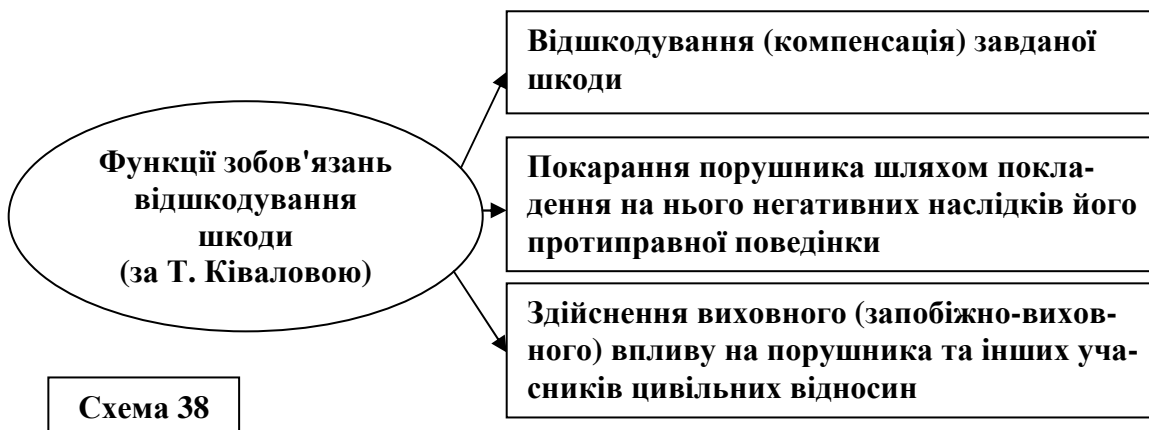
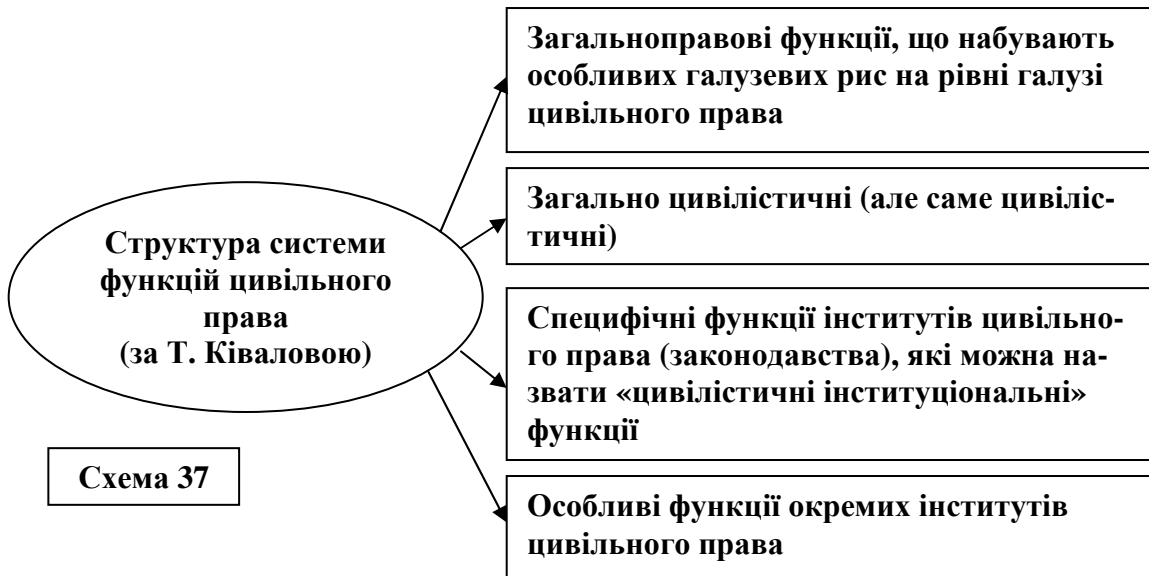

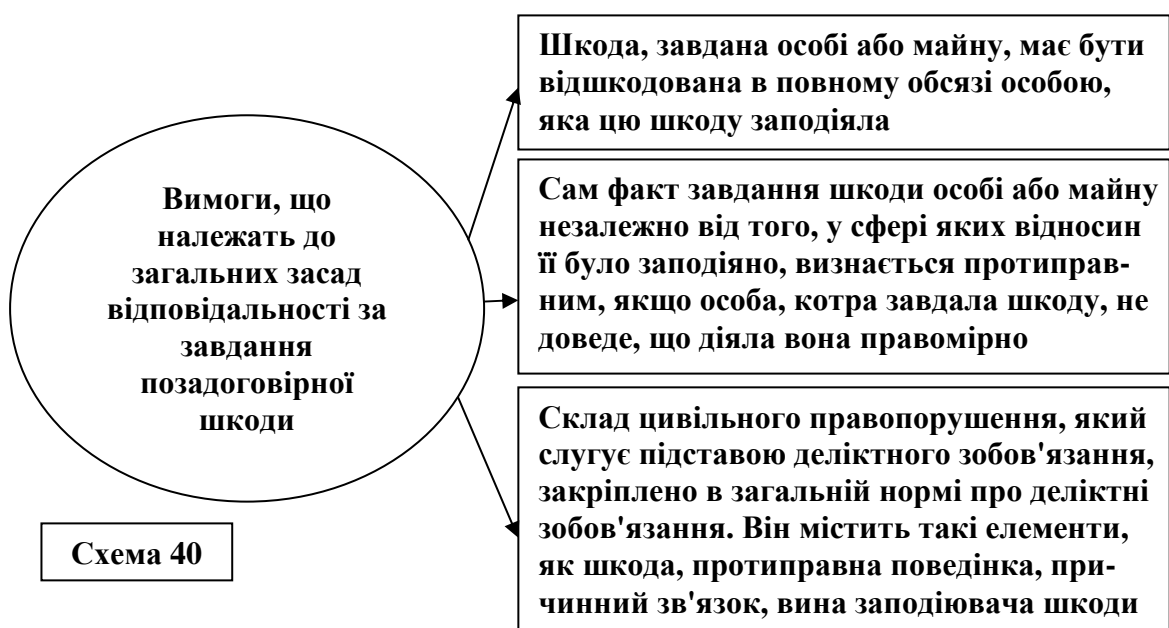
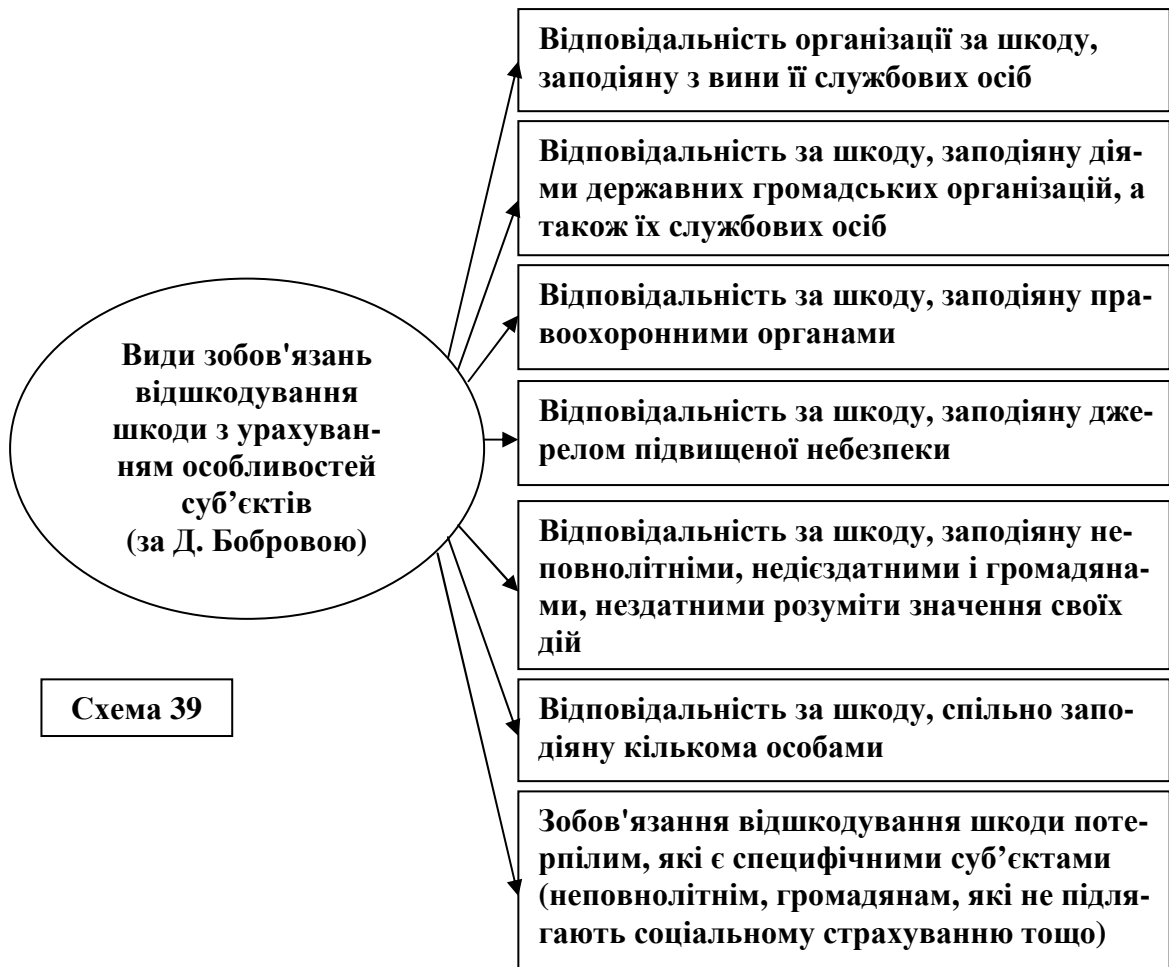
Схема 35

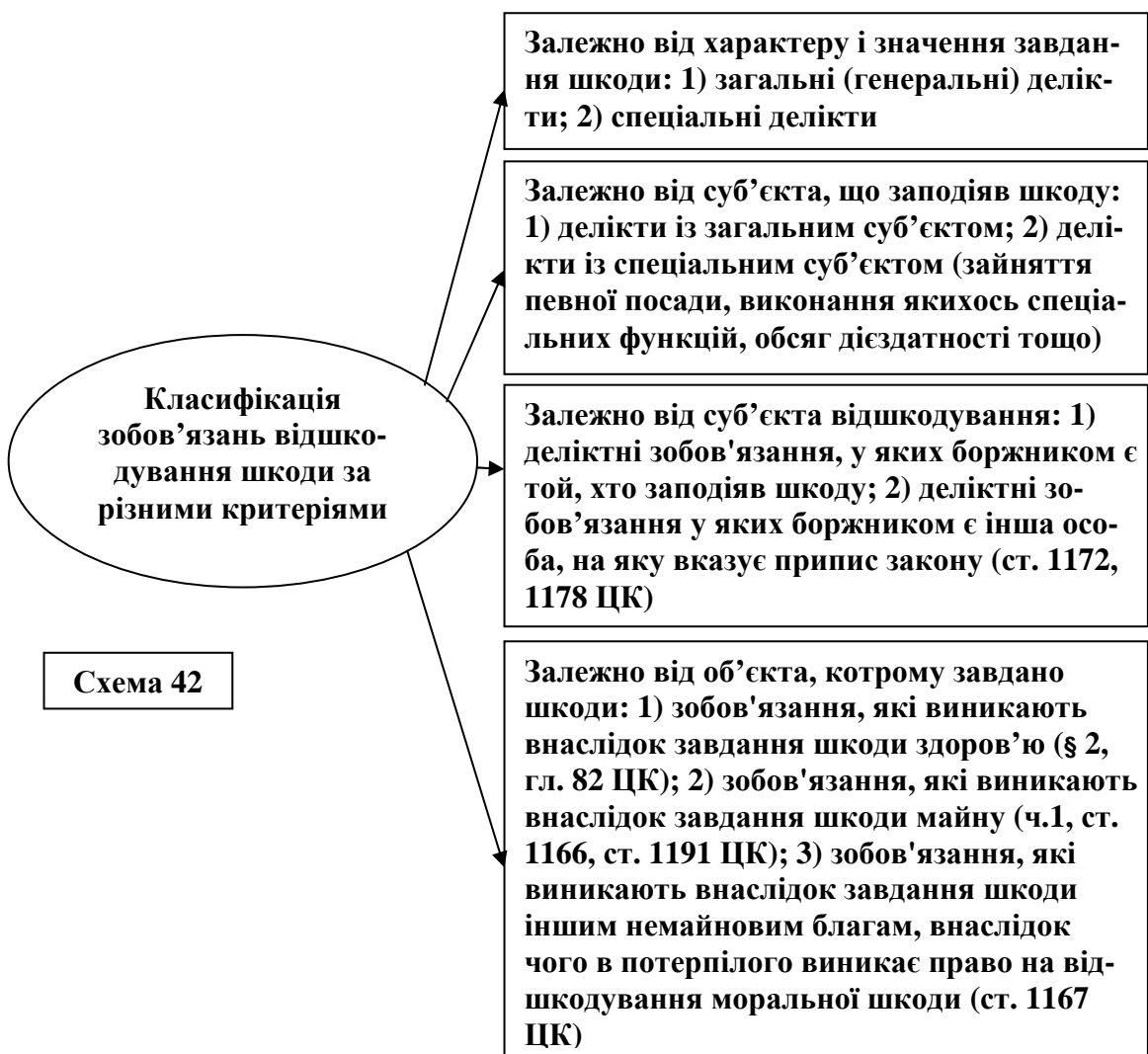
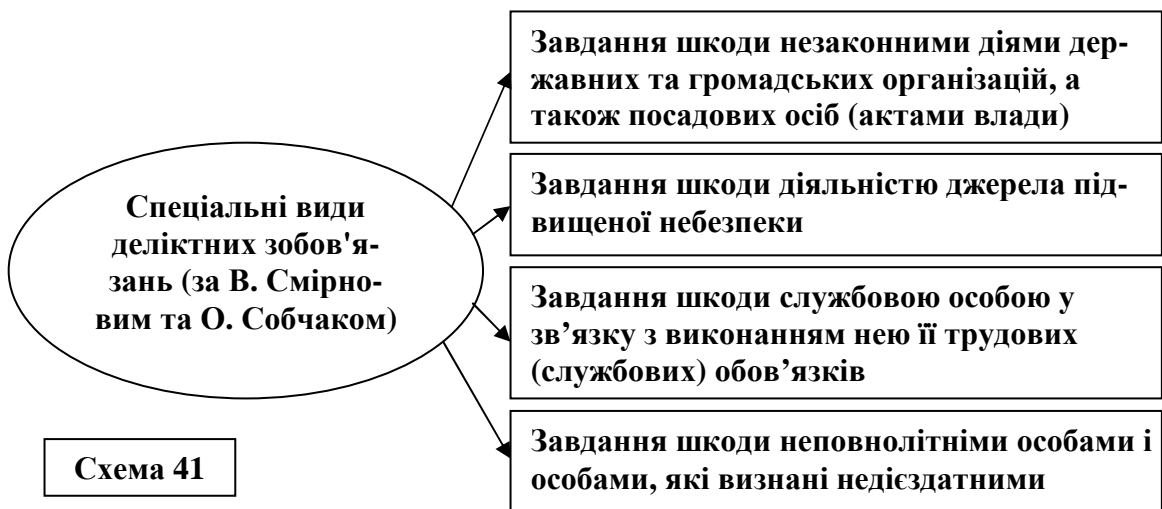

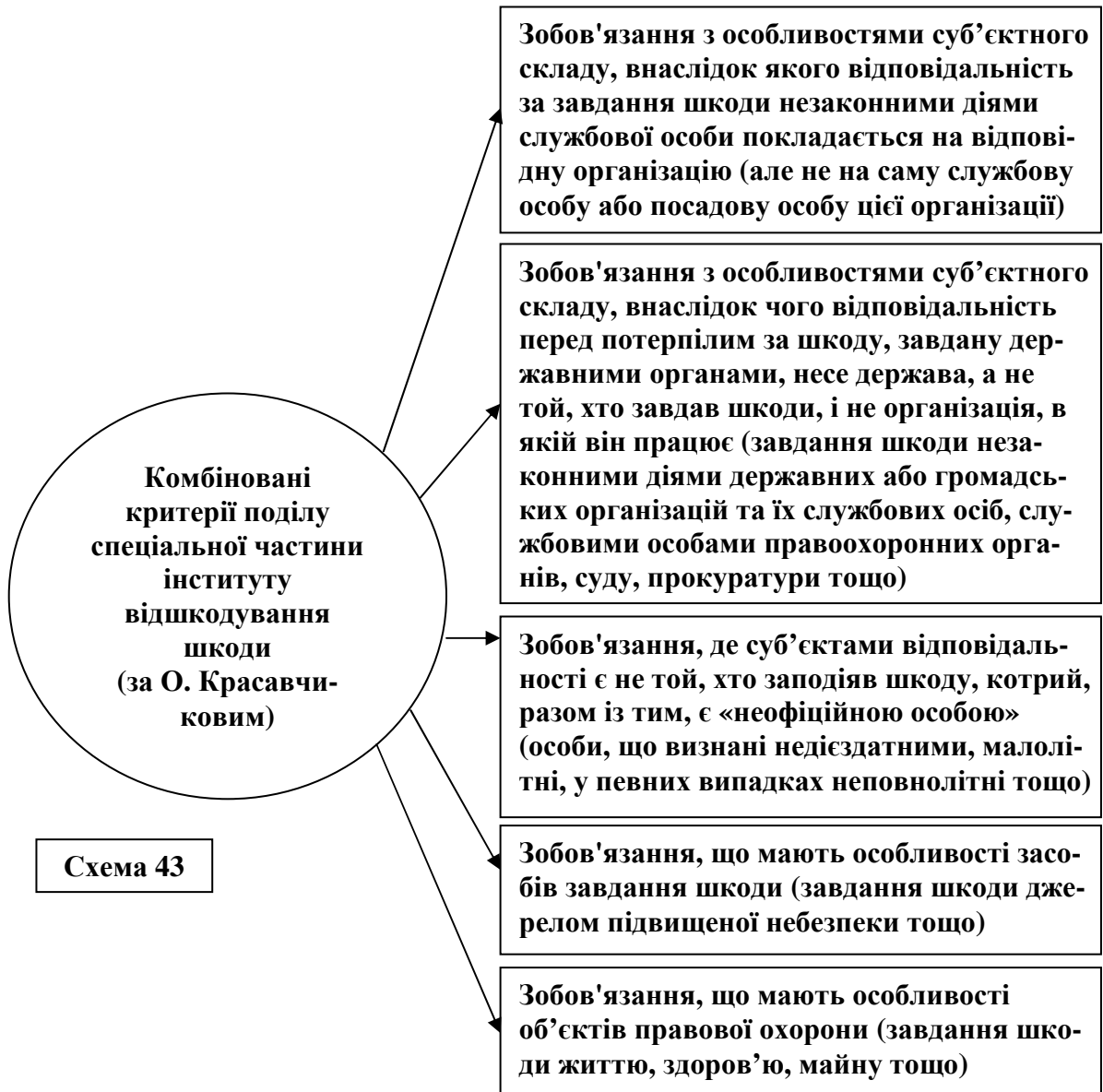
Схема 36

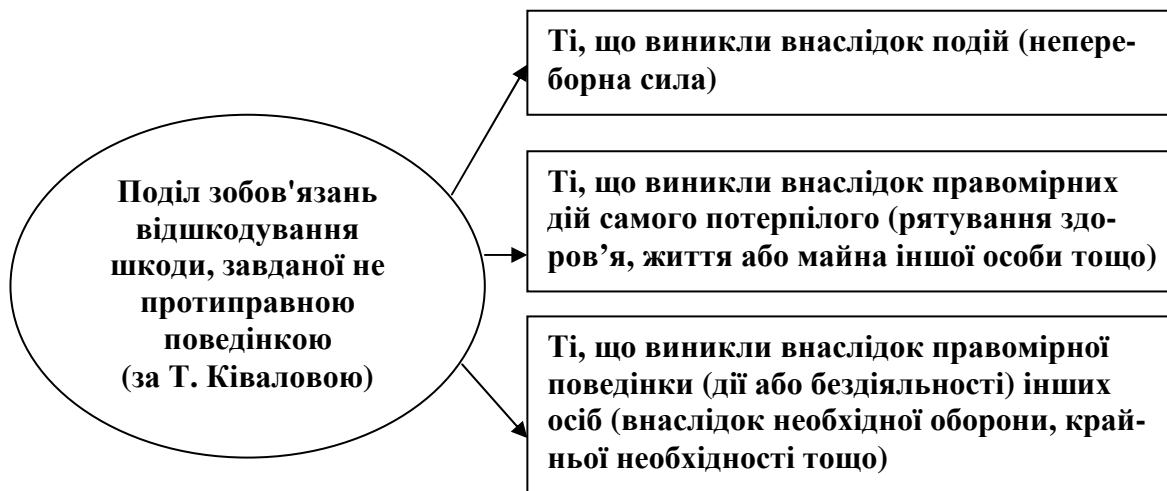

Класифікація (систематизація) зобов'язань відшкодування шкоди

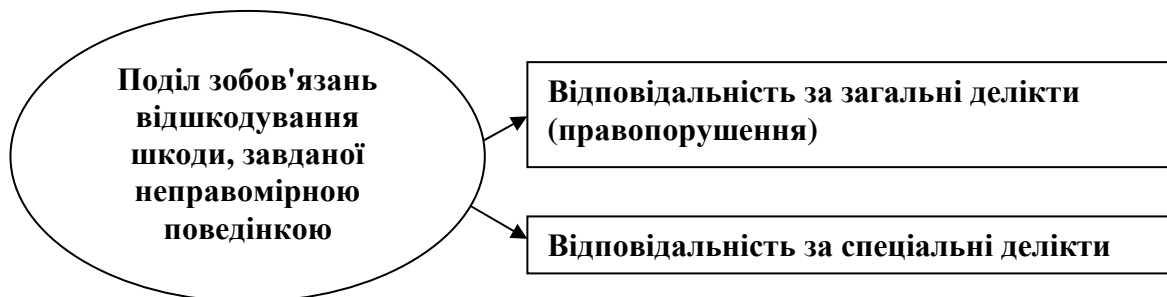

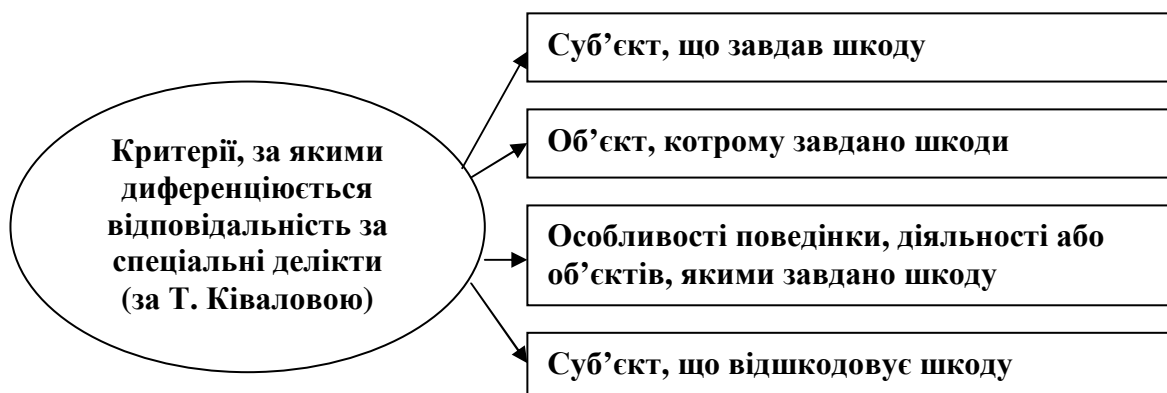

Схема 45

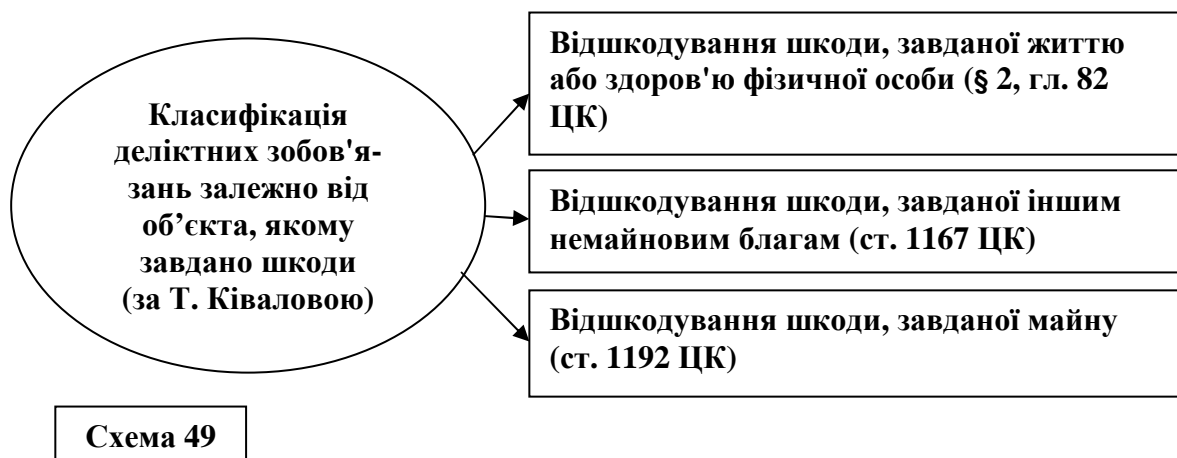
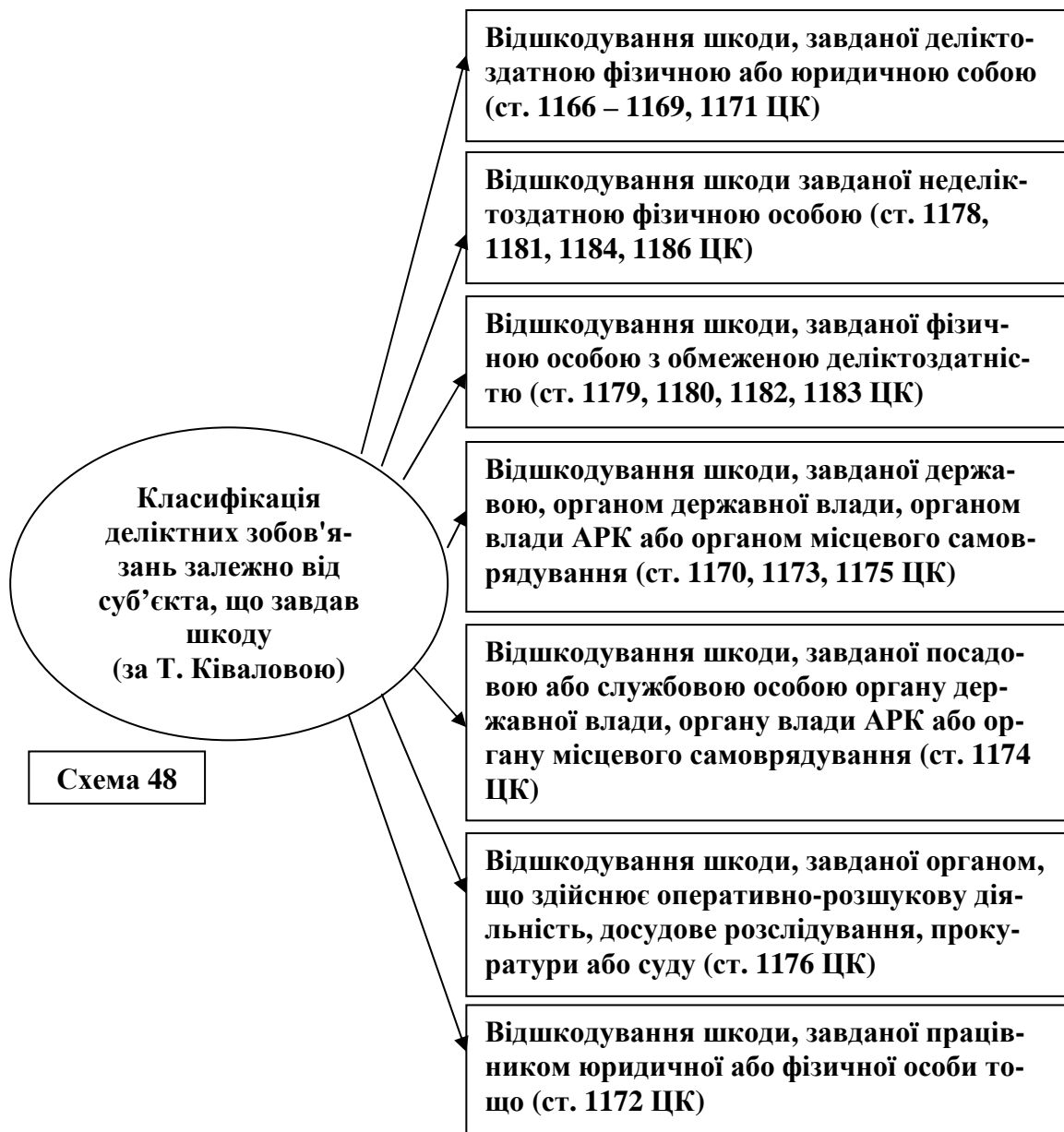

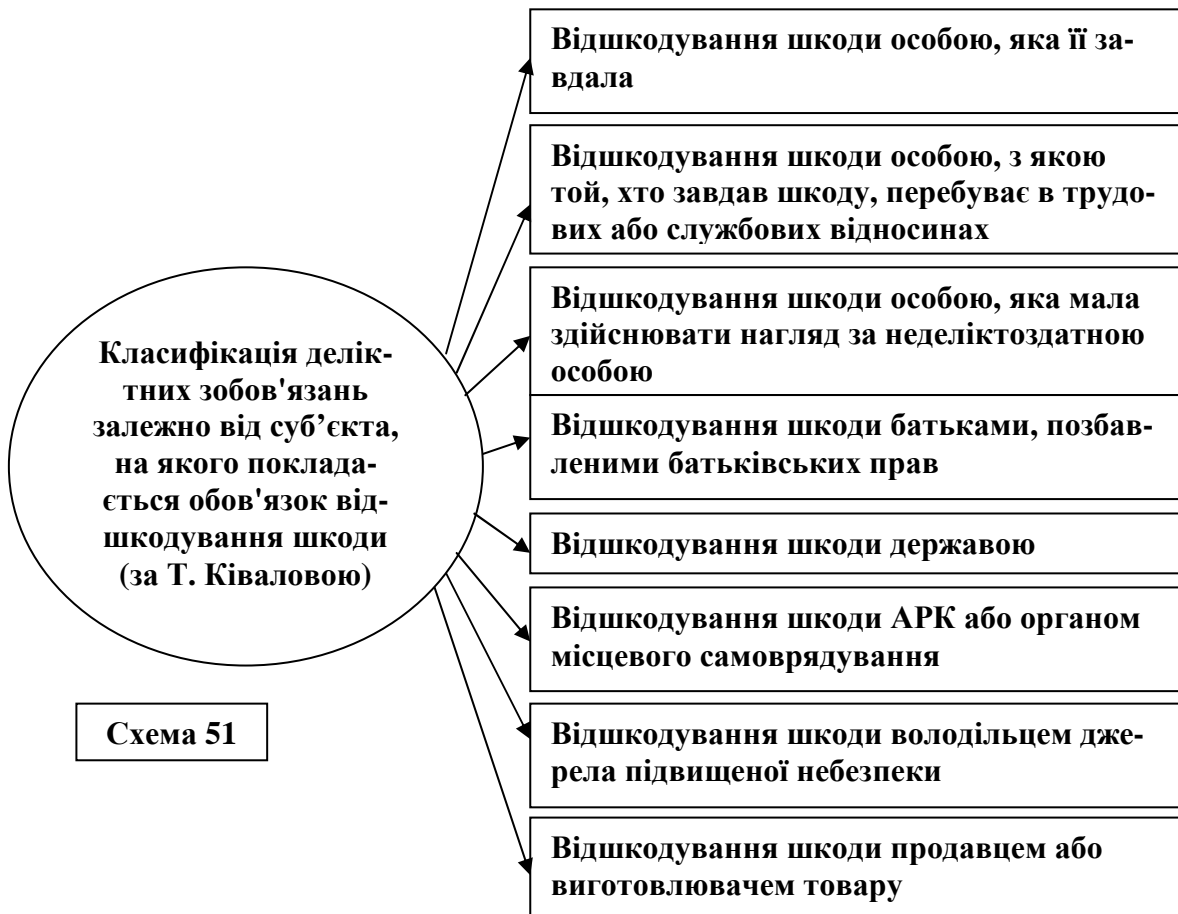
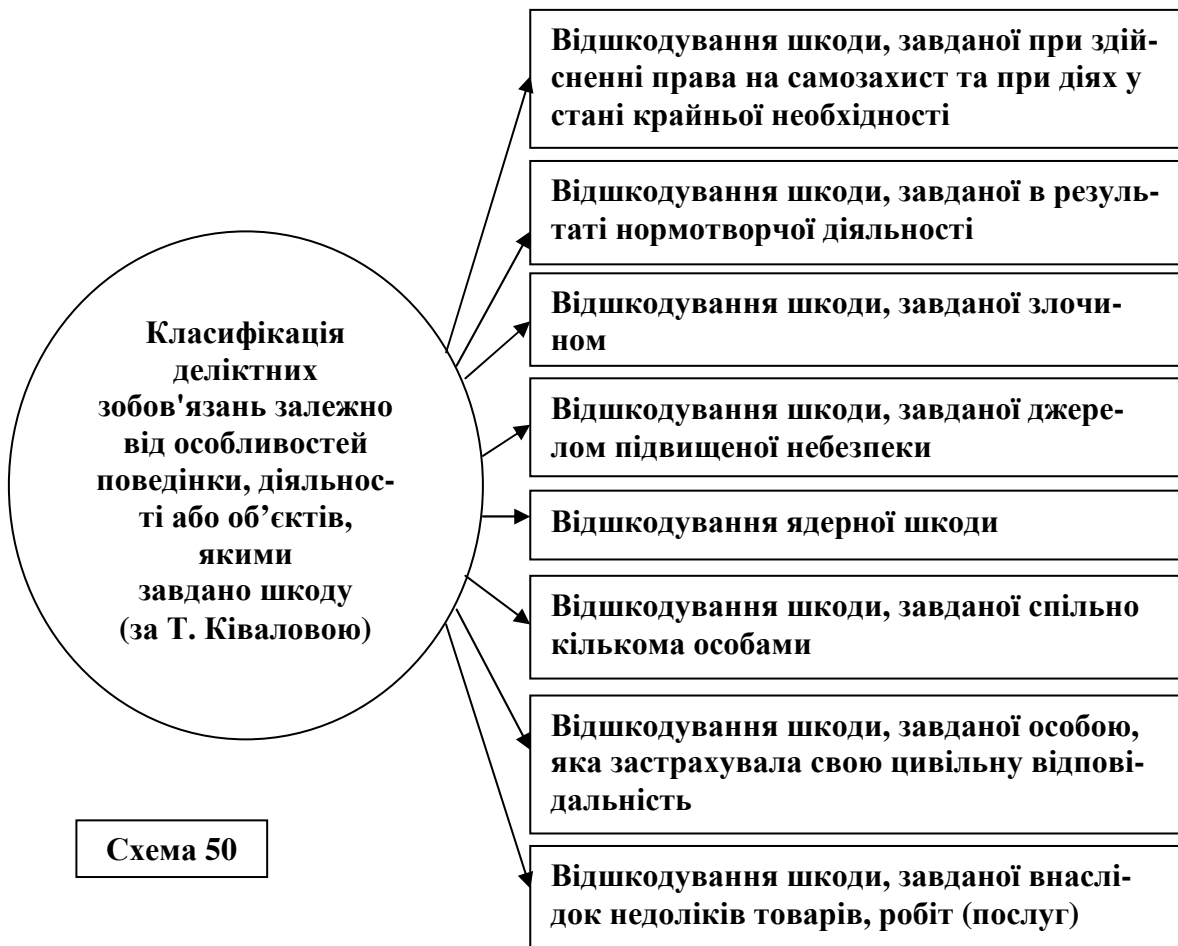
Схема 46

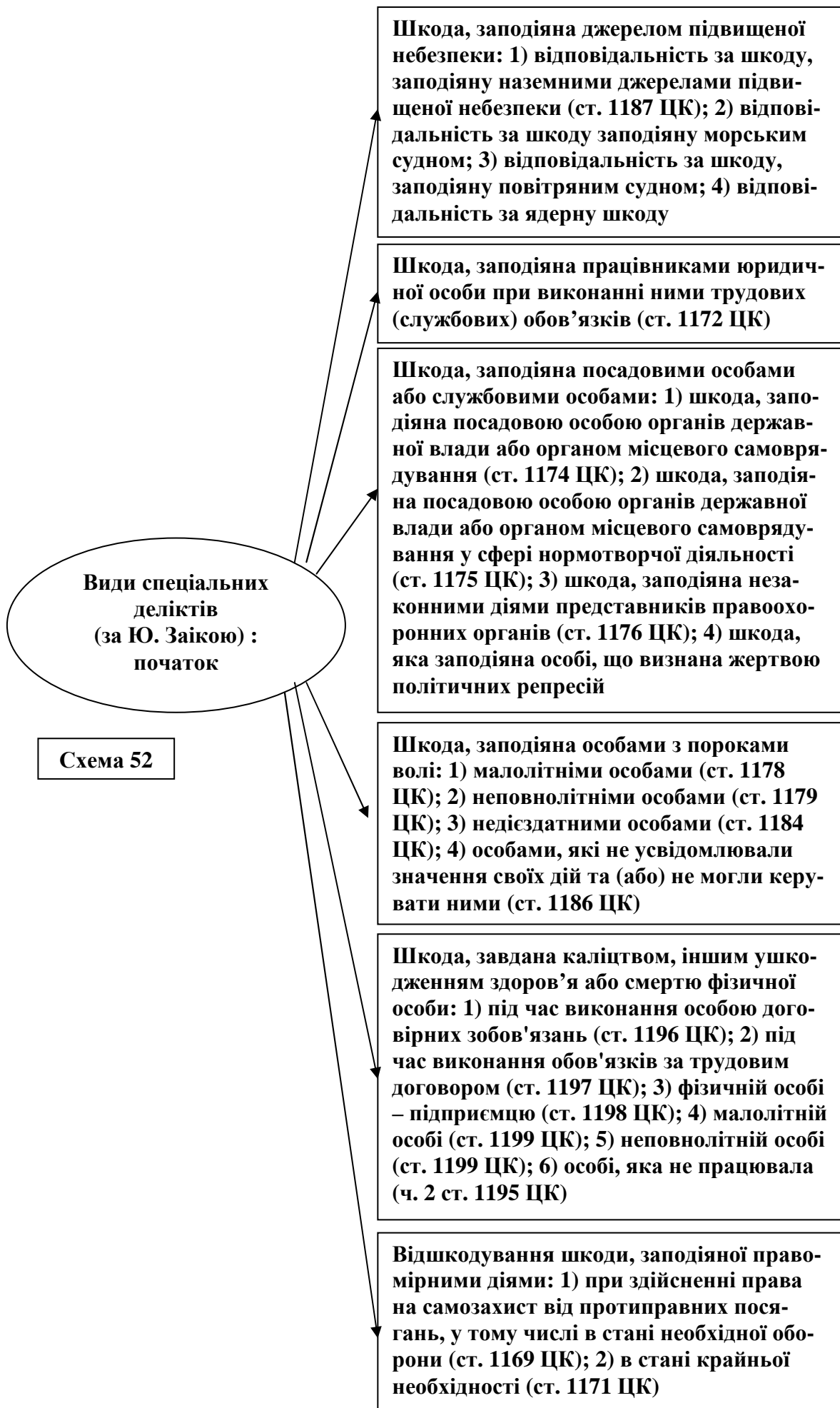

Схема 47

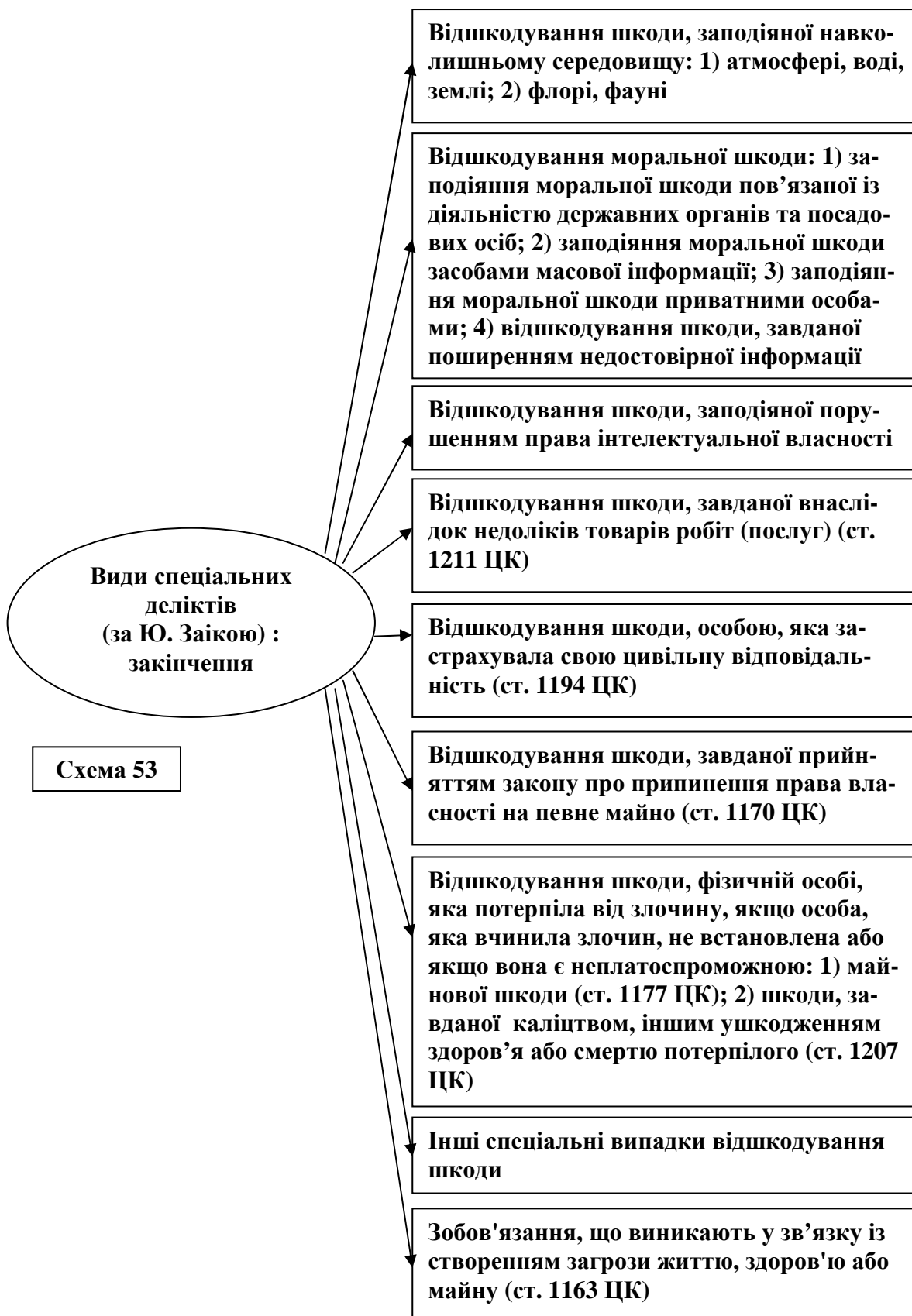

Схема 53

Розділ 2. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЯК ПРАВОВІДНОСИНИ

Зобов'язання відшкодування шкоди як вид охоронних цивільних правовідносин

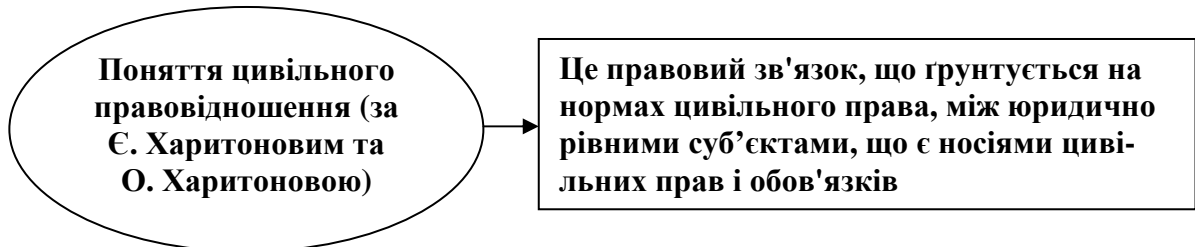

Схема 54

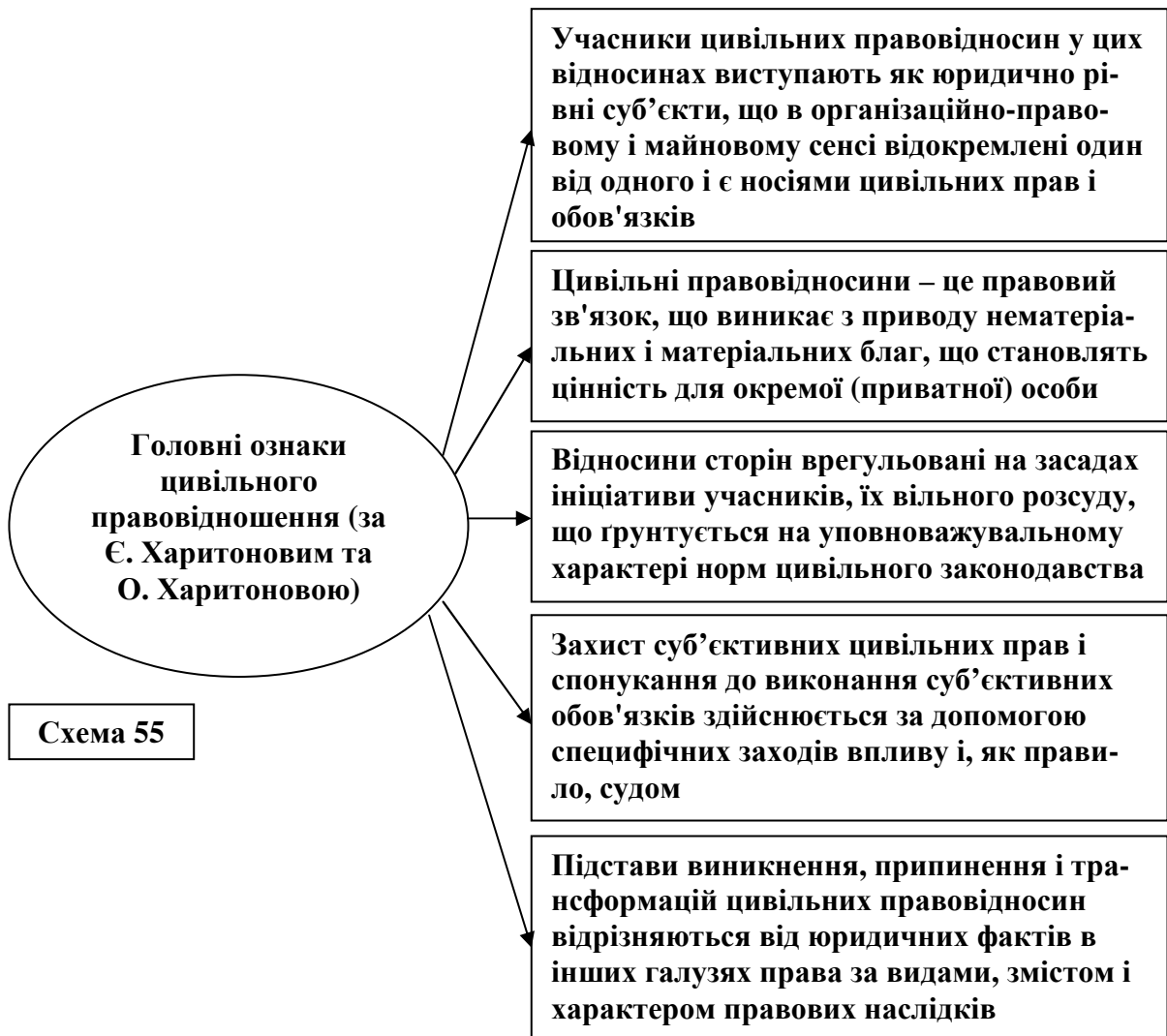

Схема 55

Схема 56

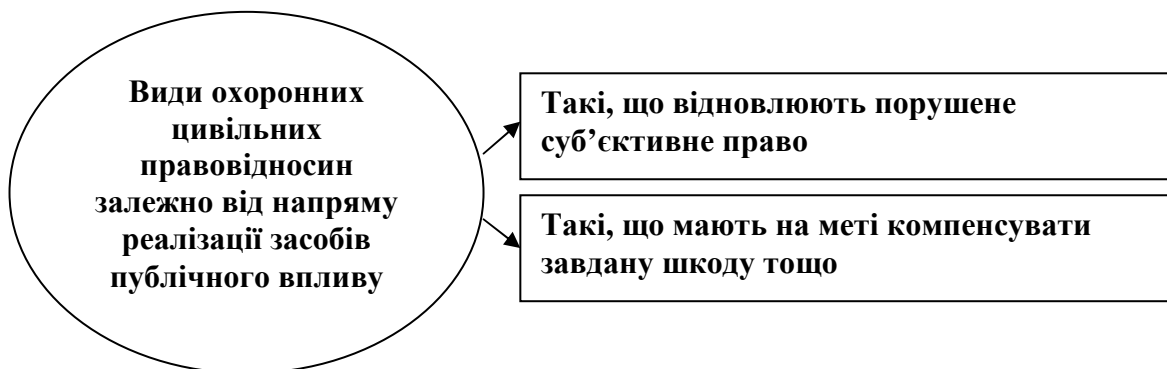

Схема 57

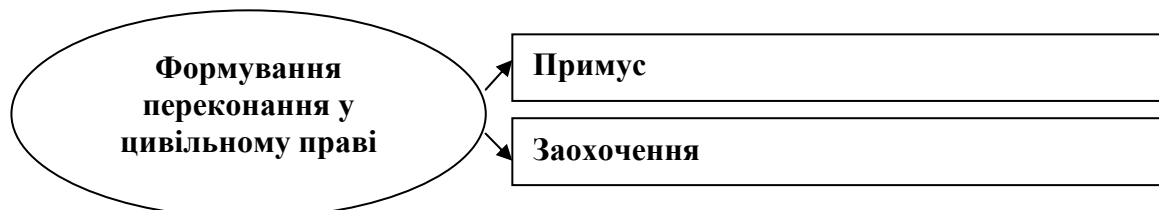

Схема 58

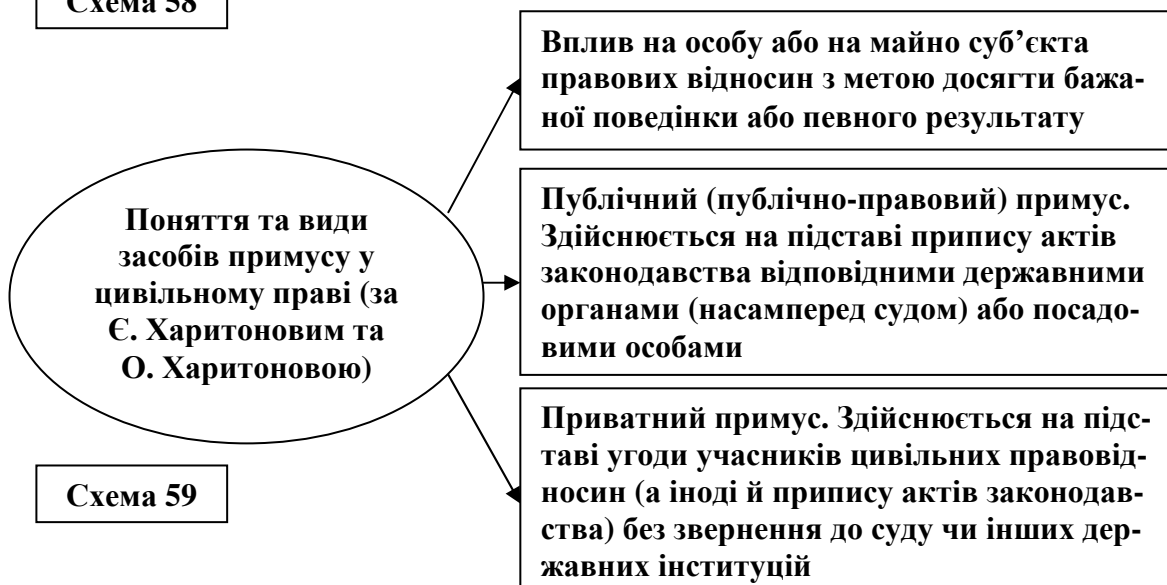
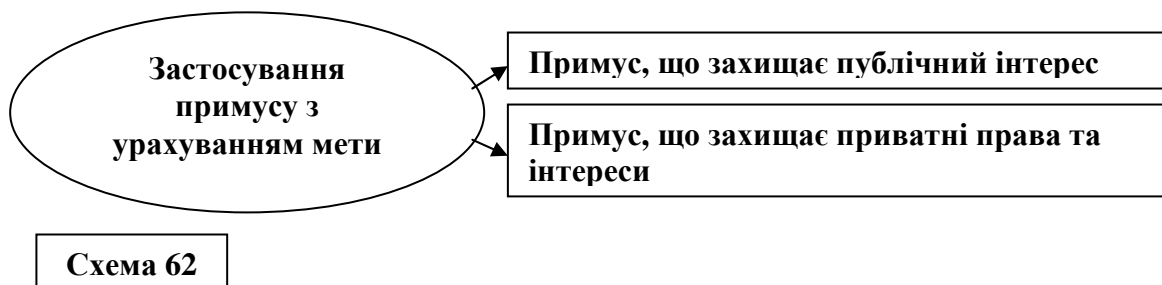
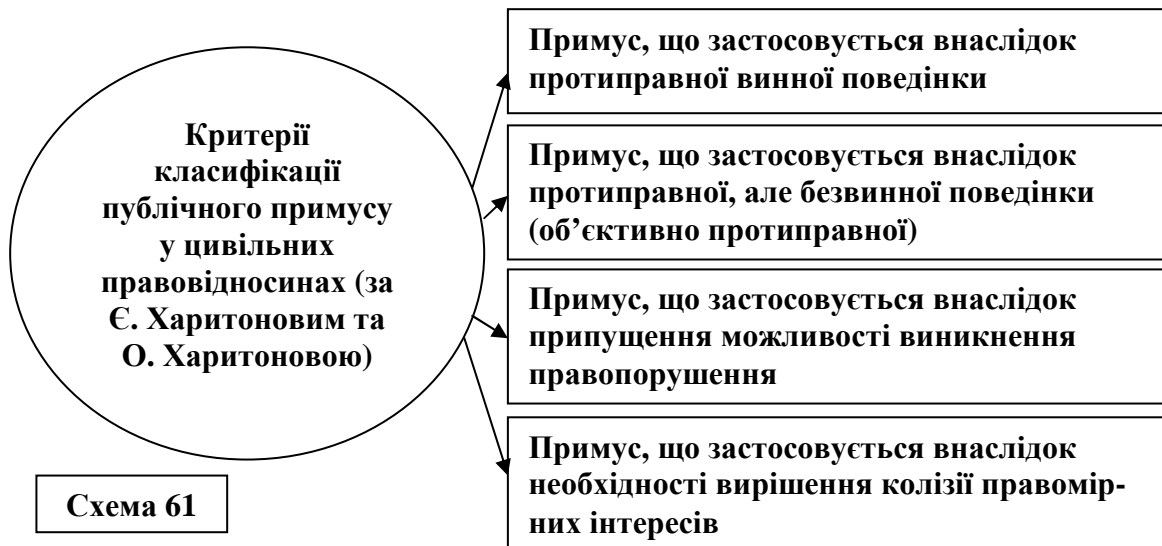
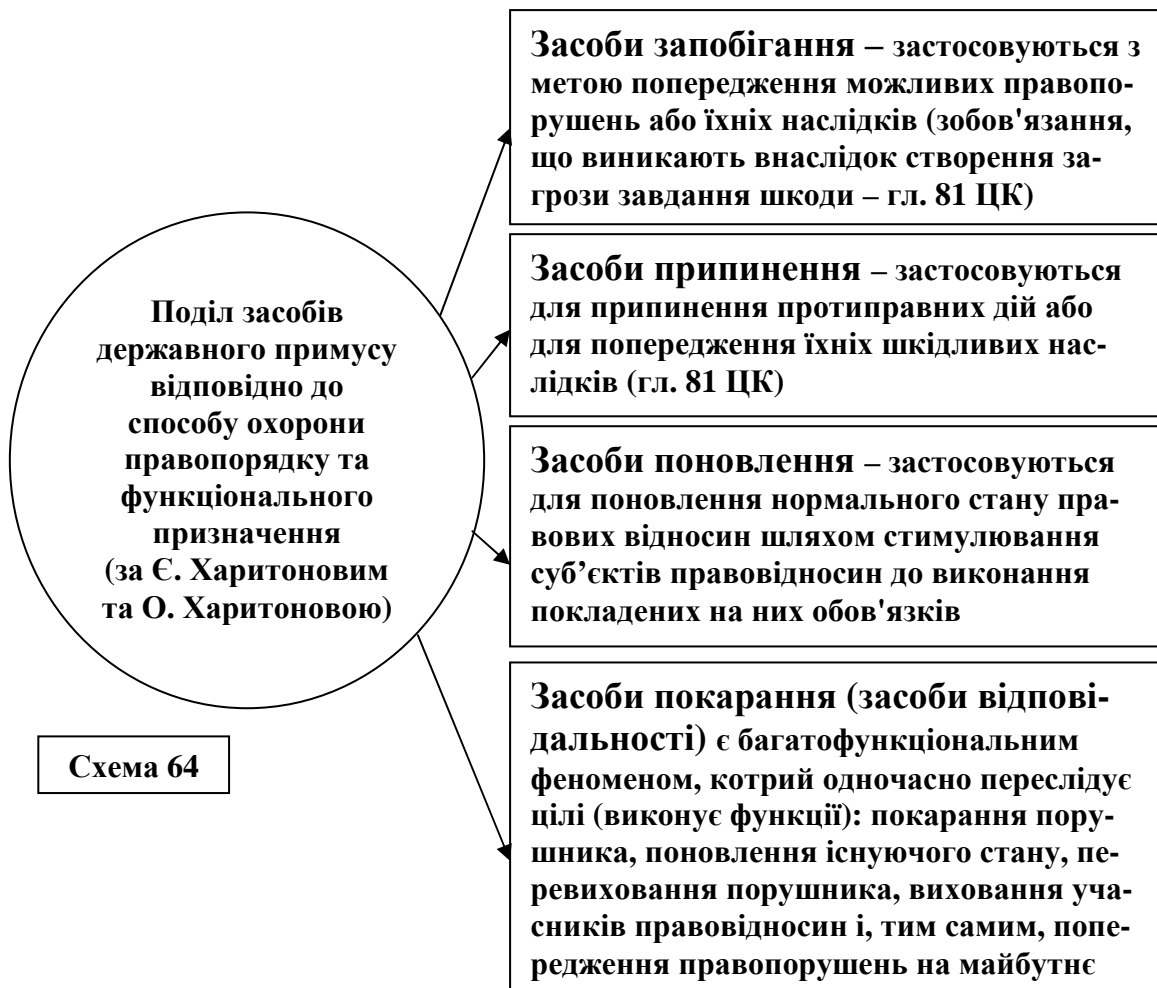
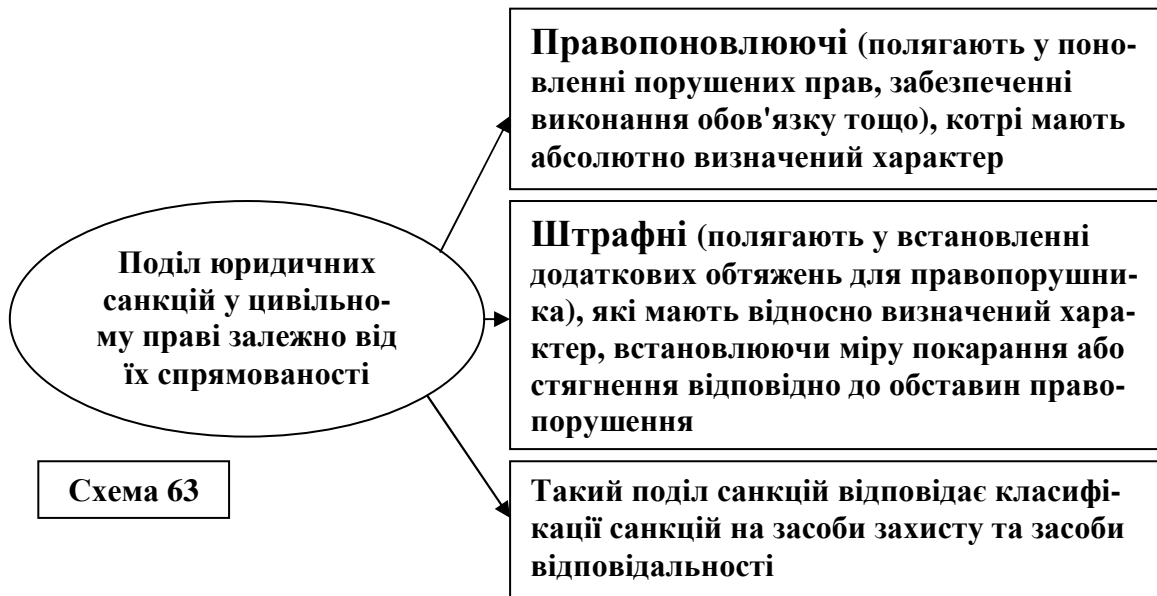

Схема 59

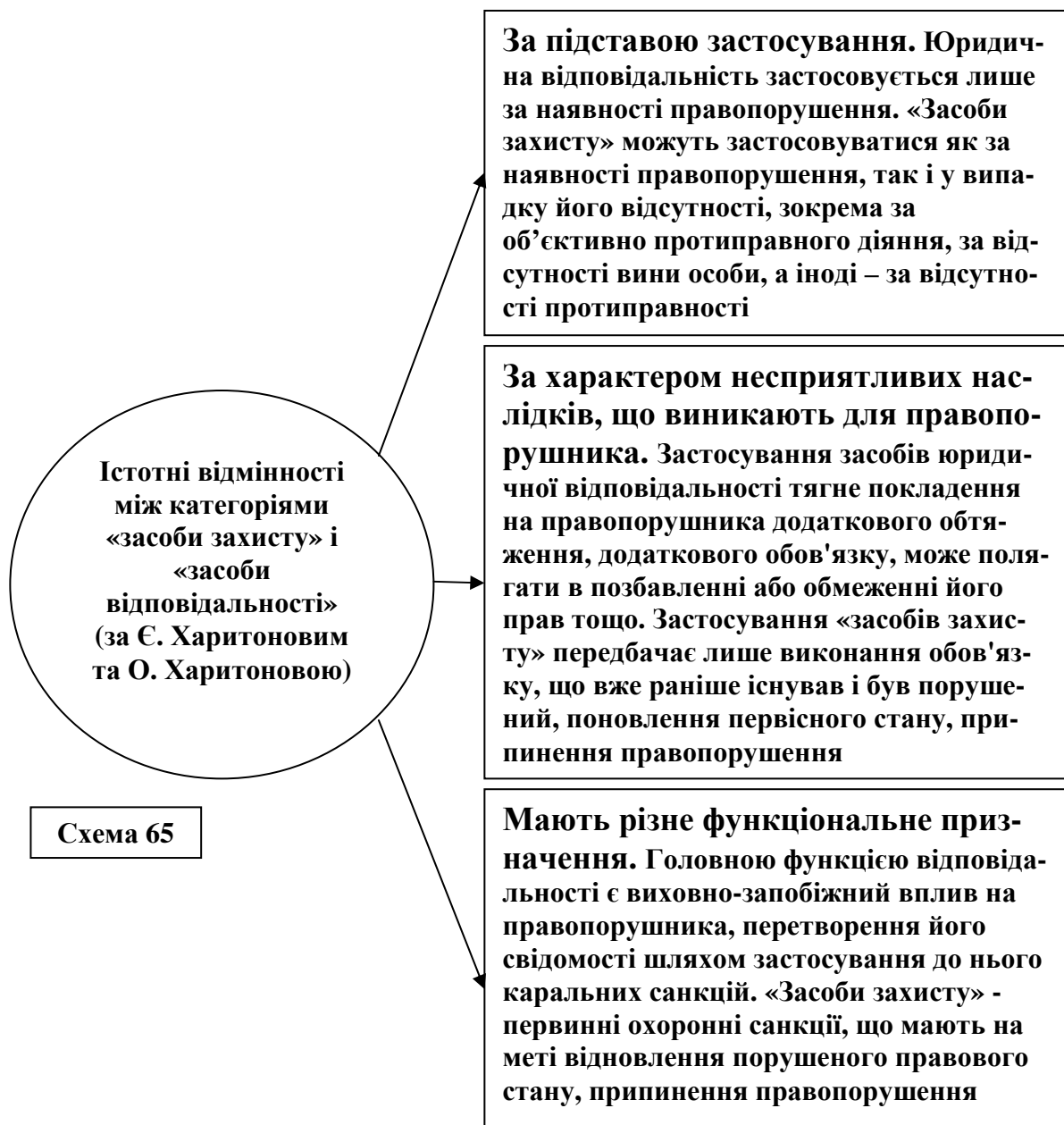

Схема 65

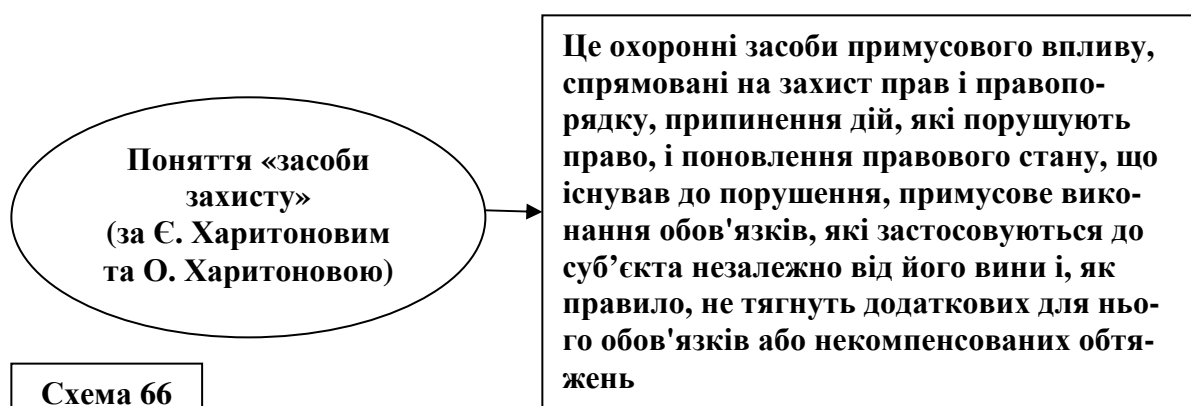
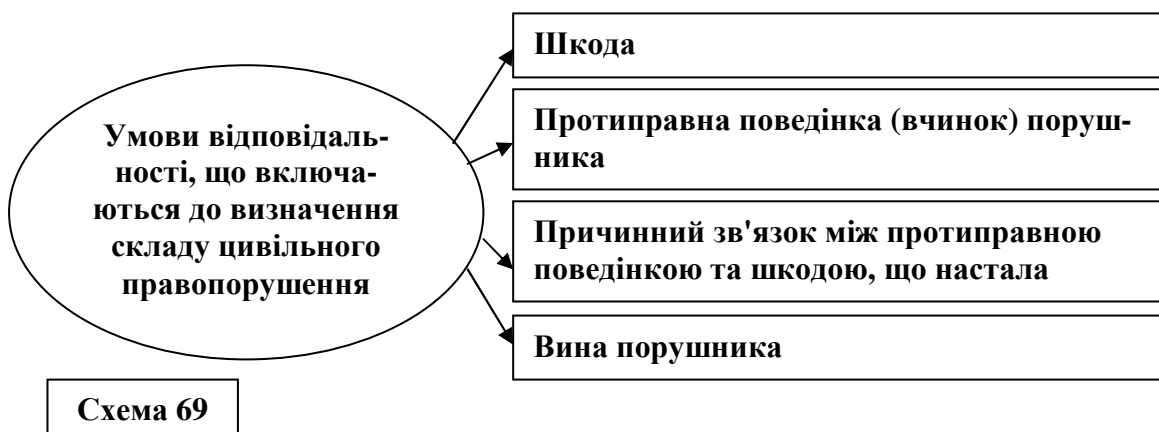
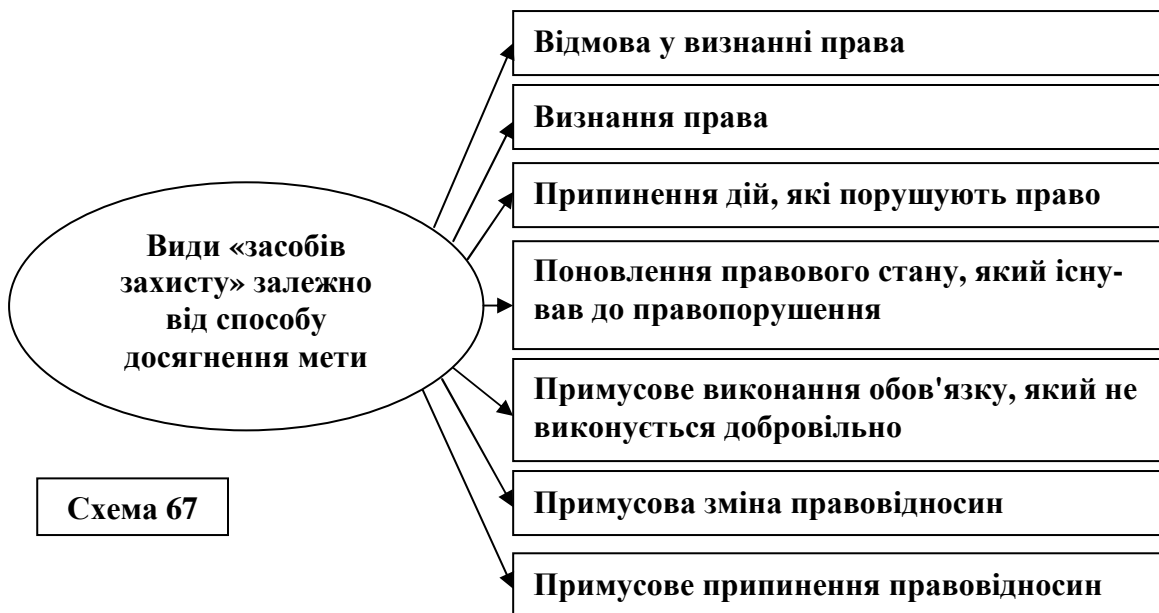
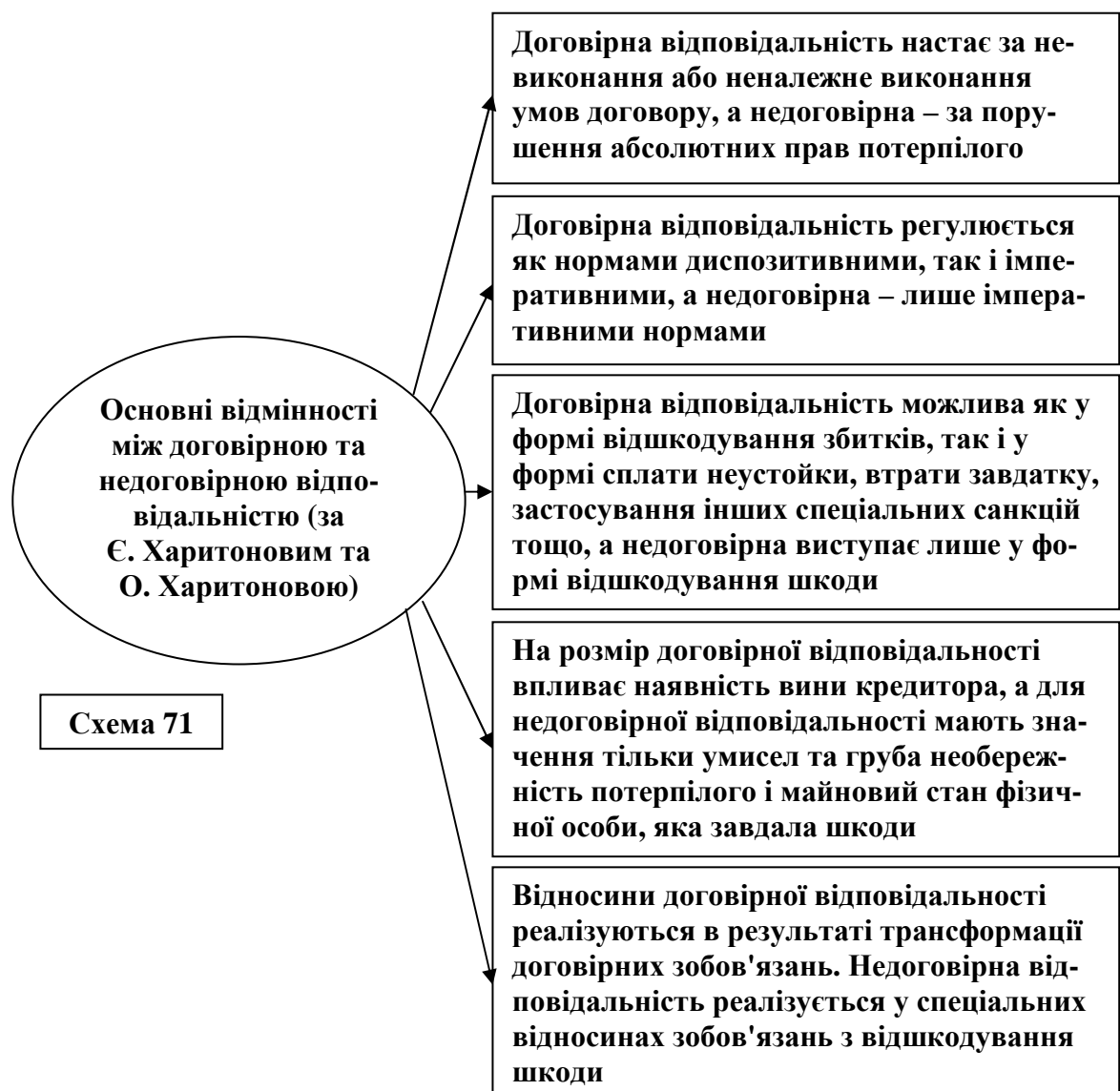
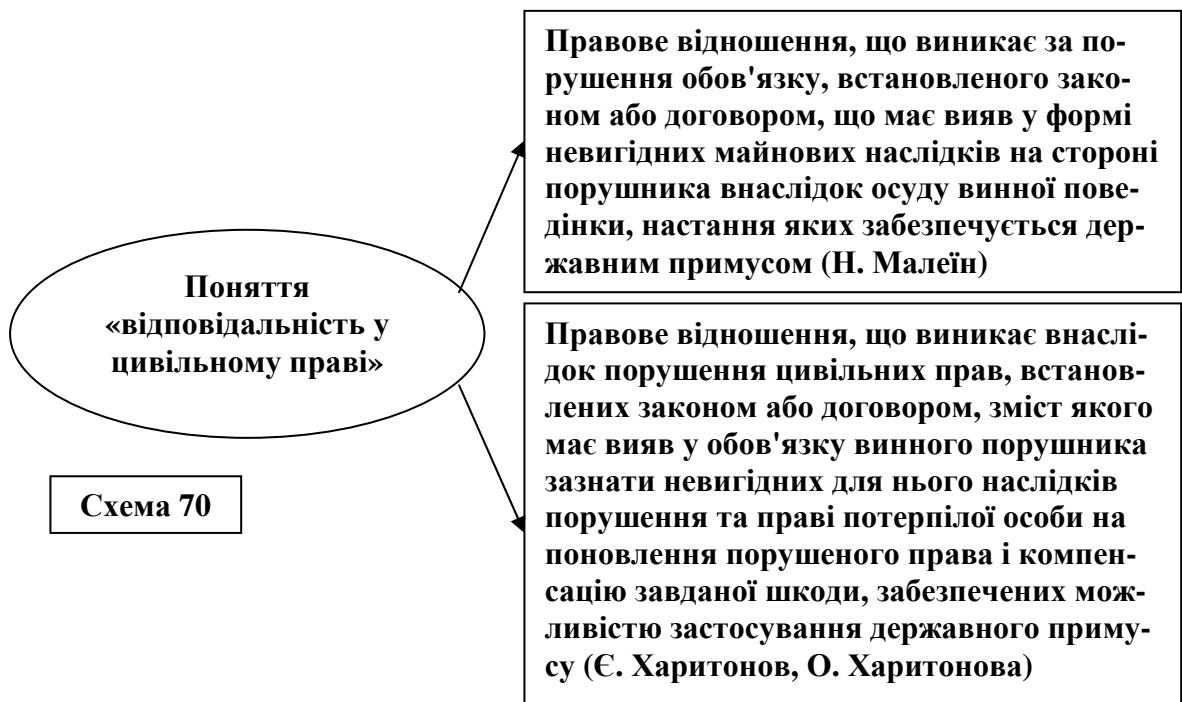
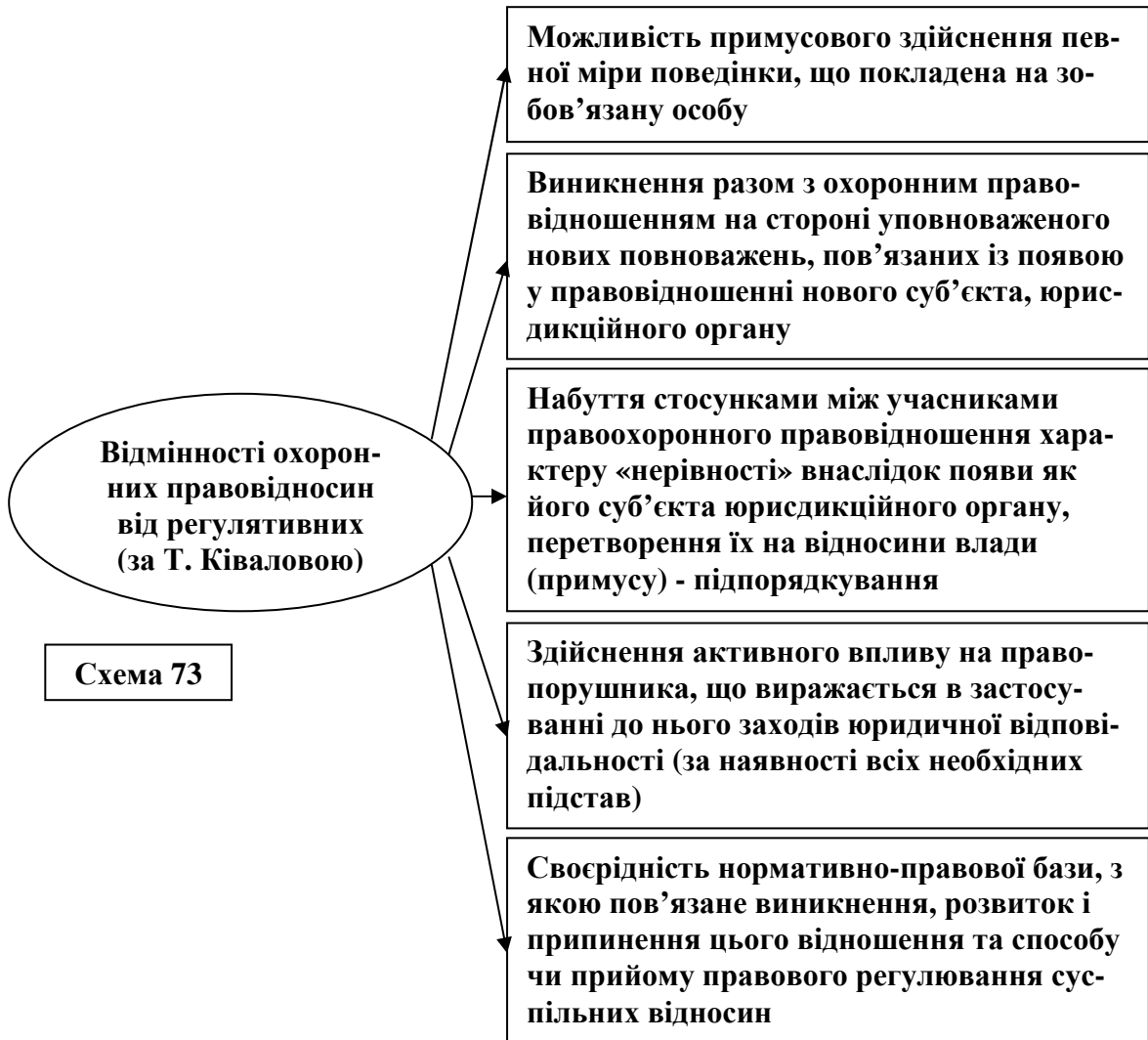
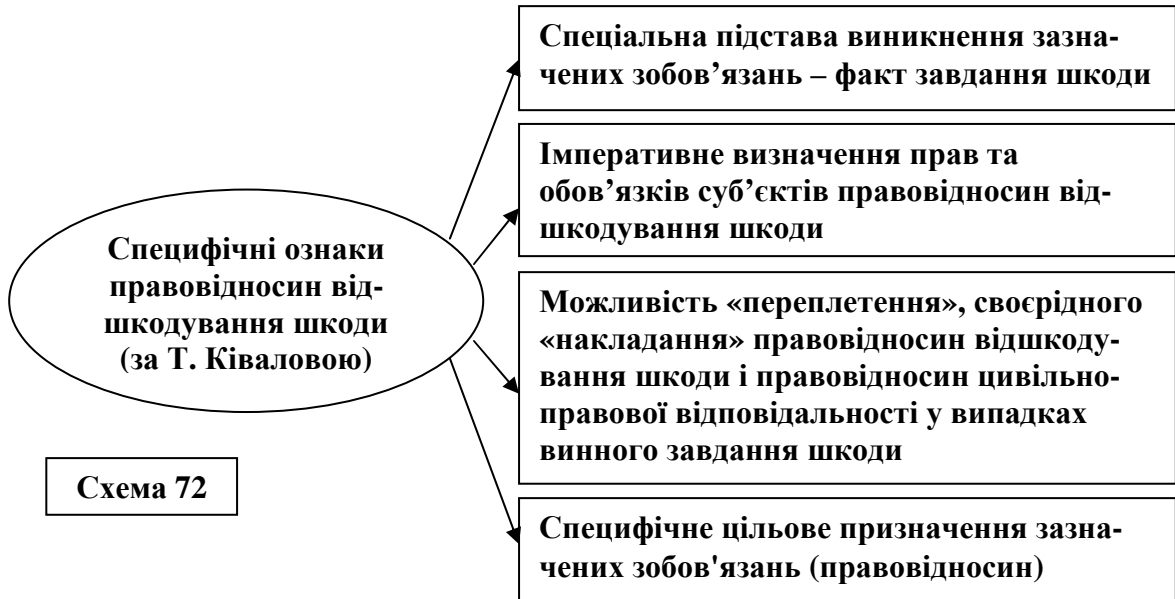
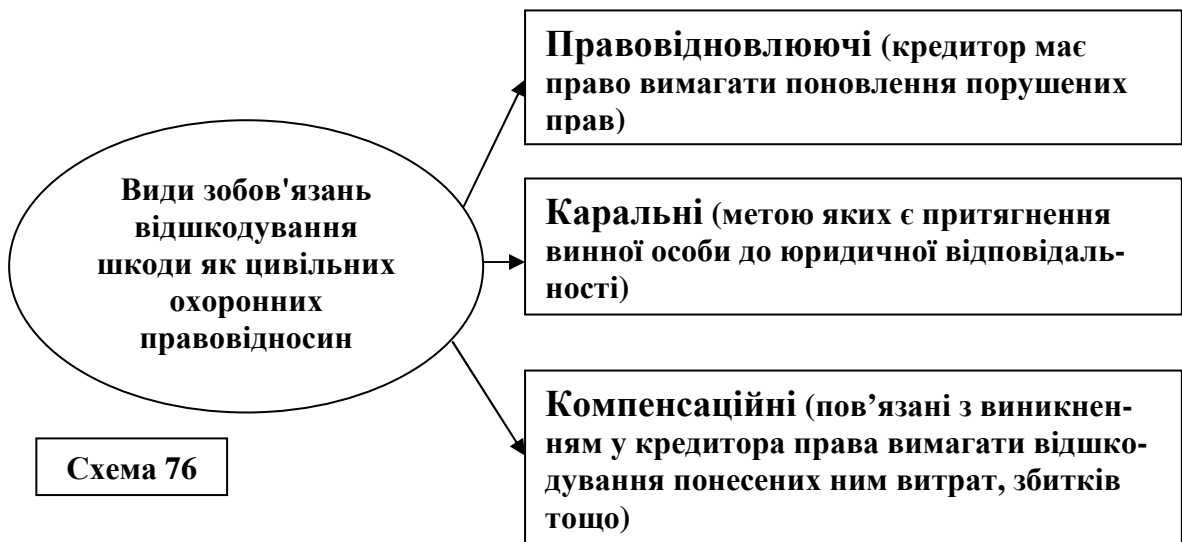
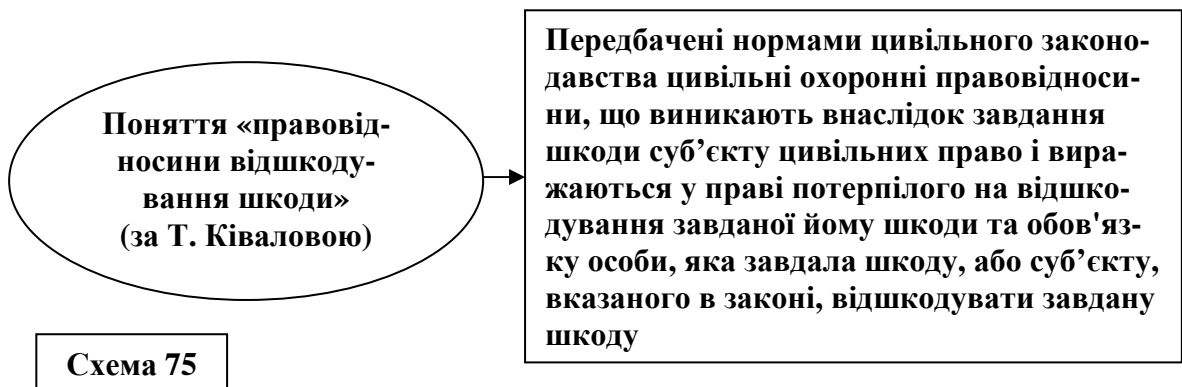
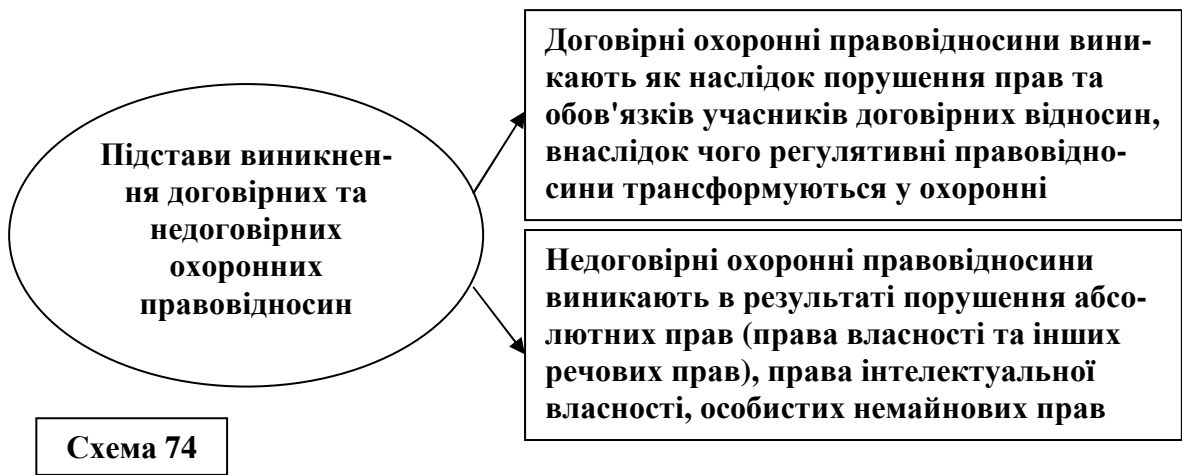

Схема 66

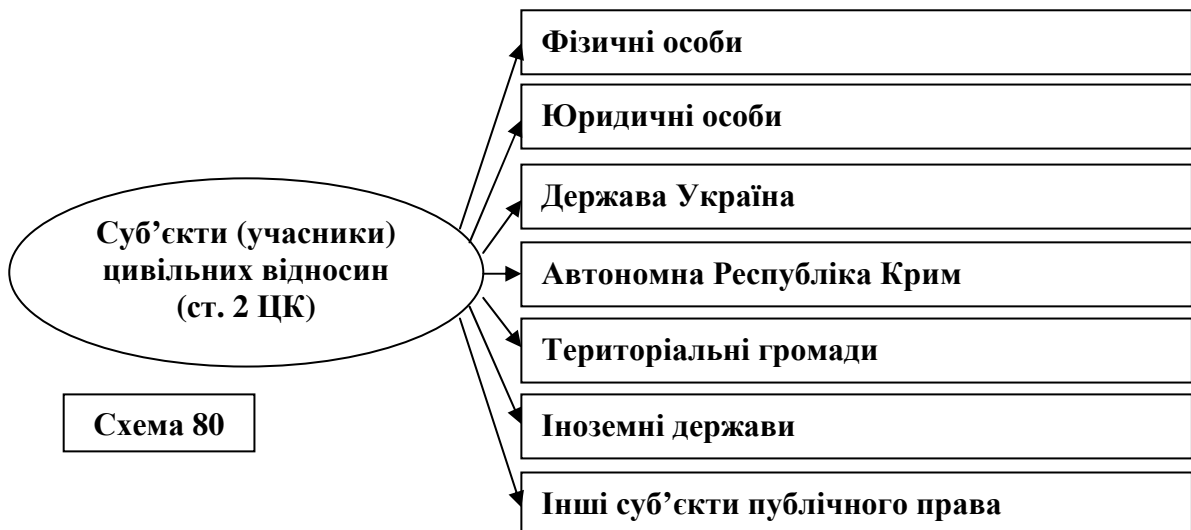
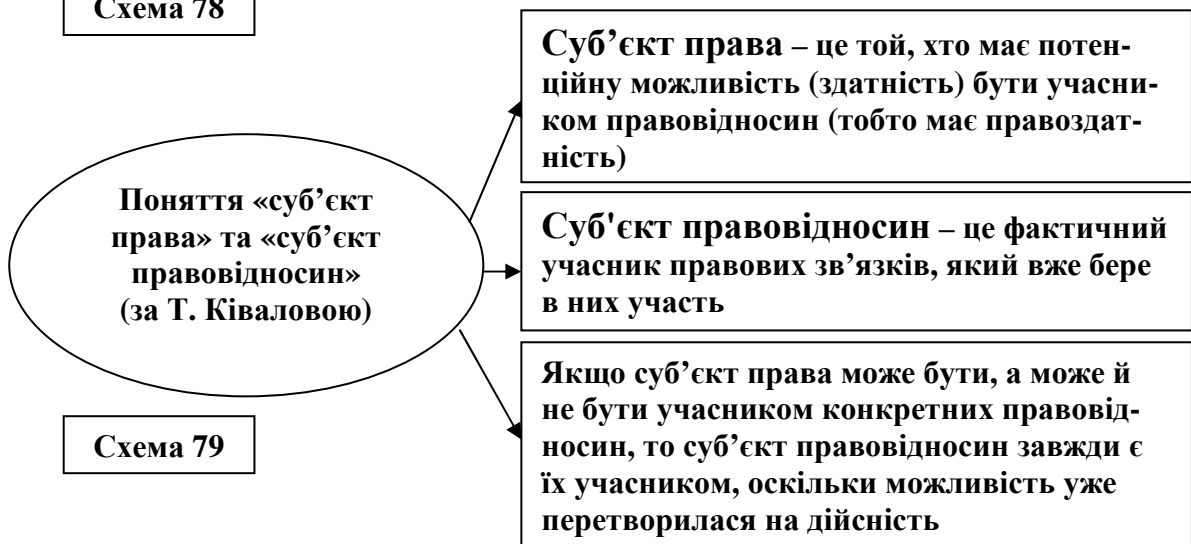
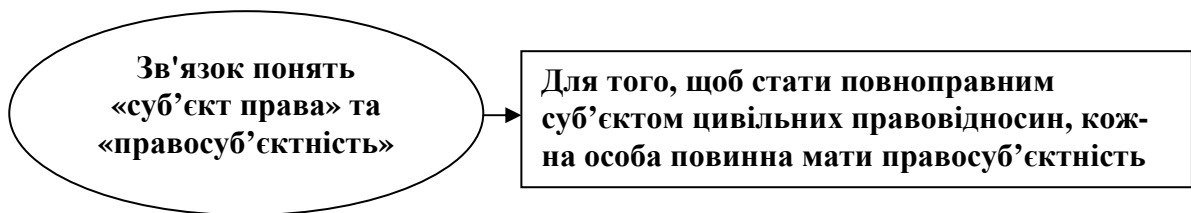
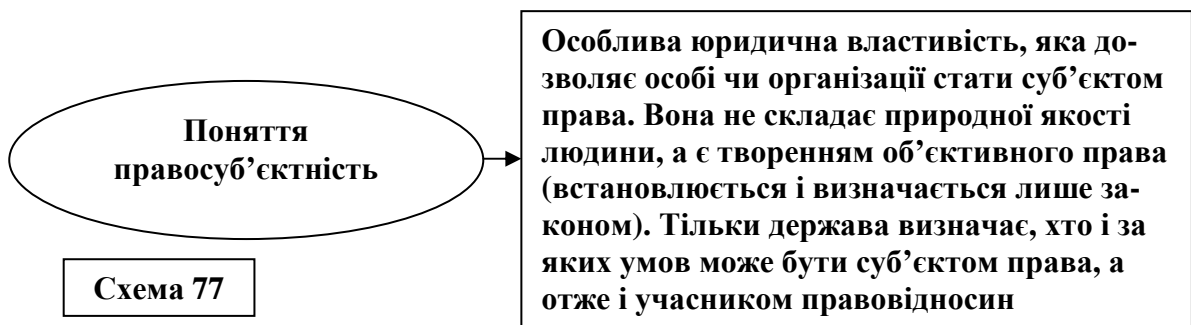

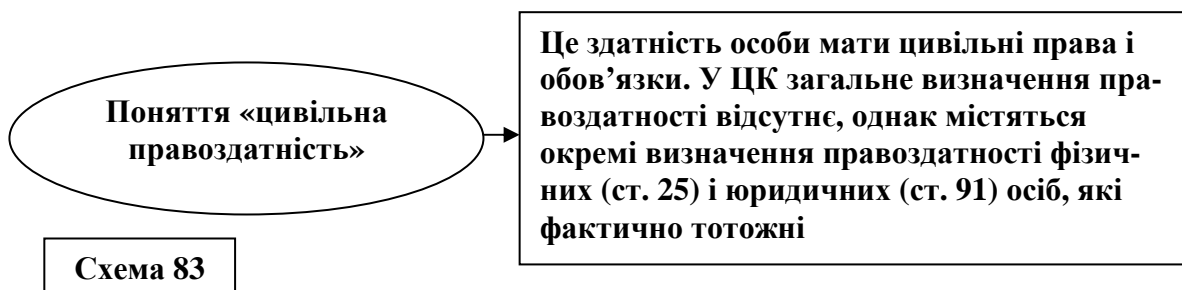
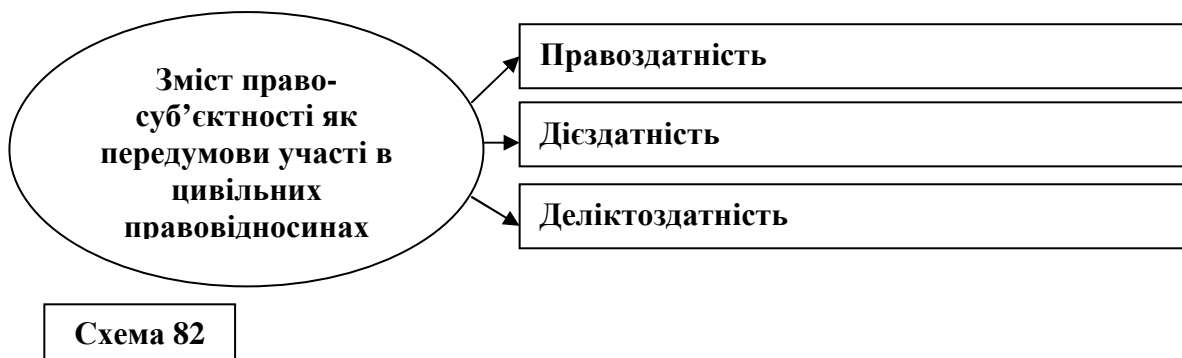
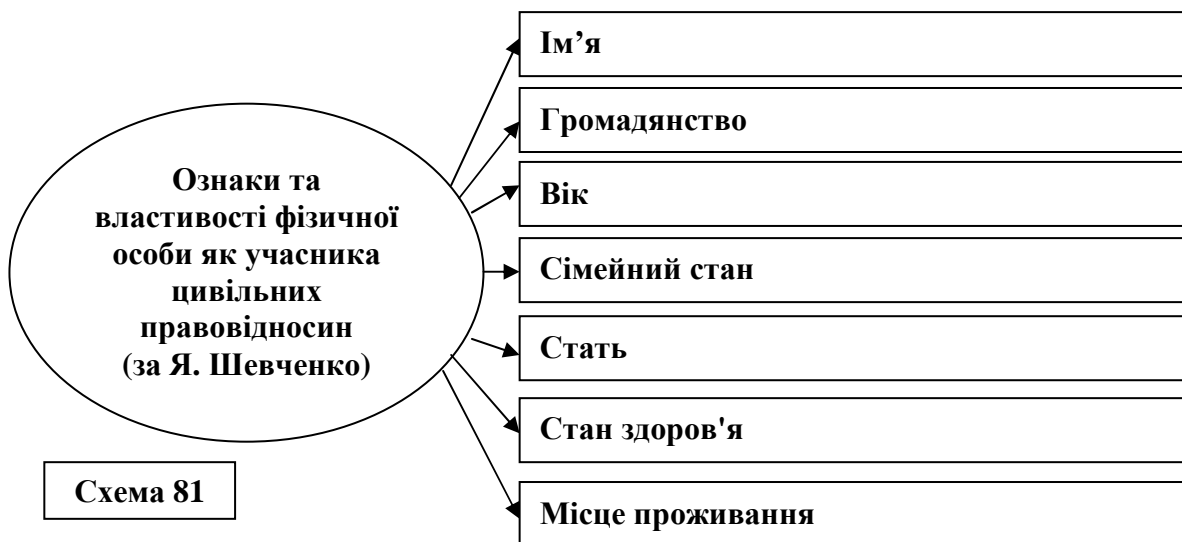

Суб'єкти правовідносин відшкодування шкоди

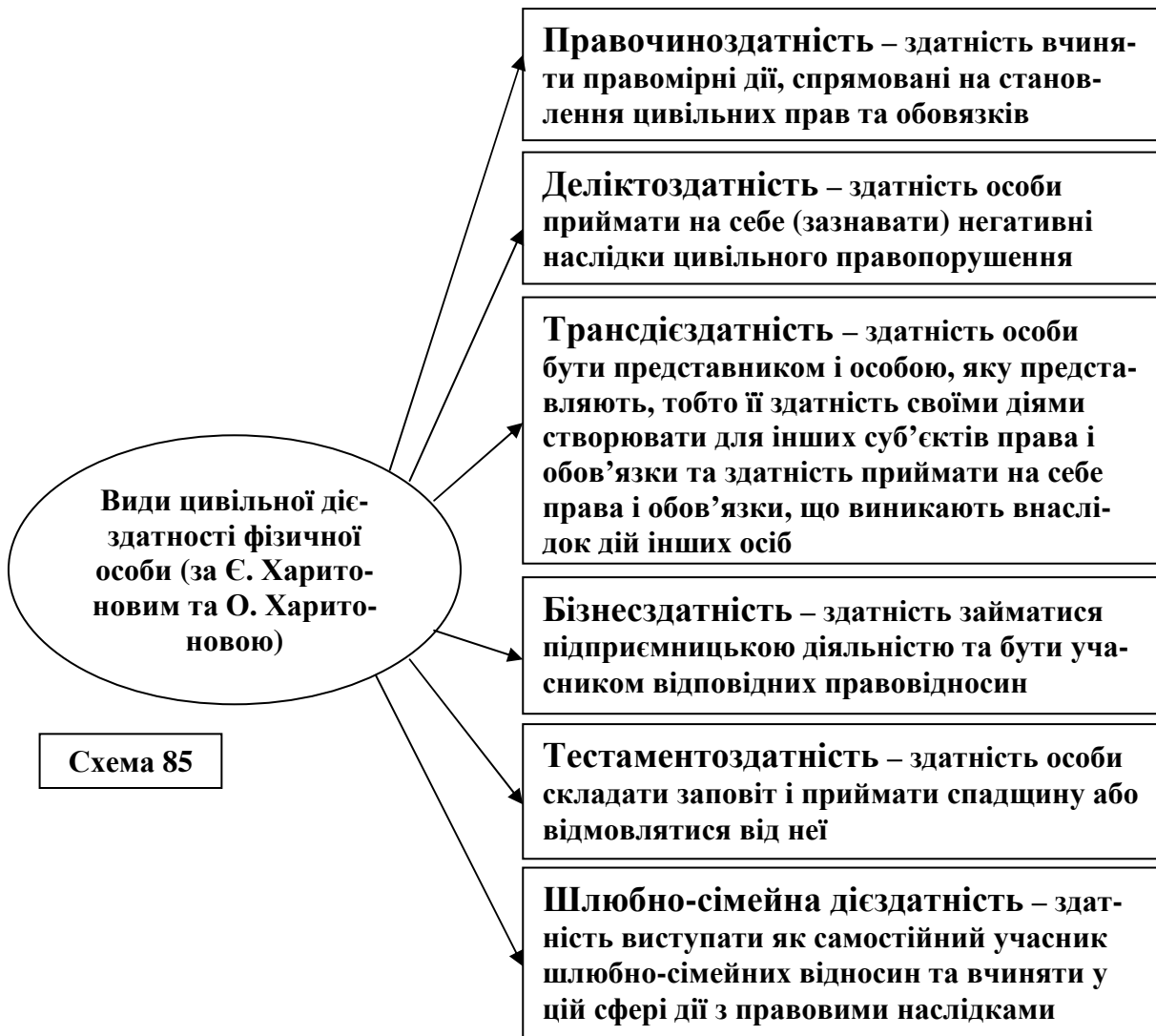

Схема 85

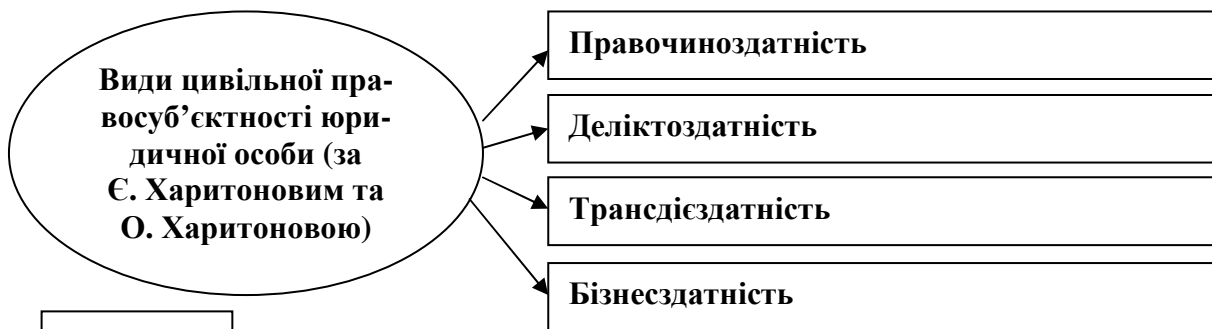

Схема 86

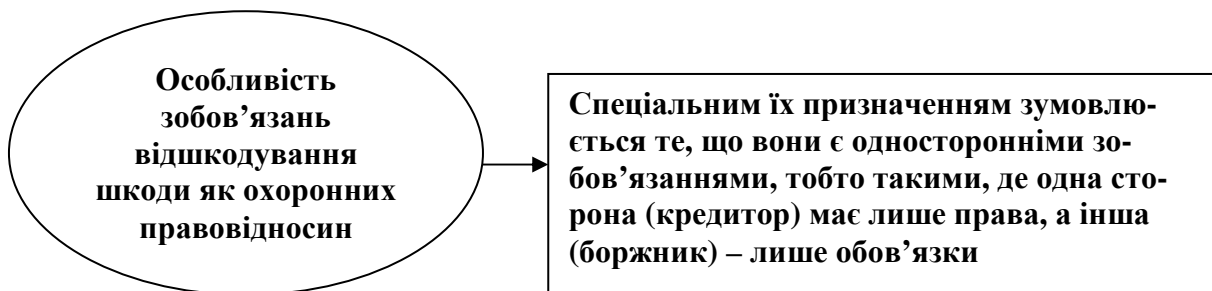

Схема 87

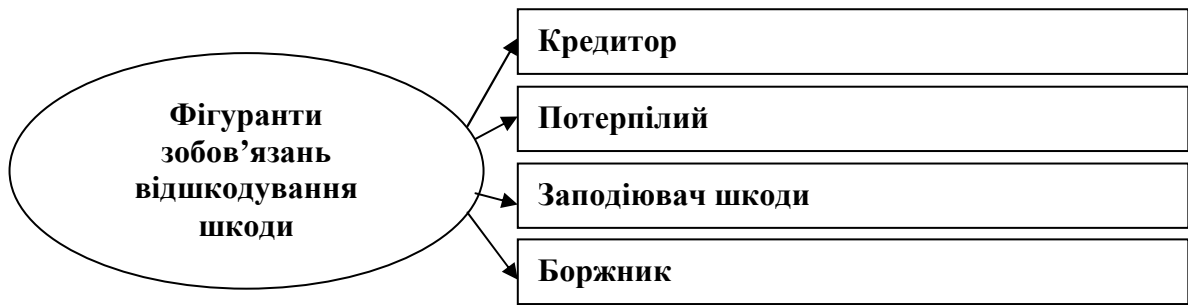

Схема 88

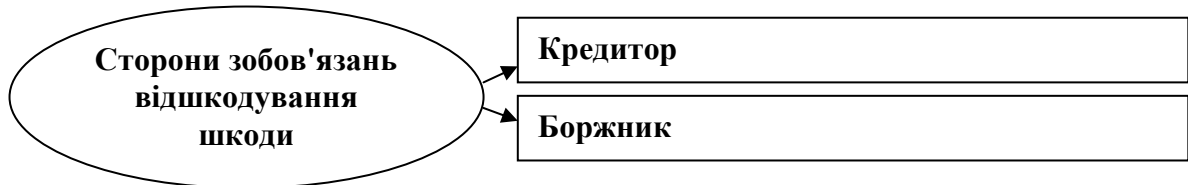

Схема 89

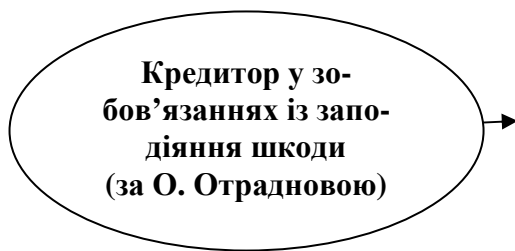

Схема 90

Потерпілий, тобто особа, якій заподіяна шкода. Потерпілим може бути будь-яка фізична особа, незалежно від її віку, дієздатності, громадянства в разі заподіяння шкоди її майну або особистим немайновим правам. Потерпілим може бути юридична особа, а також держава або територіальна громада. У разі смерті потерпілого кредитором у деліктному зобов'язання будуть непрацездатні особи, які були на його утриманні або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина потерпілого, народжена після його смерті (ст. 1200 ЦК)

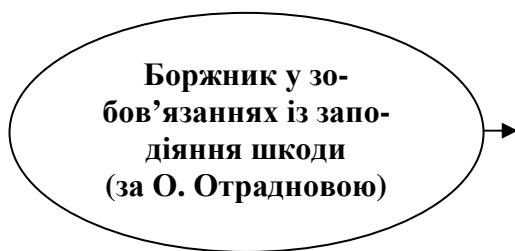

Схема 91

Особа, на яку законом покладений обов'язок відшкодувати заподіяну потерпілому шкоду. Обов'язок відшкодувати шкоду може бути покладений тільки на деліктоздатну особу, тобто на особу яка самостійно може відповідати за свої дії (вчинки)

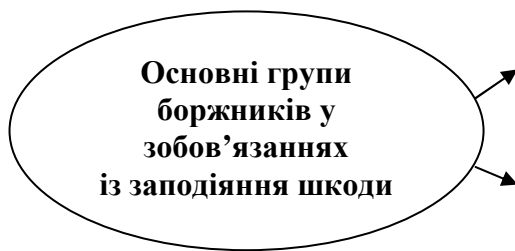
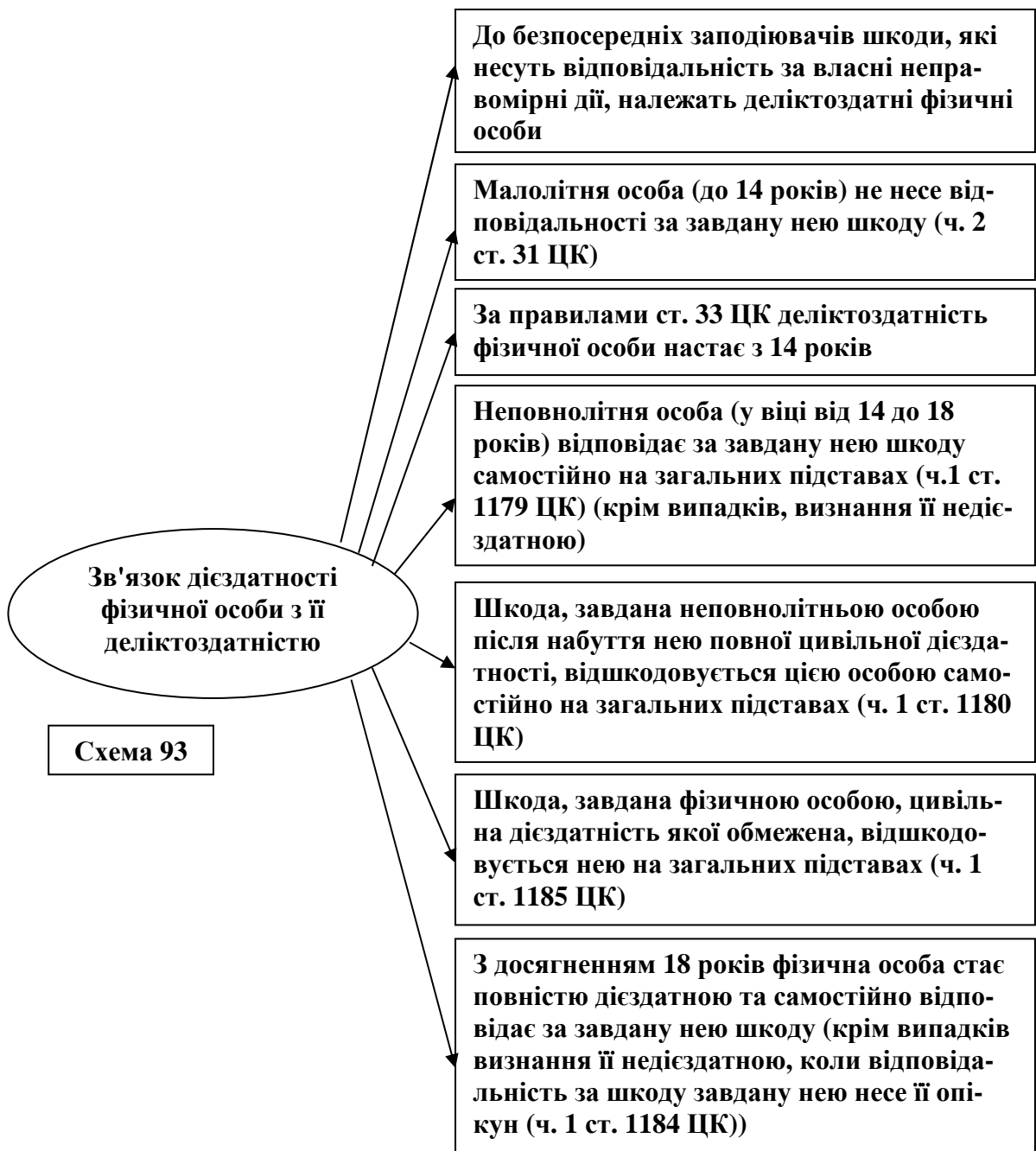
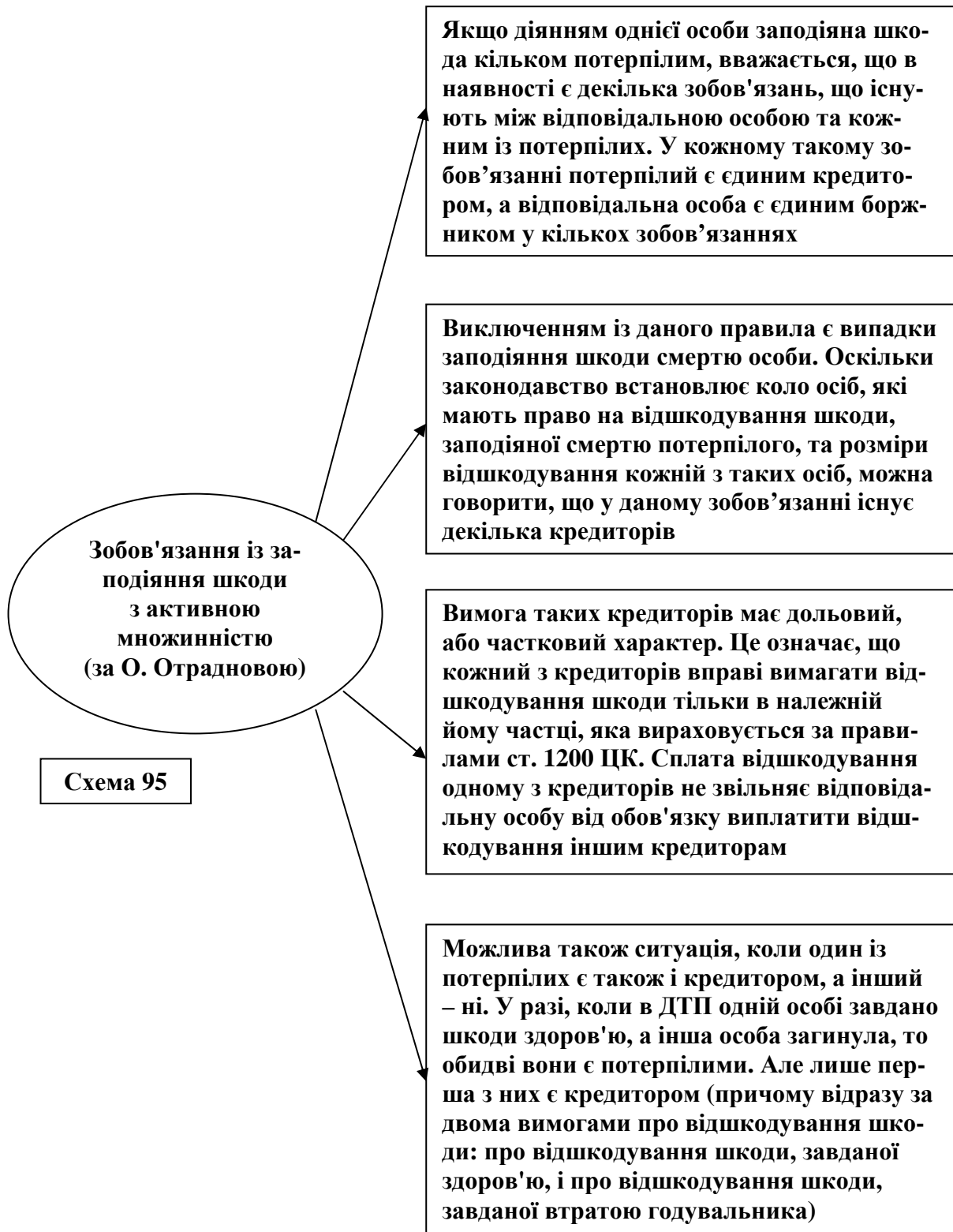

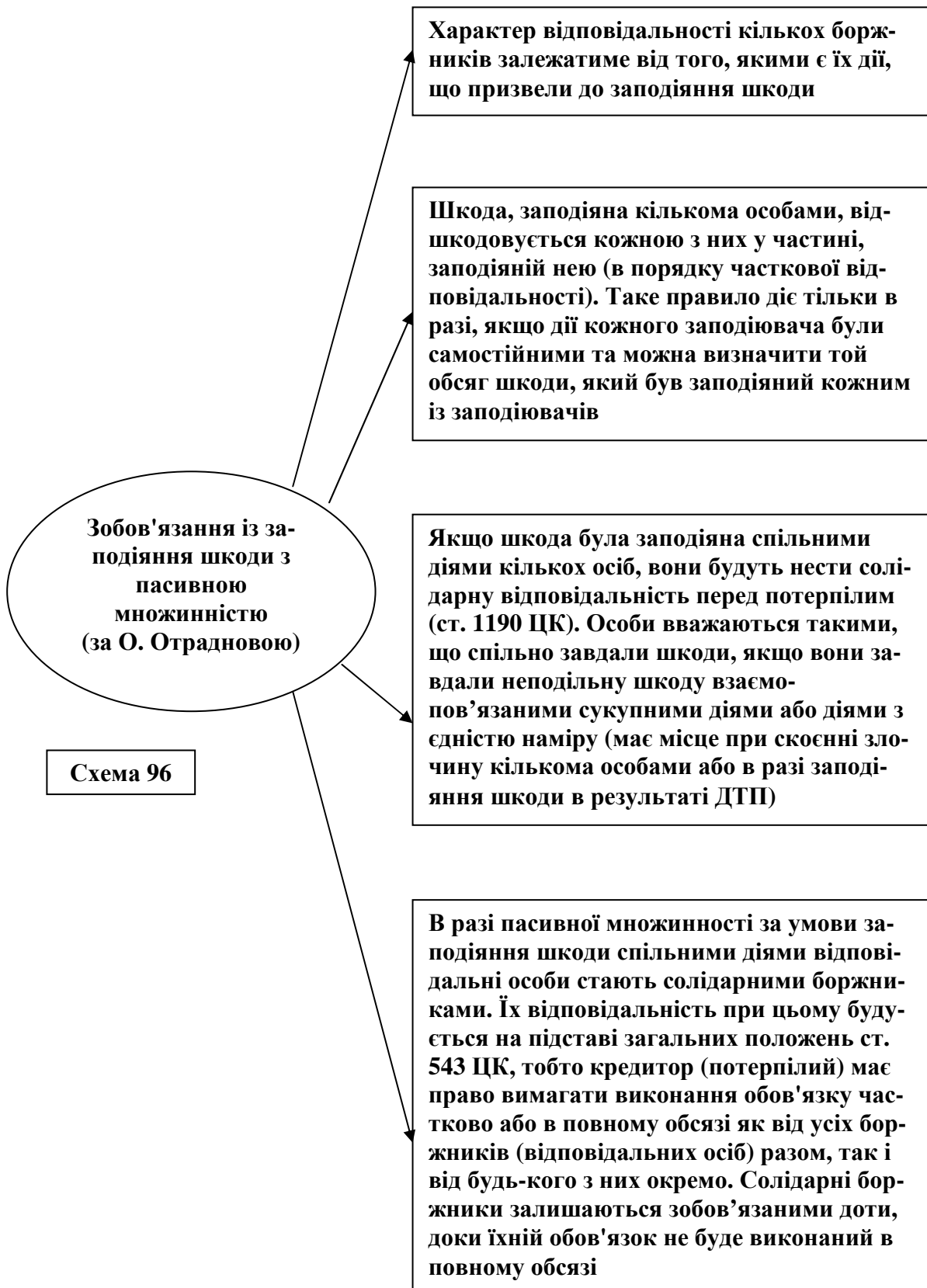
Схема 92

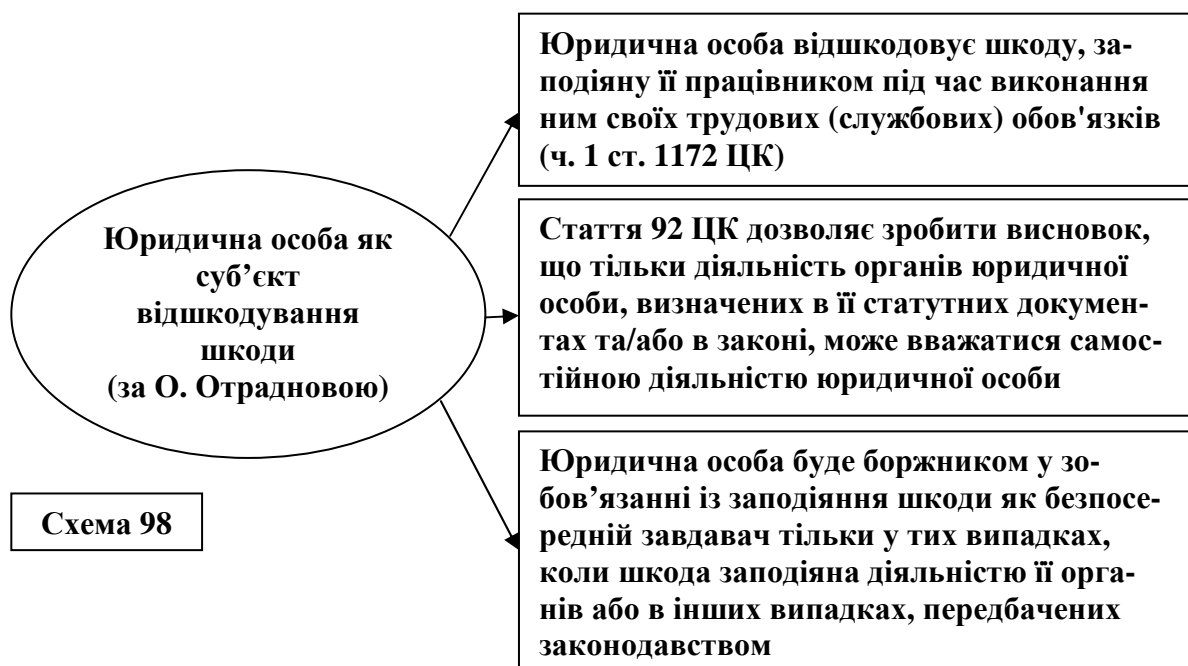
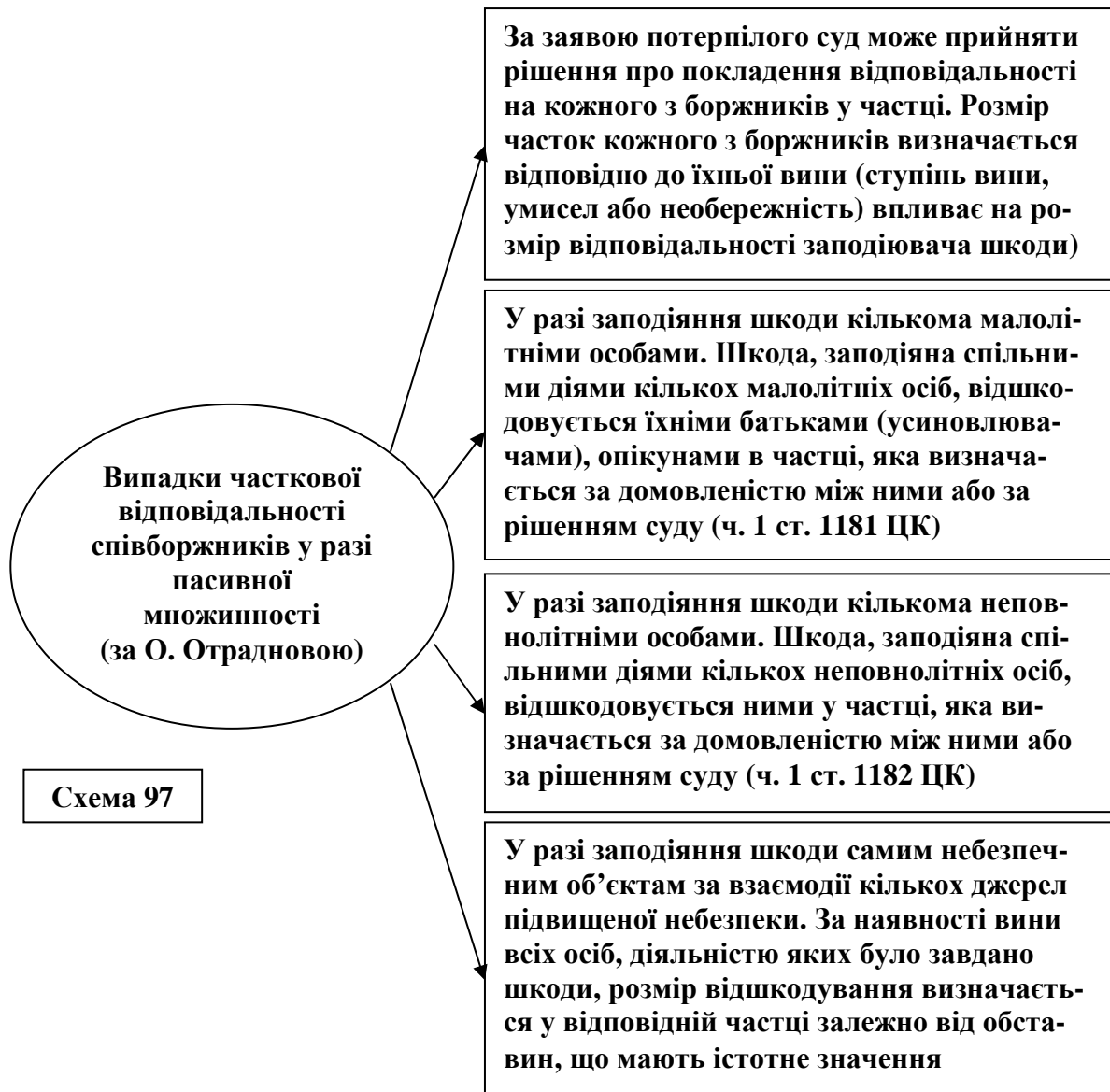
Безпосередні заподіювачі шкоди, тобто особи, які своїми власними діями завдали шкоду потерпілому

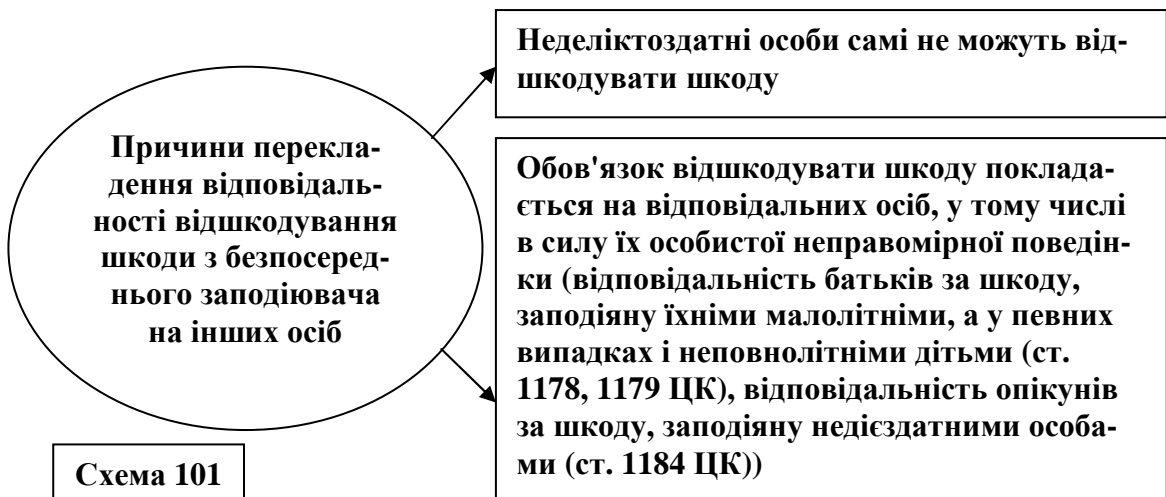
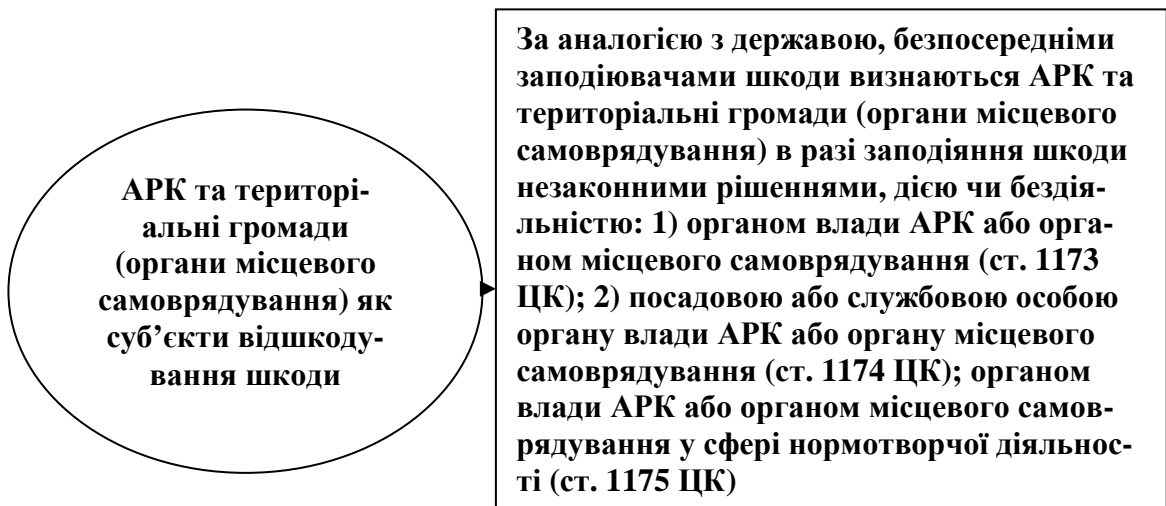
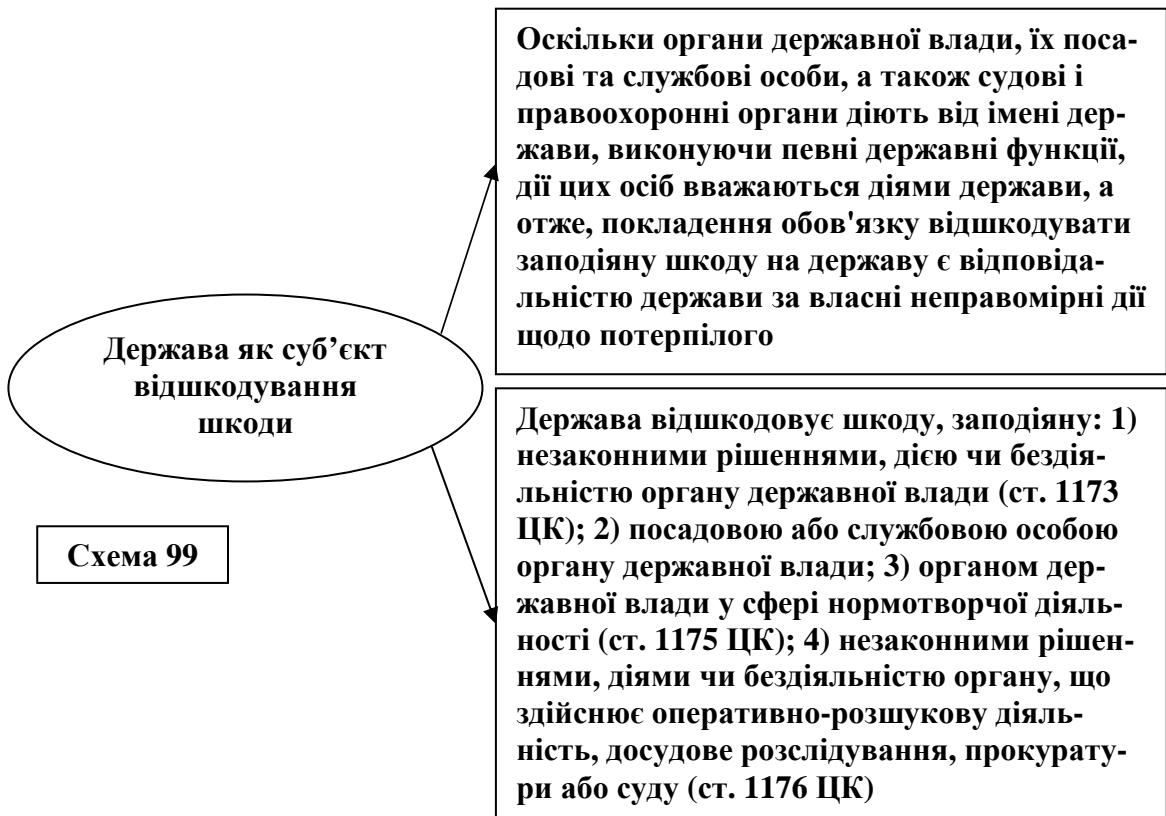
Інші особи (незаподіювачі шкоди), на яких законом покладений обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду

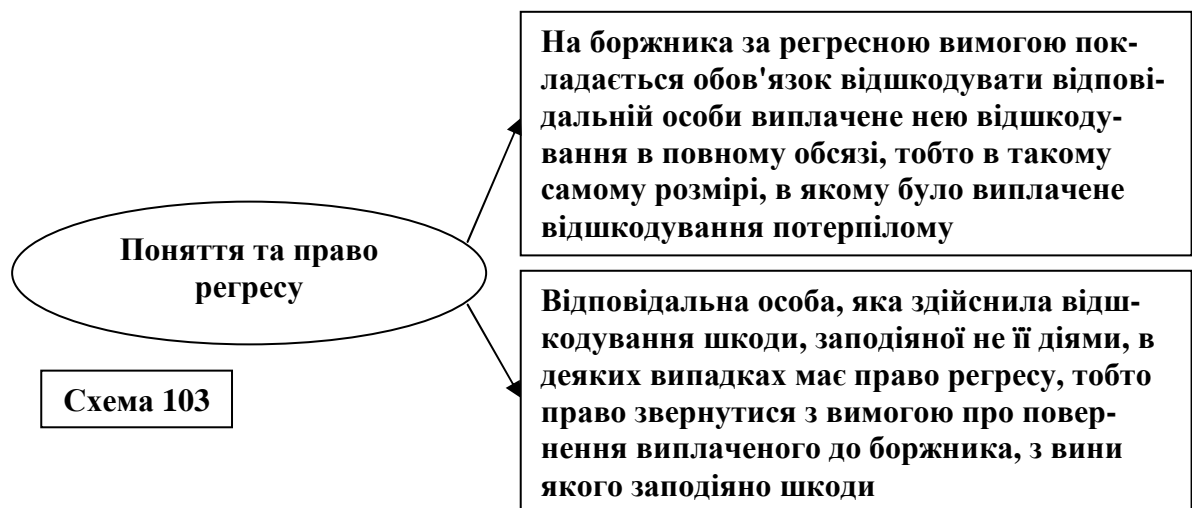
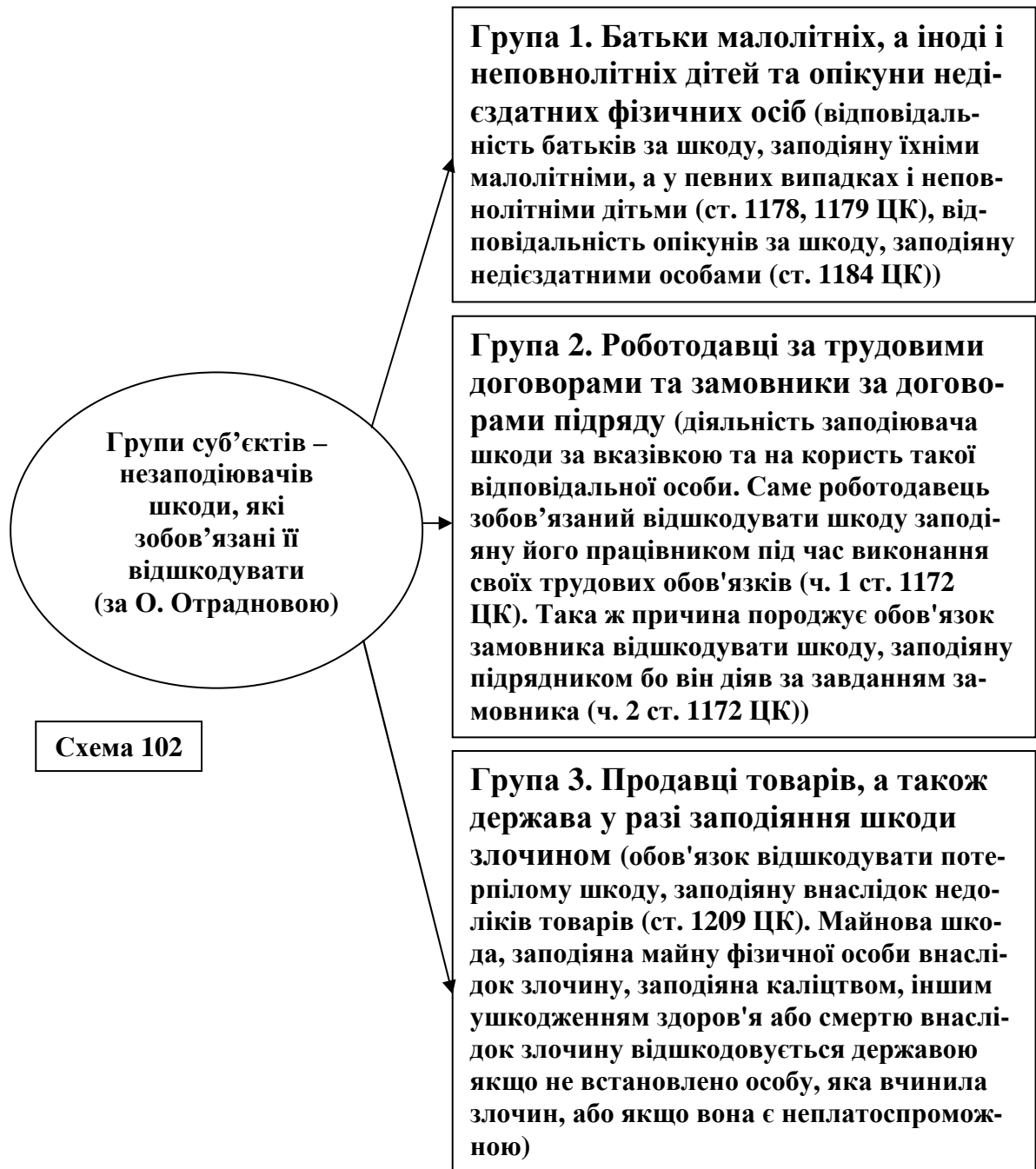

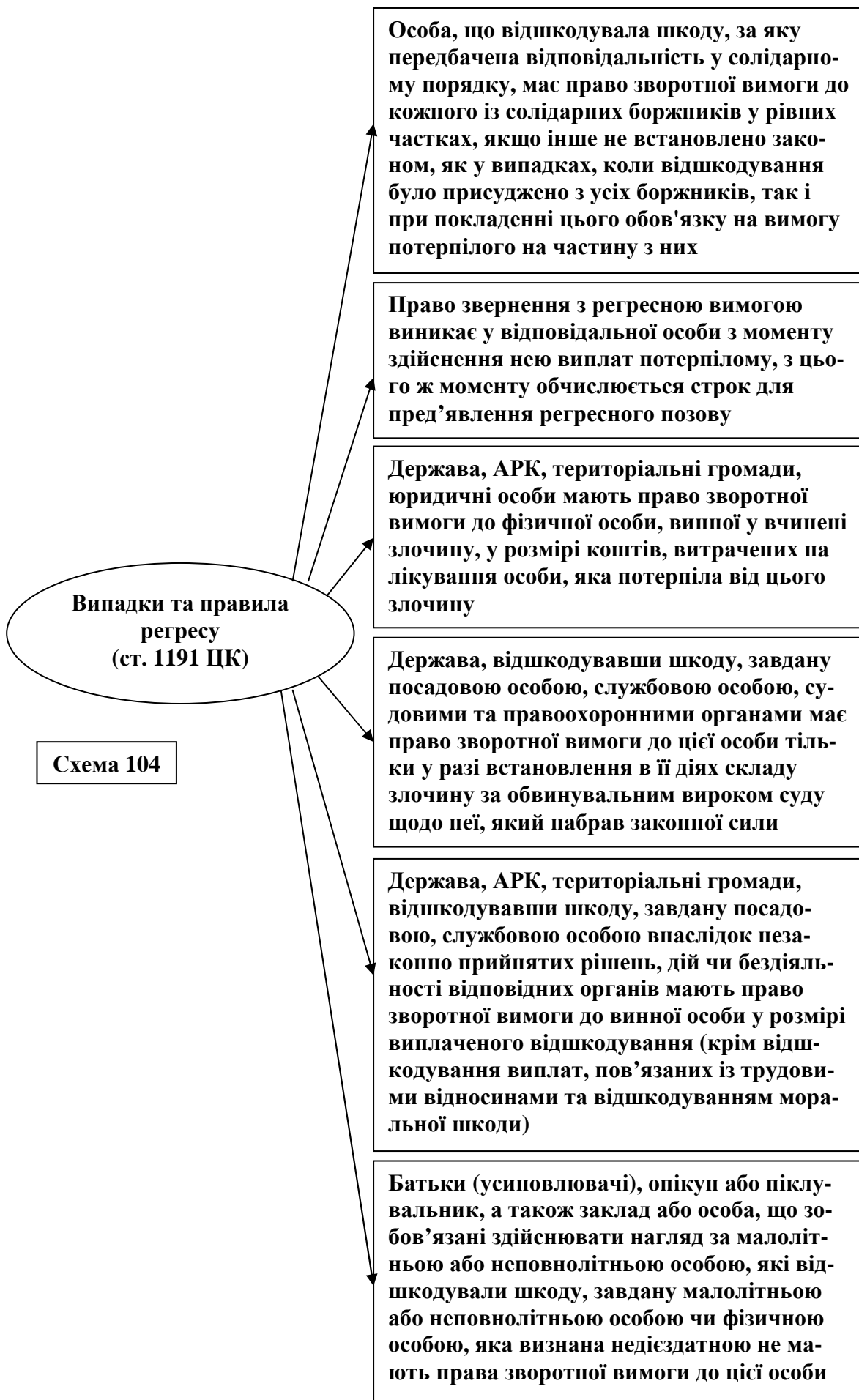

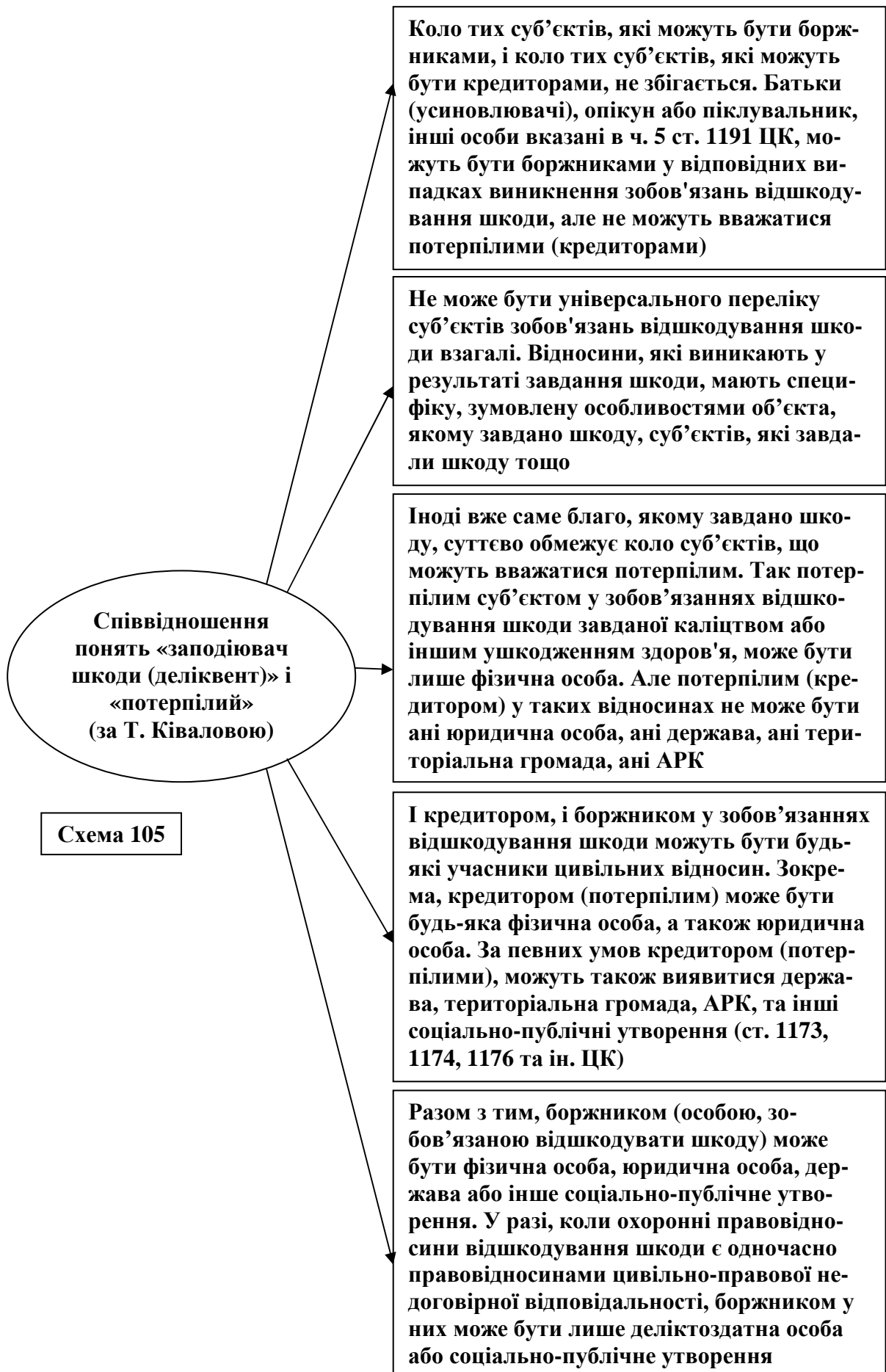

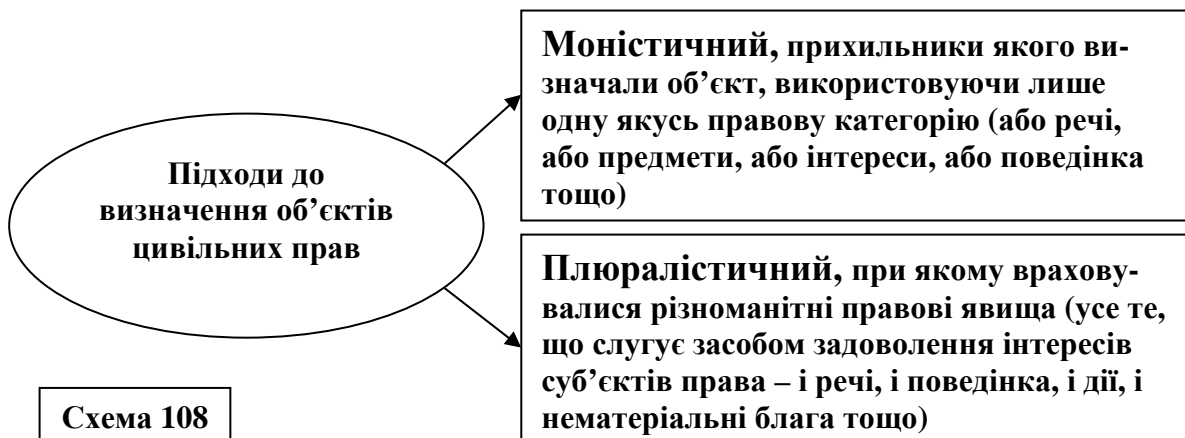
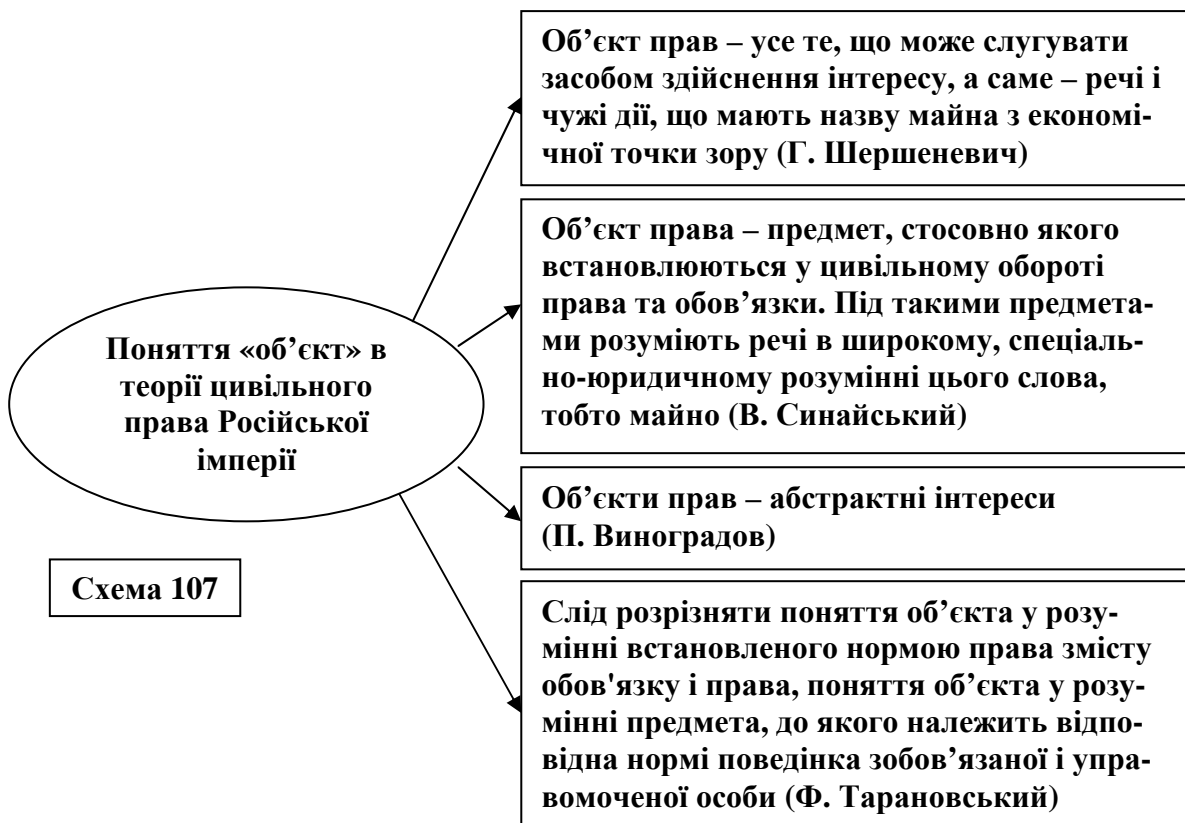
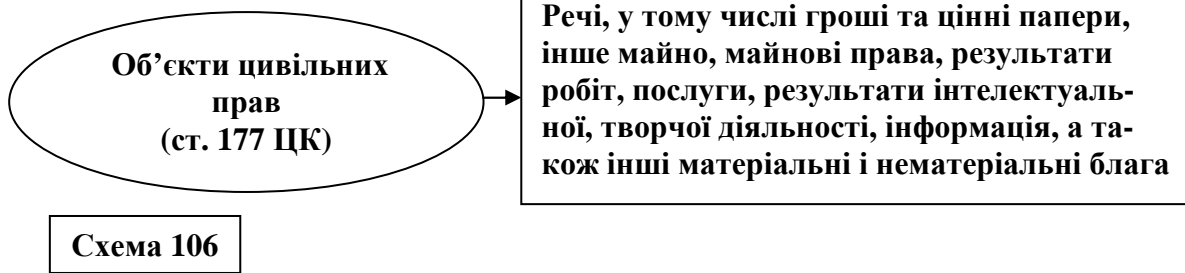

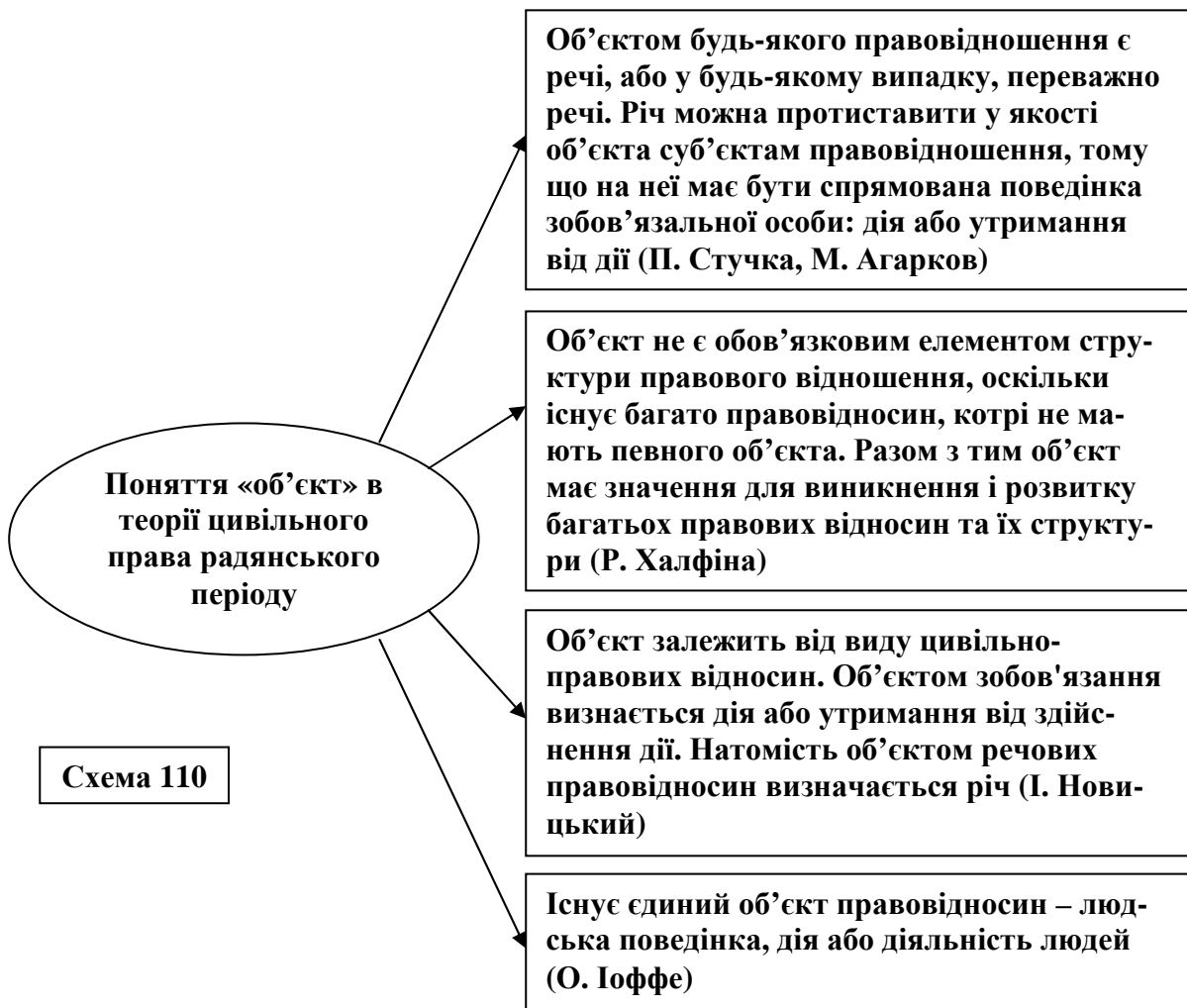
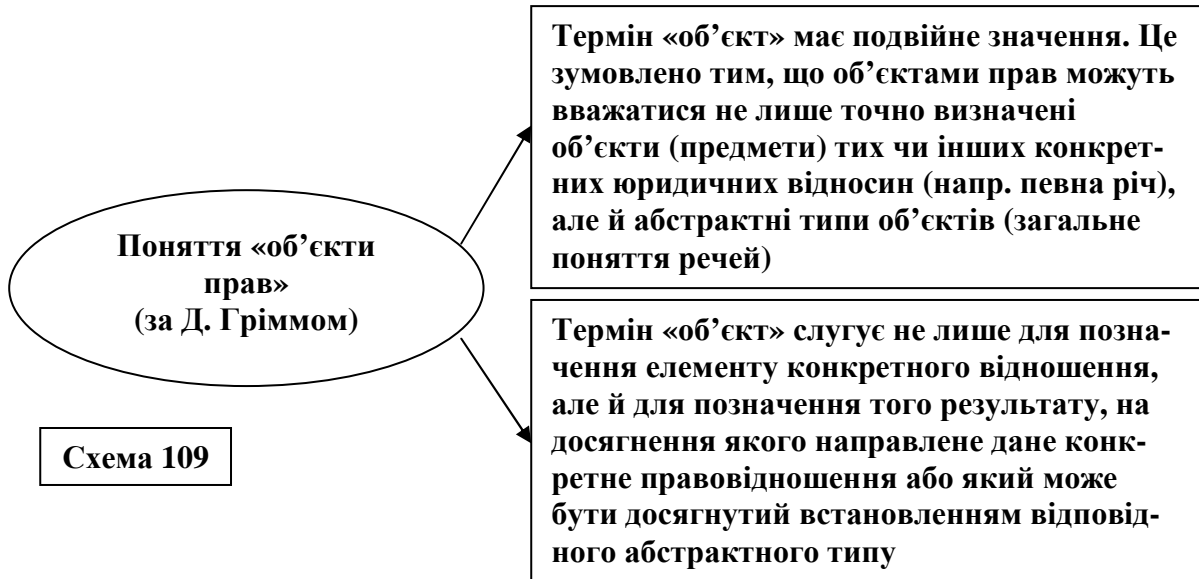

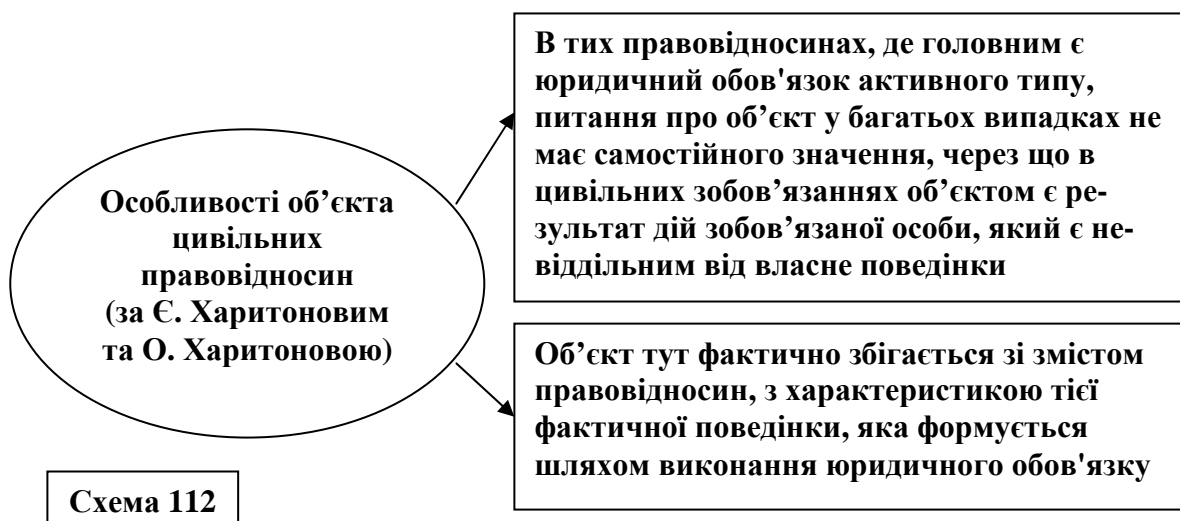
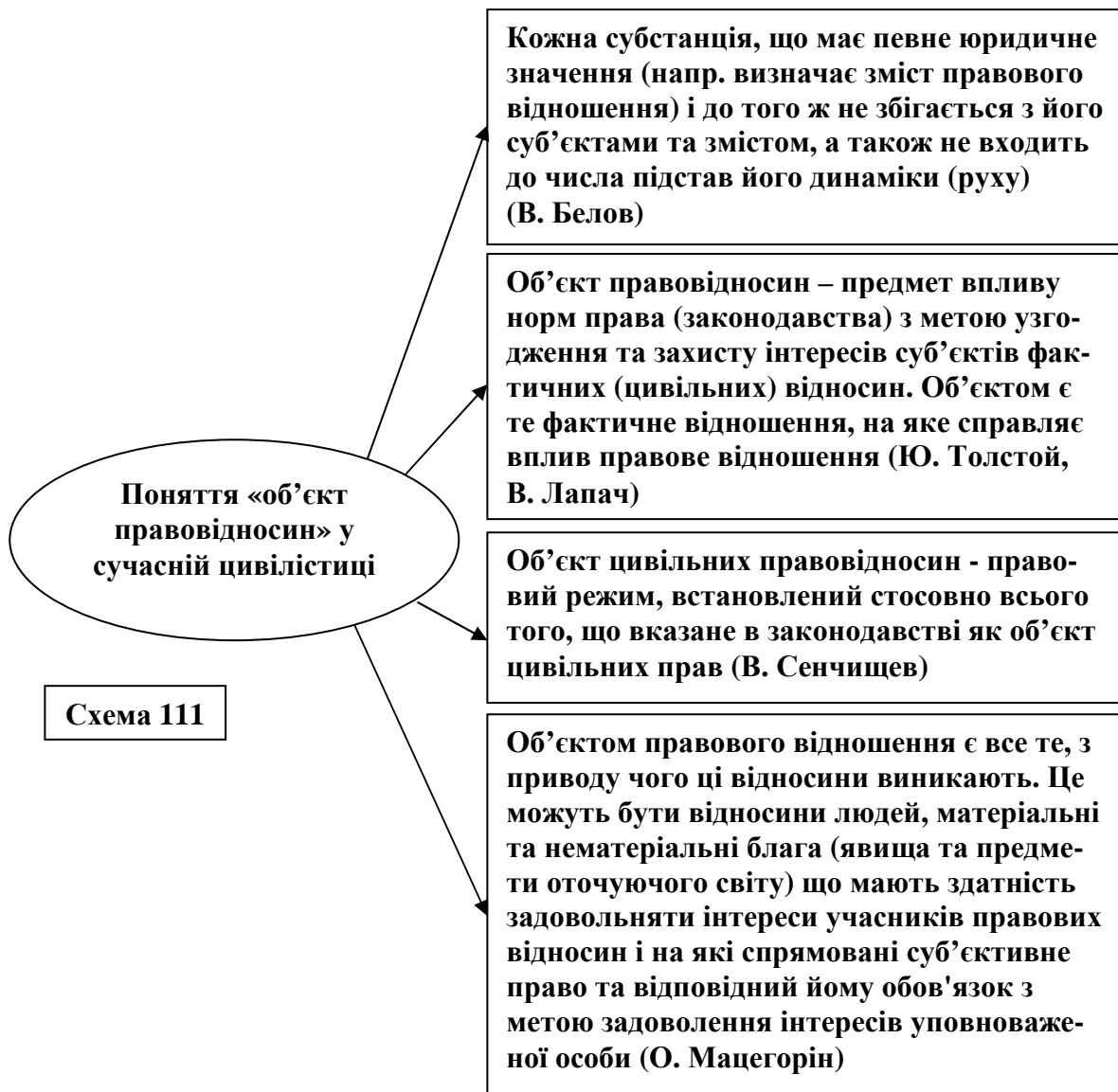

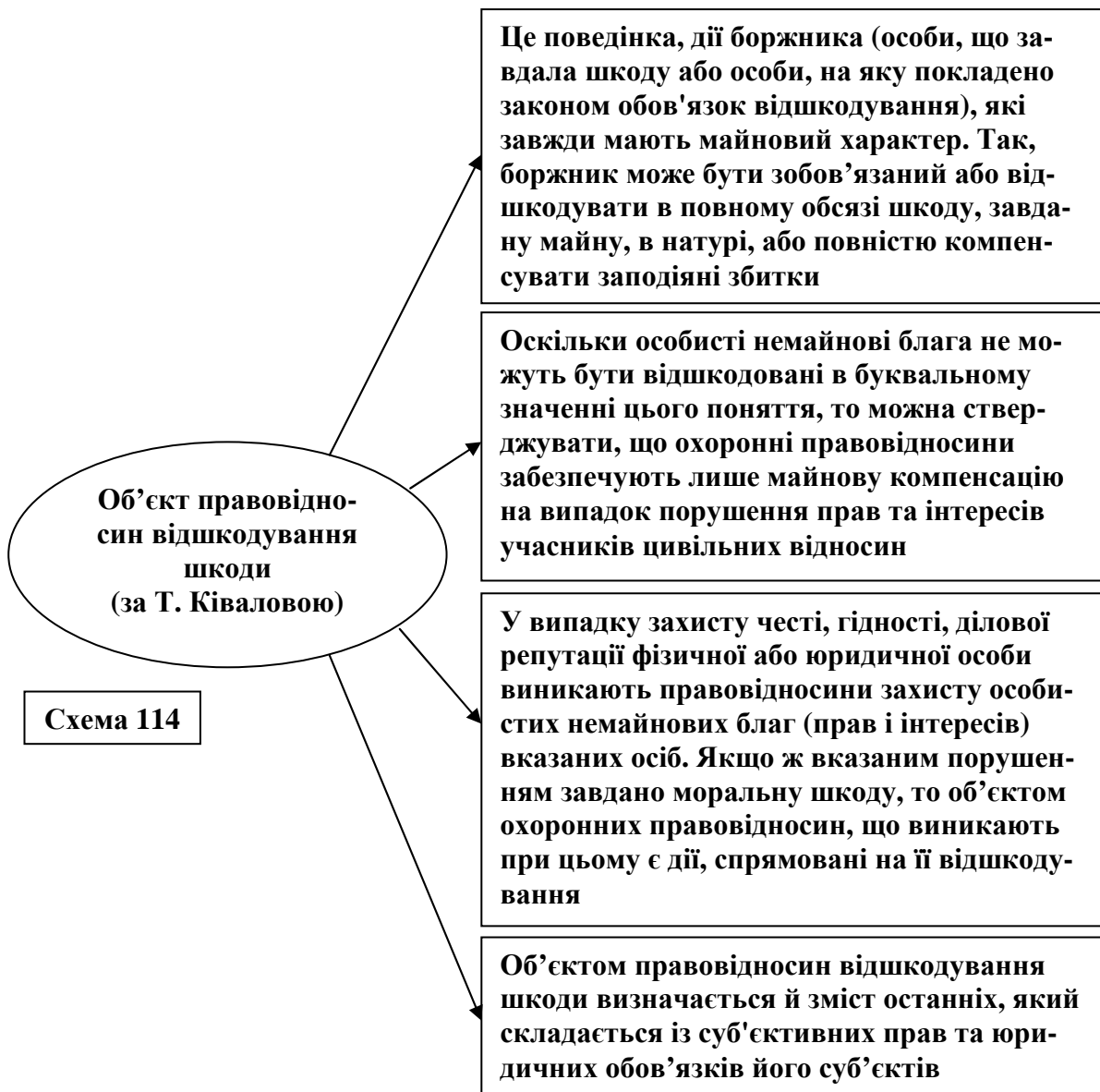
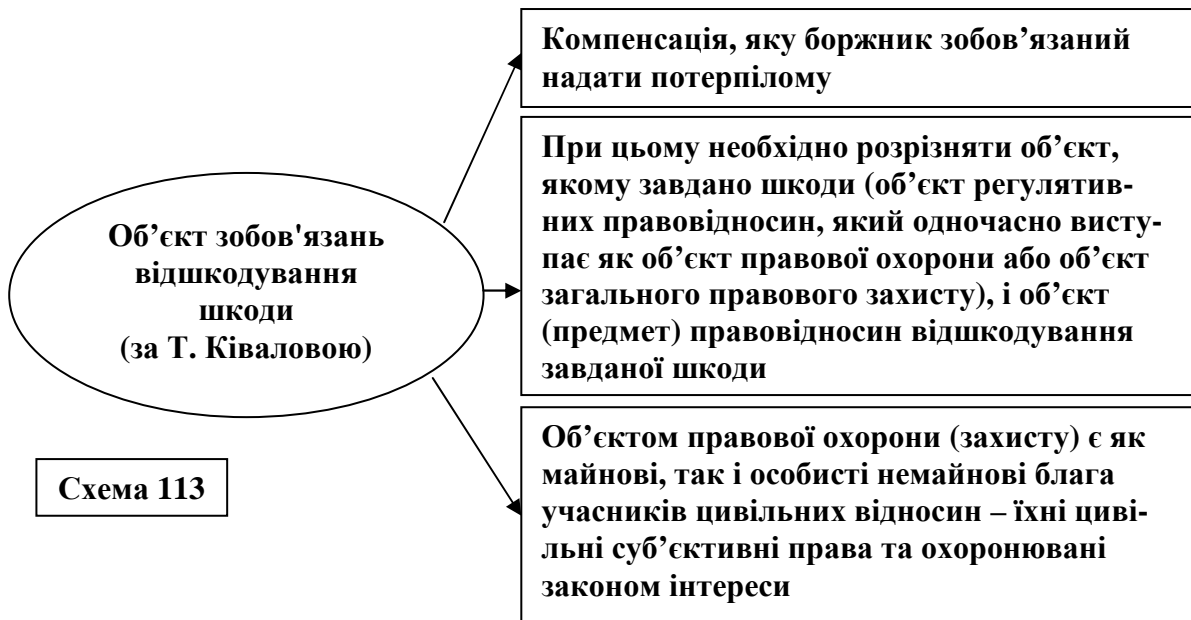

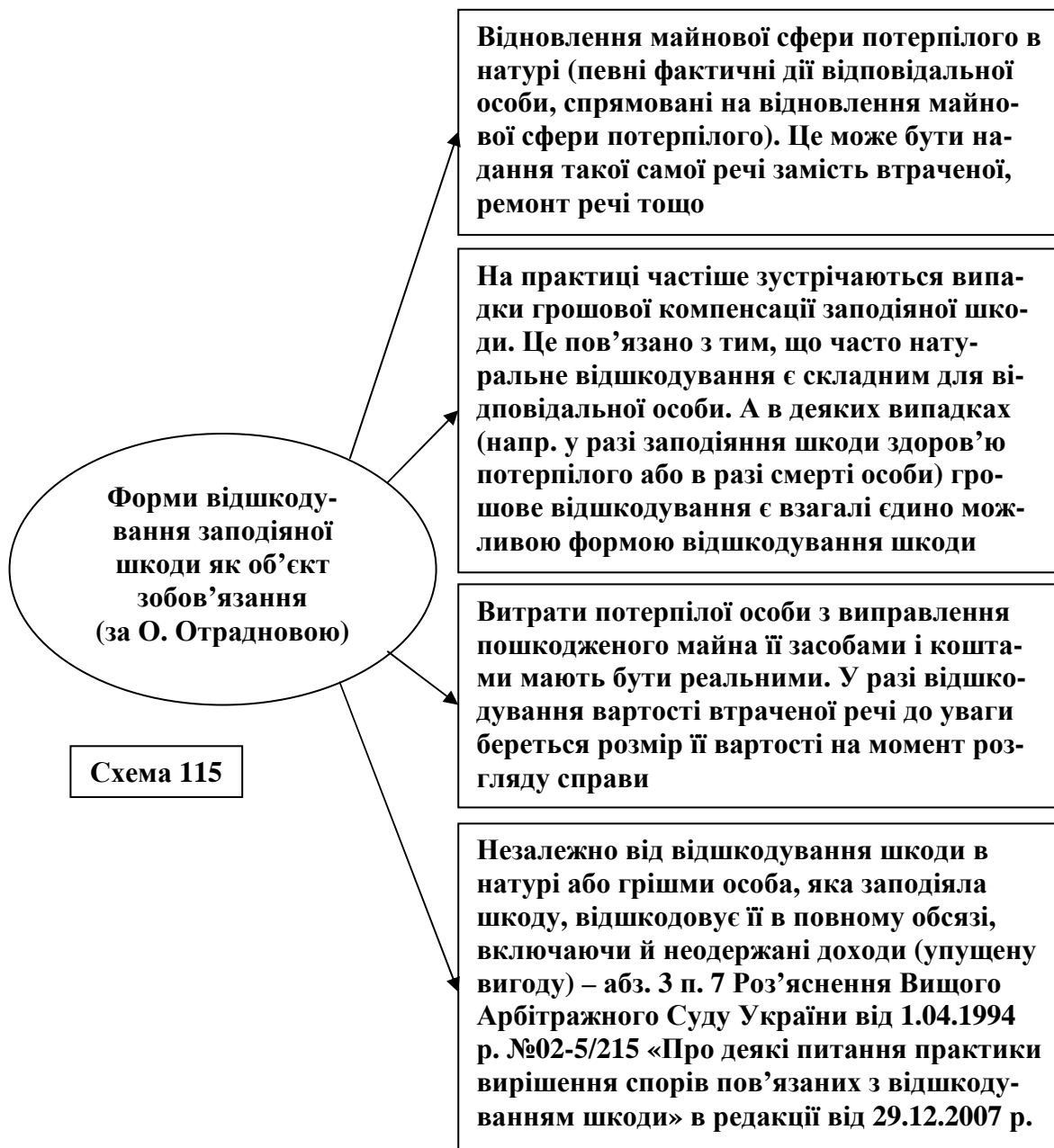
Об'єкти правовідносин відшкодування шкоди

Зміст правовідносин відшкодування шкоди

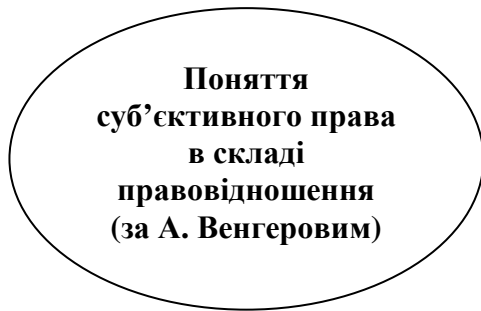

Схема 116

Виділення суб'єктивного права в складі правовідношення є необхідним, оскільки правовідношення – це відносини двох суб'єктів. Поняття суб'єктивного права визначає розподіл прав і обов'язків цих, як мінімум, двох суб'єктів з тим, щоб можливість певної поведінки одного суб'єкта не знищувала можливості певної поведінки іншого суб'єкта. Суб'єктивне право – міра можливої, вільної поведінки одного суб'єкта та юридичний обов'язок – міра належної, обов'язкової поведінки іншого суб'єкта

Схема 117

Складне за змістом (структурою) поняття, яке охоплює низку можливостей, що передбачені об'єктивним цивільним правом (цивільним законодавством) для уповноваженої особи: можливість певної власної поведінки, можливість вимагати певної поведінки від іншої особи, можливість вимагати від держави допомоги в реалізації перших двох можливостей (повнова-

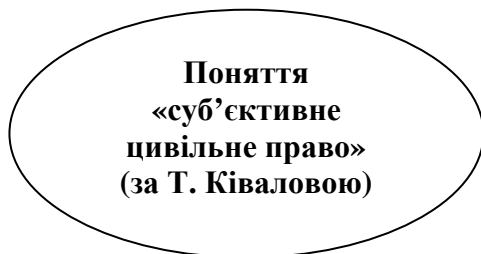

Схема 118

У загальному (для цієї галузі в цілому) вигляді може бути визначене як передбачена і забезпечена нормами цивільного законодавства можлива поведінка учасника цивільних правовідносин, якій відповідають обов'язки іншого учасника (учасників) зазначених правовідносин, виконання яких забезпечується можливістю застосування засобів державного примусу

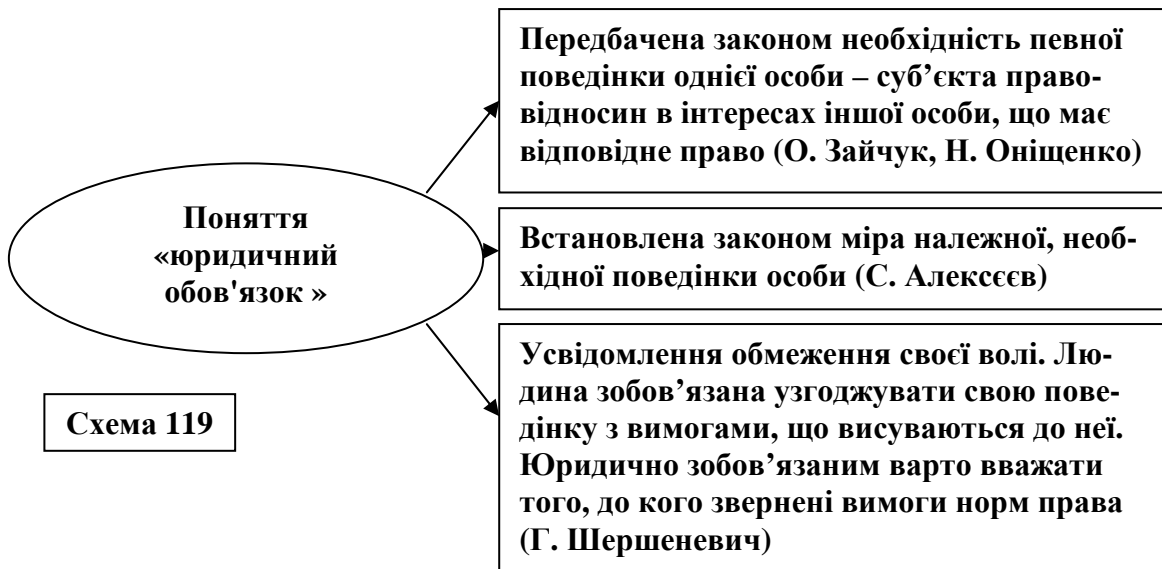

Схема 119

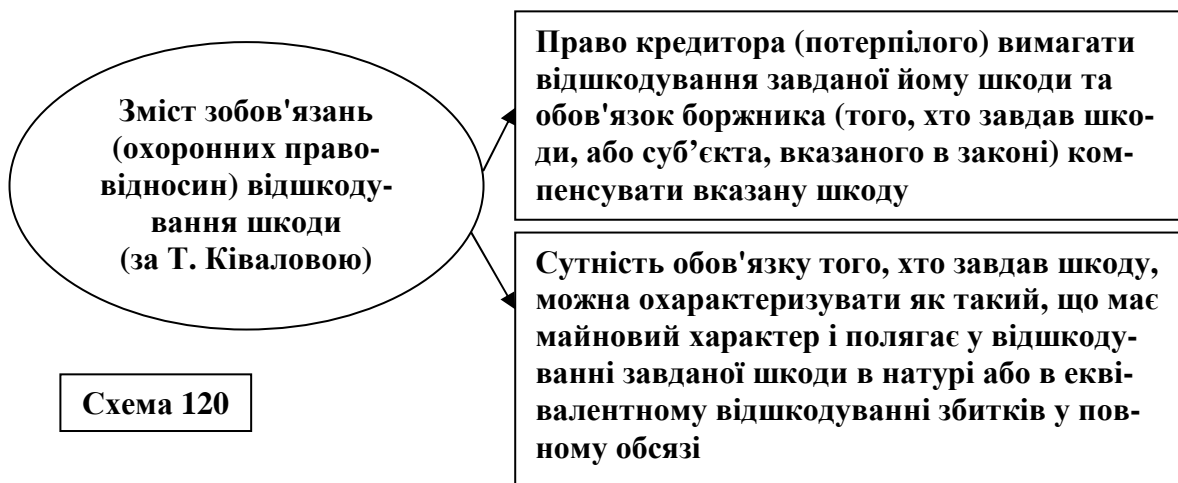

Схема 120

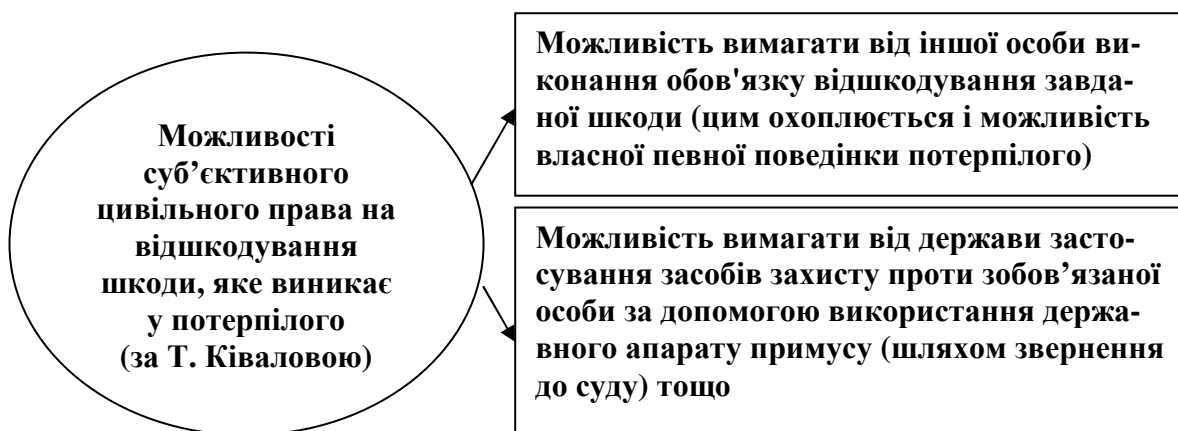

Схема 121

Схема 122

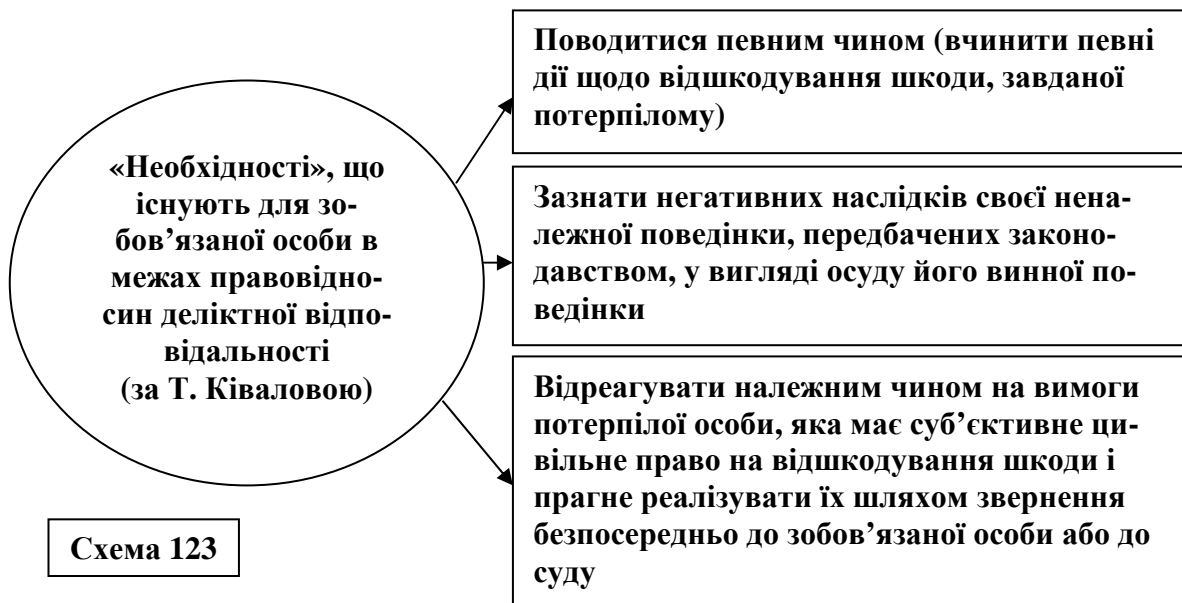
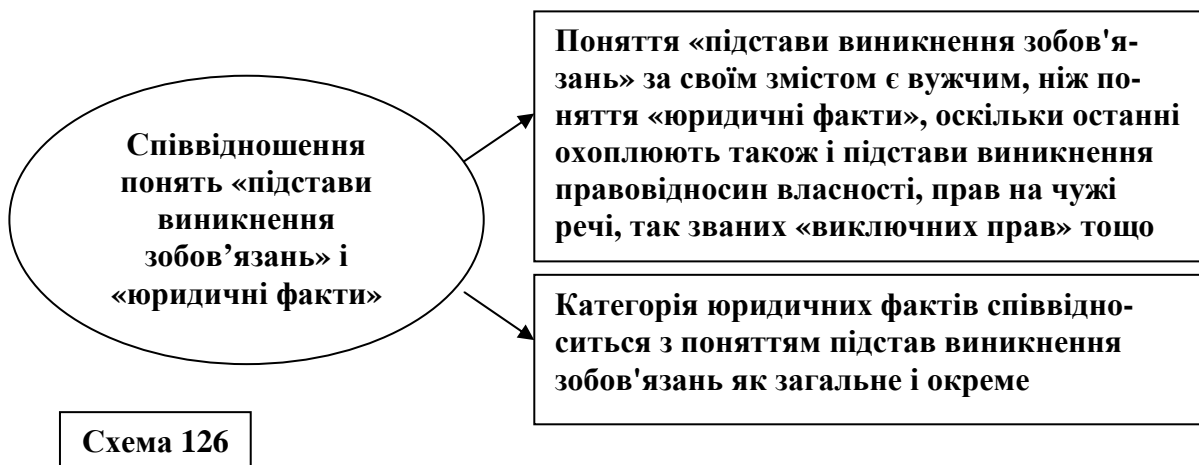
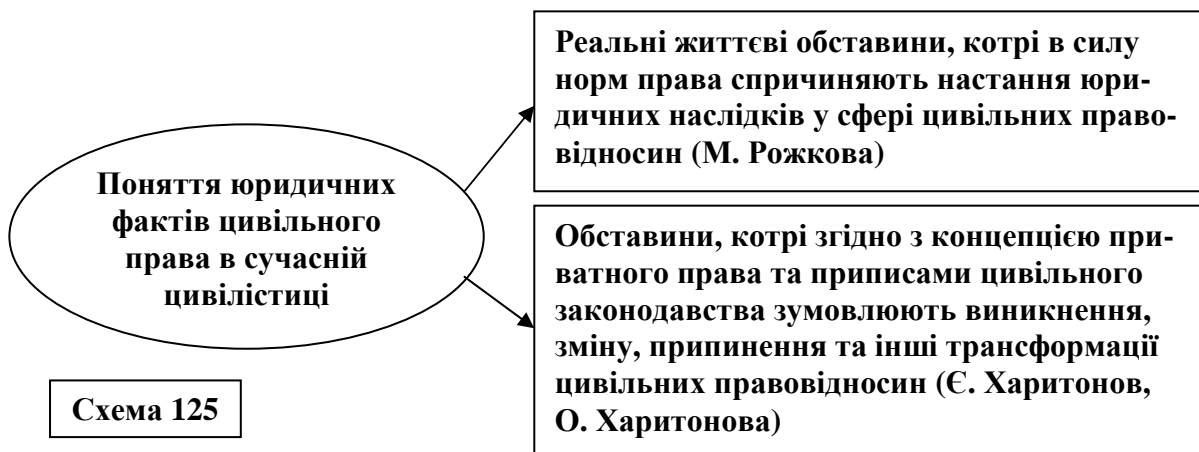
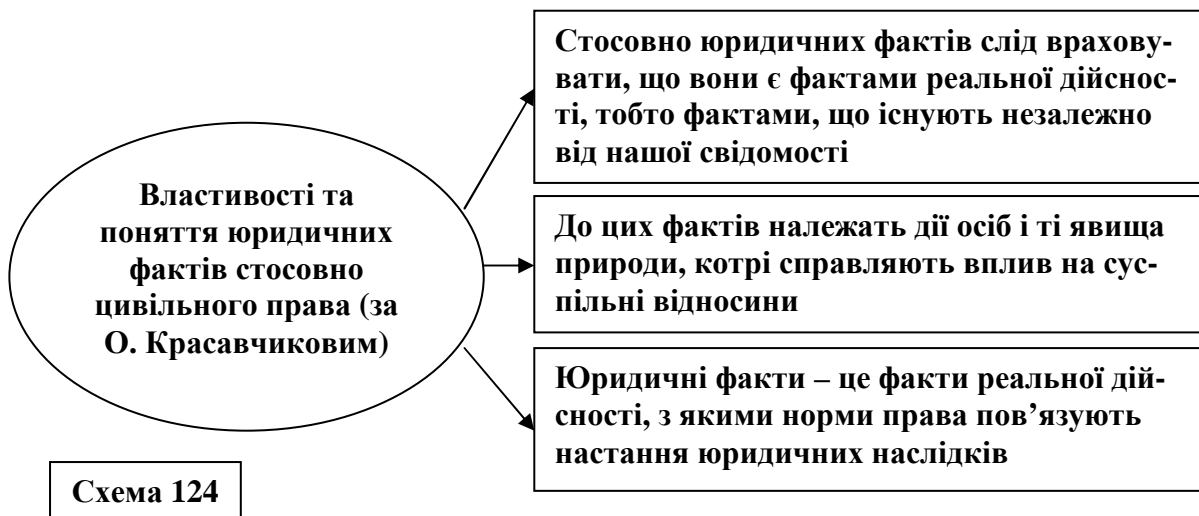

Схема 123

Підстави виникнення зобов'язань відшкодування шкоди за цивільним законодавством України

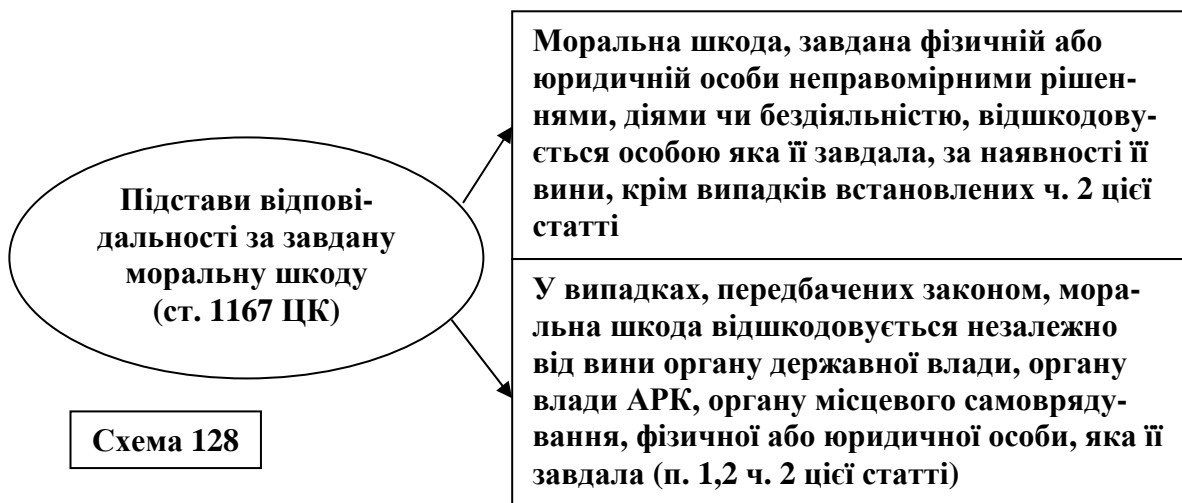
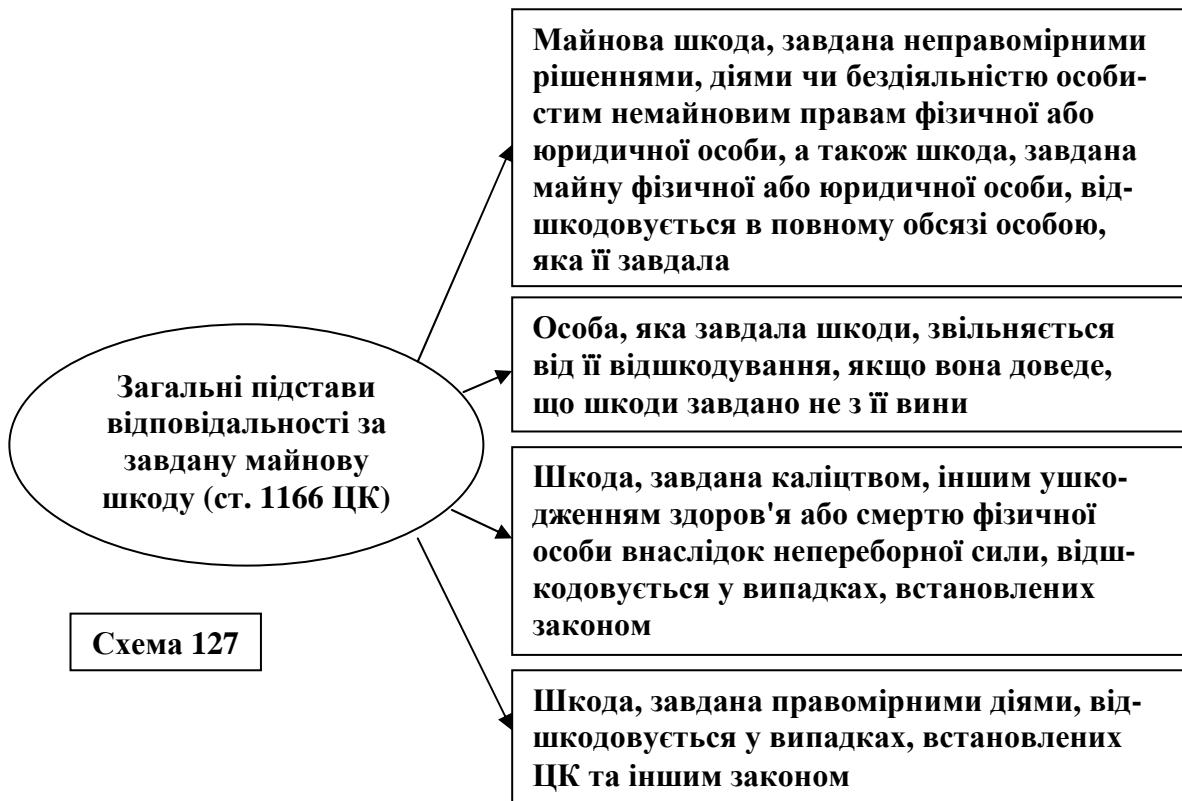

Схема 130

Схема 131

Схема 132

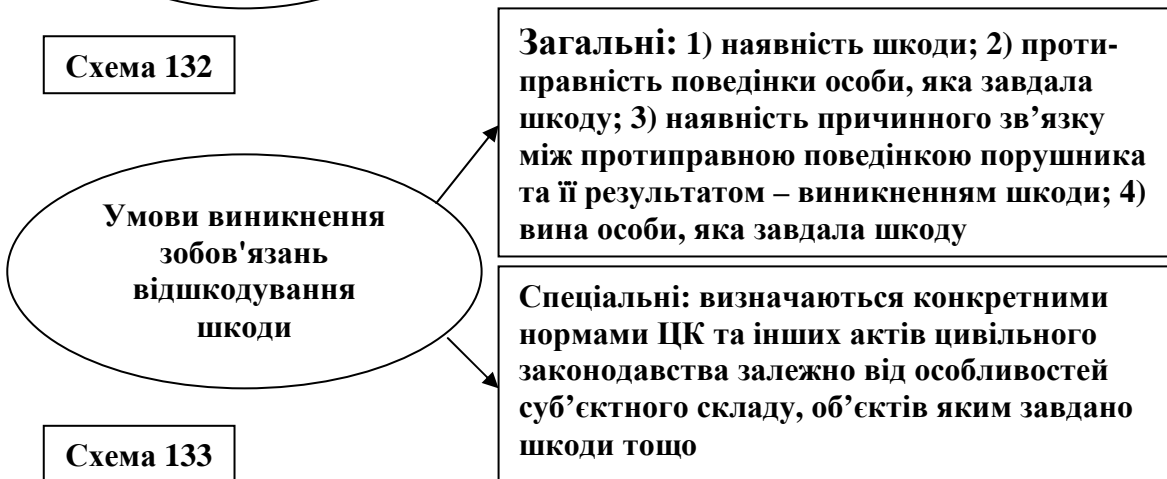
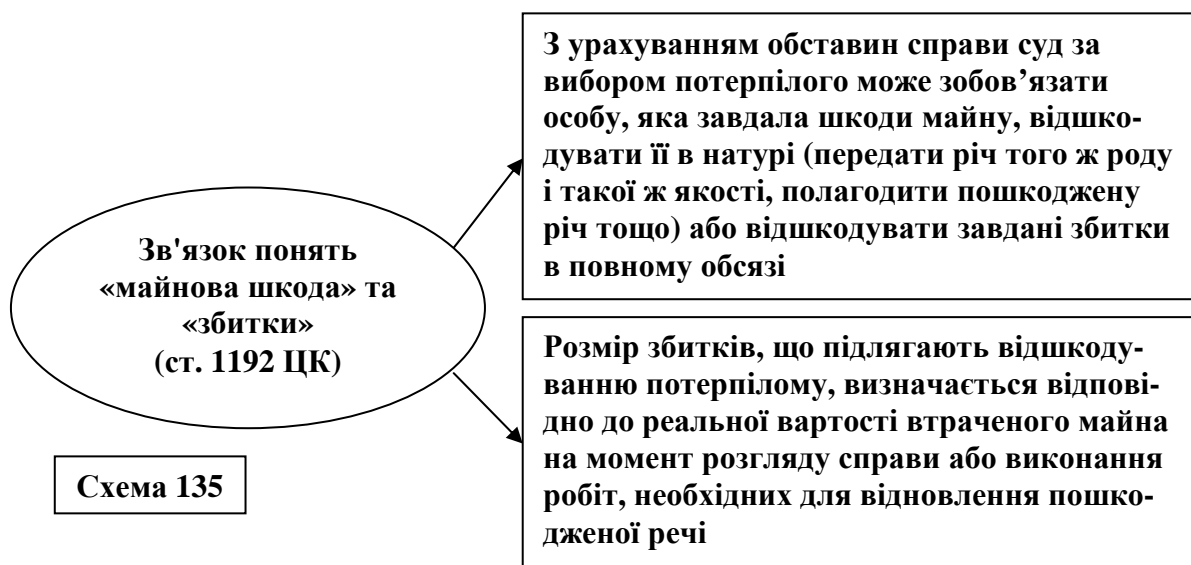
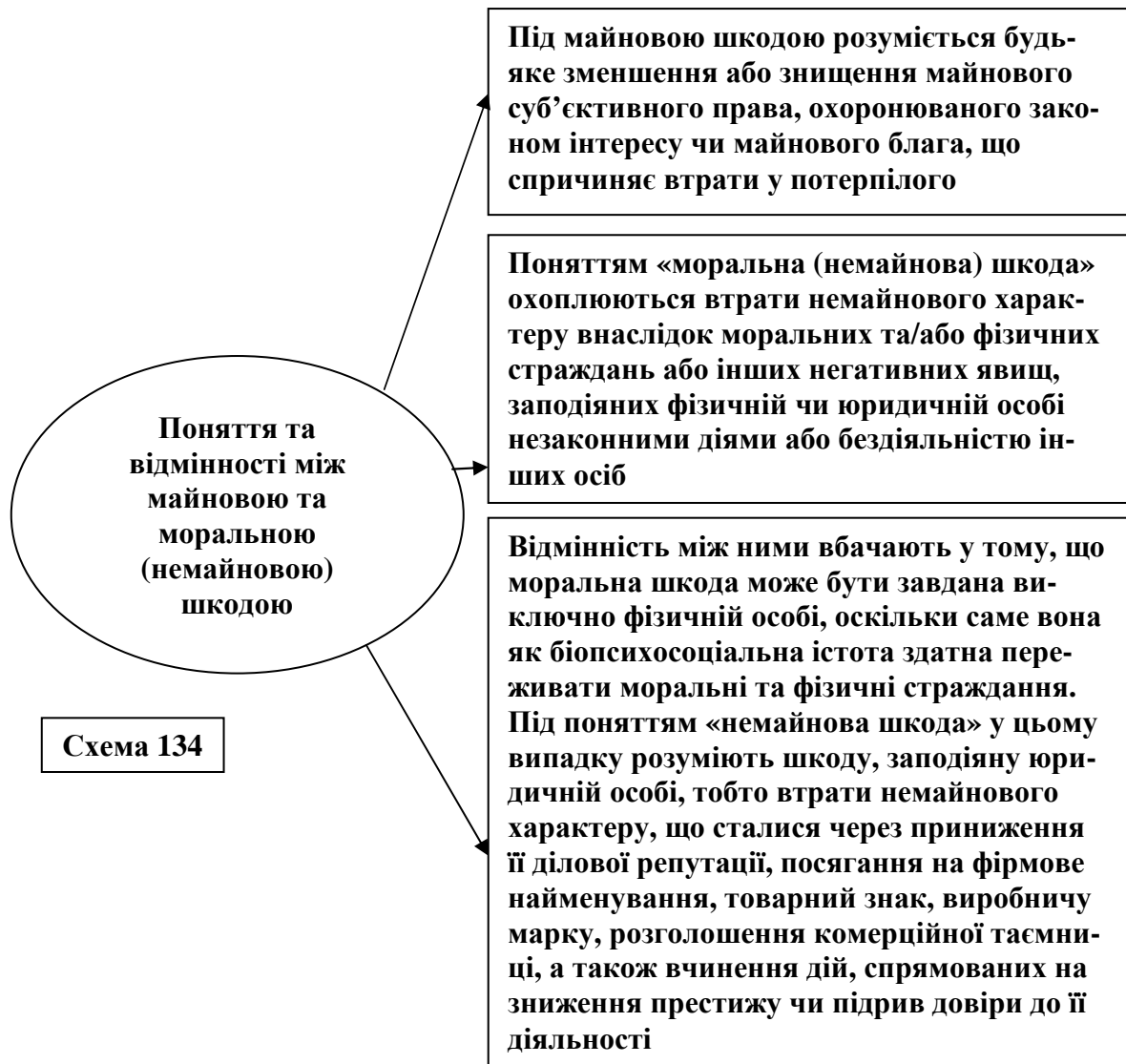
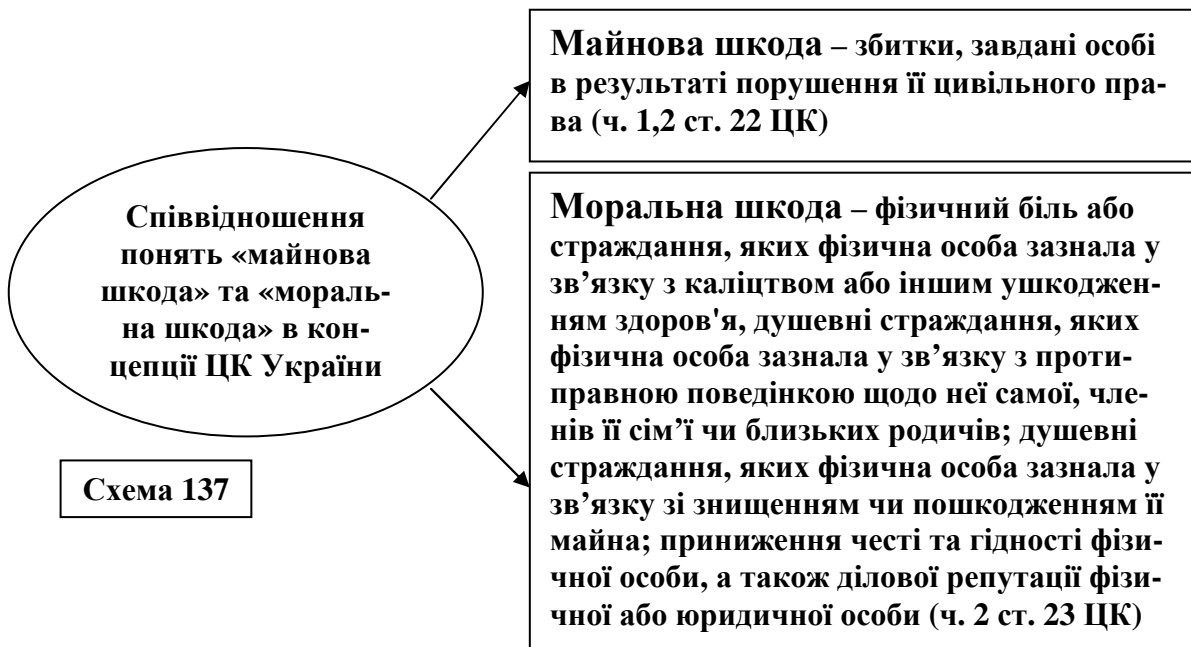
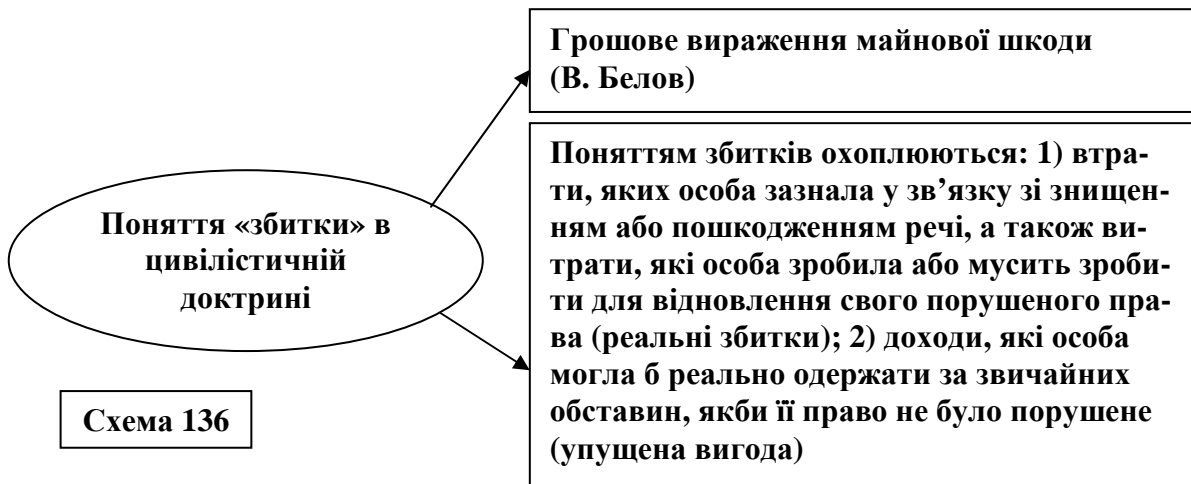
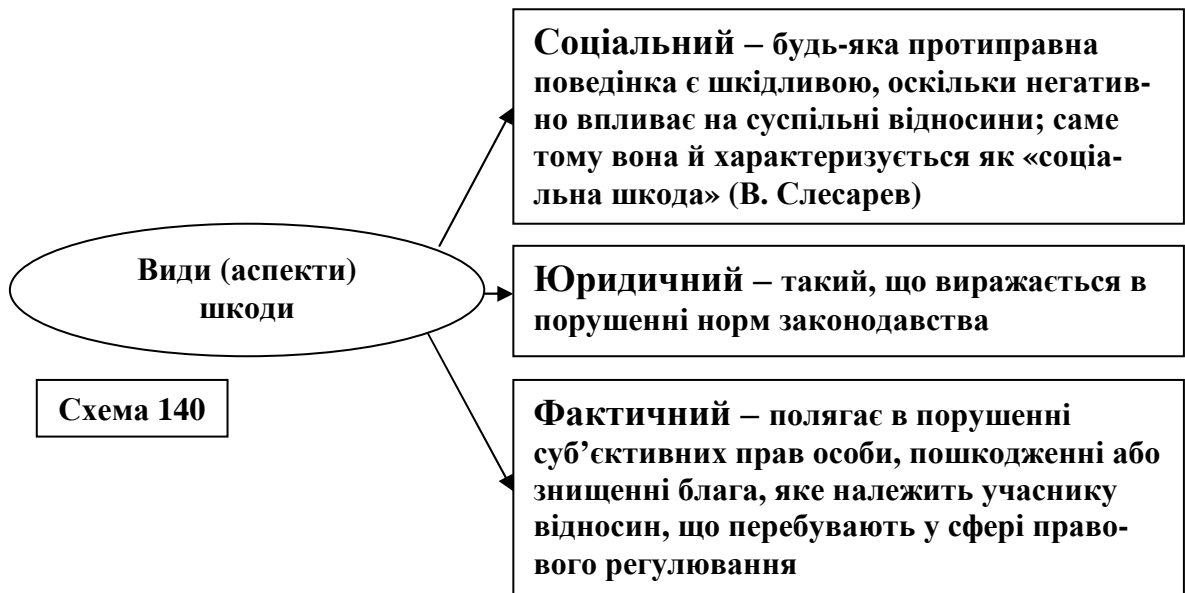
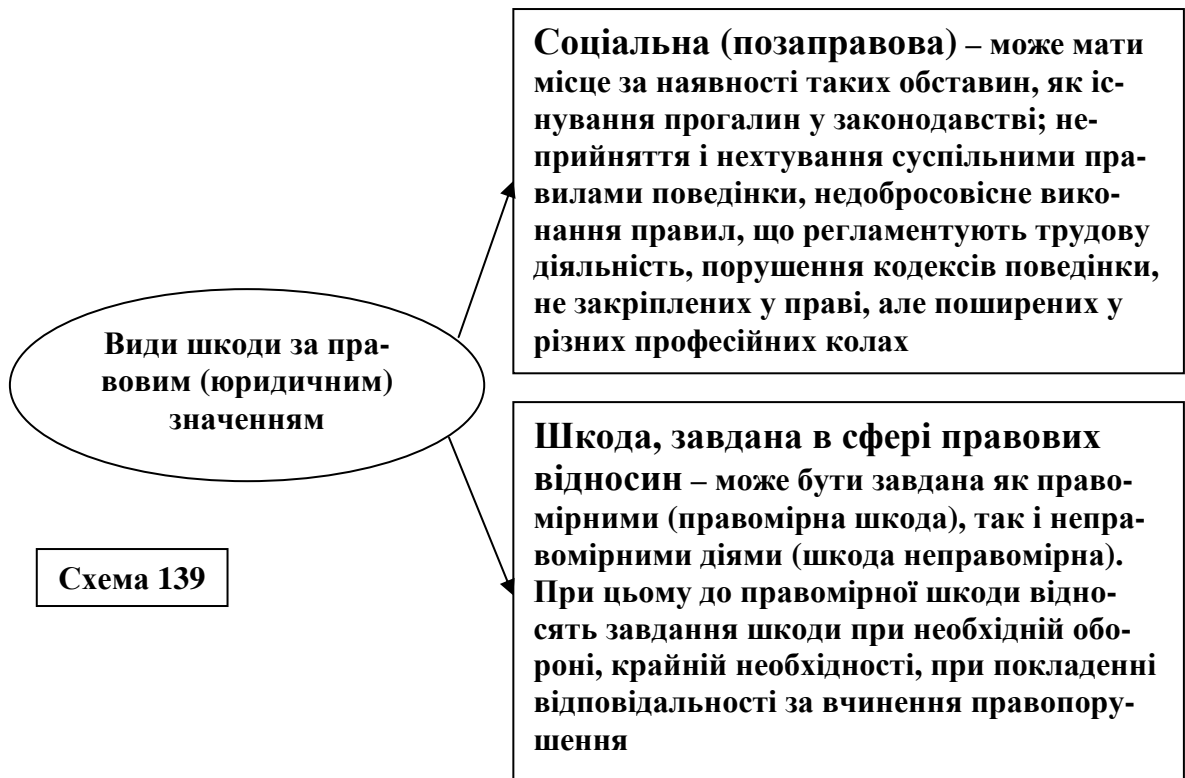
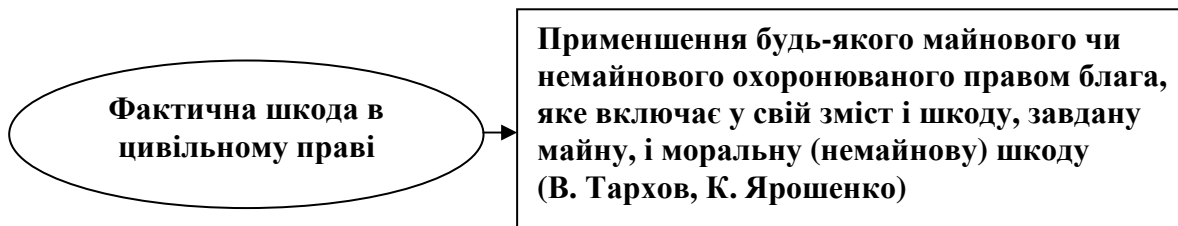

Схема 133

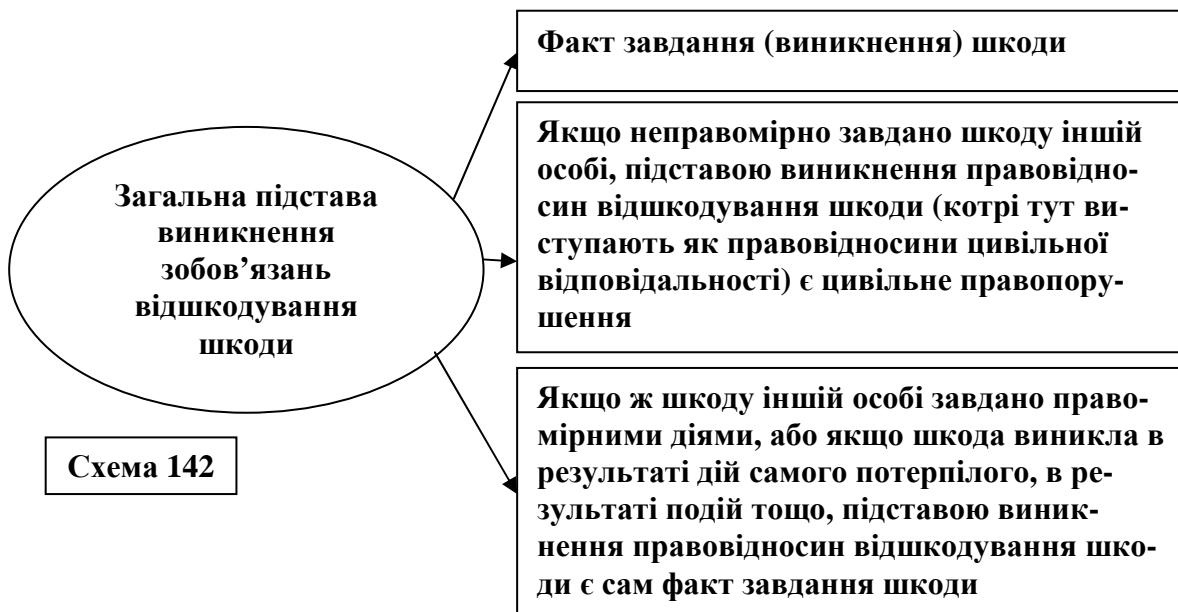

Схема 141

Схема 142

Розділ 3. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА НЕДОГОВІРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД КОМПЕНСАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Поняття цивільно-правової неоговірної (деліктної) відповідальності

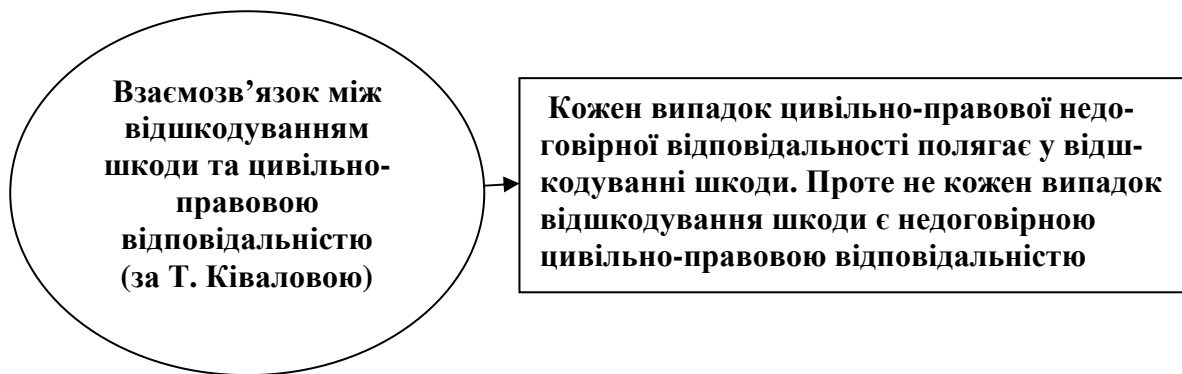

Схема 145

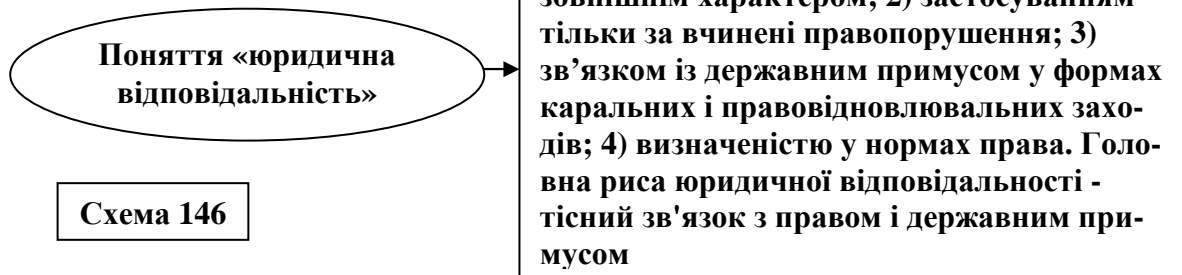

Схема 146

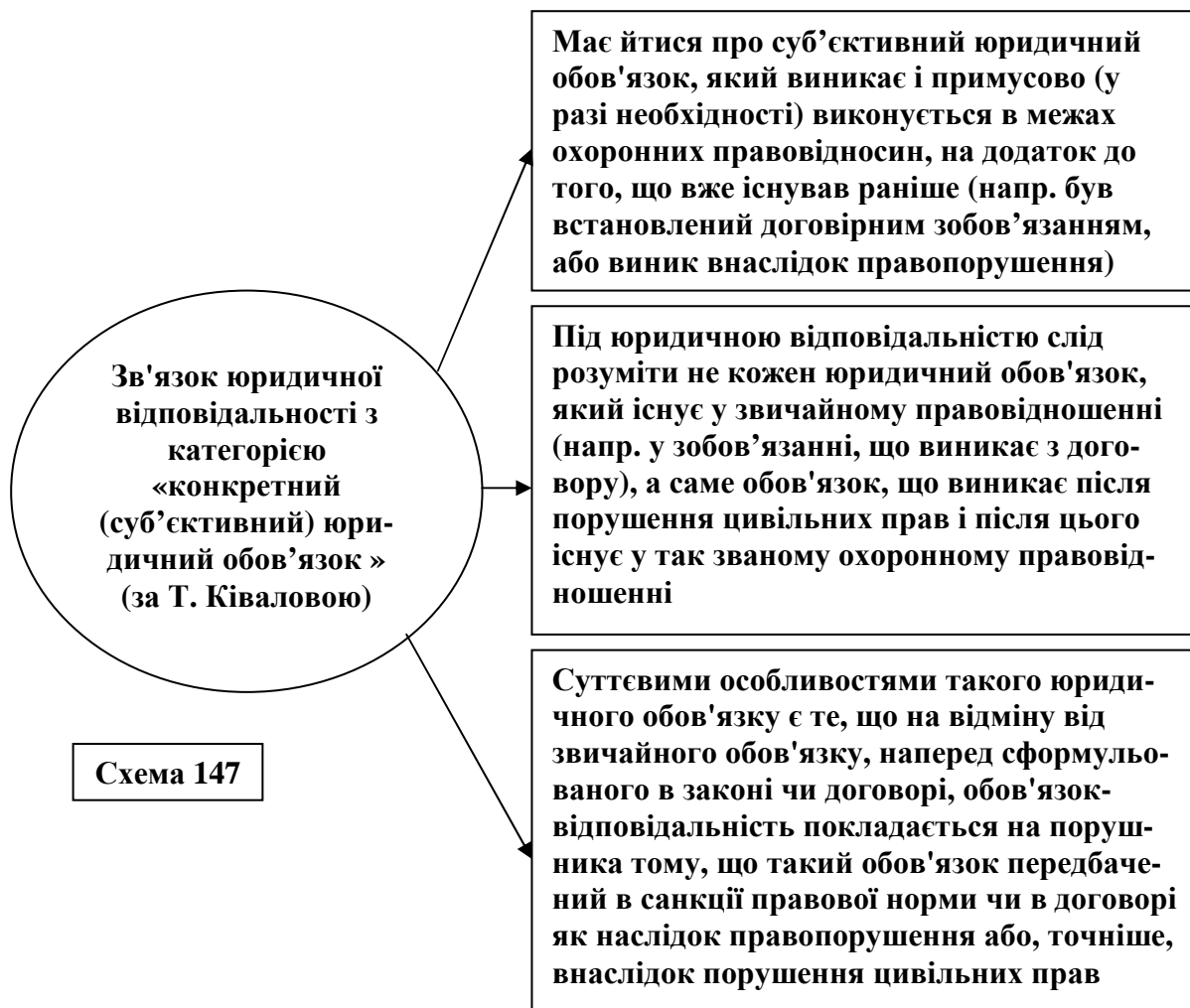
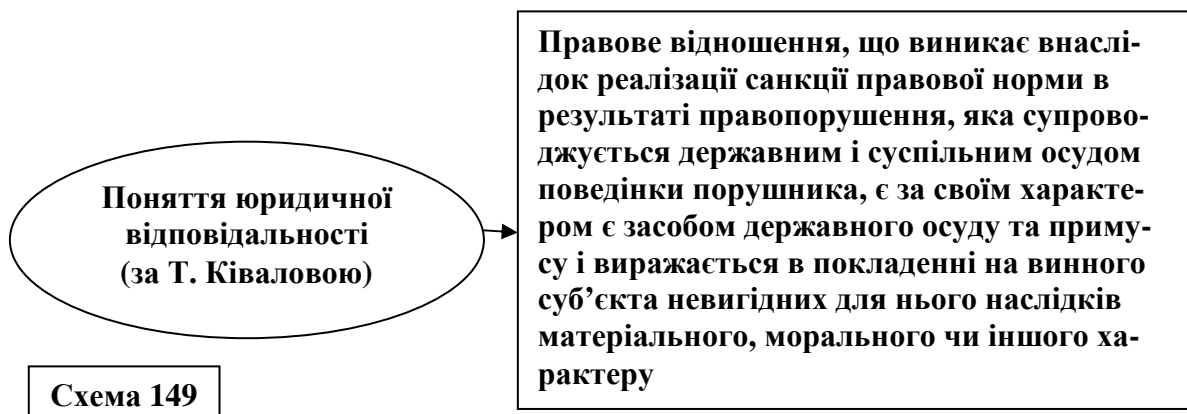
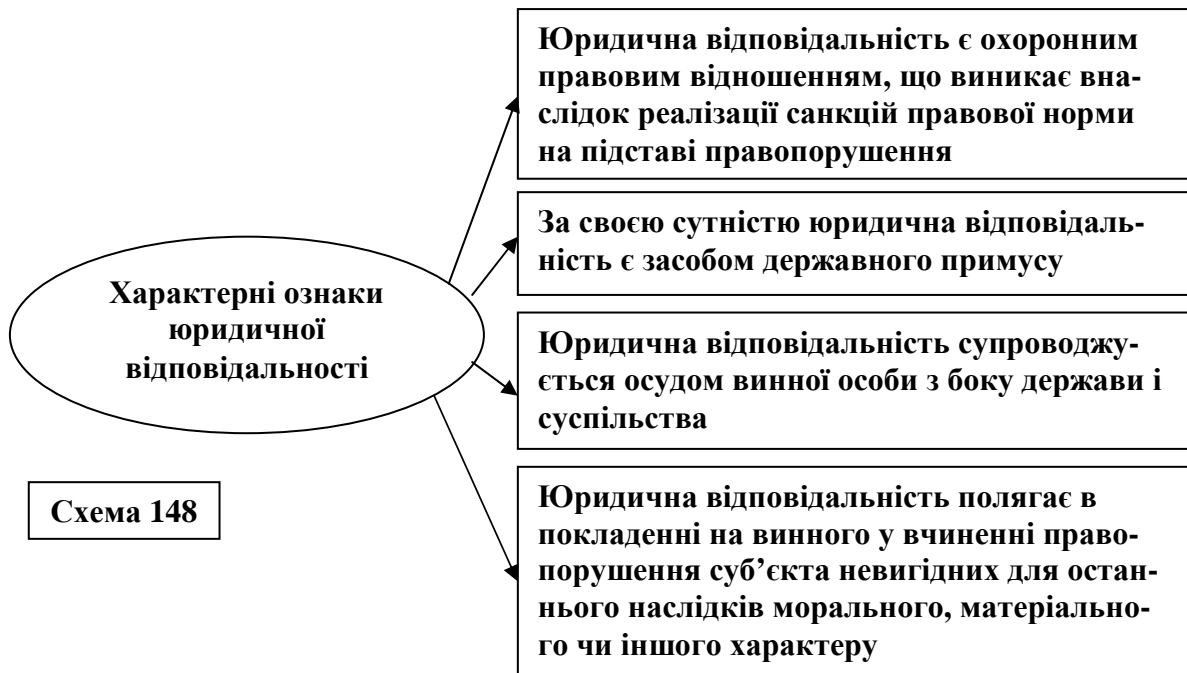

Схема 147

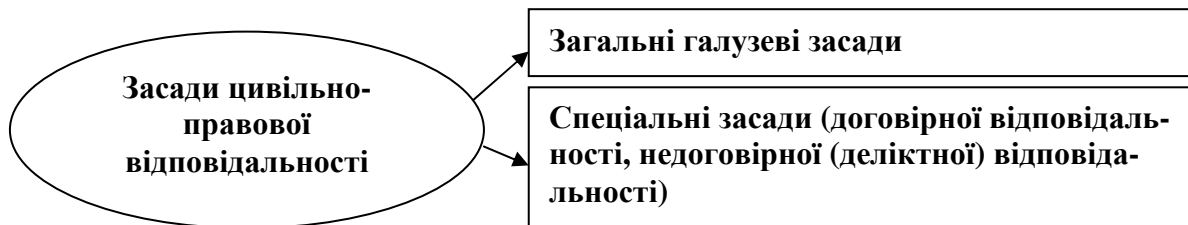

Схема 151

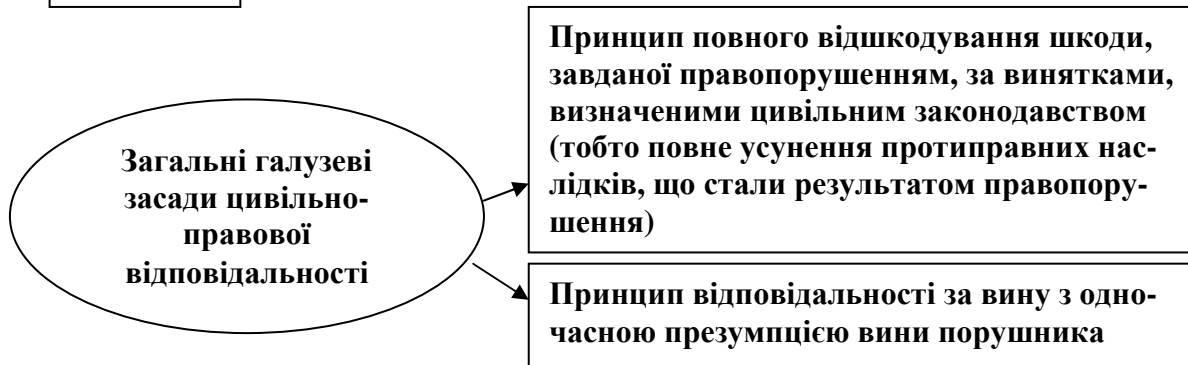

Схема 152

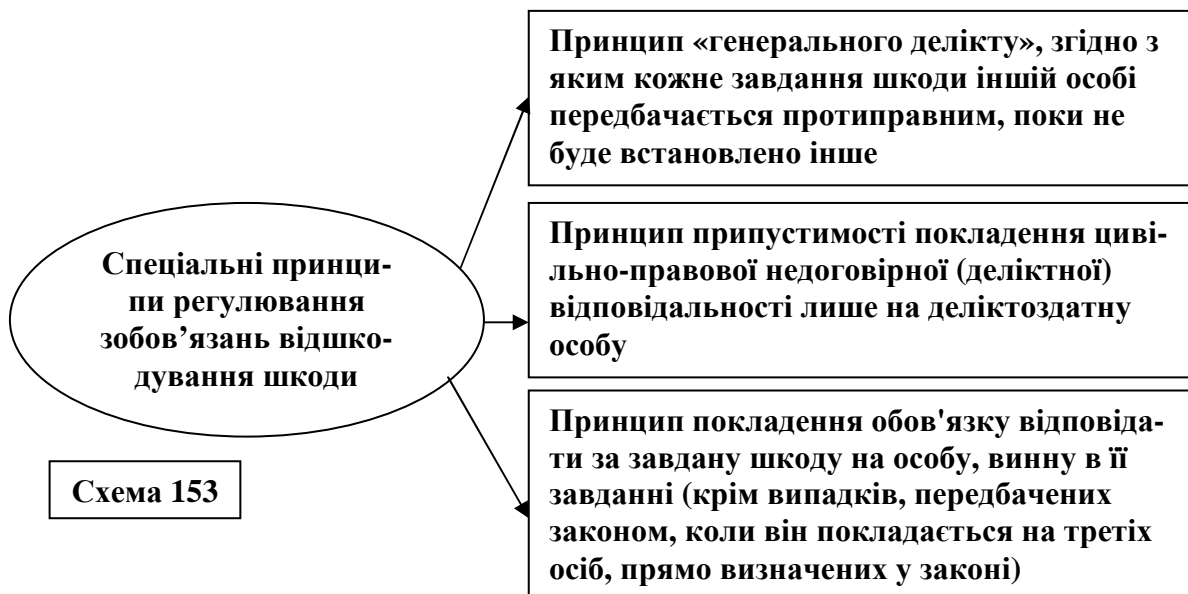
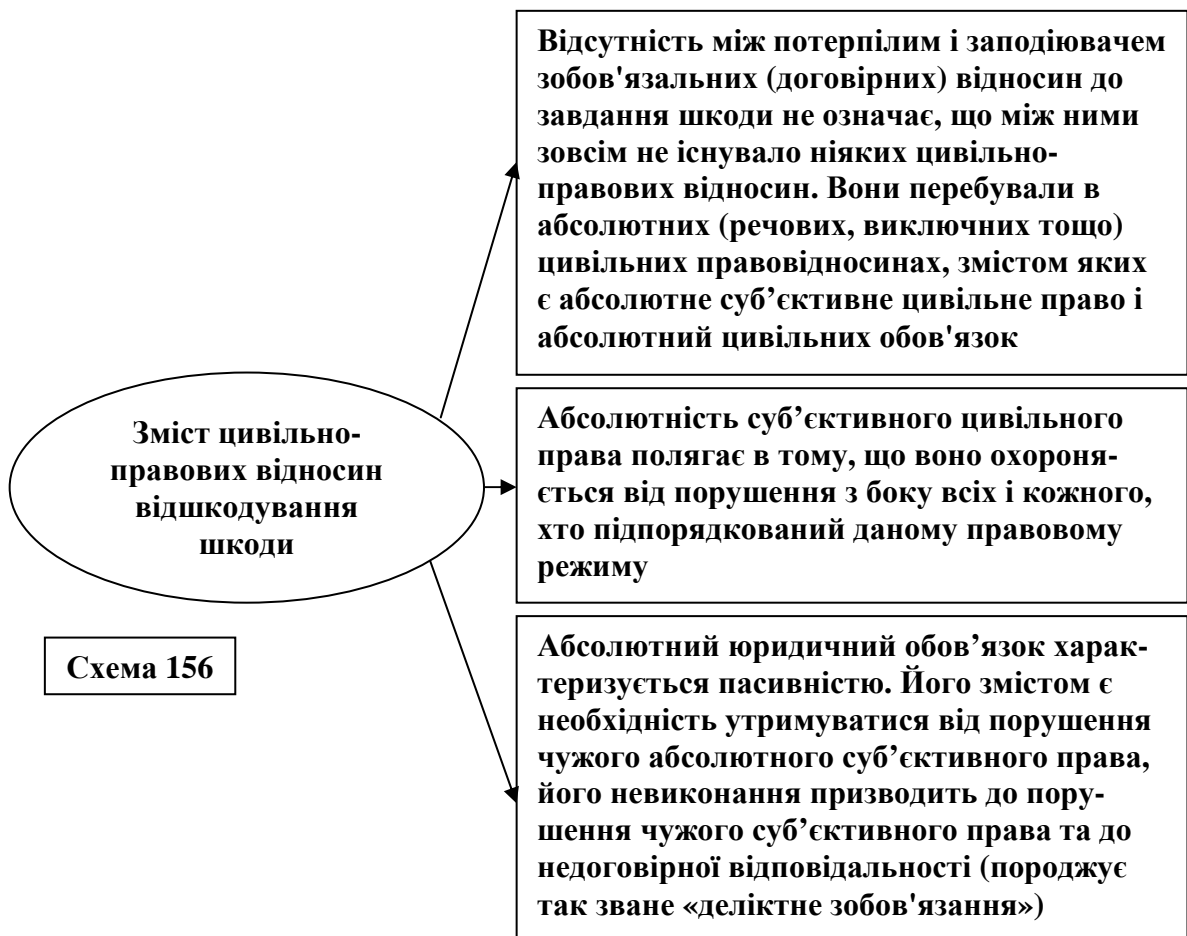

Схема 153

Схема 154

Поняття цивільно-правової недовірної (деліктної) відповідальності (за Д. Бобровою)

Схема 157

Заснований на імперативній нормі цивільного права новий (поряд з порушенням або замість нього) суб'єктивний відносний обов'язок правопорушника (особи, яка завдала шкоду) перетерпіти міри державного примусу, що включають засудження його поведінки або стимулювання його до соціально-необхідних дій у вигляді позбавлення благ особистого чи майнового характеру з метою поновлення порушених абсолютних правовідносин чи поновлення майнового стану потерпілого за наявності умов, зазначених у законі

Поняття цивільно-правової відповідальності (за О. Іоффе)

Схема 158

Це санкція за правопорушення, що тягне для порушника негативні наслідки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав або покладення нових чи додаткових цивільно-правових обов'язків

Поняття цивільно-правової відповідальності (за І. Канзафаровою)

Схема 159

Обумовлена особливостями предмета і методу цивільно-правового регулювання система цивільно-правових засобів, за допомогою яких, з однієї сторони забезпечується і гарантується захист цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільного права, з іншої – здійснюється карально-виховний вплив на правопорушників

Поняття цивільно-правової недовірної відповідальності за завдання шкоди (за Т. Ківаловою)

Схема 160

Цивільне охоронне правовідношення, в якому одна сторона (особа, яка завдала шкоду), зазнаючи негативних наслідків вчиненого нею правопорушення, зобов'язана виконати юридичний обов'язок, передбачений нормами цивільного законодавства, у вигляді компенсації за власний рахунок шкоди, завданої потерпілому, а інша сторона (потерпілий) має право на відшкодування завданої їй шкоди

Підстави та умови цивільно-правової недовірної (деліктної) відповідальності за завдання шкоди

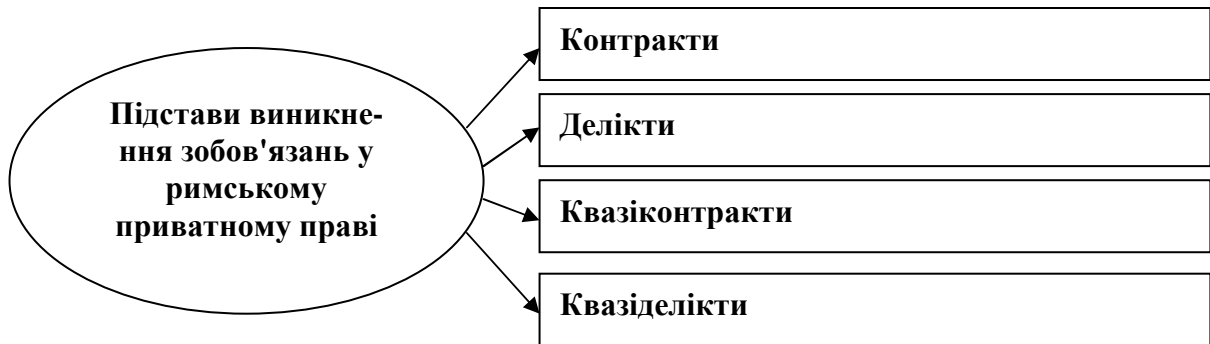

Схема 161

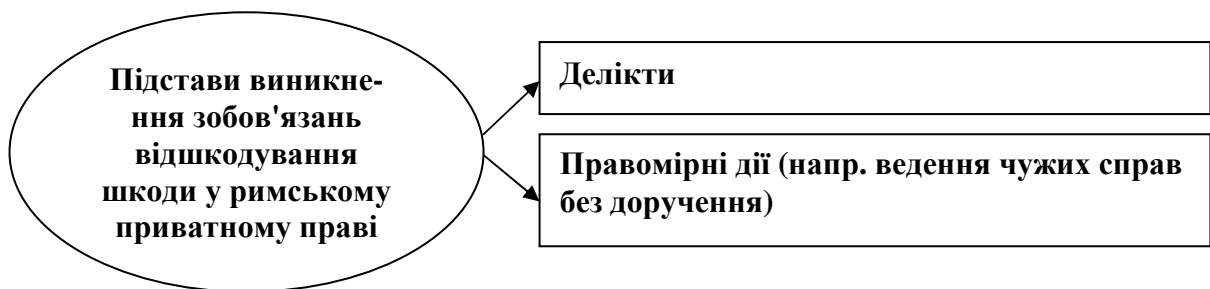

Схема 162

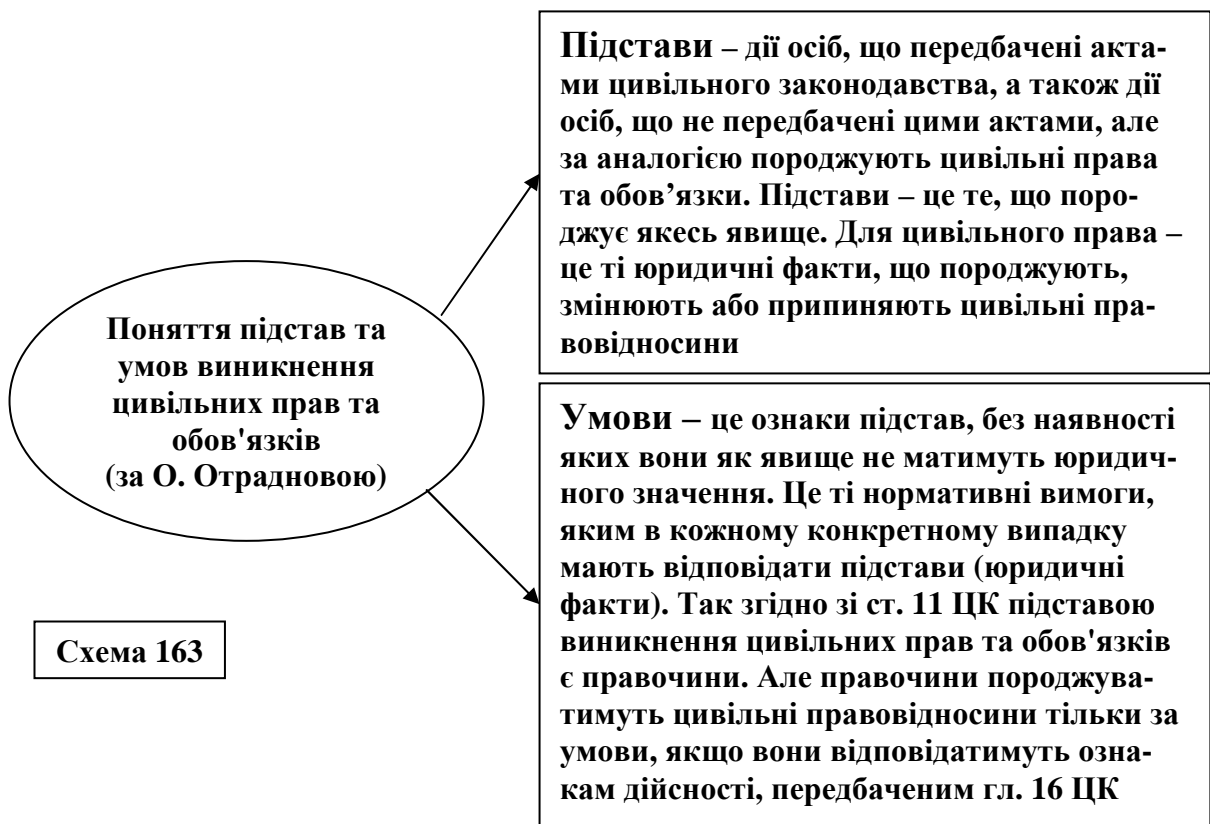

Схема 163

Поняття підстав та умов цивільно-правової відповідальності (за Т. Ківаловою)

Схема 164

В теорії цивільного права категорія «умови відповідальності» іноді ототожнюється з поняттям «підстави відповідальності», а іноді розглядається як явище одного порядку з останніми

Нерідко умови (підстави) цивільно-правової відповідальності охоплюються єдиним поняттям цивільного правопорушення, склад якого визначається як сукупність ознак, необхідних і достатніх для притягнення особи до цивільної відповідальності (терміном «ознаки» позначаються згадані вище «умови», про які йдеться у ст. 1166, 1167 ЦК)

Більш точним є використання терміну «підстава» для найменування обставин з якими закон пов'язує виникнення цивільних прав та обов'язків, а елементи зазначених обставин слід називати «умовами» або «ознаками»

Підстави та умови виникнення зобов'язань із відшкодування шкоди (за Л. Лічманом)

Схема 165

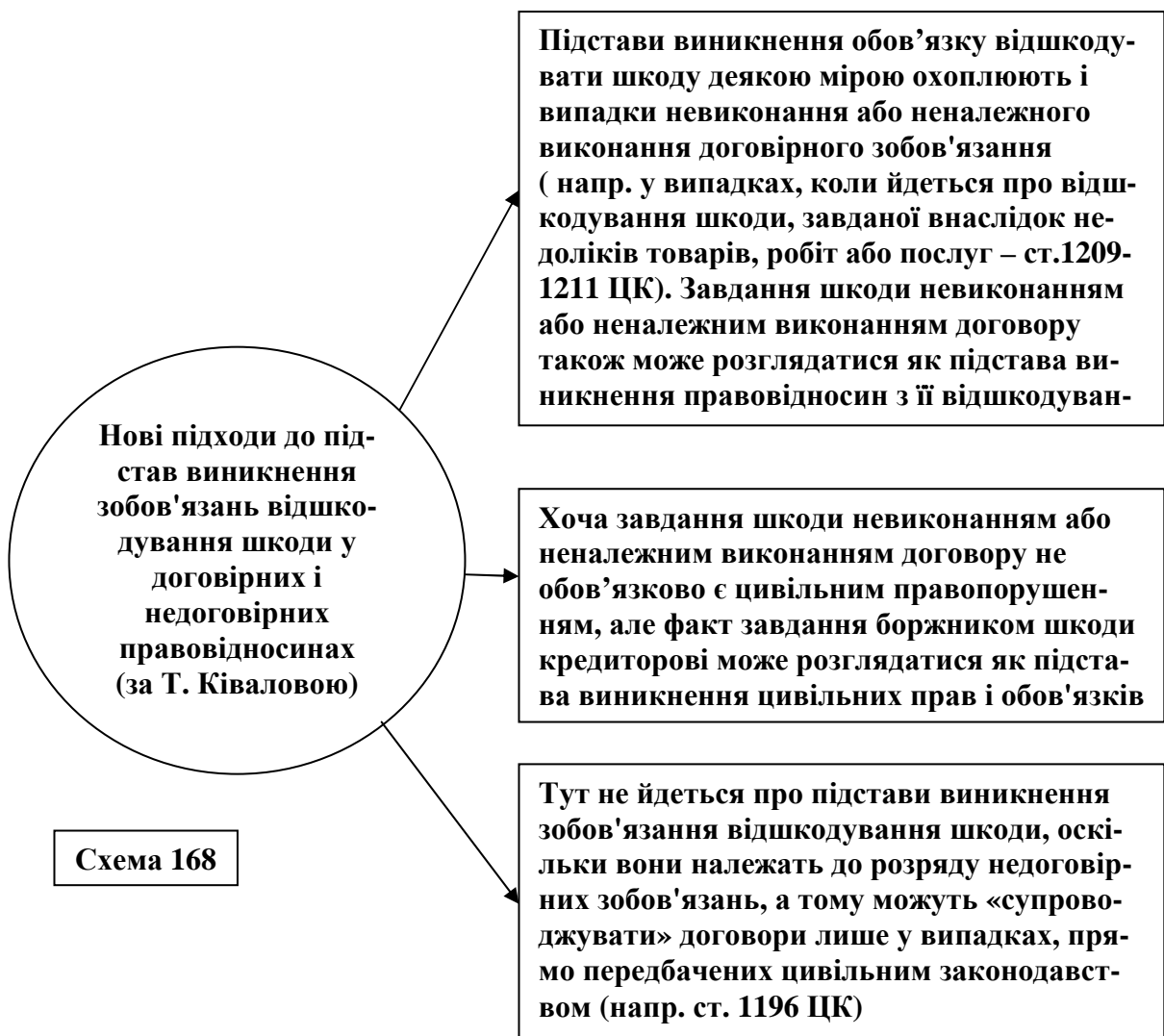
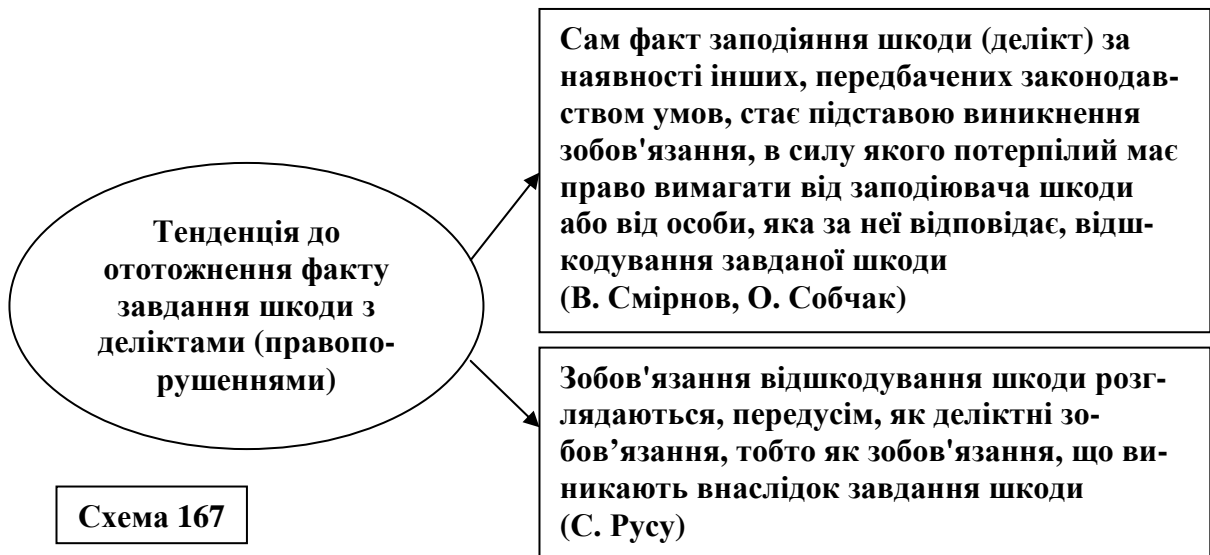
На відміну від підстав, як фактів передбачених законом і таких, з якими закон пов'язує виникнення певних прав та обов'язків, умовами визначаються ознаки, якими ці підстави характеризуються і які впливають із закону. Не випадково дослідники (В. Смірнов, А. Собчак) визначають їх як нормативні вимоги, яким у кожному конкретному випадку повинна відповідати підстава (юридичний факт) і за відсутності яких не можуть виникати відповідні правовідносини, оскільки цей факт не набуває юридичного значення

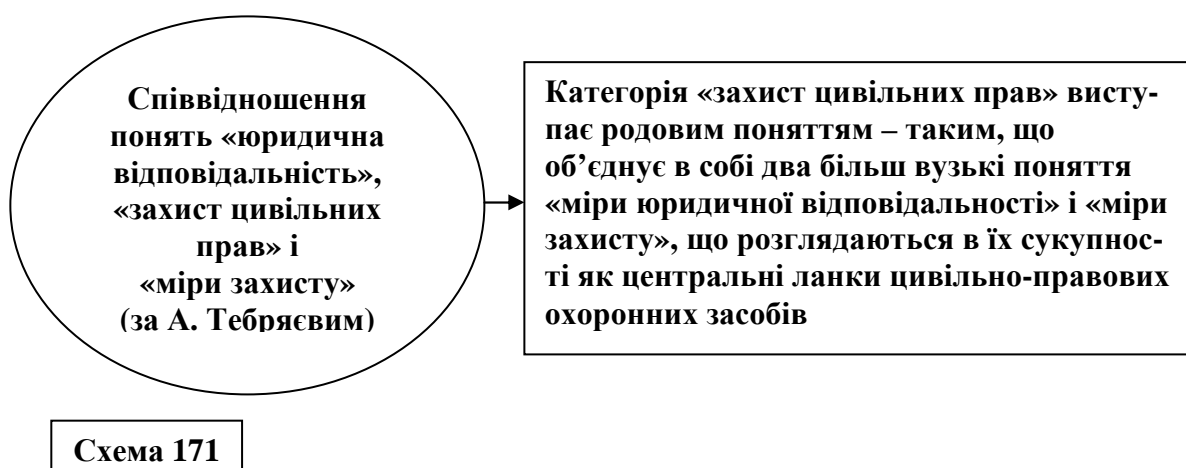
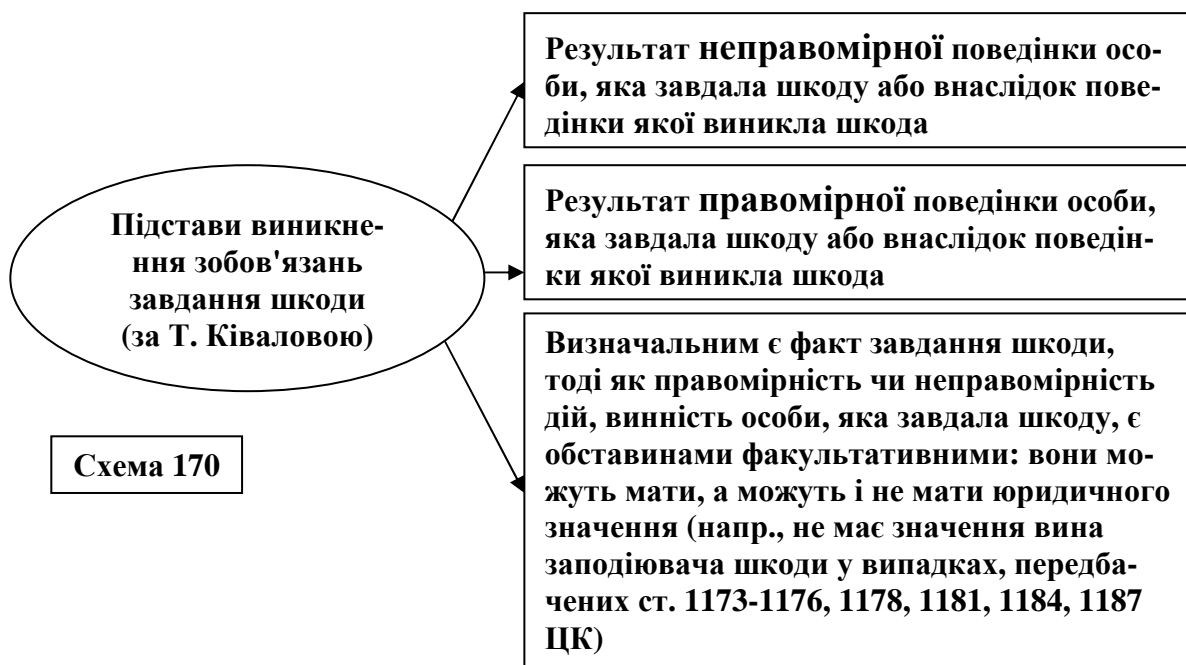
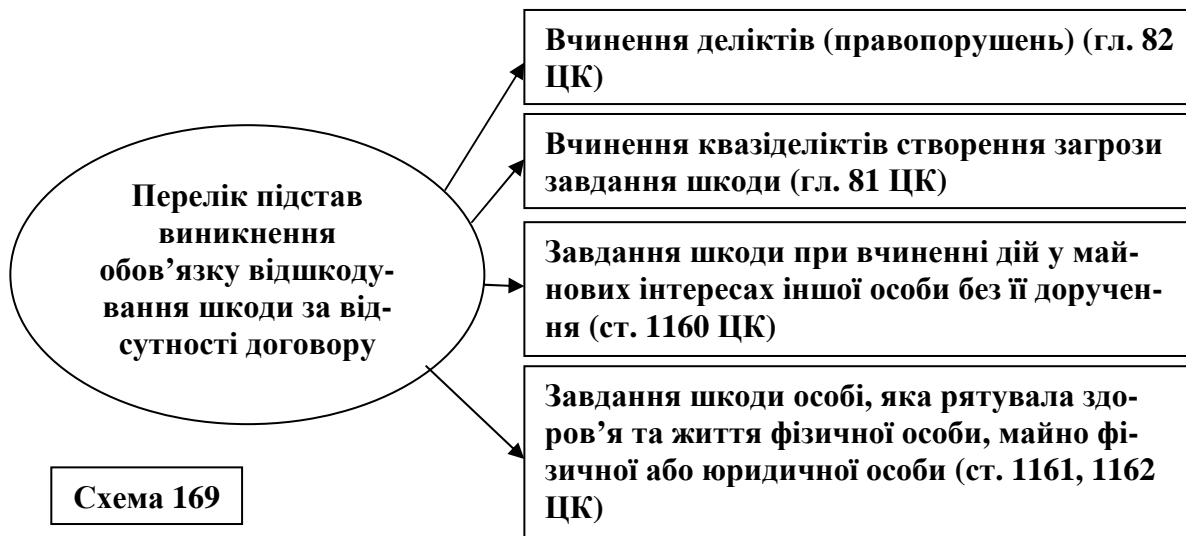
Єдина підстава цивільно-правової відповідальності (за Г. Матвєєвим)

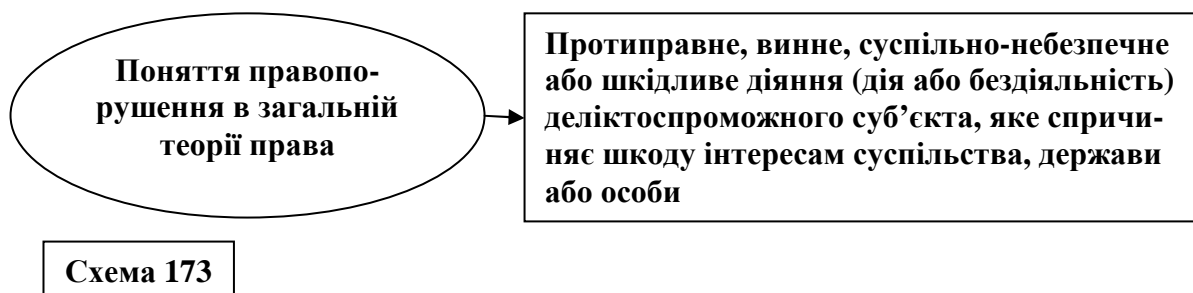
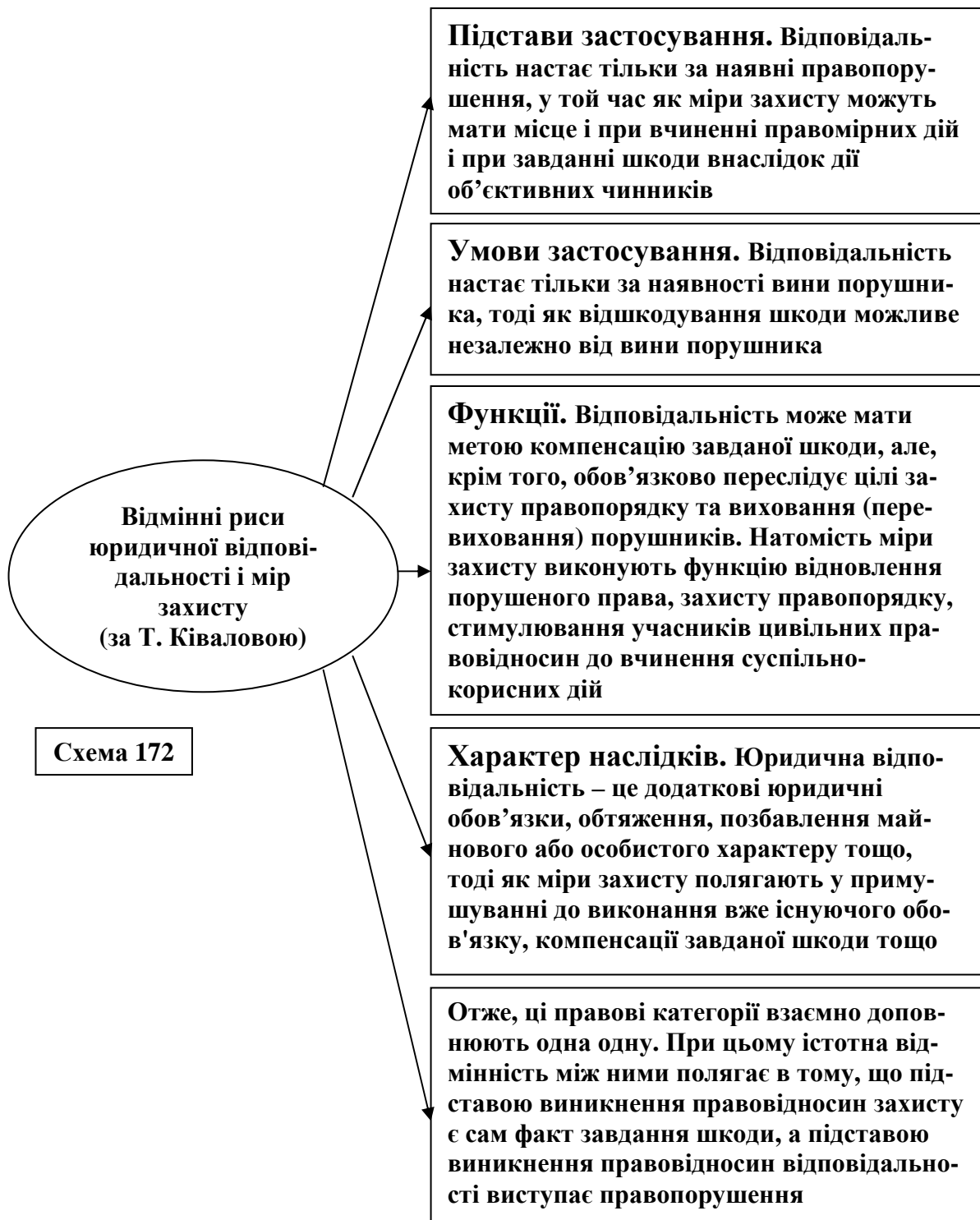
Схема 166

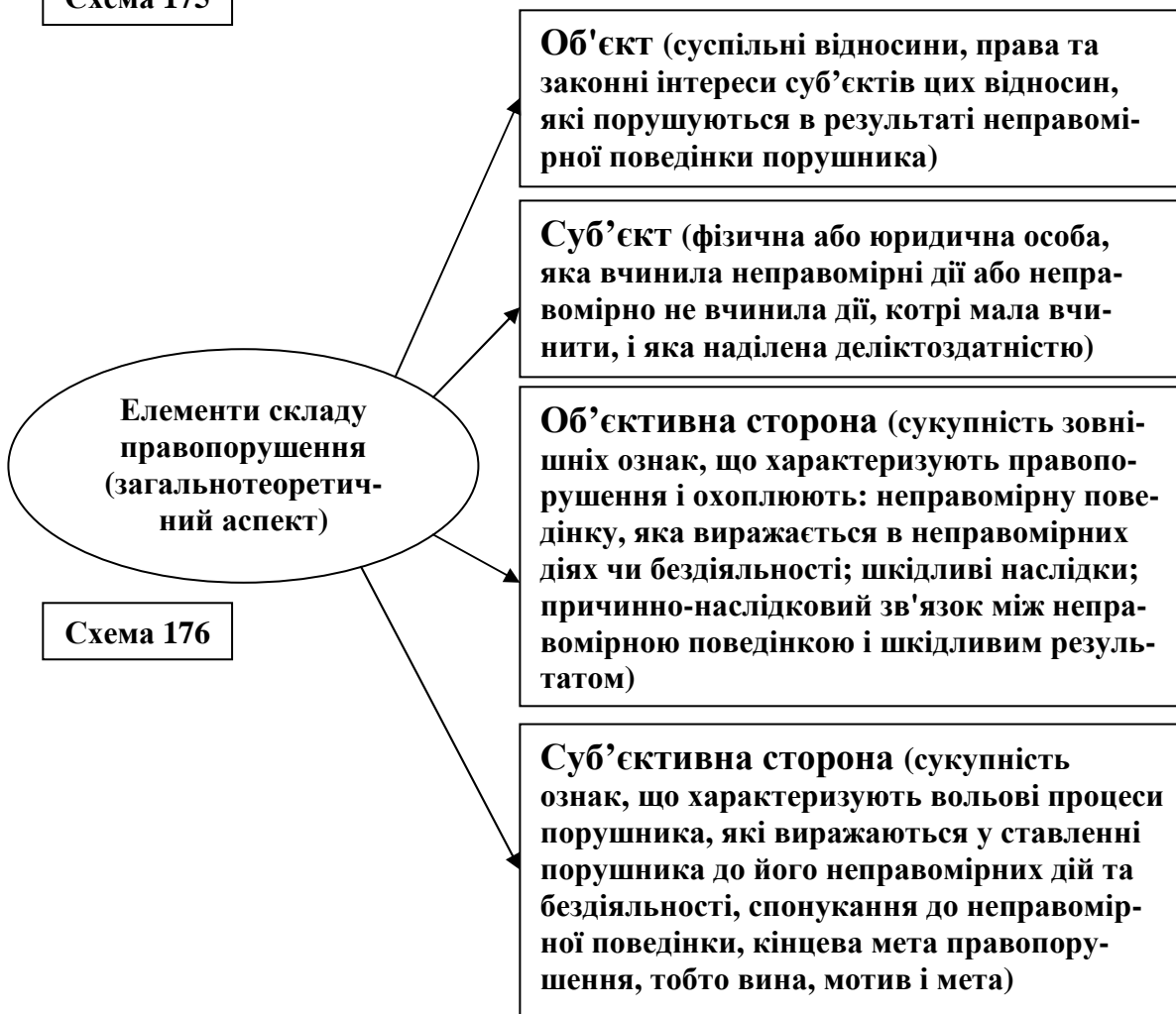
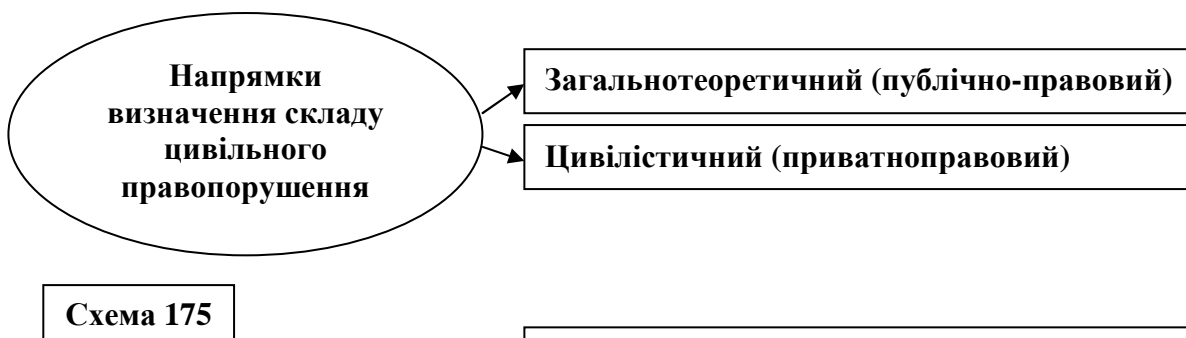
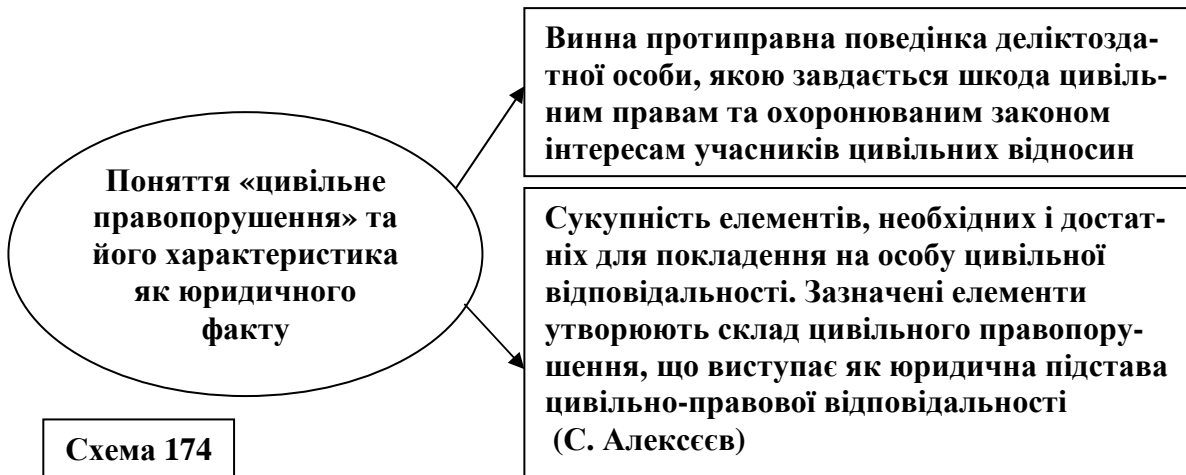
Склад цивільного правопорушення є тим юридичним фактом, який породжує правовідношення між правопорушником і потерпілим та створює певні вимоги потерпілого і обов'язки порушника по відшкодуванню шкоди, заподіяної протиправним діянням

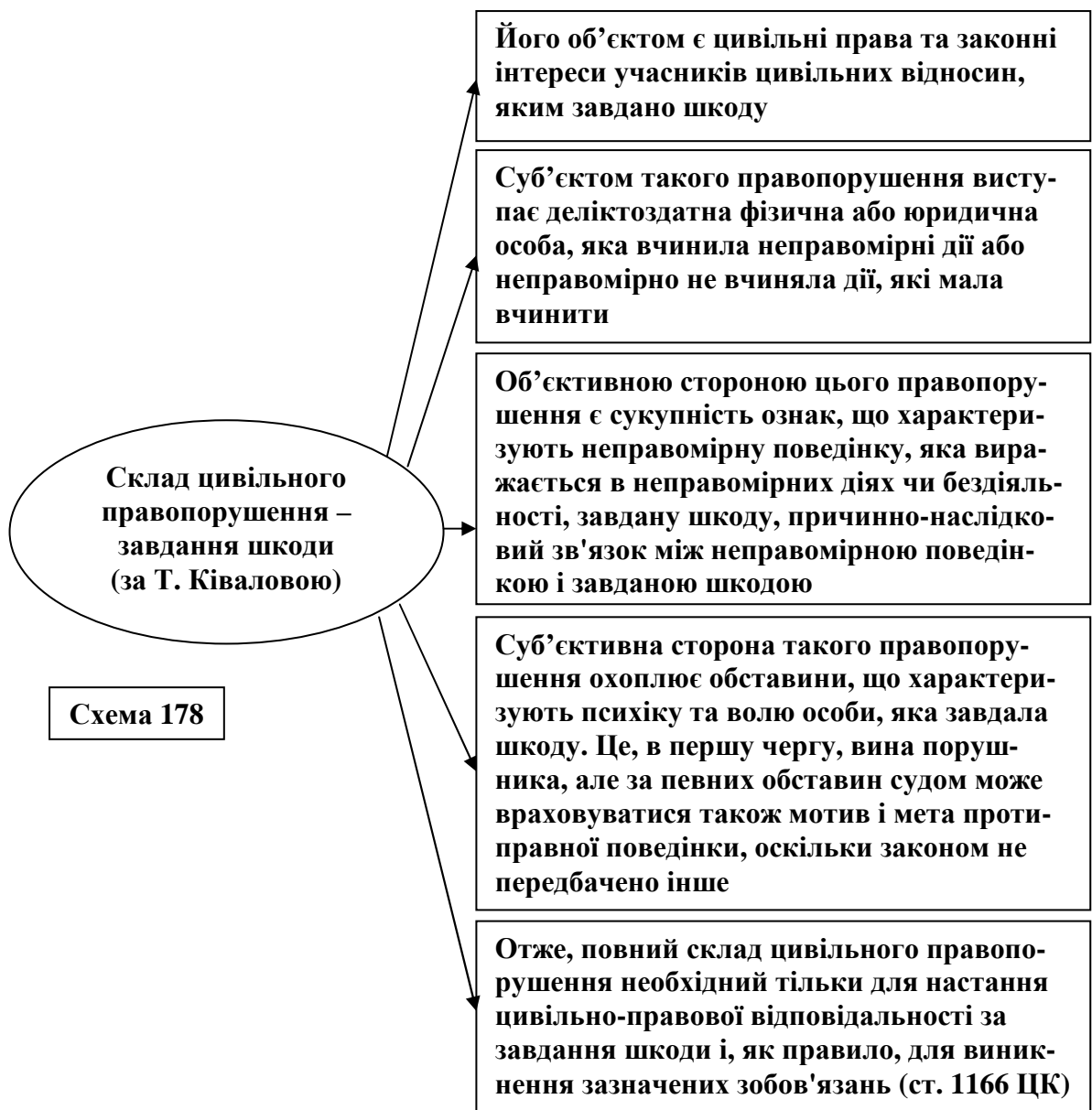
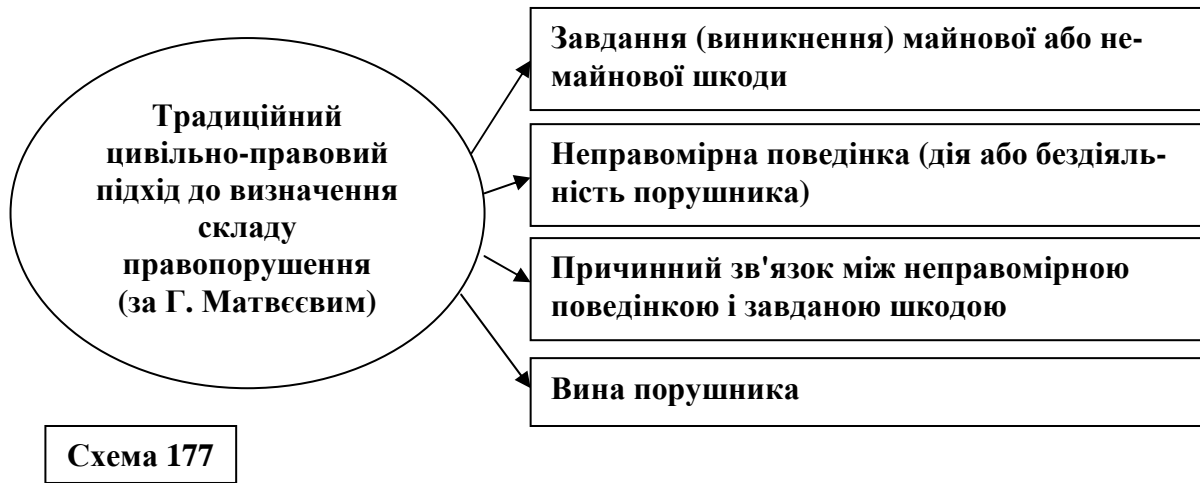

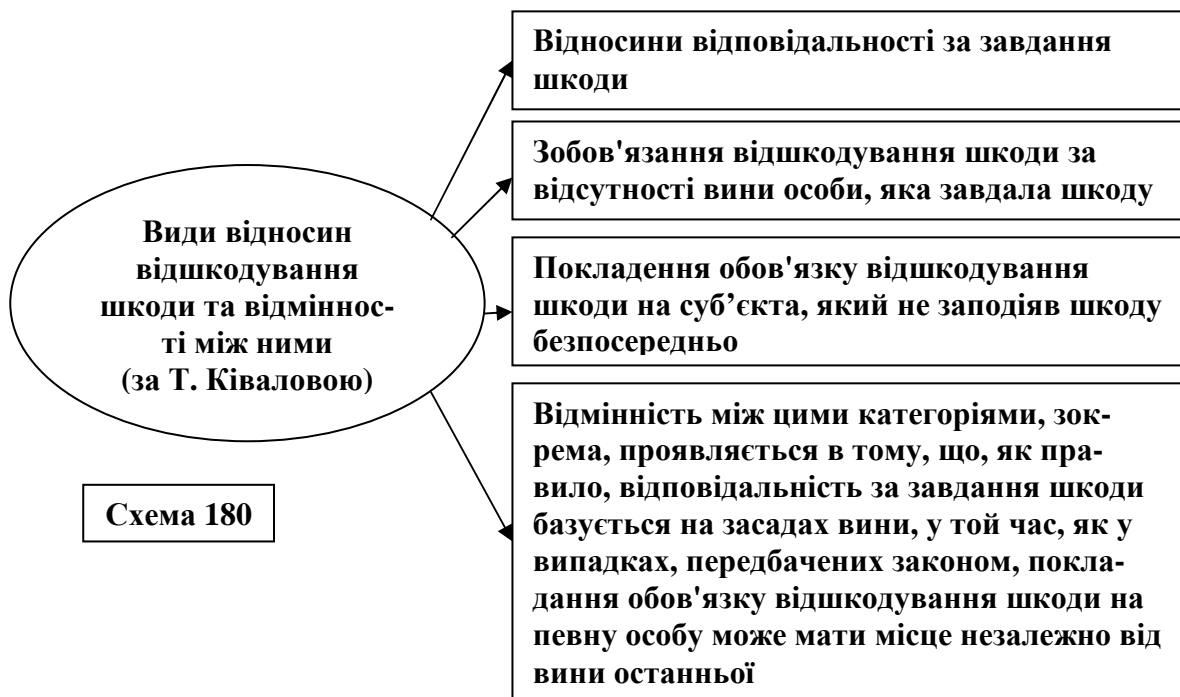
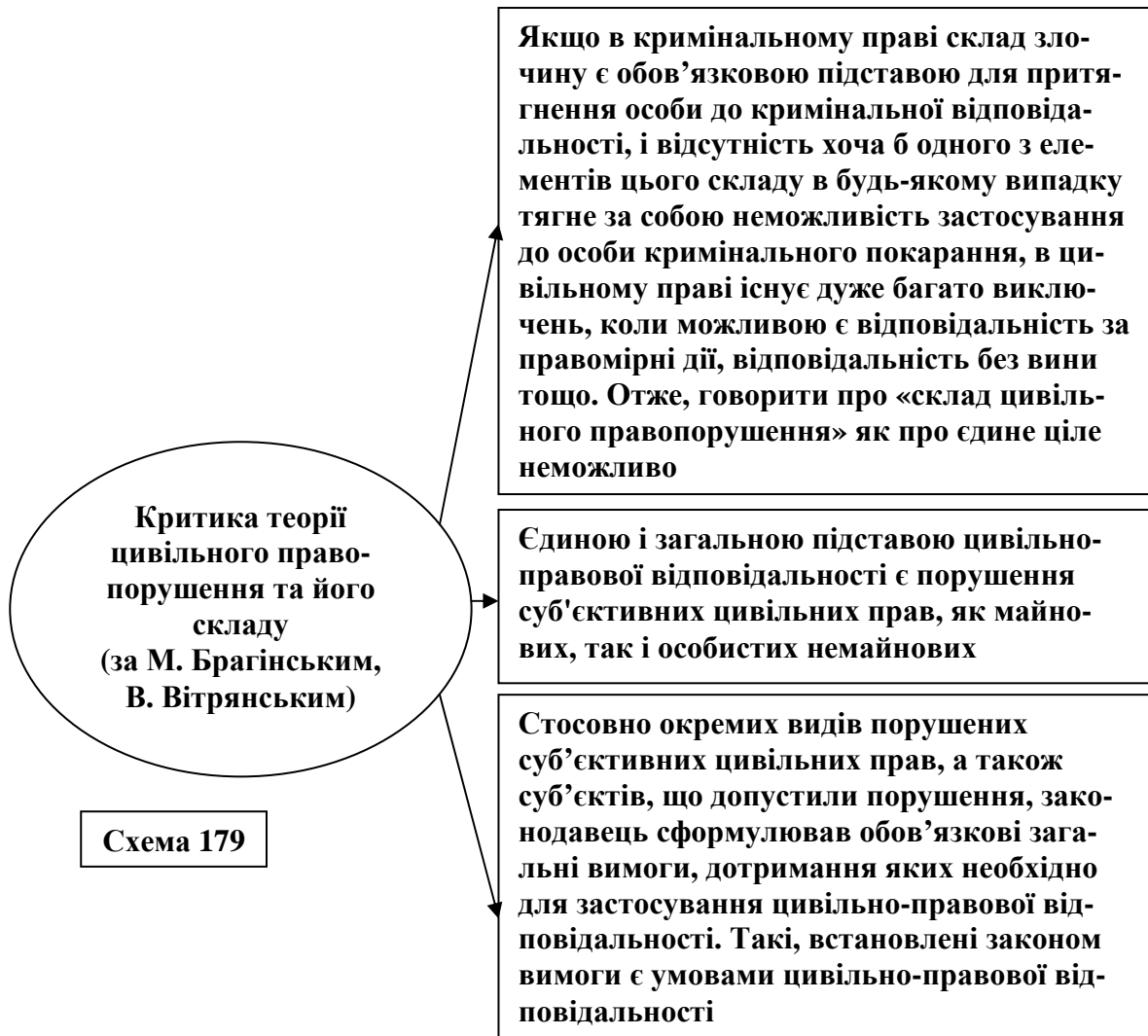

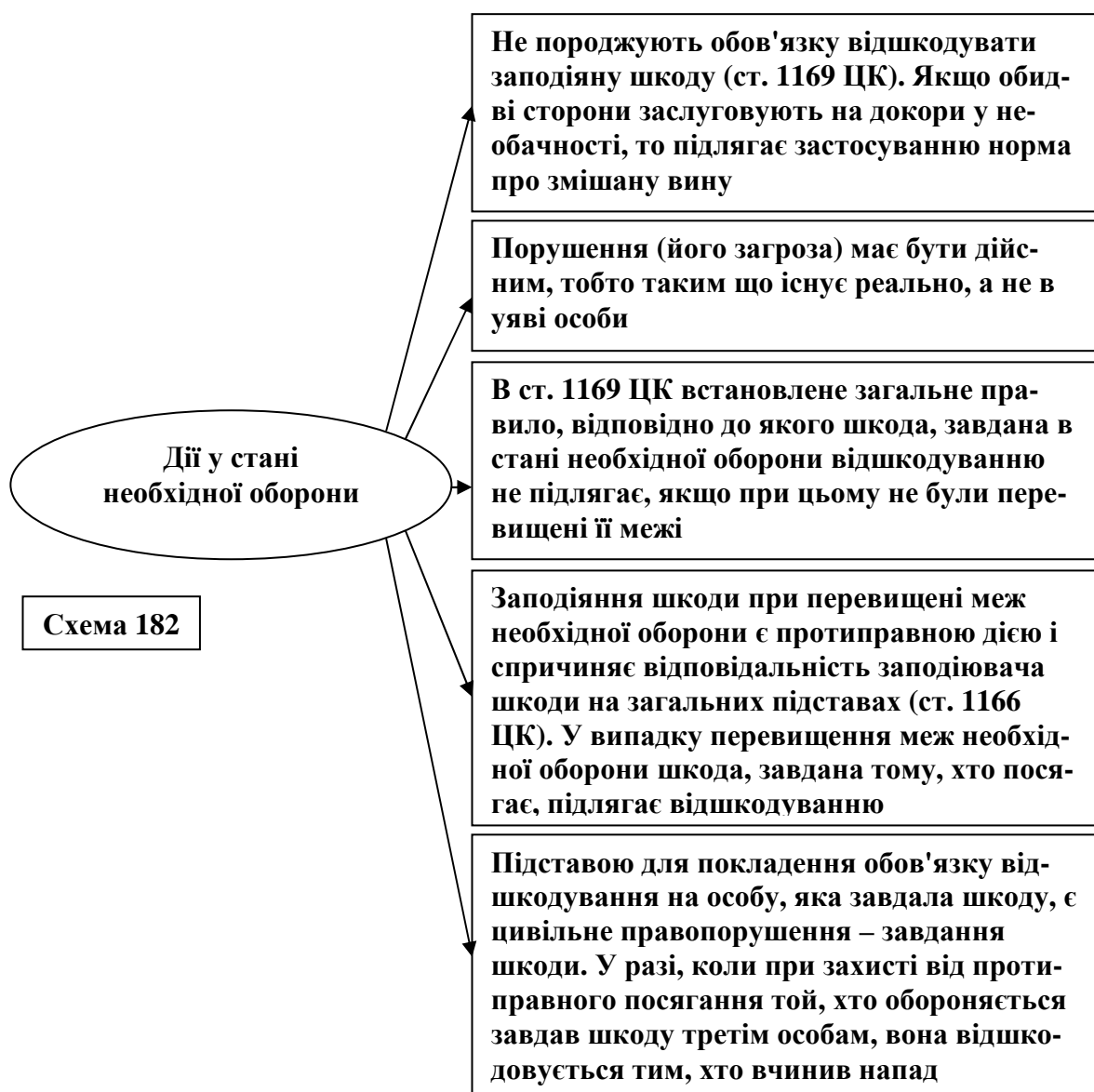
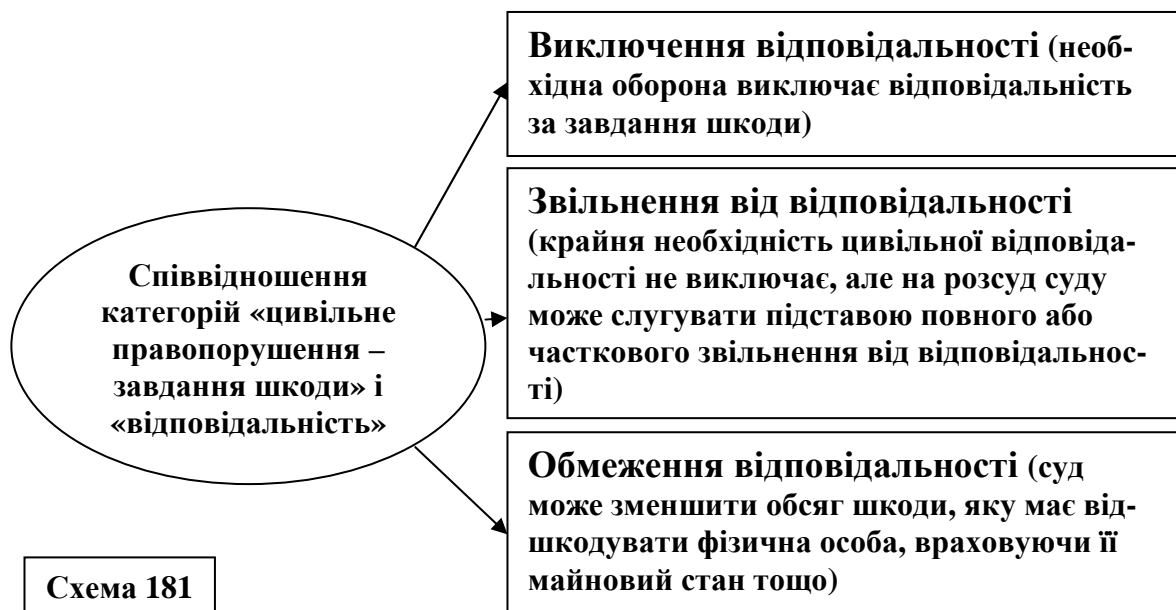

Схема 183

Правомірними також вважаються дії, якими завдано шкоди в стані крайньої необхідності. Умовою правомірності завдання шкоди є неможливість за певних обставин усунути небезпеку, що загрожує іншим особам

При необхідній обороні шкода завдається тому, хто здійснює посягання, натомість при крайній необхідності шкода завдається особі, поведінка якої є правомірною. При крайній необхідності захист блага, якому загрожує небезпека, здійснюється за рахунок порушення інтересів особи, яка ніякого стосунку до небезпеки, що виникла, не має. Якщо заподіювач діє не у своїх інтересах, а в інтересах третіх осіб, то ст. 1171 ЦК надає право суду покласти обов'язок відшкодування на третю особу чи звільнити від відшкодування шкоди повністю або частково як цю третю особу, так і того хто заподіяв шкоду

Схема 184

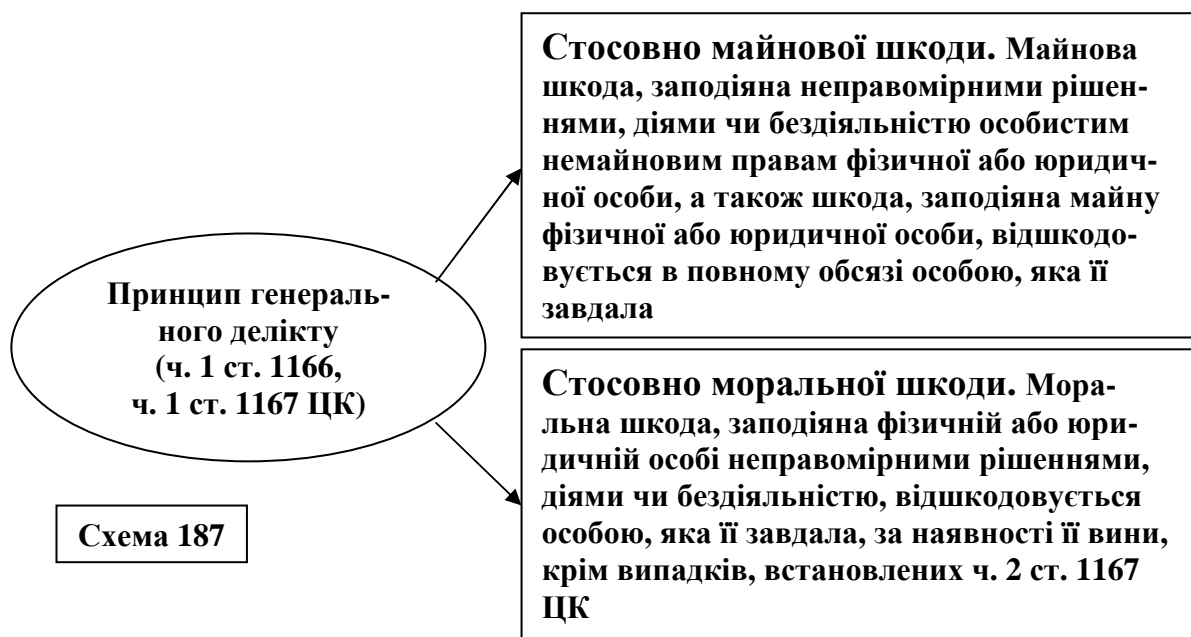
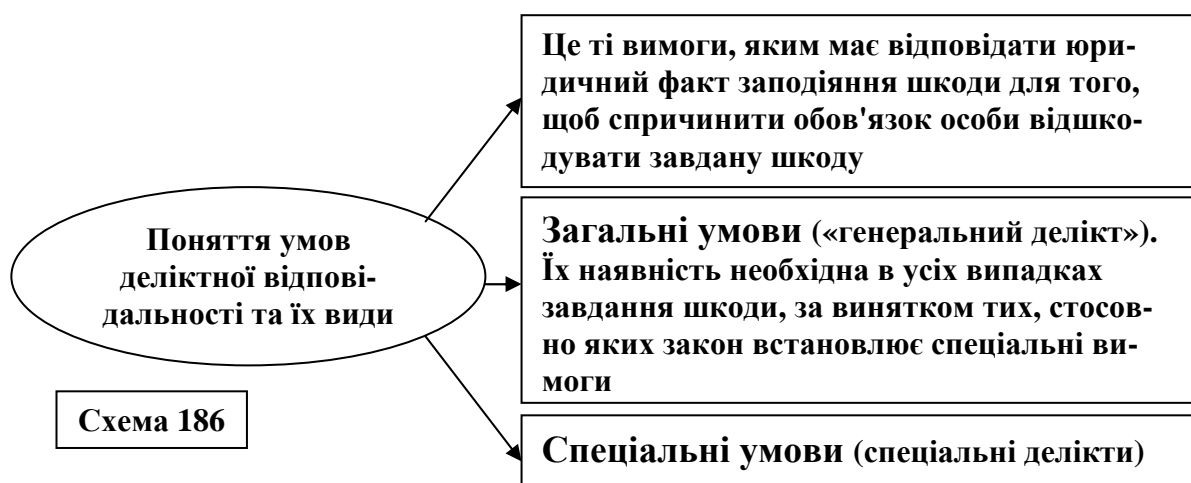
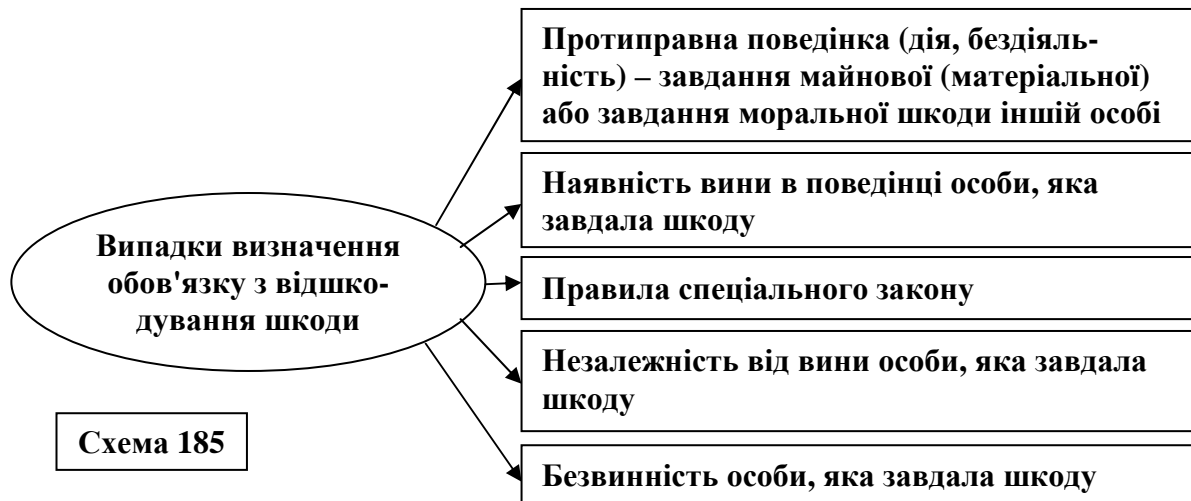
Шкода, завдана потерпілому внаслідок його умислу, не відшкодовується (ч. 1 ст. 1193 ЦК)

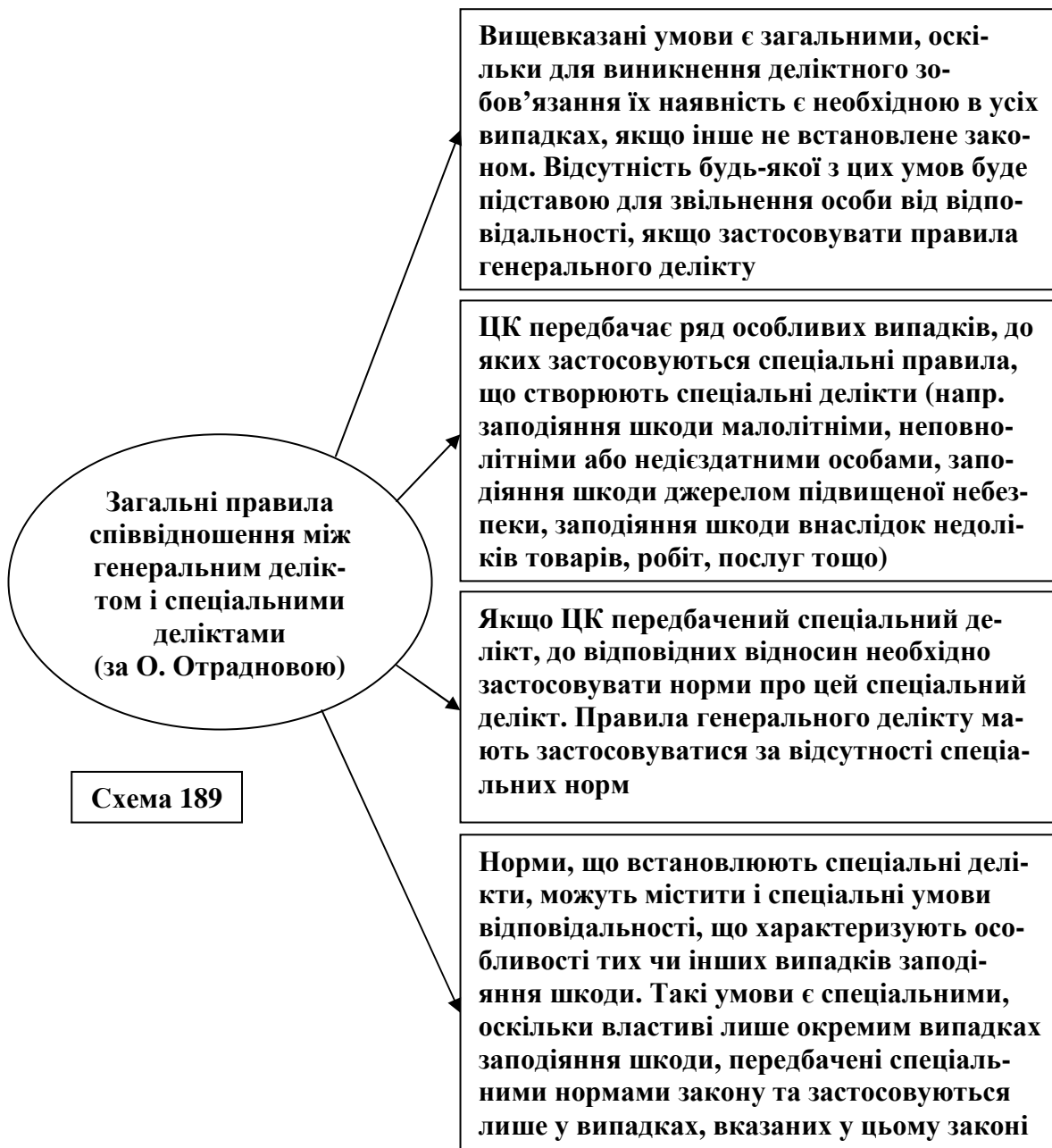
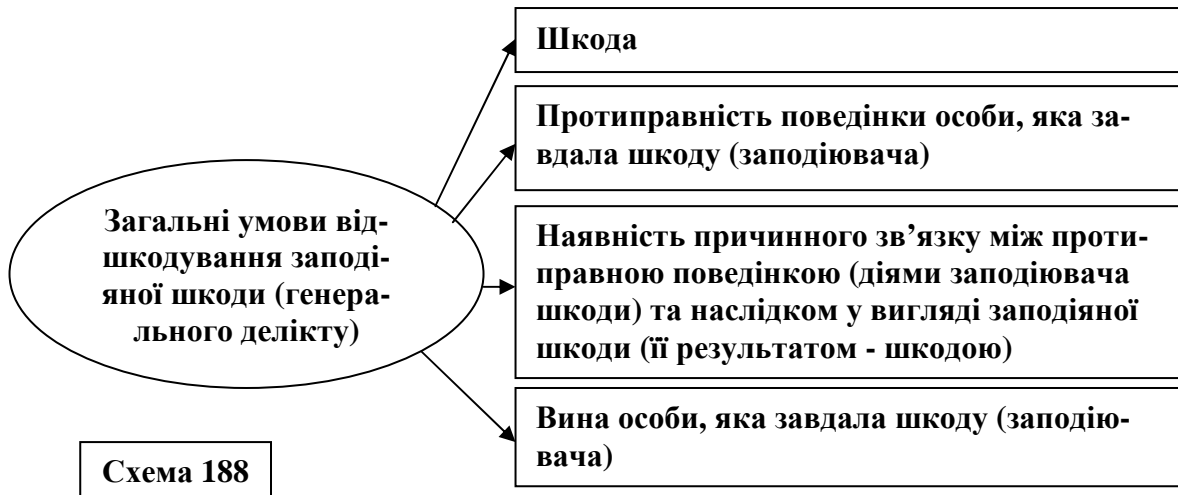
Якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня вини потерпілого (а в разі вини особи, яка завдала шкоди, - також залежно від ступеня її вини), розмір відшкодування зменшується, якщо інше не встановлене законом

ЦК передбачає два випадки, за яких може мати місце груба необережність потерпілого: 1) наявність грубої необережності потерпілого з одночасною відсутністю вини особи, яка завдала шкоди, у разі настання відповідальності незалежно від вини; 2) має місце як груба необережність потерпілого, так і вина особи, яка завдала шкоди

Суд з урахуванням обставин справи, за наявної грубої необережності потерпілого, яка сприяла виникненню або збільшенню шкоди, може зменшити розмір відшкодування

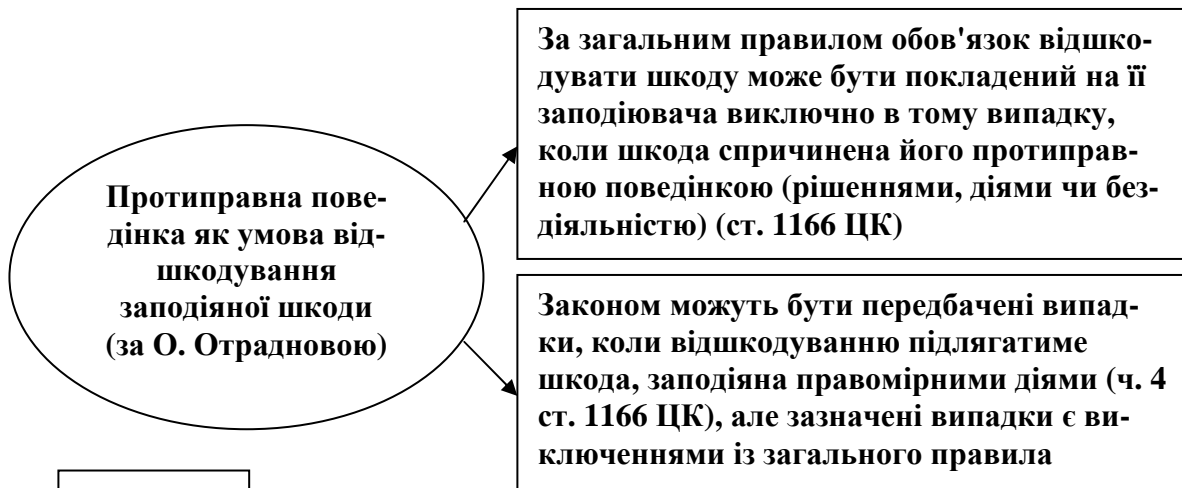

Схема 190

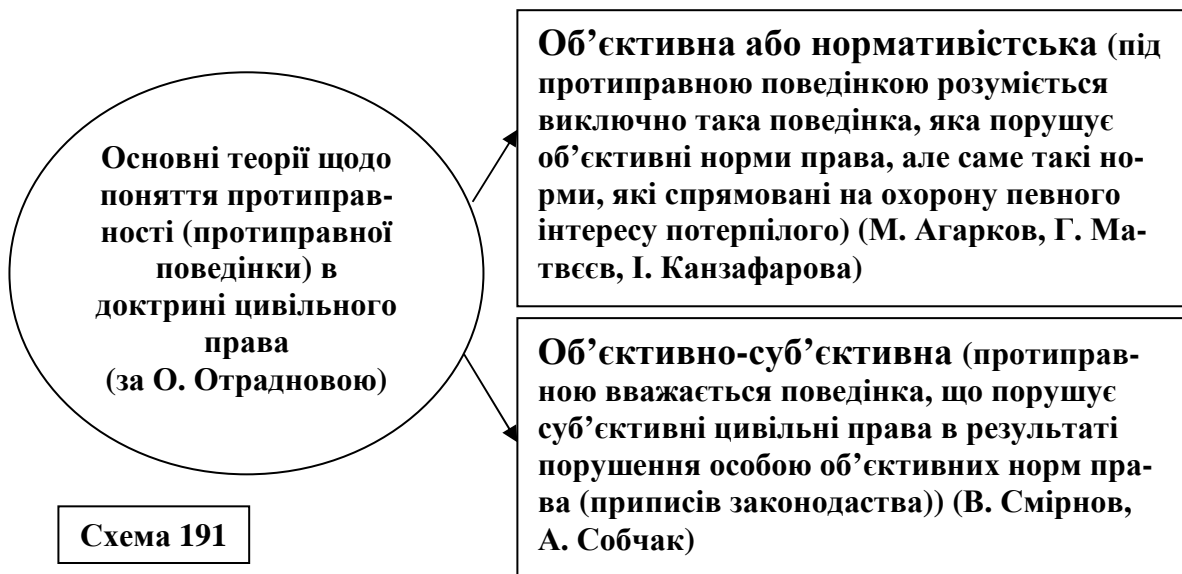
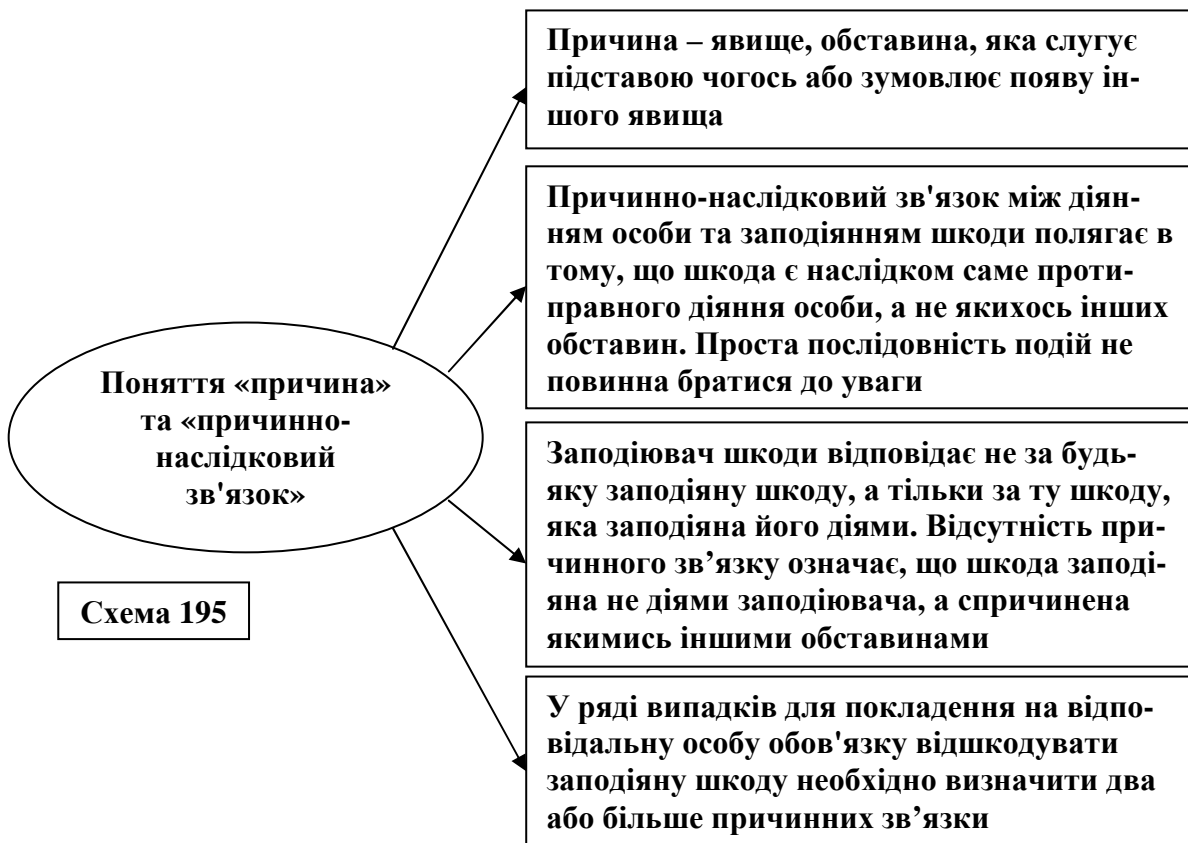
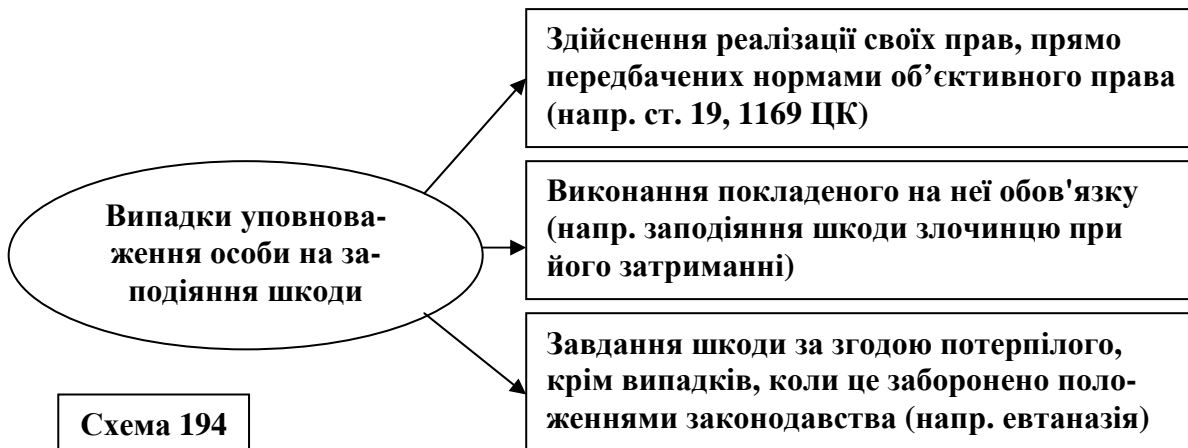
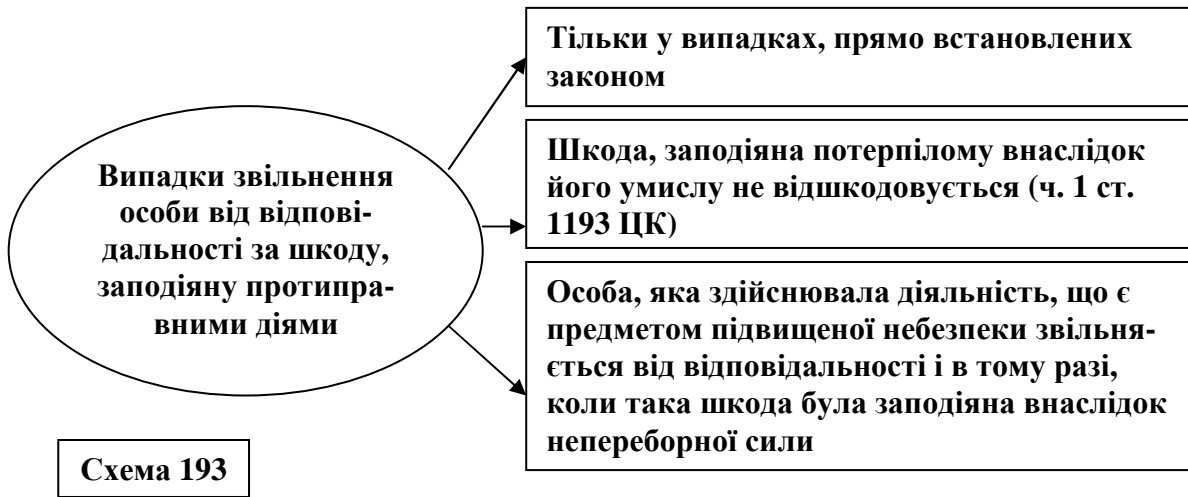
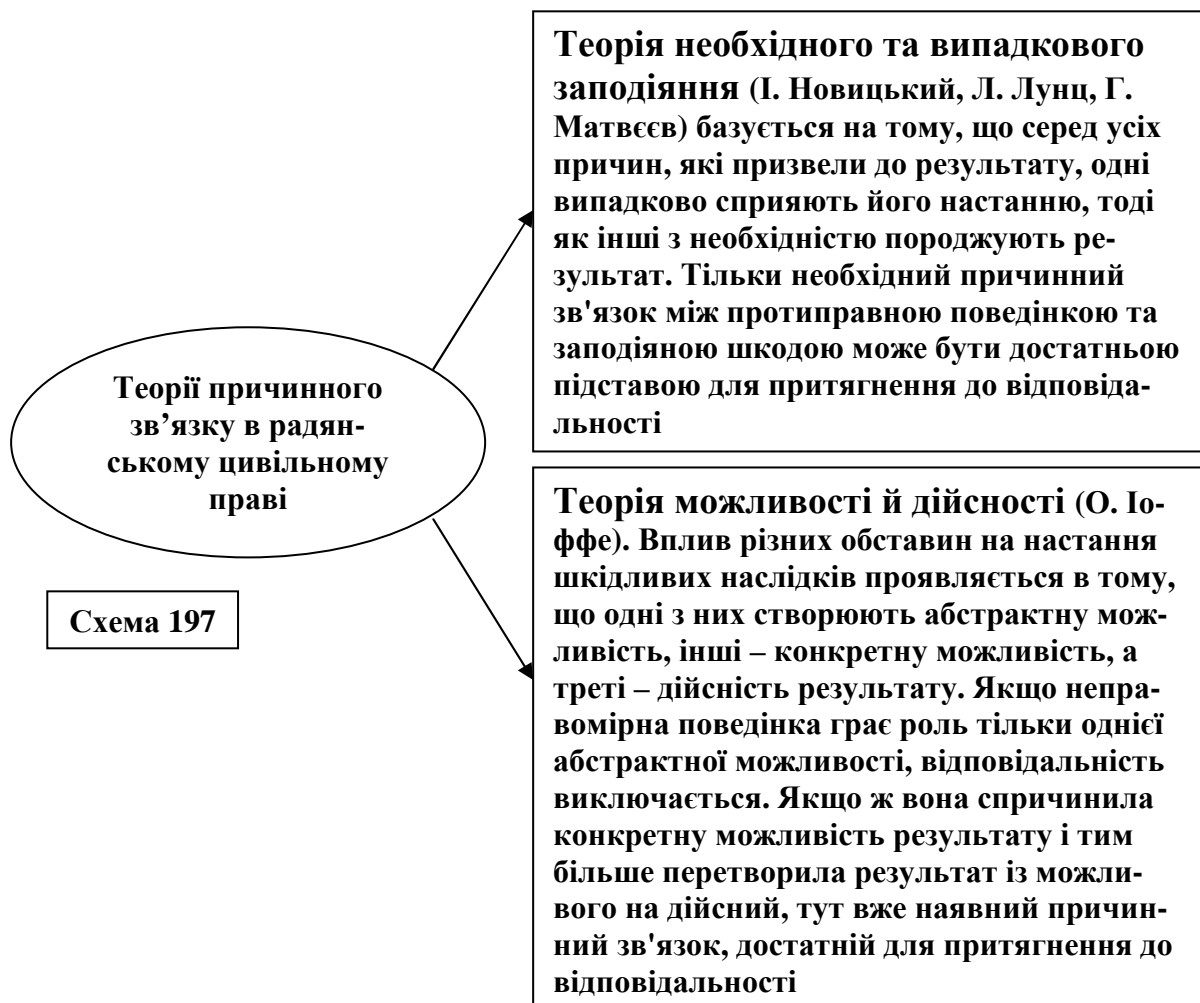
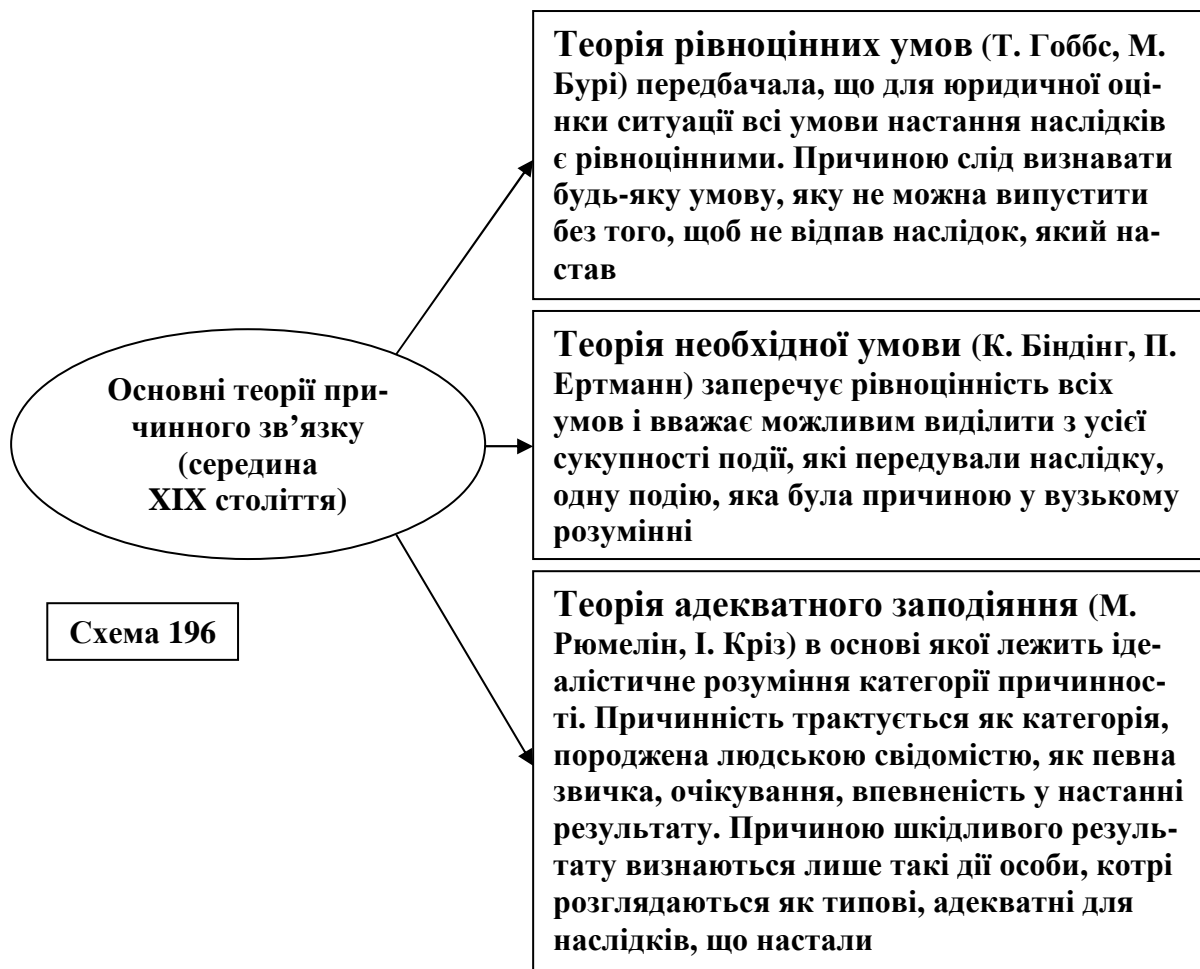

Схема 191

Схема 192

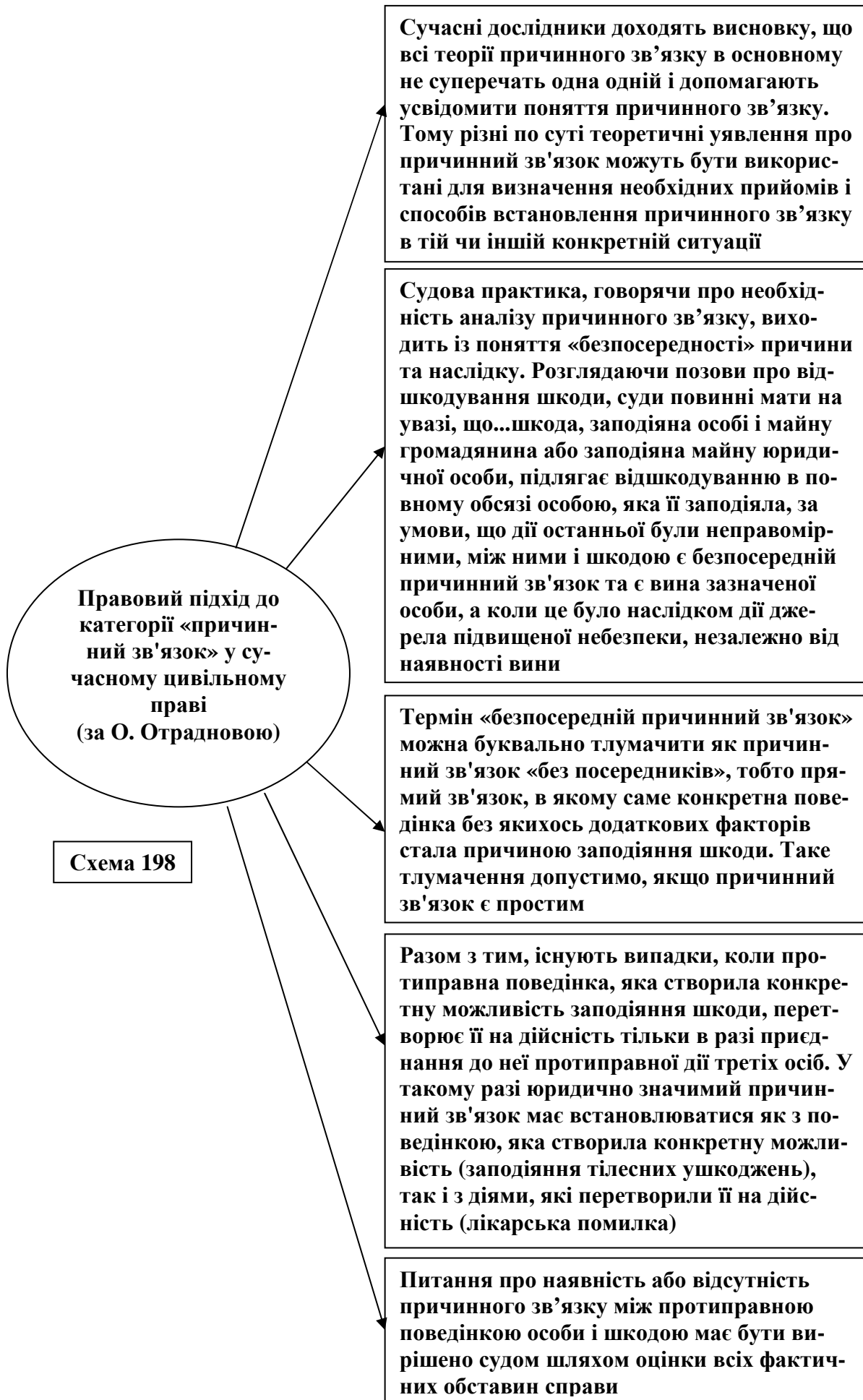
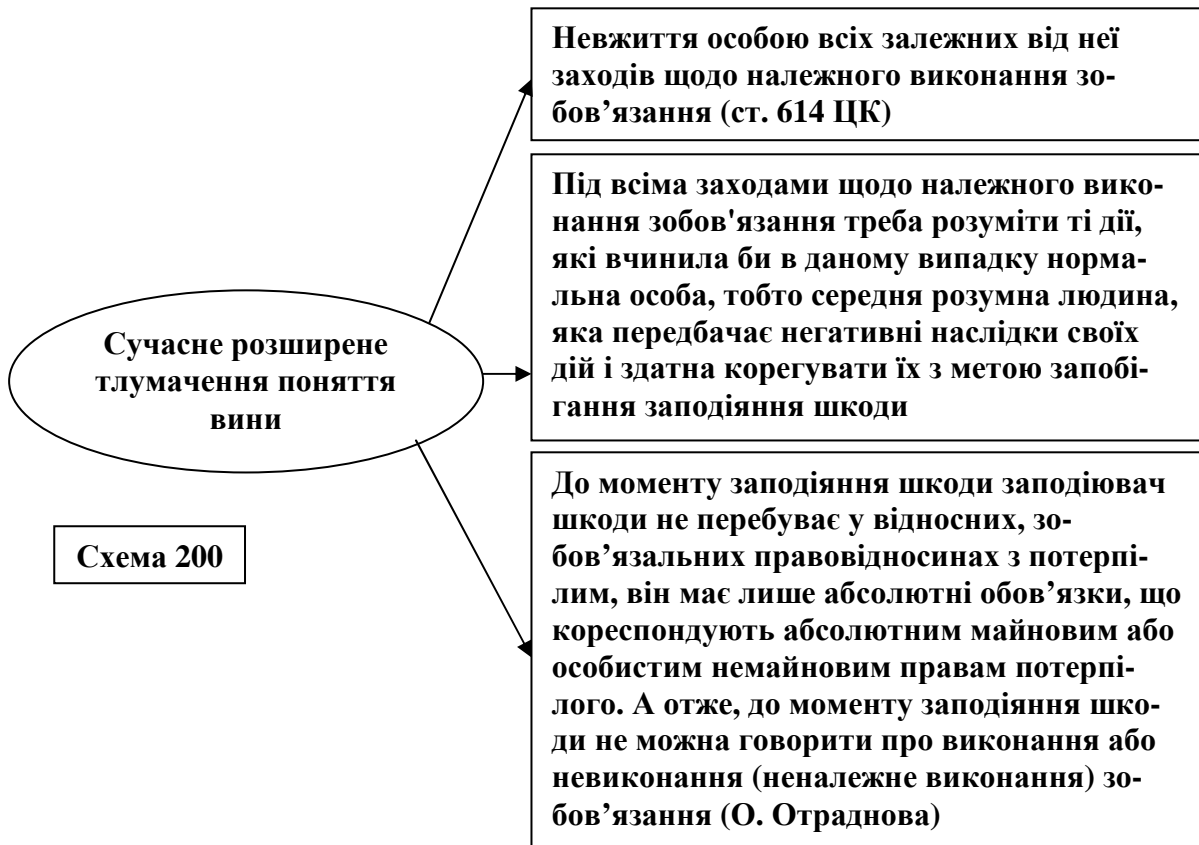
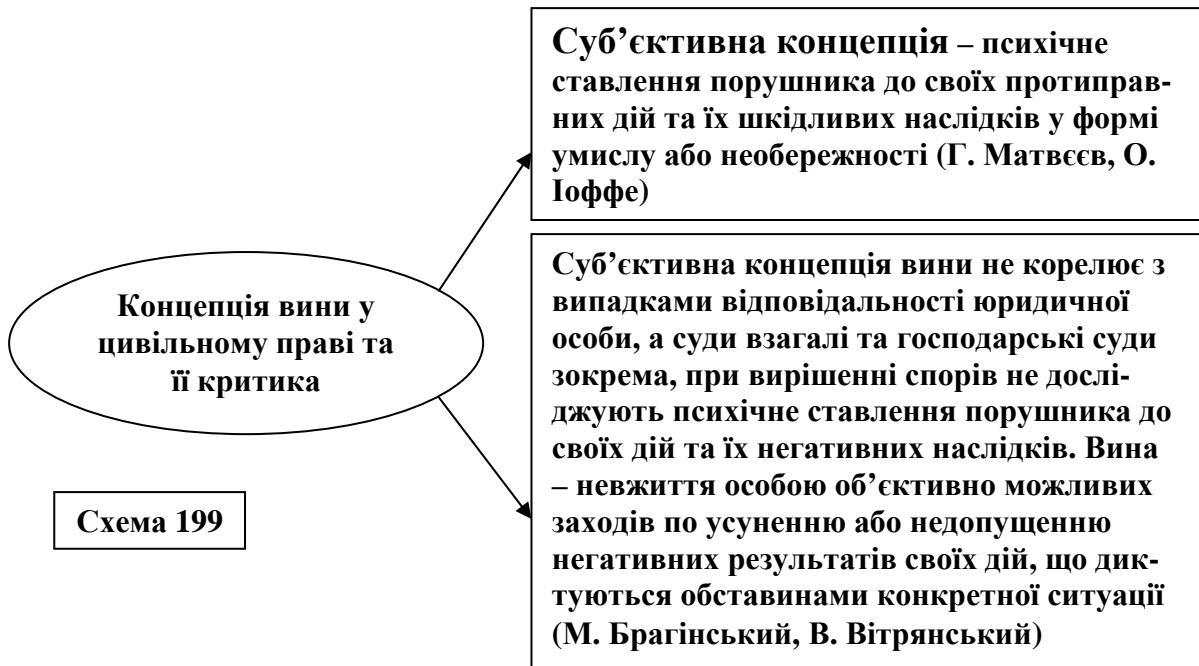

Схема 198

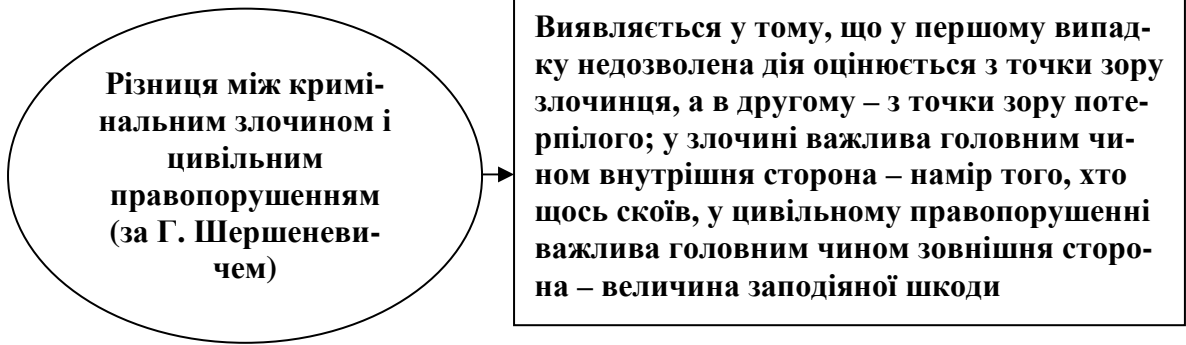

Схема 202

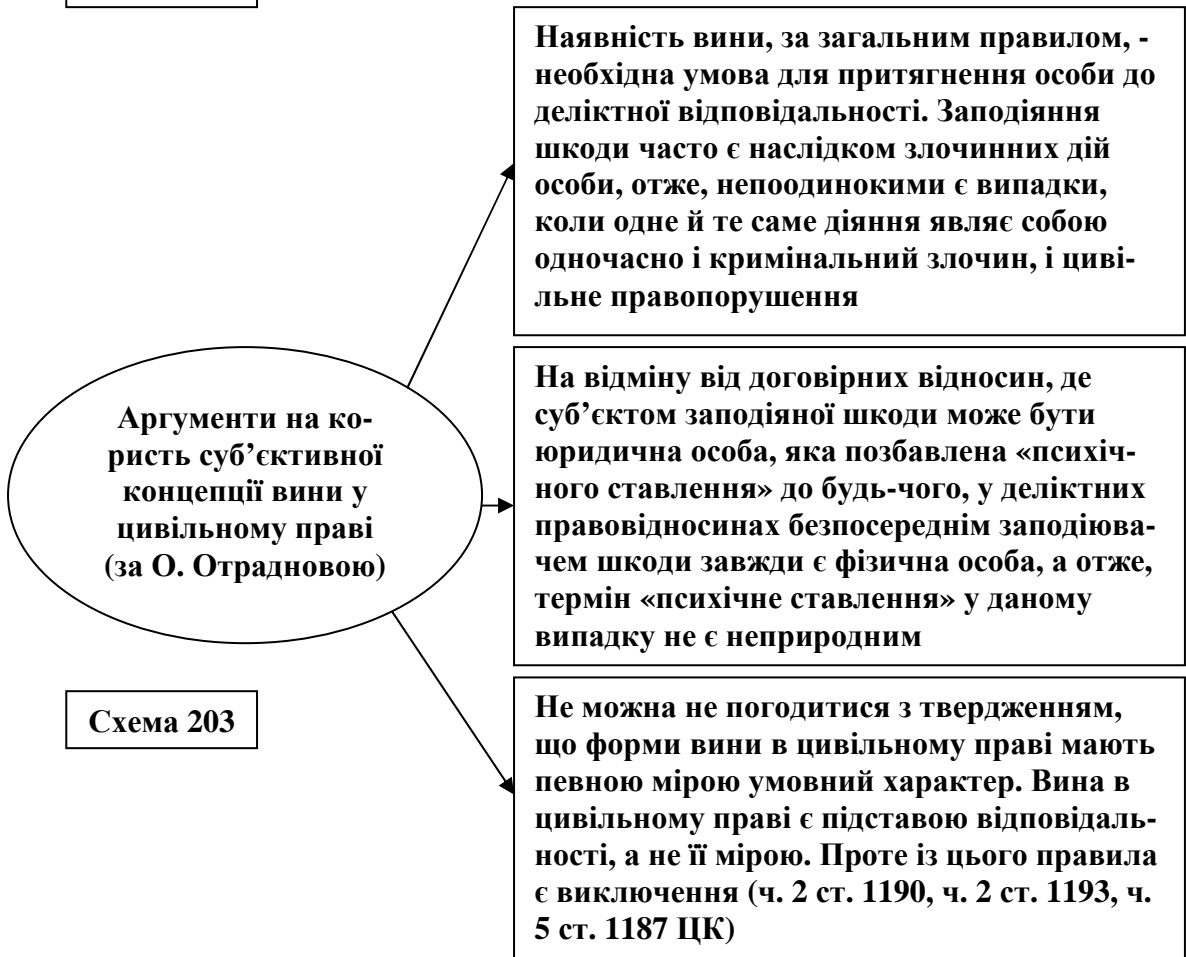

Схема 203

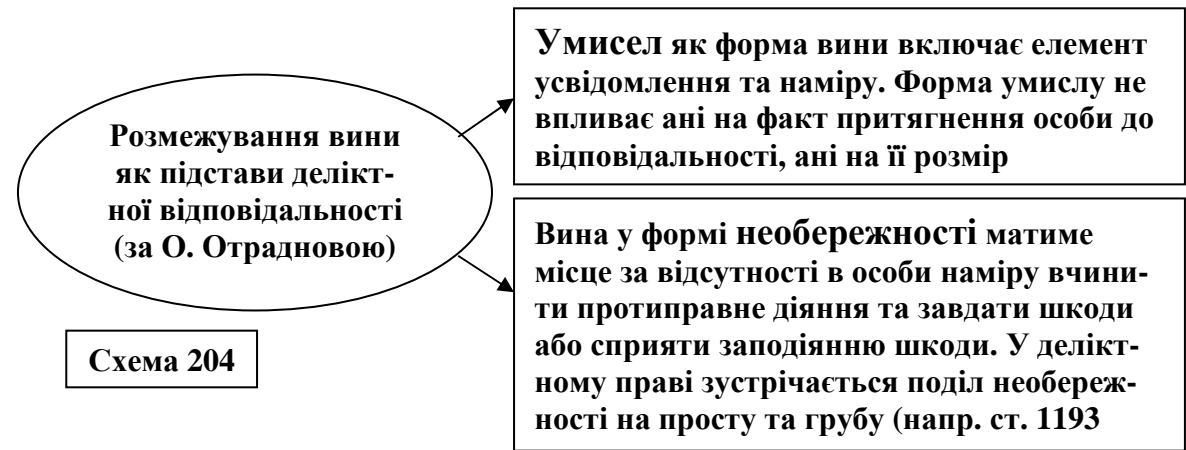
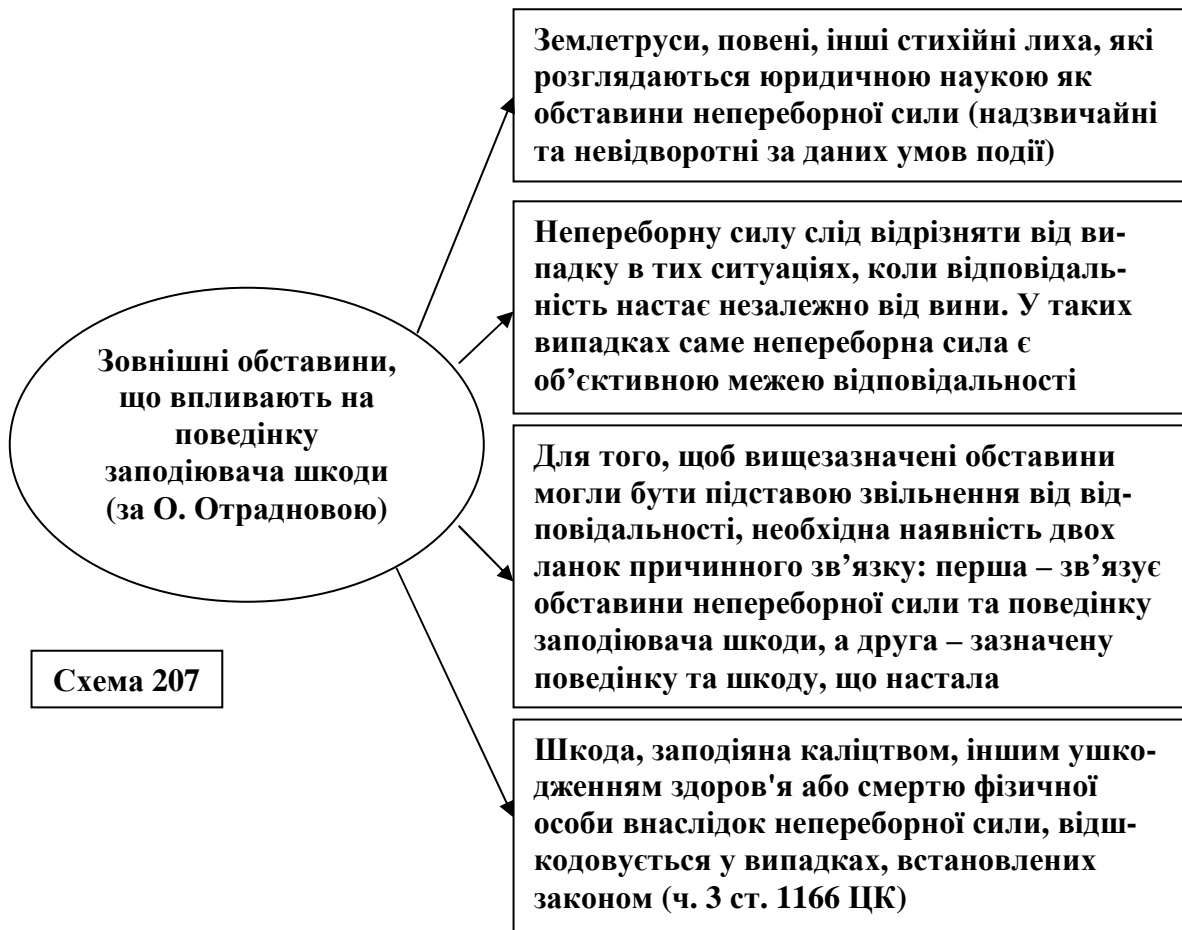
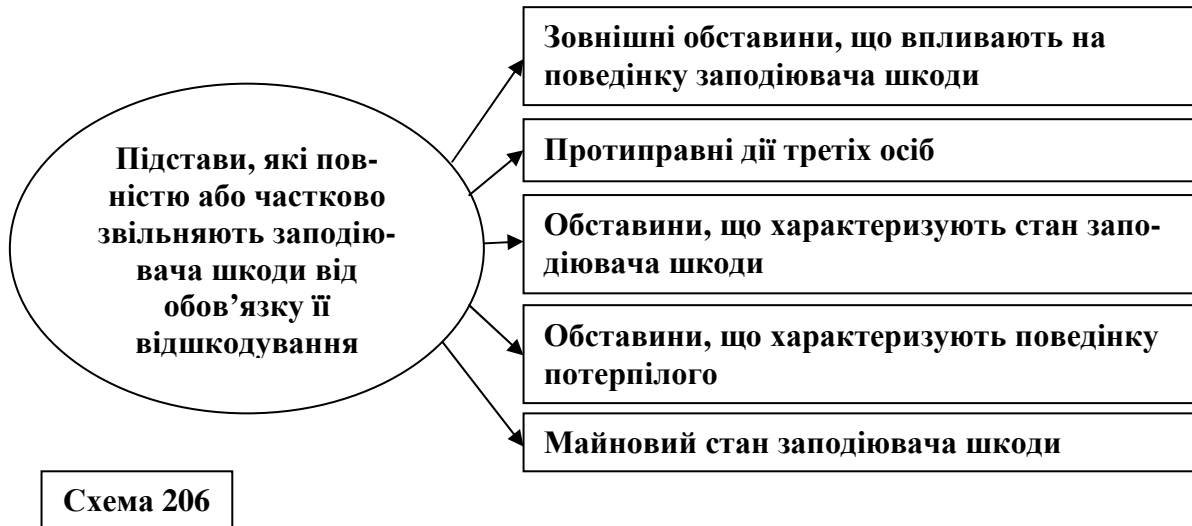
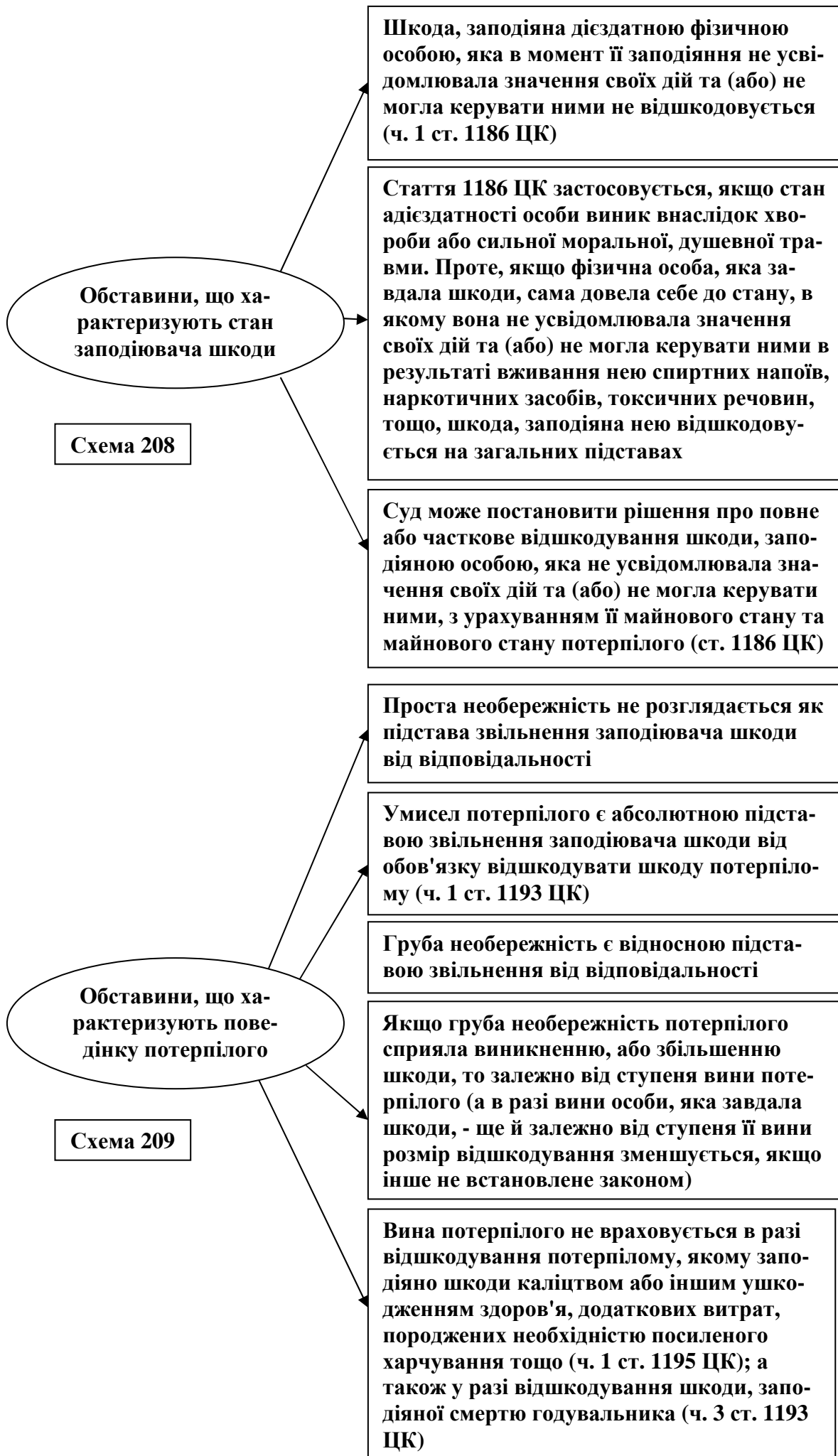

Схема 204

Розділ 4. ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ЗАПОДІЯНОЇ ШКОДИ

Компенсація моральної шкоди

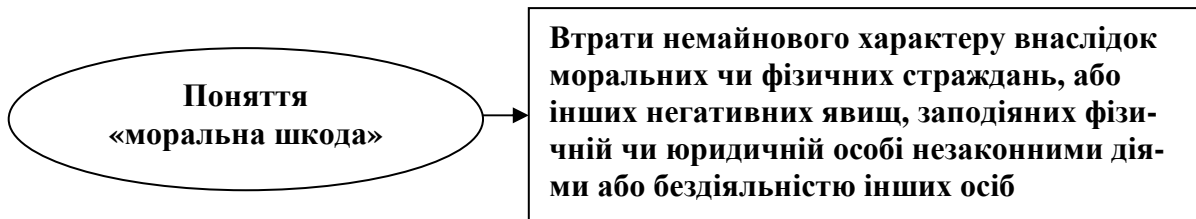

Схема 210

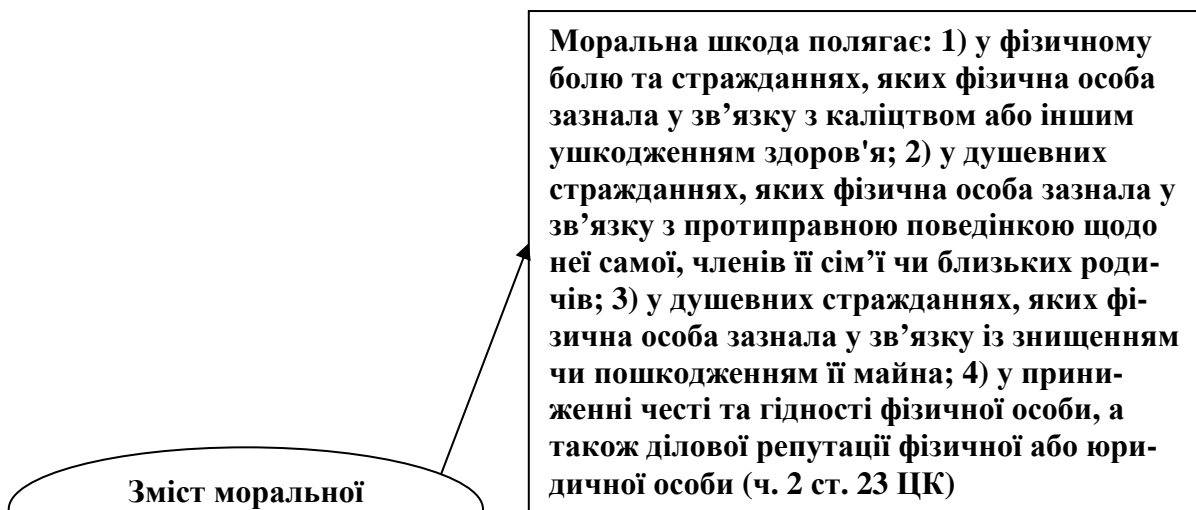

Схема 211

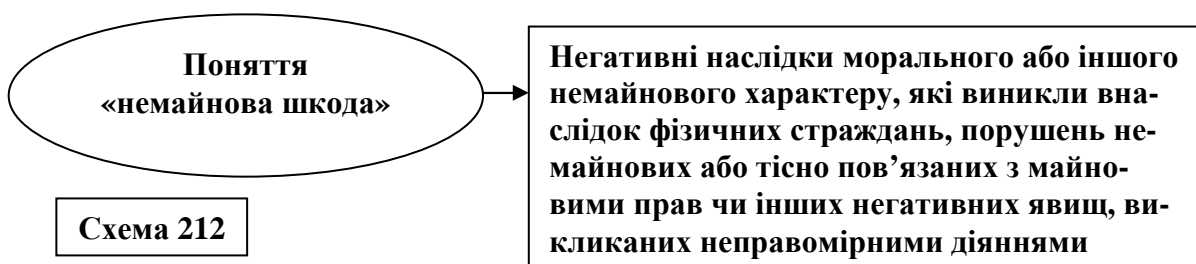

Схема 212

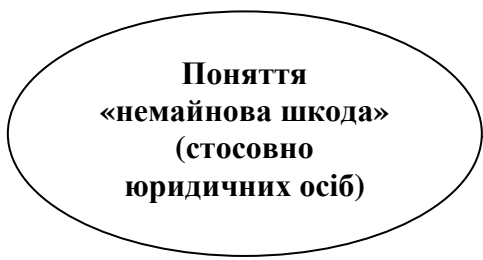

Схема 213

Втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу та підрив довіри до її діяльності

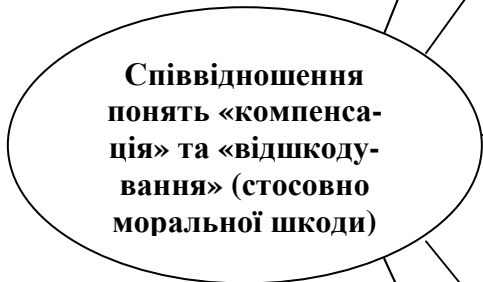

Схема 214

При усуненні негативних наслідків, які називають моральною шкодою, через її нематеріальну сутність неможливо вести мову про точне вартісне визначення всіх втрат потерпілого та їх абсолютну еквівалентність

При усуненні негативних втрат у вигляді моральної шкоди можна говорити лише про еквівалентність благ – заміну втраченого блага іншим, зовні подібним за обсягом та характером

Понесені втрати лише замінюються іншими цінностями, тому в таких випадках допустимо вести мову саме про компенсацію як про можливість лише заміни понесених втрат відповідними матеріальними цінностями

За таких умов грошові кошти набувають певним чином іншого значення: вони вартісно вимірюють не моральну шкоду, а благо яким компенсується втрачене

Виходячи з цього, хоча в даному разі законодавством і передбачається «відшкодування» шкоди, конкретне виявлення цього відшкодування криється за поняттям «компенсація»

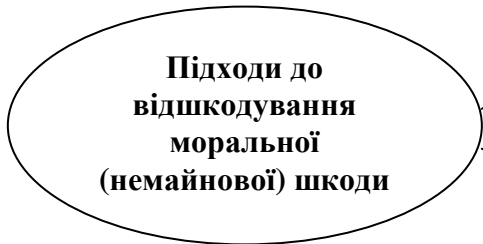
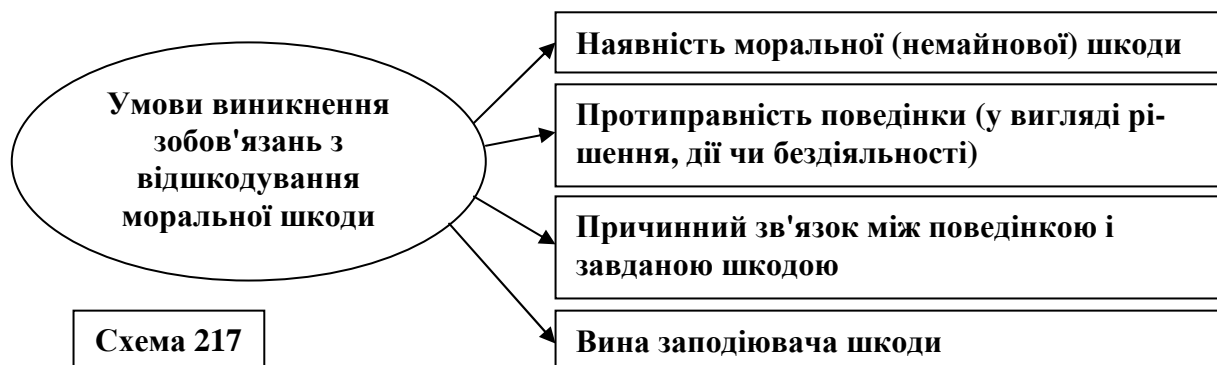
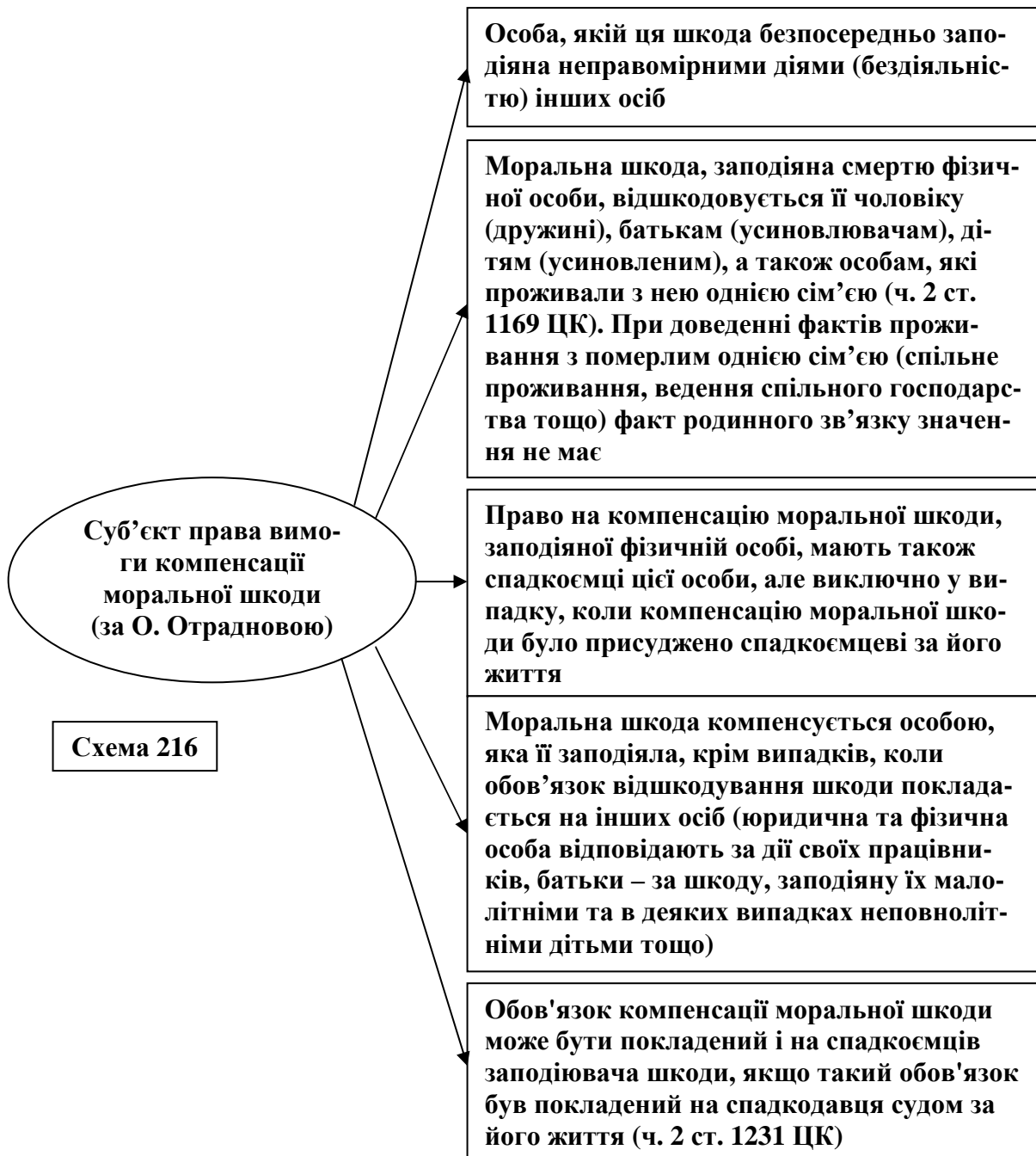
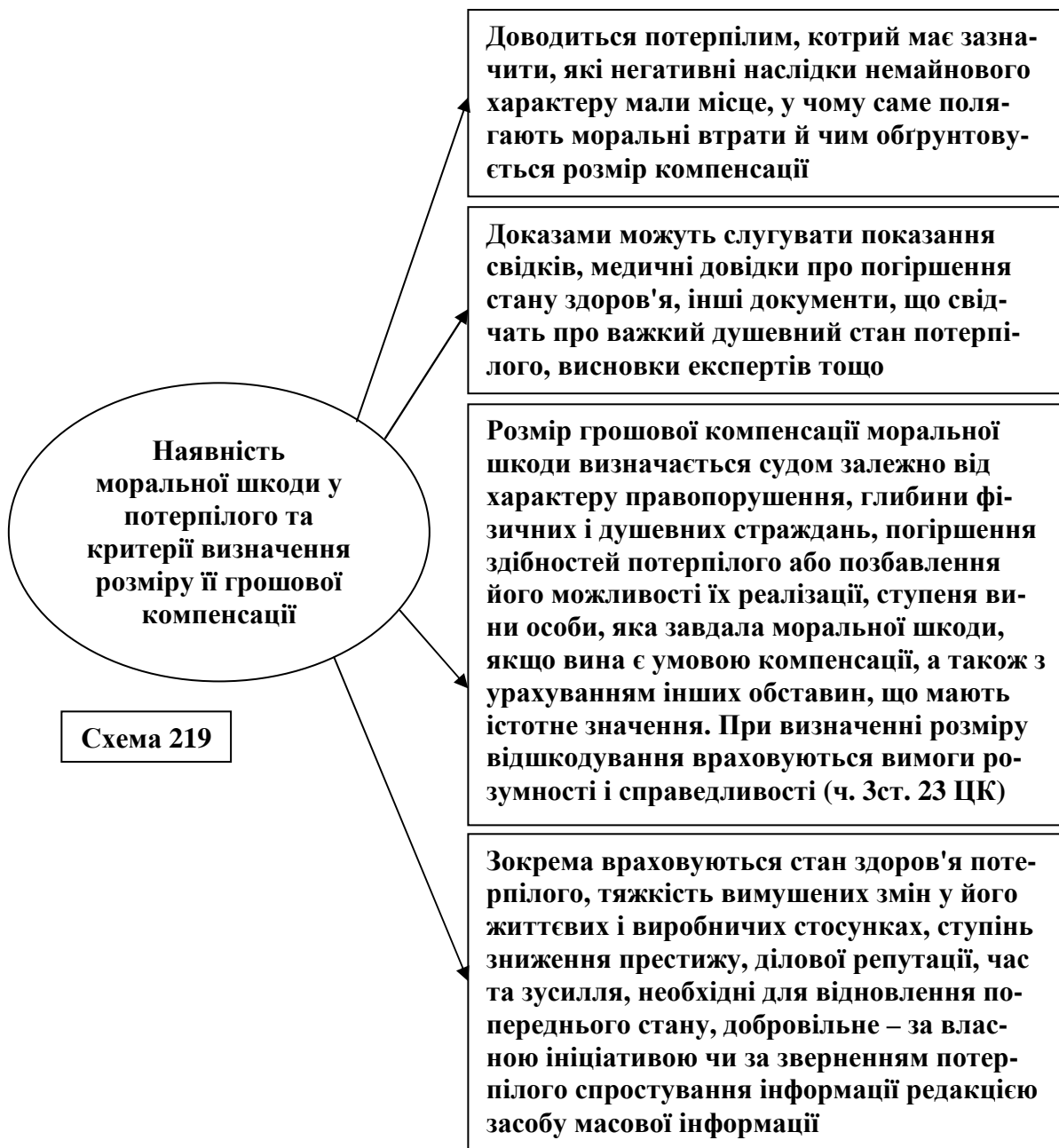
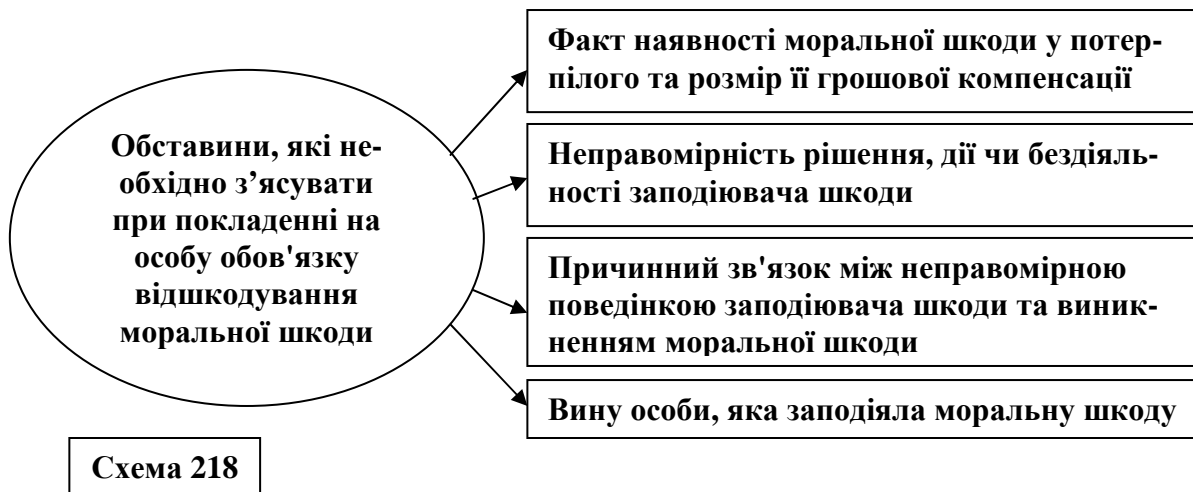

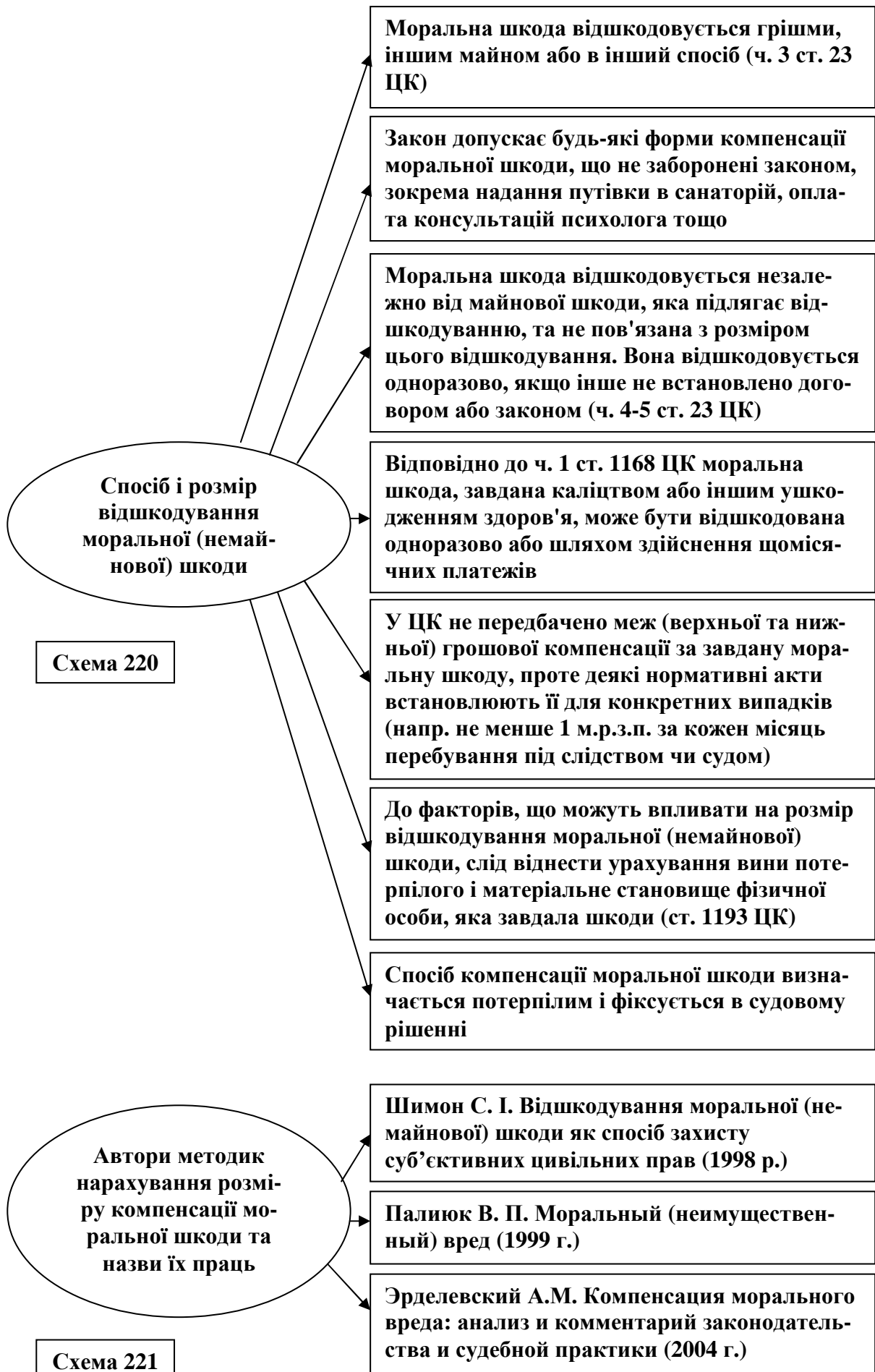
Схема 215

Один із способів захисту цивільних прав

Різновид недоговорної цивільно-правової відповідальності, що застосовується в рамках відповідних недоговорних зобов'язань

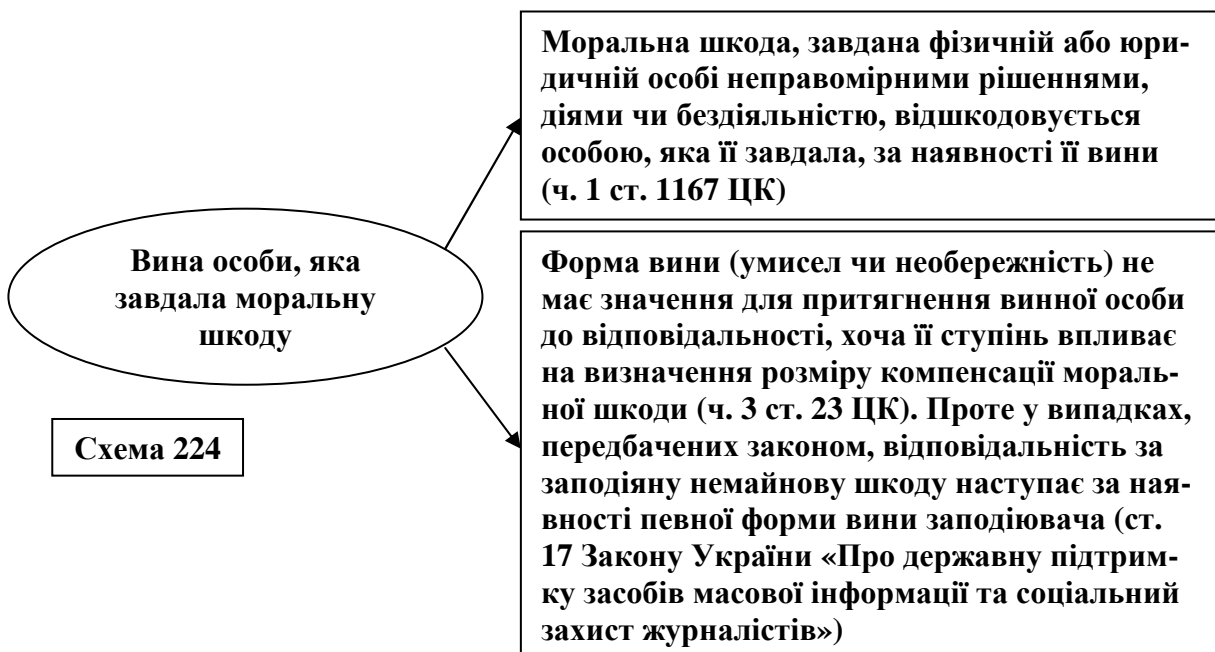
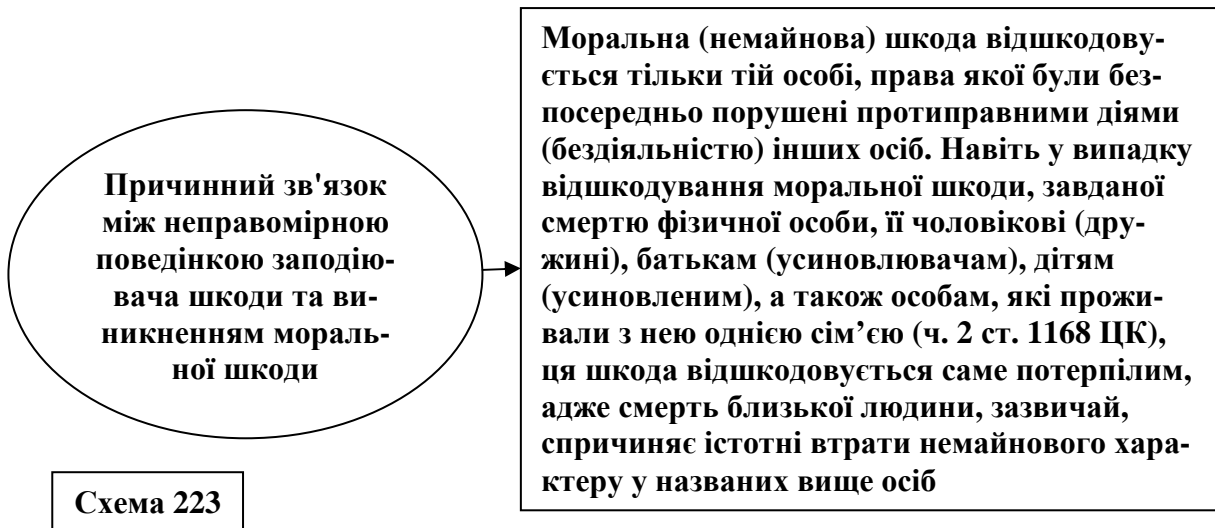
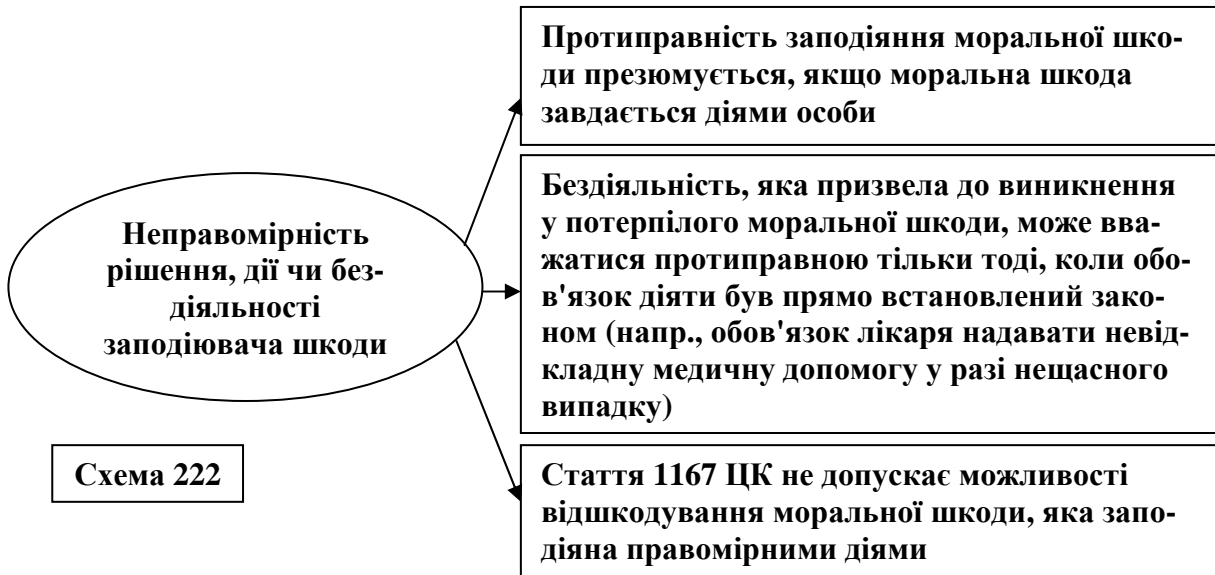
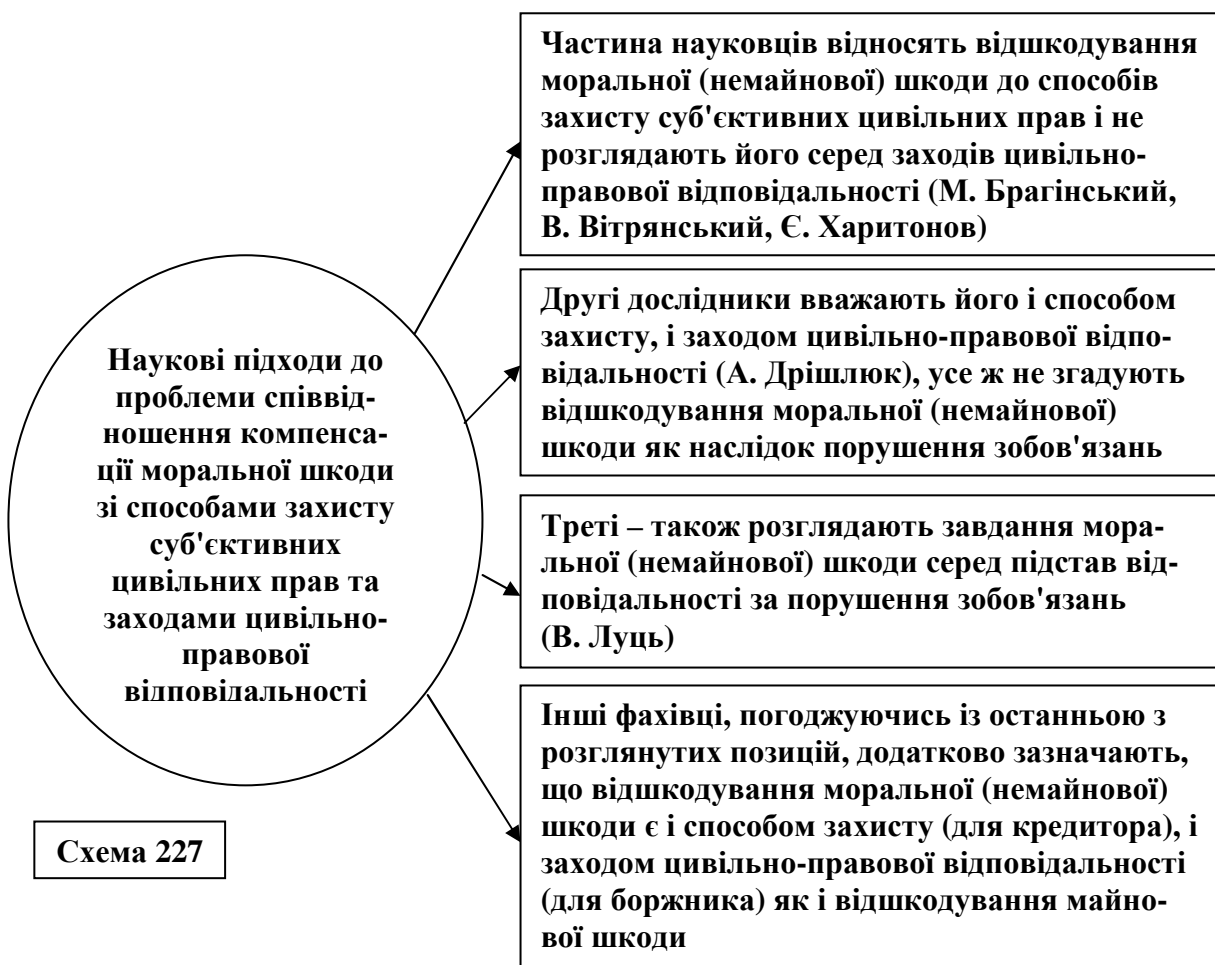
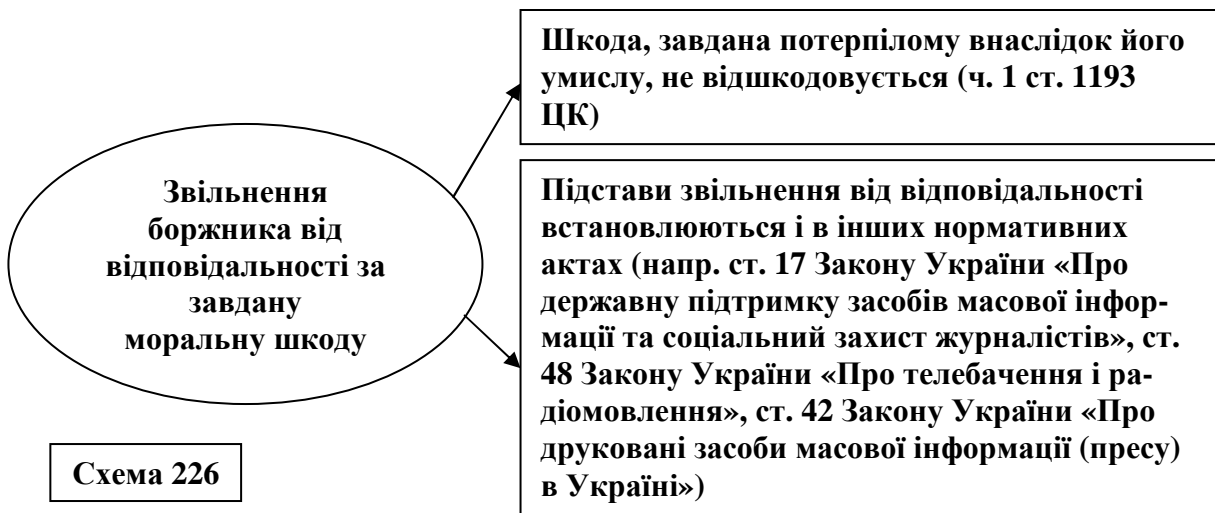
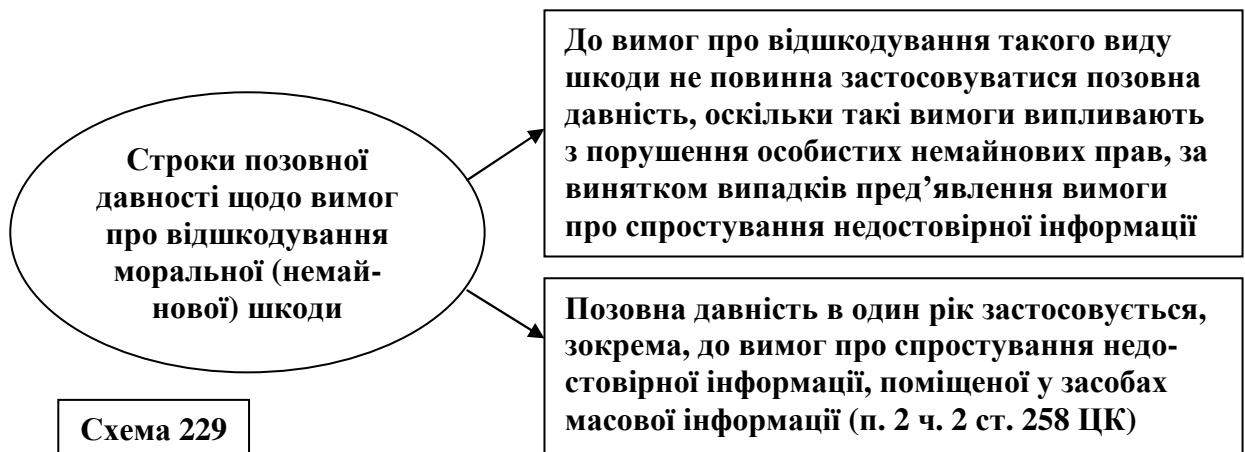
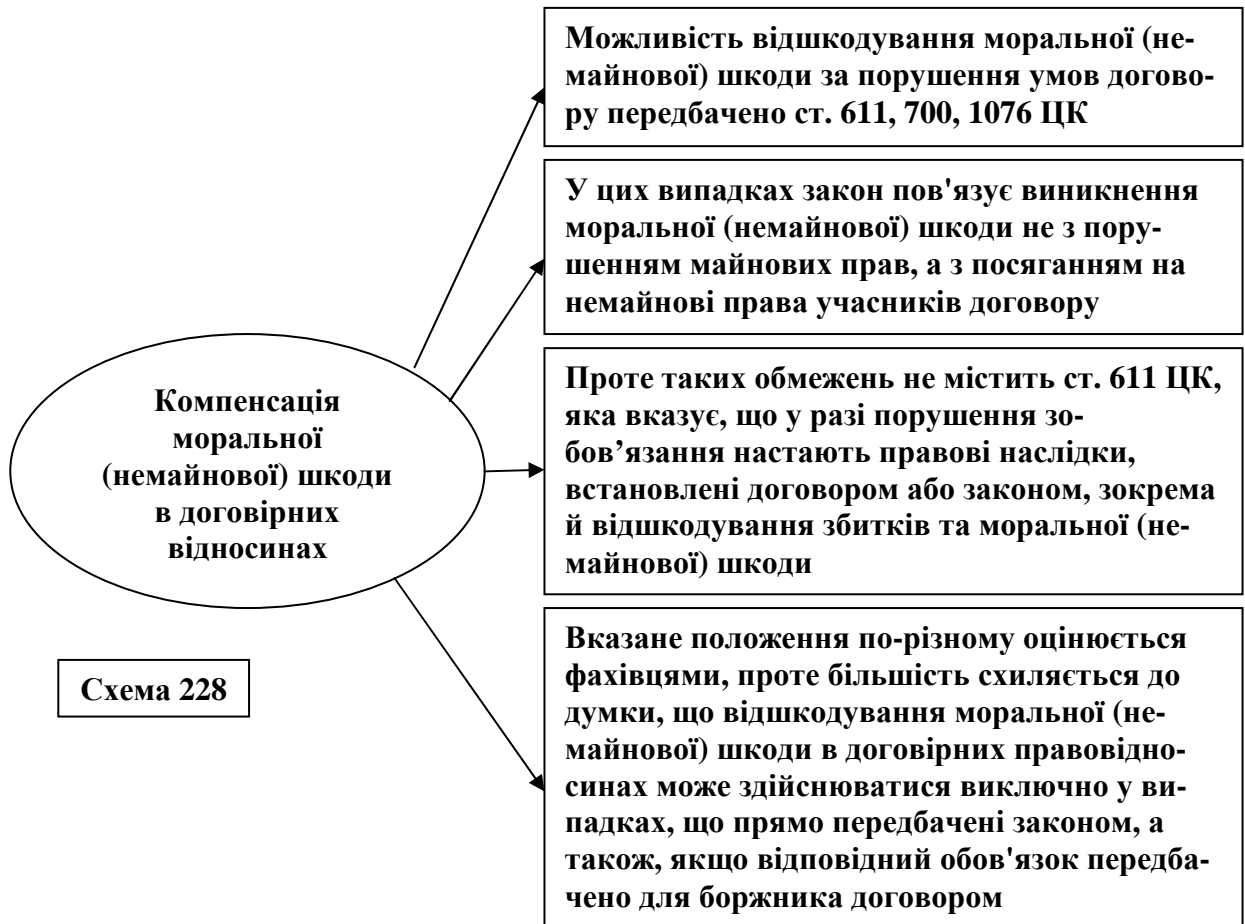

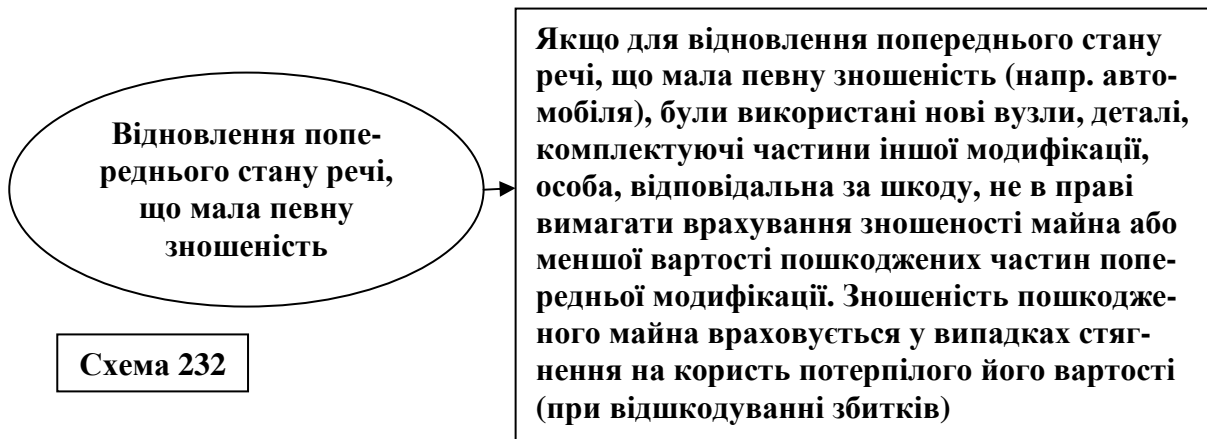
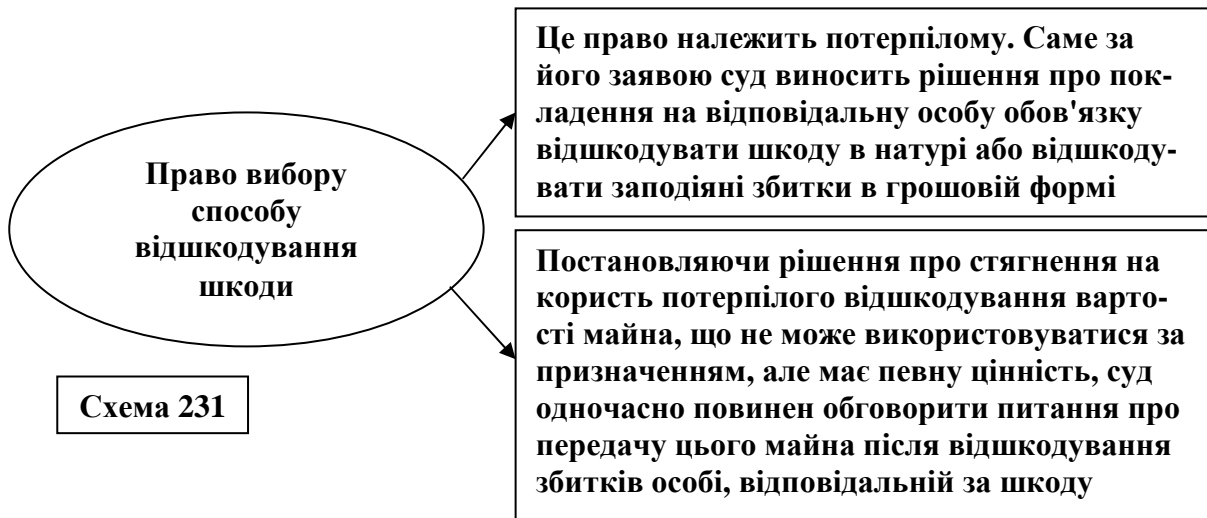
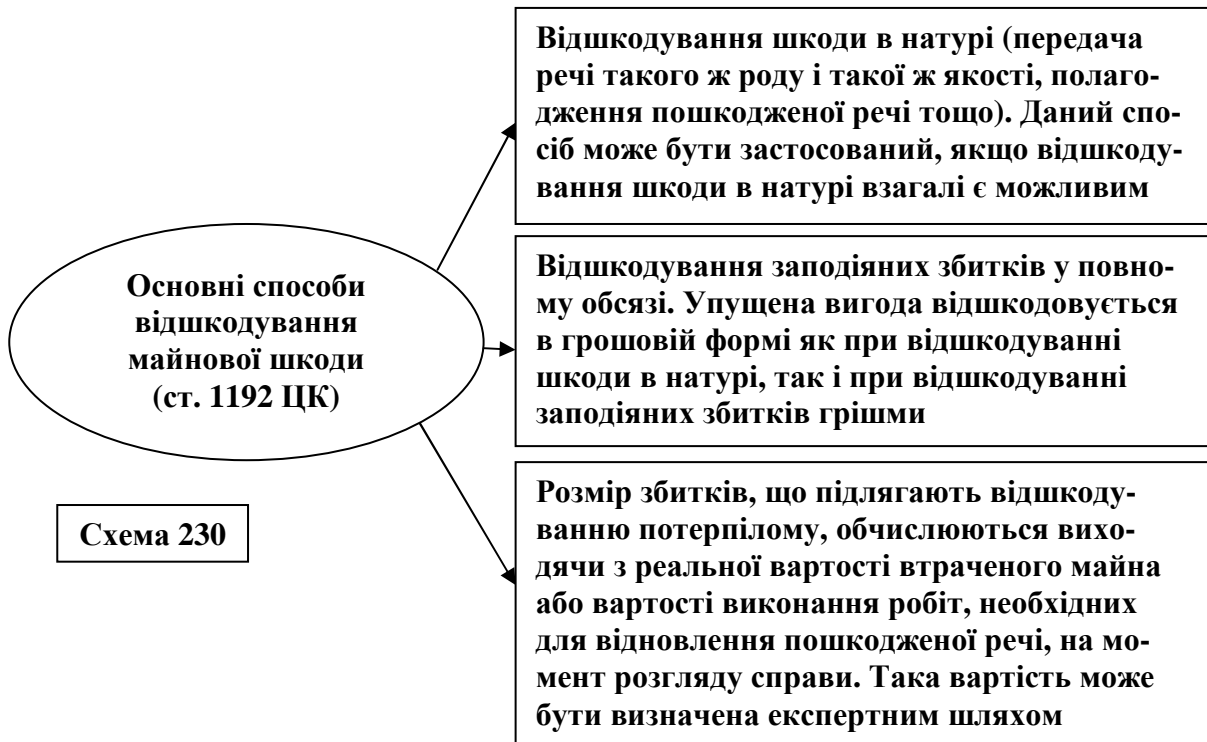

Схема 225

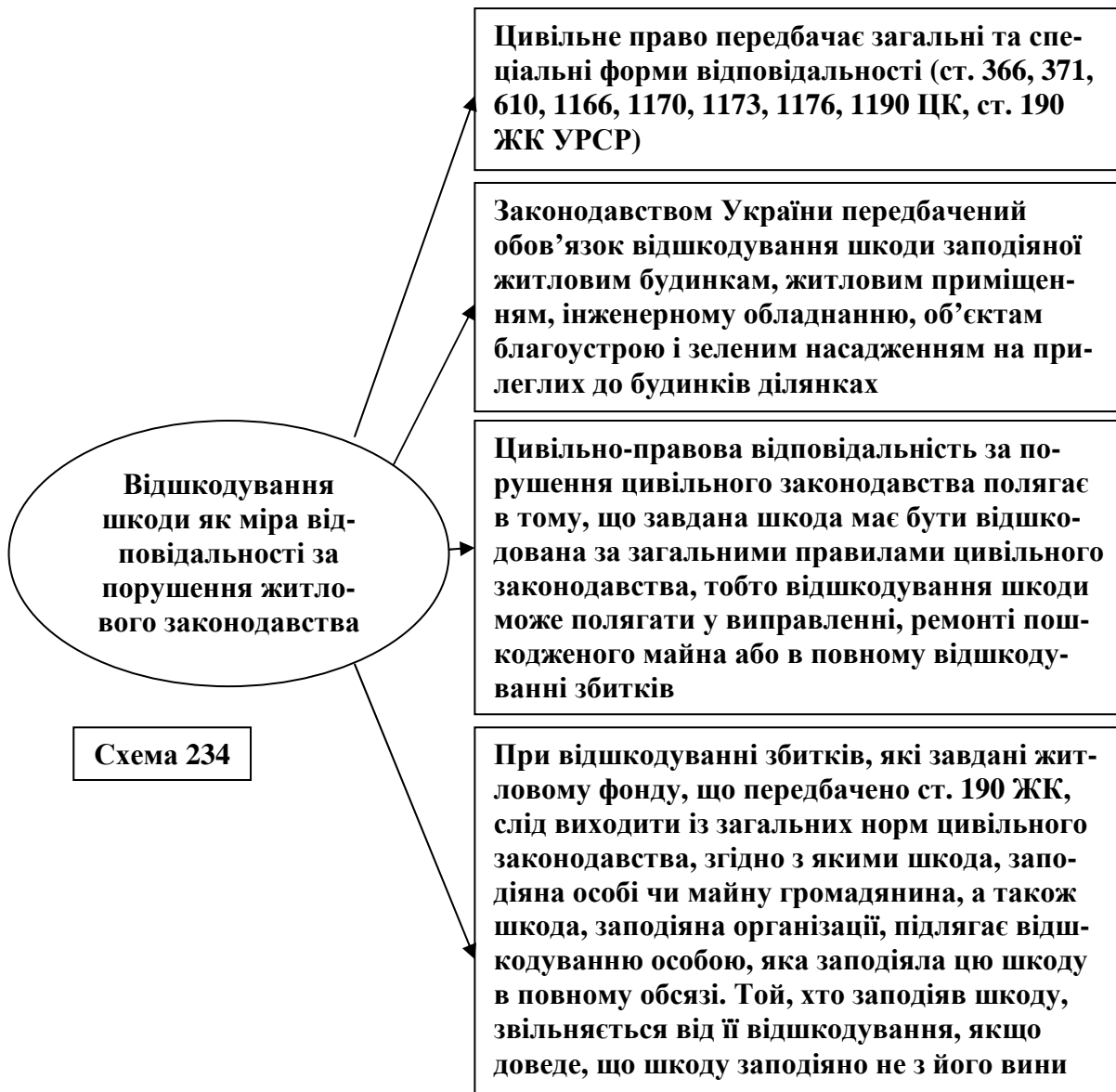

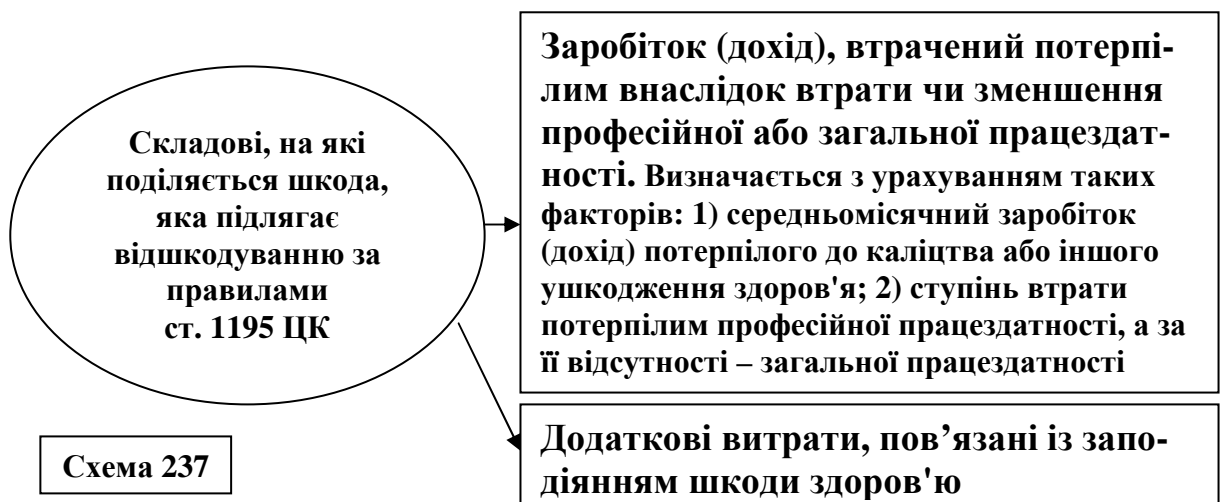
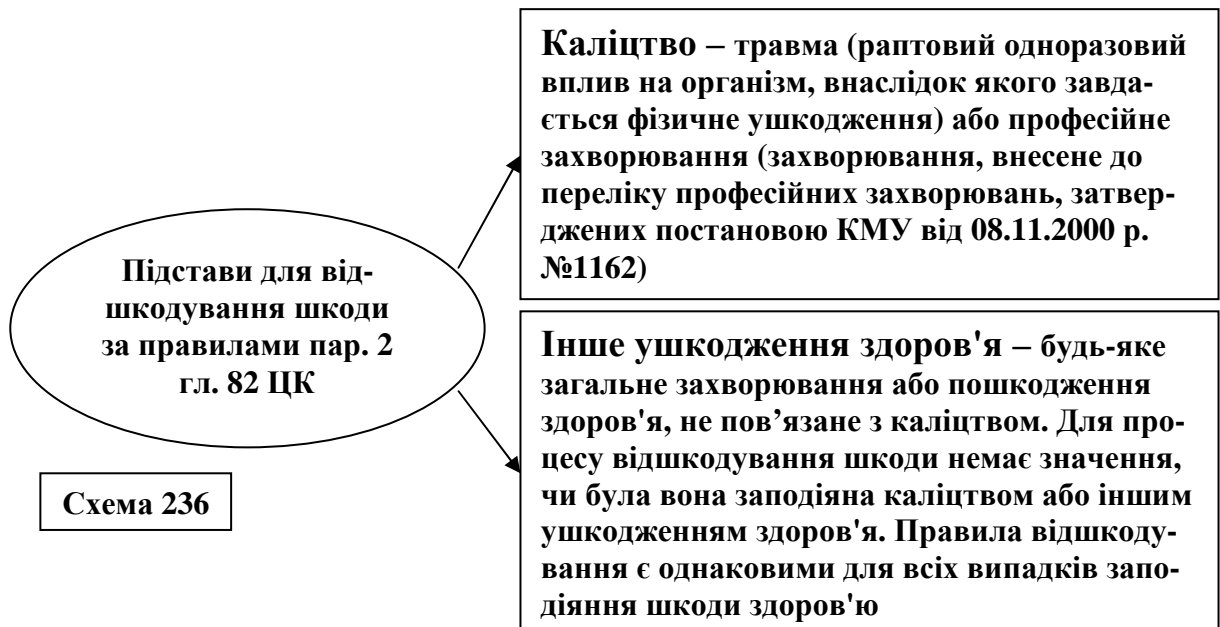
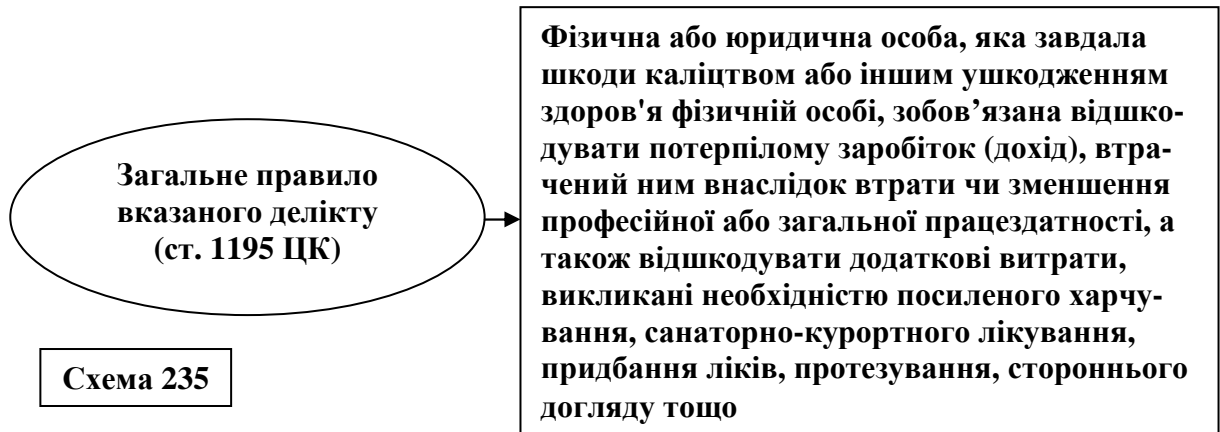
Відшкодування шкоди, завданої майну особи

Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я фізичної особи

Визначення розміру середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого (ст. 1197 ЦК)

Схема 238

Для обчислення розміру втраченого фізичною особою внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я заробітку (доходу), що підлягає відшкодуванню, необхідно визначити: 1) середньомісячний заробіток (дохід), який потерпілий мав до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я; 2) ступінь втрати потерпілим професійної працездатності, а за її відсутності – загальної працездатності

Порядок обчислення розміру середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого (ст. 1197 ЦК)

Схема 239

Залежить від того, чи працював потерпілий на момент заподіяння йому шкоди. Якщо потерпілий працював за трудовим договором, його середньомісячний заробіток (дохід) обчислюється за 12 або за 3 календарні місяці роботи, що передували ушкодженню здоров'я чи втраті працездатності внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я

Потерпілий сам в праві обрати період (12 або 3 місяці), який береться для обчислення середньомісячного заробітку. Відповідно, для визначення середньомісячного заробітку сукупний дохід потерпілого за обраний період ділять на 12 або на 3

Якщо середньомісячний заробіток потерпілого є меншим від п'ятикратного розміру м.з.п., розмір втраченого заробітку (доходу) обчислюється виходячи з п'ятикратного розміру м.з.п. Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може здійснюватися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт)

До втраченого заробітку (доходу) потерпілого включаються

Схема 240

Всі види оплати праці за трудовим договором за місцем основної роботи і за сумісництвом, з яких сплачується податок на доходи громадян. Доходи, які включаються у склад загального місячного оподаткованого доходу фізичної особи, визначаються Податковим кодексом України. Для визначення розміру втраченого заробітку (доходу) беруться доходи потерпілого у розмірі до вирахування податку

До втраченого заробітку (доходу) потерпілого не включаються

Схема 241

Одноразові виплати, компенсація за невикористану відпустку, вихідна допомога, допомога по вагітності та пологах тощо. Одноразовими вважаються виплати, які надаються підприємством окремим працівникам у зв'язку із сімейними обставинами, на оплату лікування, оздоровлення дітей, поховання (п. 3.31 Інструкції зі статистики заробітної плати, затвердженої наказом Держкомстатистики України від 13.01.2004 р. №5)

Обчислення середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого, який на момент заподіяння йому шкоди не працював

Схема 242

Його середньомісячний заробіток (дохід) обчислюється, за його бажанням, виходячи з його заробітку до звільнення (за 3 або 12 останніх календарних місяців до звільнення) або виходячи із звичайного розміру заробітної плати працівника його кваліфікації у цій місцевості. Середня заробітна плата штатних працівників за видами діяльності та середня заробітна плата за регіонами є статистичними показниками та щомісячно публікуються Держкомстатом

Розмір втраченого доходу, що підлягає відшкодуванню (за О. Отрадноюю)

Схема 243

Визначається у відсотках середнього місячного заробітку (доходу), який потерпілий мав до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я з урахуванням ступеня втрати потерпілим професійної працездатності, а за її відсутності – загальної працездатності. Так, наприклад, якщо розмір заробітної плати особи за останні три місяці перед заподіянням шкоди становив 2000, 2300 та 2500 грн., а внаслідок заподіяння їй шкоди має місце втрата професійної працездатності на 30%, то розмір втраченого доходу обчислюється таким чином: $(2000+2300+2500):3 \times 30\% = 680$ грн. щомісячно

Збільшення заробітку потерпілого до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я (за О. Отрадновою)

Схема 244

Якщо до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я заробіток потерпілого збільшився в результаті зміни ним місця роботи, або переведення на вище оплачувану роботу, або підвищення йому заробітної плати тощо, то при розрахунку середньомісячного заробітку (доходу) треба виходити тільки з розміру такого збільшеного заробітку, незалежно від того, що підвищений заробіток потерпілий отримував менш ніж 3 місяці або взагалі не встиг отримати. Так, наприклад, якщо потерпілий отримував заробітну плату 2000, 2300 чи 2500 грн., але за три дні до моменту заподіяння шкоди йому підвищили заробітну плату до 3500 грн., розмір втраченого доходу обчислюється тільки виходячи з розміру доходу в 3500 грн.

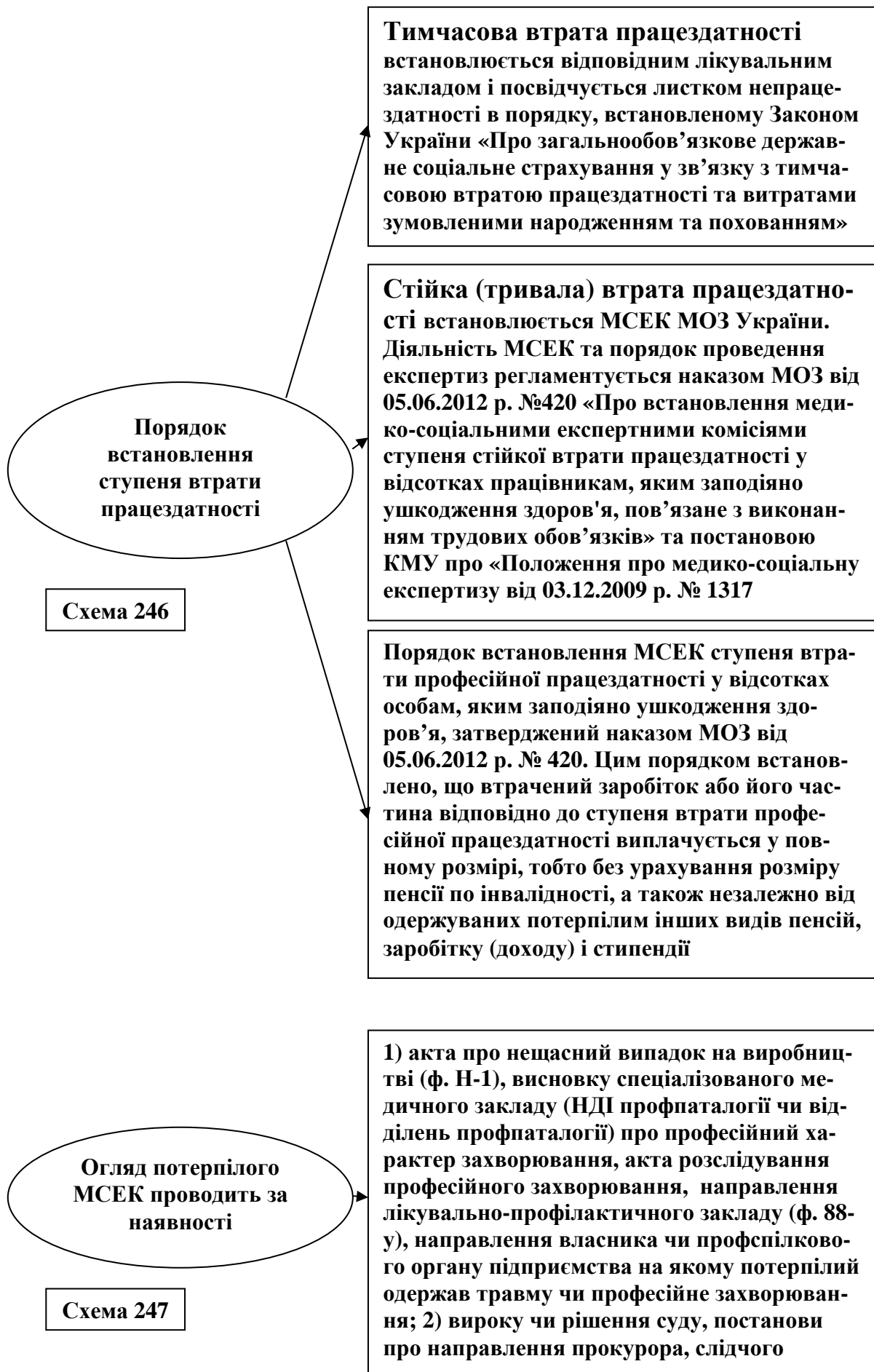
Ступінь втрати потерпілим професійної або загальної працездатності

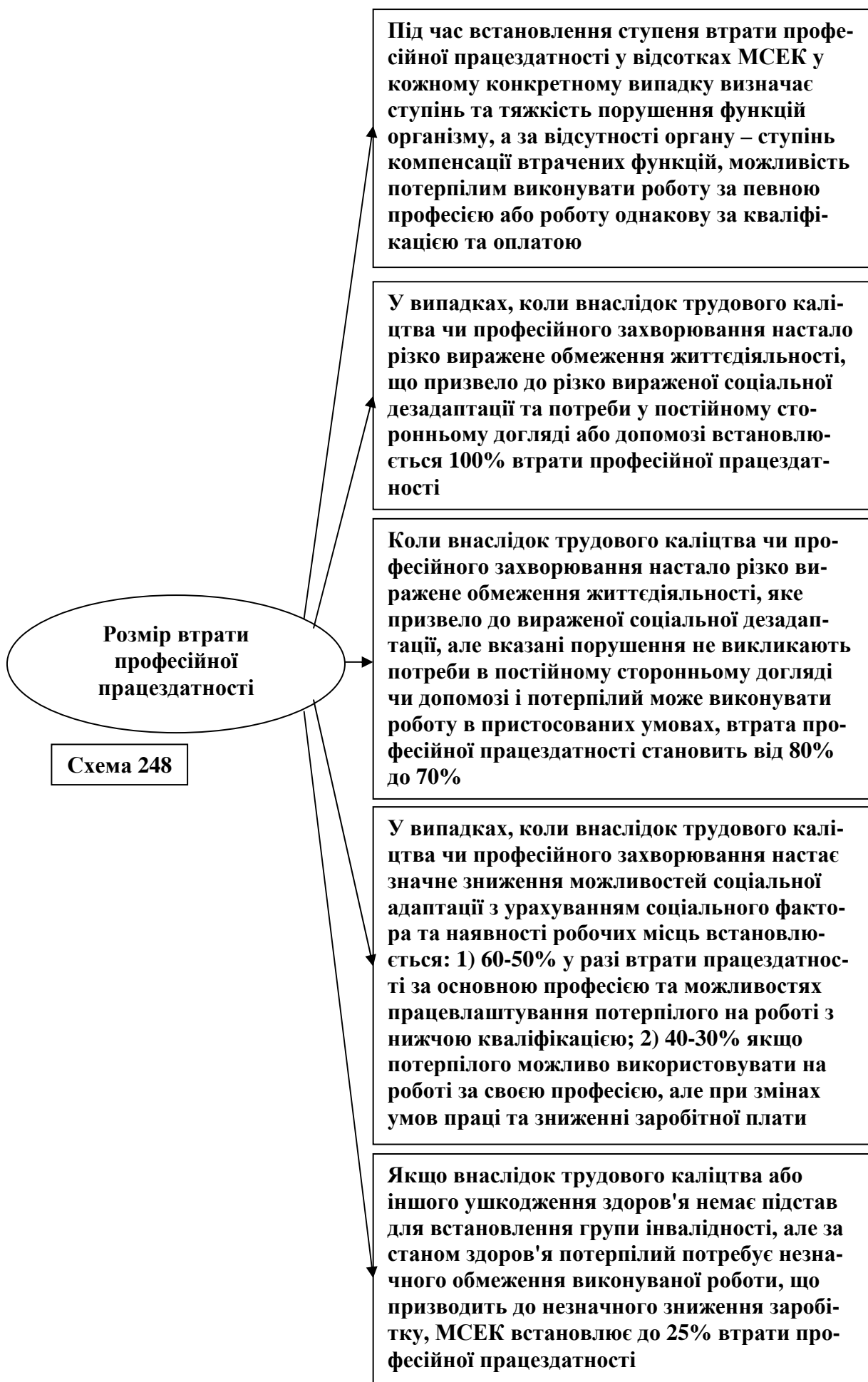
Схема 245

Працездатність – здатність людини до активної діяльності, що характеризується можливістю виконання роботи і функціональним станом організму в процесі роботи («фізіологічною ціною» роботи) (ГОСТ 12.4.061-88) (методичні рекомендації для проведення атестації робочих місць за умовами праці, затверджені постановою Мінпраці від 01.09.1992 р. №41)

Професійна працездатність – здатність людини якісно виконувати роботу, що передбачена конкретною професією і дозволяє реалізувати трудову зайнятість у певній сфері виробництва згідно з вимогами змісту й обсягу виробничого навантаження, установа режиму роботи та умов виробничого середовища (Інструкція про встановлення груп інвалідності, затверджена наказом МОЗ від 05.09.2011 р. № 561)

Встановлення групи інвалідності потерпілих, причини і часу її виникнення проводиться в усіх випадках медико-соціальними експертними комісіями (МСЕК). Ступінь втрати професійної працездатності (у відсотках), потребу в додаткових видах допомоги визначають: МСЕК – якщо шкода була заподіяна у зв'язку з виконанням працівником трудових обов'язків; судово-медична експертиза – в решті випадків

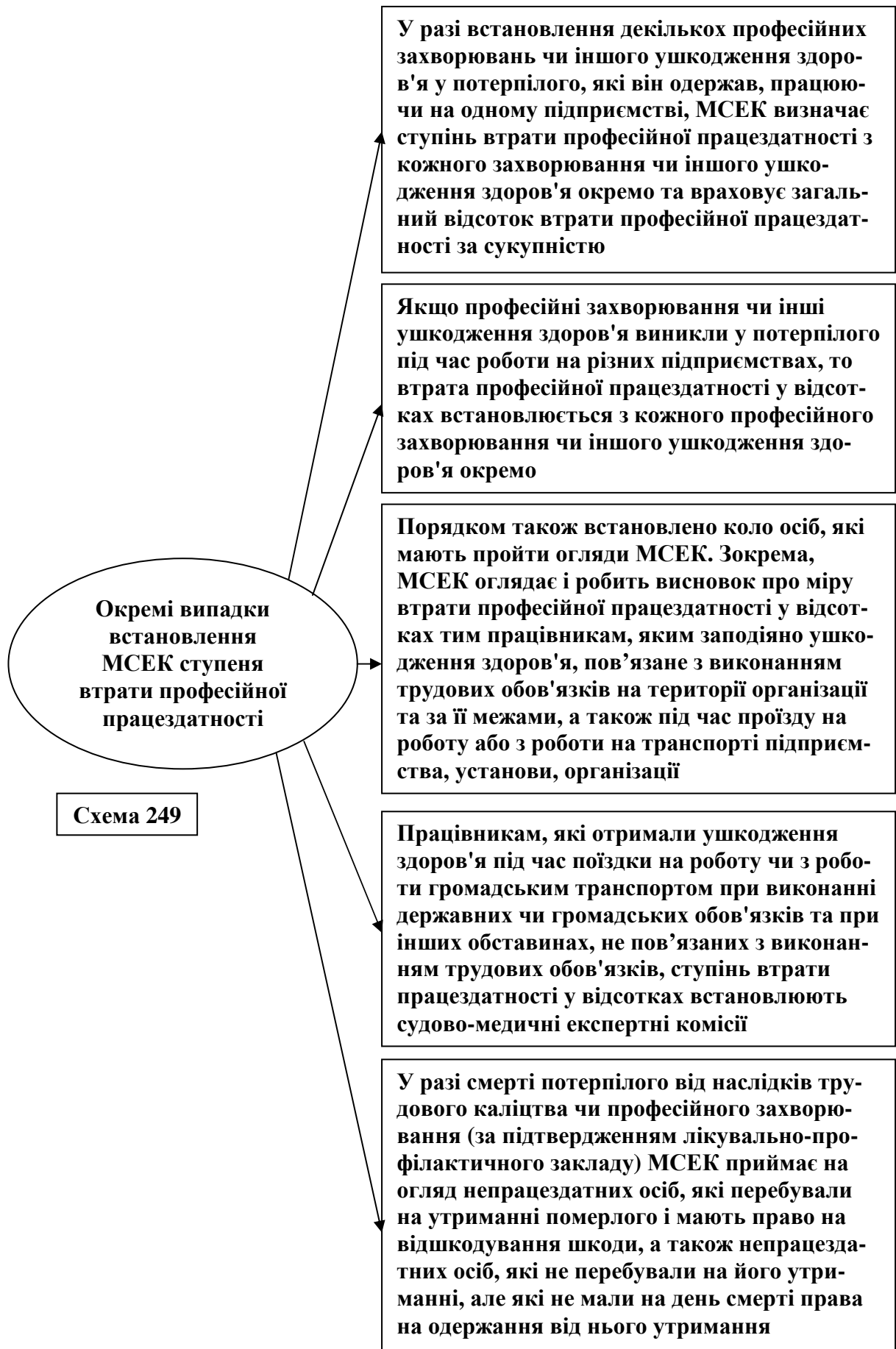
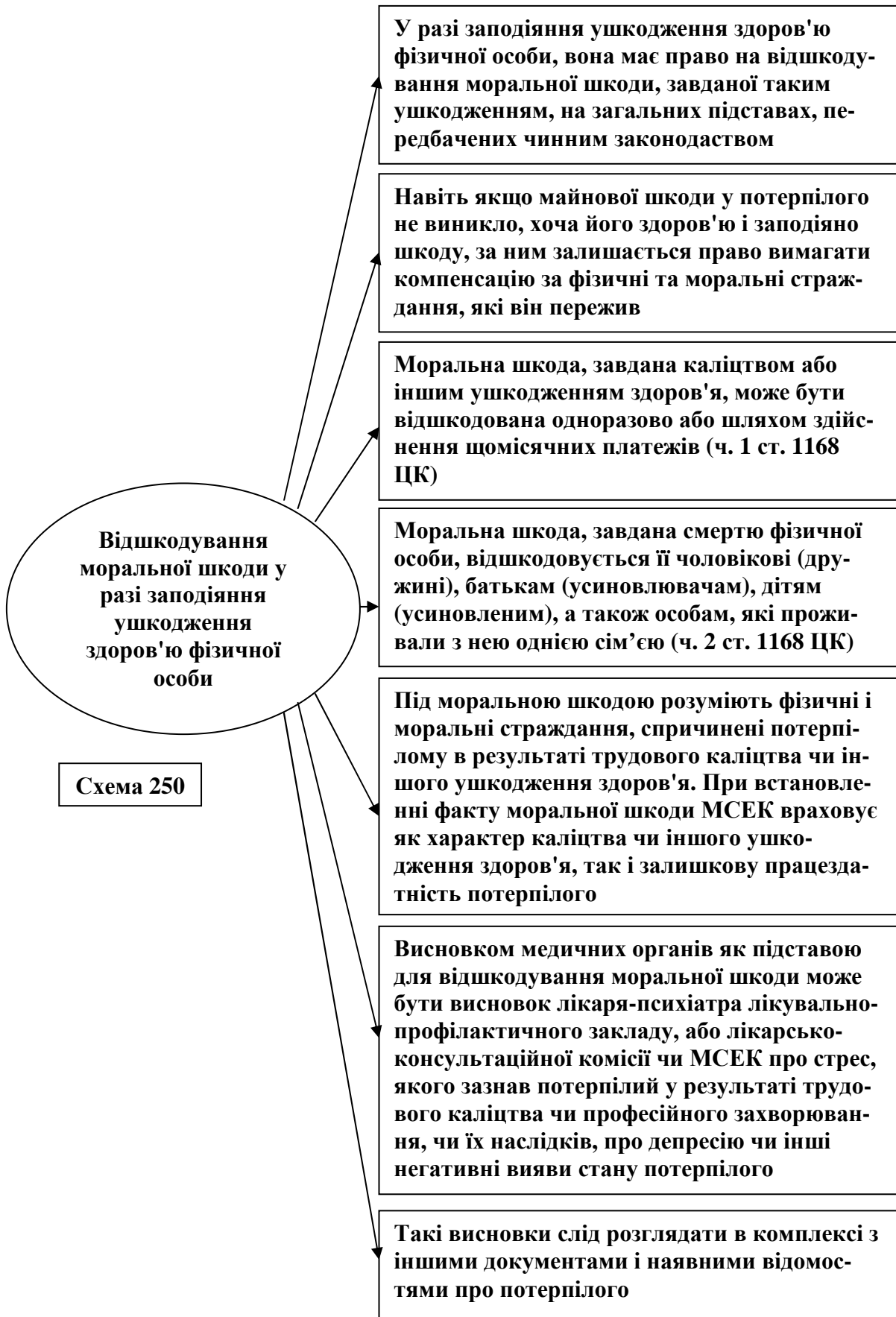
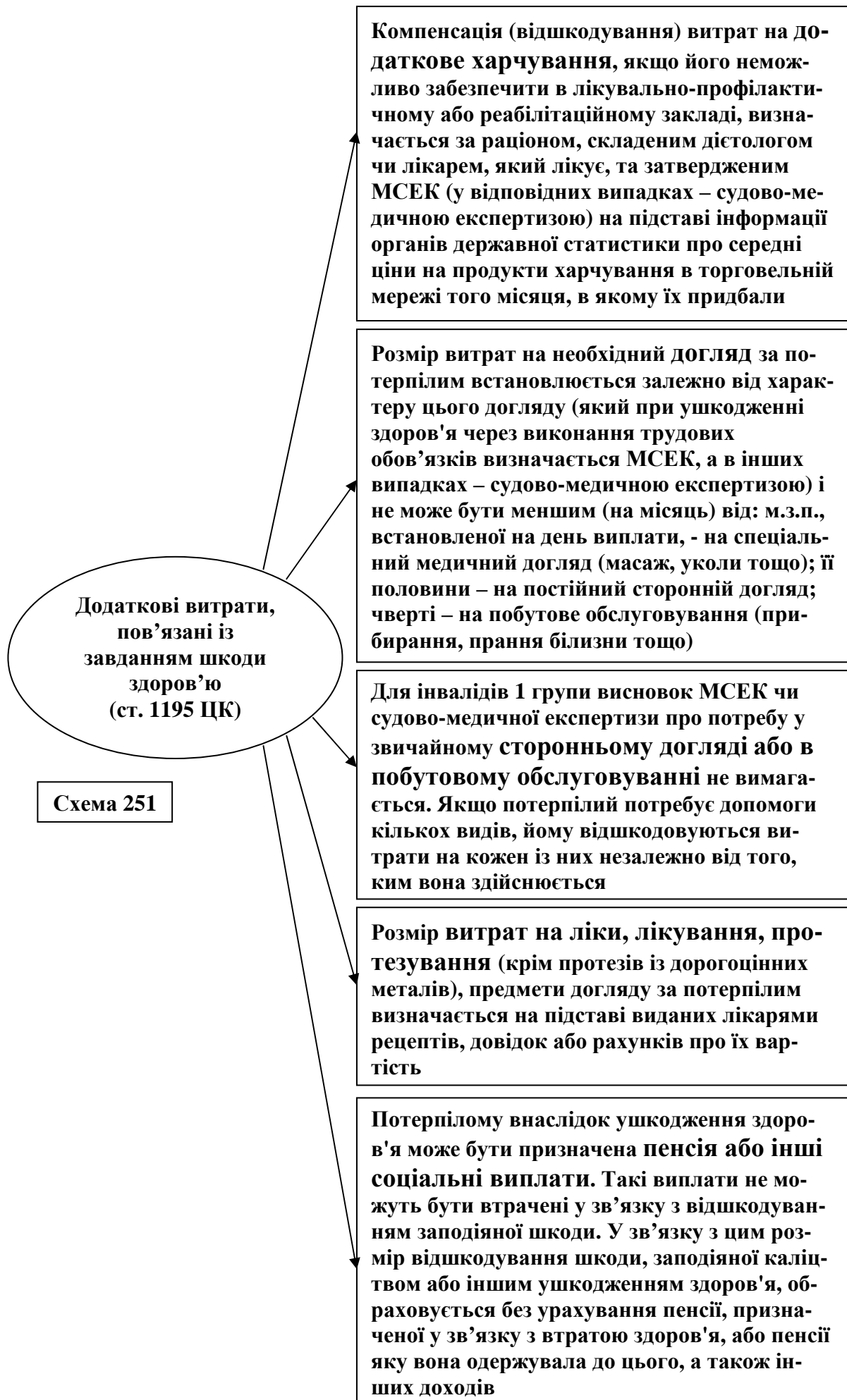
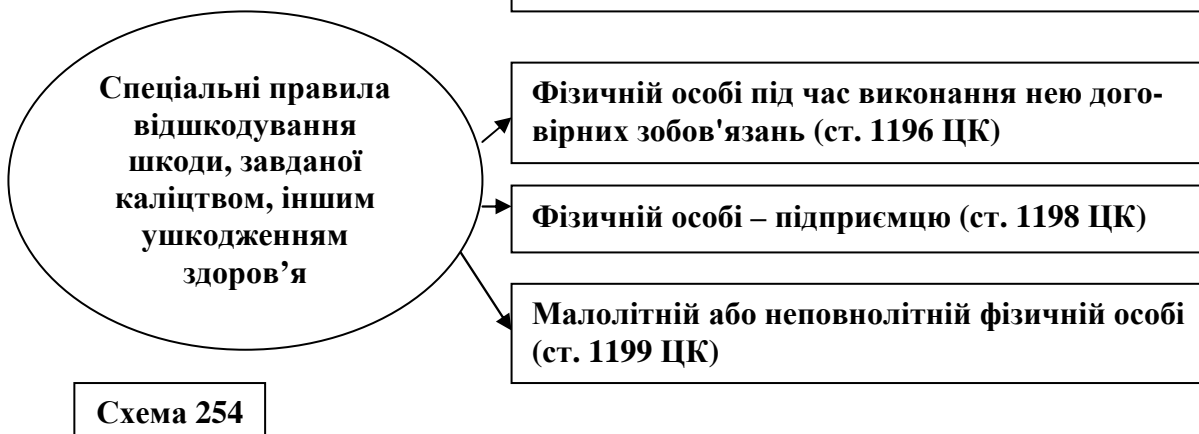
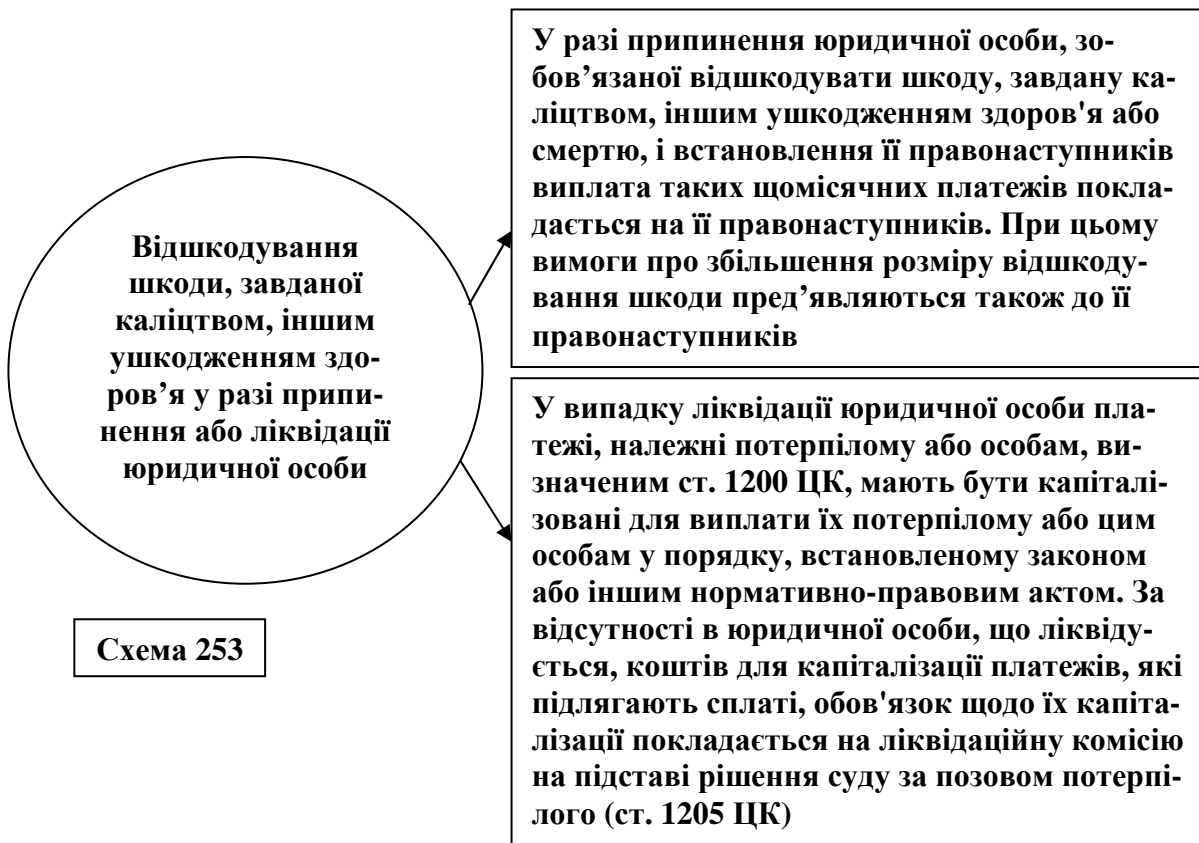
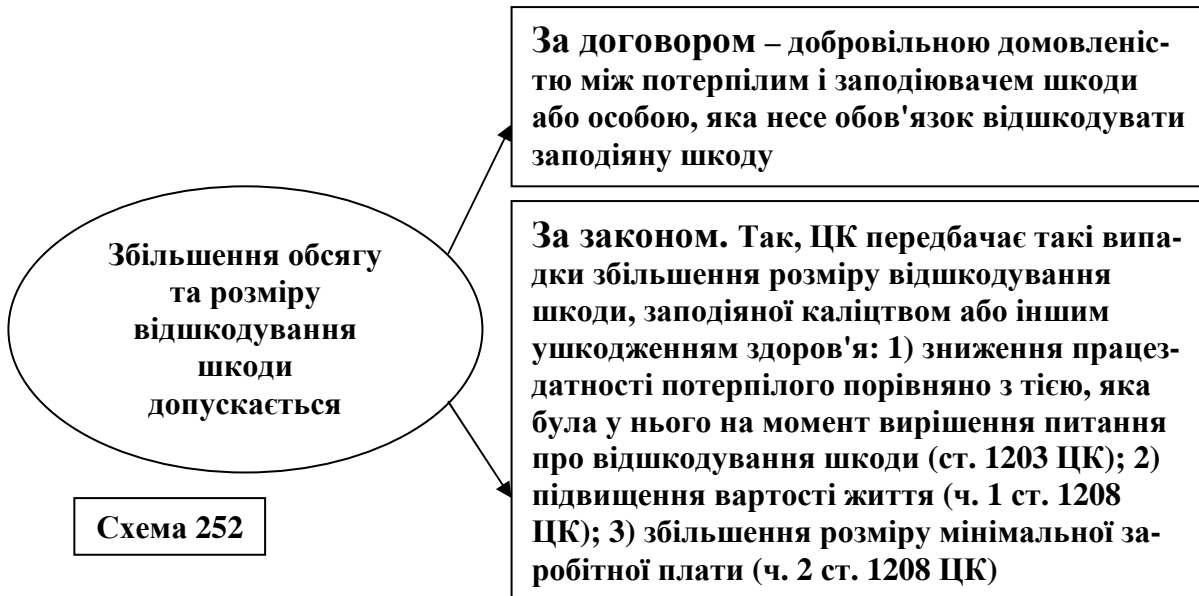

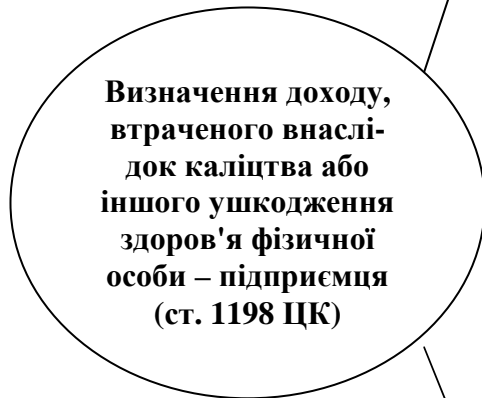
Схема 249

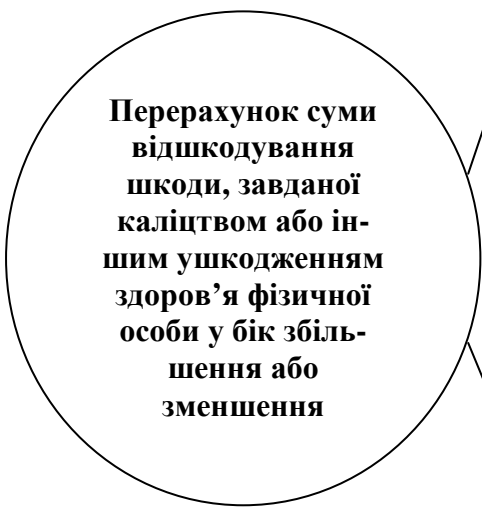

Схема 255

Розмір втрачених фізичною особою - підприємцем доходів визначається за правилами ст. 1197 ЦК. Розмір доходу фізичної особи підприємця, втраченого фізичною особою внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, що підлягає відшкодуванню, визначається з її річного доходу, одержаного в попередньому господарському році, поділеного на 12. Якщо ця особа отримувала дохід менш як 12 місяців, розмір її втраченого доходу визначається шляхом визначення сукупної суми доходу за відповідну кількість місяців

Розмір доходу фізичної особи – підприємця визначається на підставі даних ДПС. Він визначається без урахування податків. Тобто до уваги береться загальний дохід фізичної особи, який фіксується у звітних документах

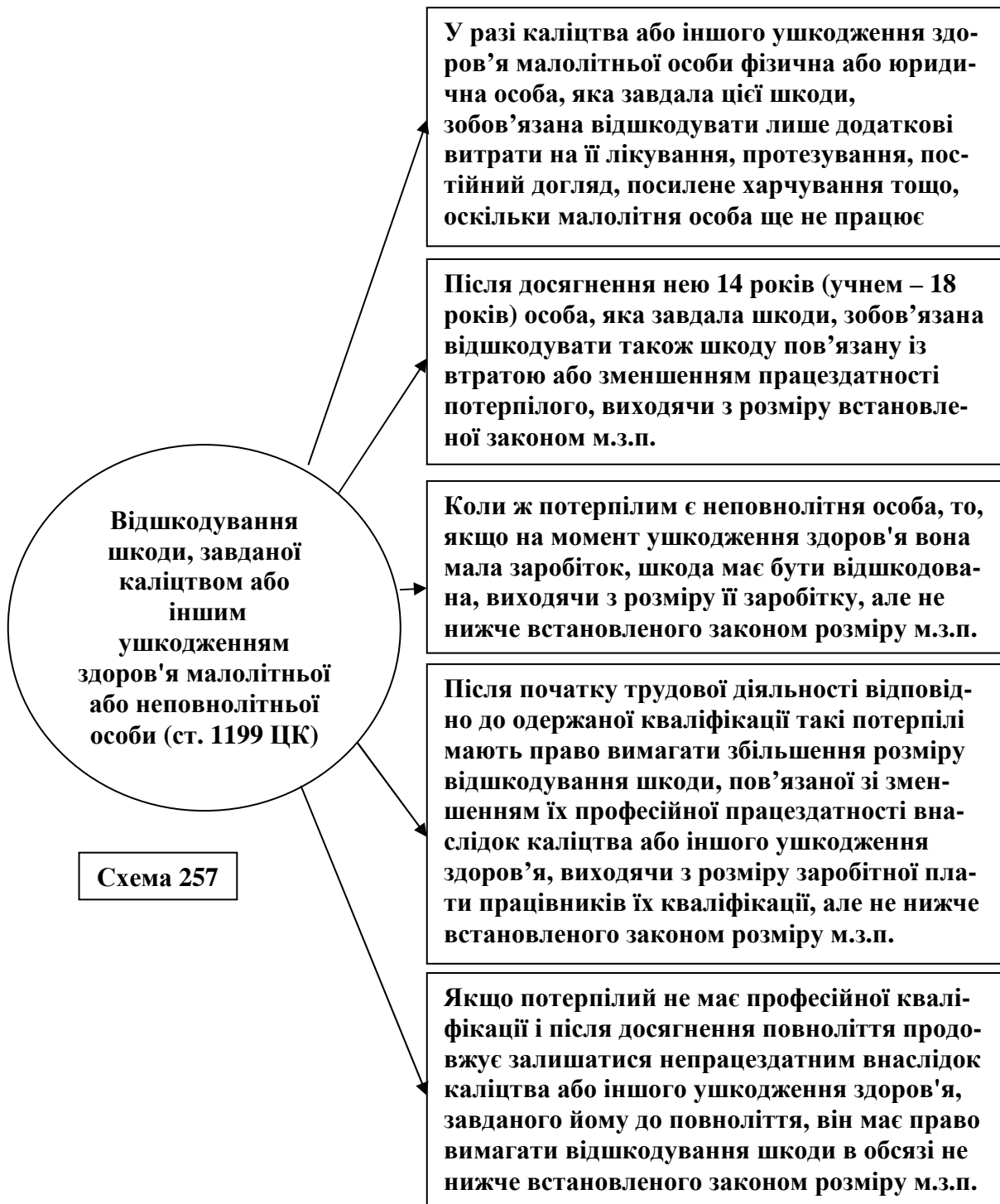
Розмір доходу, втраченого фізичною особою, яка самостійно забезпечує себе роботою (адвокатом, особою, зайнятою творчою діяльністю, та ін.) визначається в такому самому порядку, що і дохід фізичної особи - підприємця

Схема 256

Потерпілий має право на збільшення розміру відшкодування: 1) якщо працездатність знизилася порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди (ст. 1203 ЦК); 2) у разі підвищення вартості життя (прожиткового мінімуму) (ч. 1 ст. 1208 ЦК); 3) у випадку збільшення розміру м.з.п. (ч. 2 ст. 1208 ЦК); 4) в інших випадках, передбачених договором або законом (ч. 4 ст. 1195 ЦК)

Розмір відшкодування може бути зменшено: 1) якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди (ч. 2 ст. 1193 ЦК); 2) залежно від матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоди, крім випадків завдання шкоди вчиненням злочину (ч. 4 ст. 1193 ЦК)

Відшкодування шкоди, завданої смертю фізичної особи

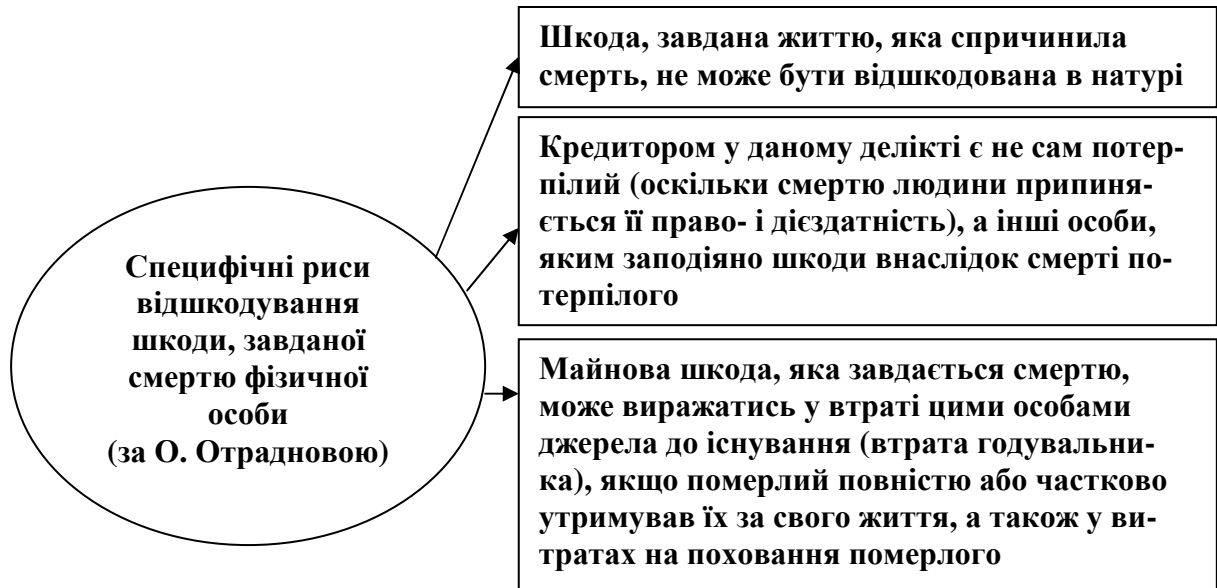

Схема 258

Схема 259

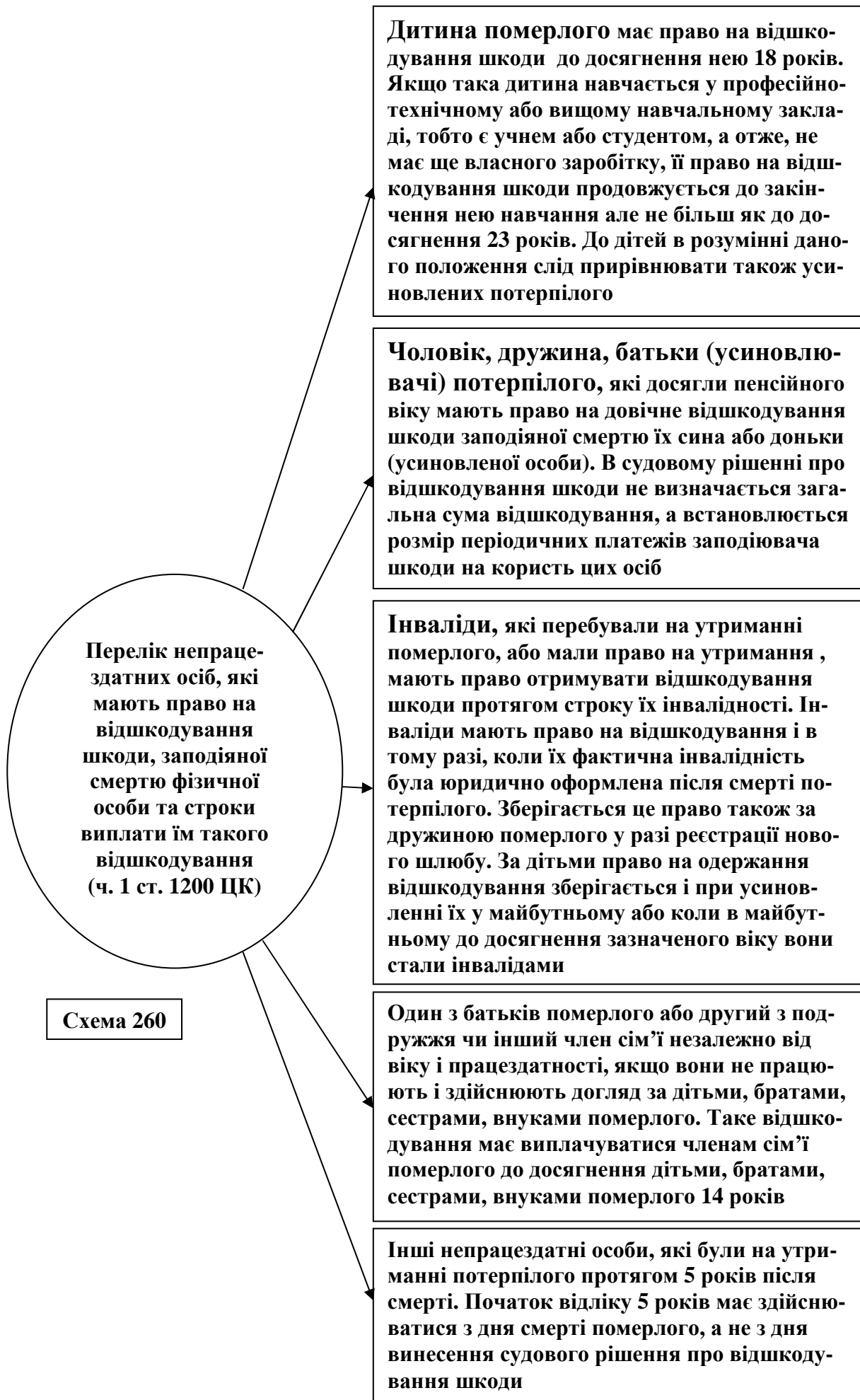

Схема 260

Порядок та розмір відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого (ч. 2,3 ст. 1200 ЦК)

Схема 261

Непрацездатним особам, які перебували на утриманні померлого і мають право на відшкодування шкоди у зв'язку з його смертю, відшкодування визначається у розмірі середньомісячного заробітку померлого (при одночасній смерті кількох потерпілих, які разом їх утримували, - в розмірі загальної суми заробітку померлих) за відрахуванням частки, що припадала на самого померлого і працездатних осіб, які були на його утриманні, але не мають права на відшкодування шкоди. Наприклад, середній заробіток потерпілого становив 2000 грн. На його утриманні перебували: працездатна дружина, яка не працювала, та двоє дітей віком 10 і 12 років. Для визначення розміру відшкодування необхідно провести такі розрахунки: 1) визначити частину заробітку, що припадала на кожного члена сім'ї: $2000 : 4 = 500$ грн; 2) визначити частину заробітку потерпілого, що припадала на його працездатну дружину: $500 \times 2 = 1000$ грн; 3) із загальної суми середнього заробітку необхідно виключити частину заробітку, що припадала на потерпілого і його непрацездатну дружину: $2000 - 1000 = 1000$ грн. У цьому випадку право на відшкодування мають двоє дітей в розмірі 1000 грн. щомісяця

До складу доходів потерпілого також включаються пенсія, суми, що належали йому за договором довічного утримання (догляду), та інші аналогічні виплати, які він одержував

Якщо особам, що мають право на відшкодування шкоди, заподіяної смертю потерпілого, призначається пенсія у зв'язку з втратою годувальника, шкода відшкодовується в повному обсязі без урахування пенсії. Якщо такі особи мають інші доходи це також не враховується при визначенні розміру відшкодування що їм належить

Непрацездатні члени сім'ї померлого, які мали самостійний заробіток або одержували пенсію на час його смерті, можуть бути визнані утриманцями потерпілого, якщо частка заробітку останнього, що припадала на кожного з них була основним і постійним джерелом їх існування.

Зміна сукупного розміру відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого

Схема 262

Суд може зменшити розмір відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, залежно від її матеріального становища, крім випадків, коли шкоди завдано вчиненням злочину (ч. 4. ст. 1193 ЦК). Сукупний розмір відшкодування зменшується також у разі припинення виплати відшкодування особам, які здійснюють догляд за дітьми, братами, сестрами, внуками померлого (ч. 4 ст. 1200 ЦК)

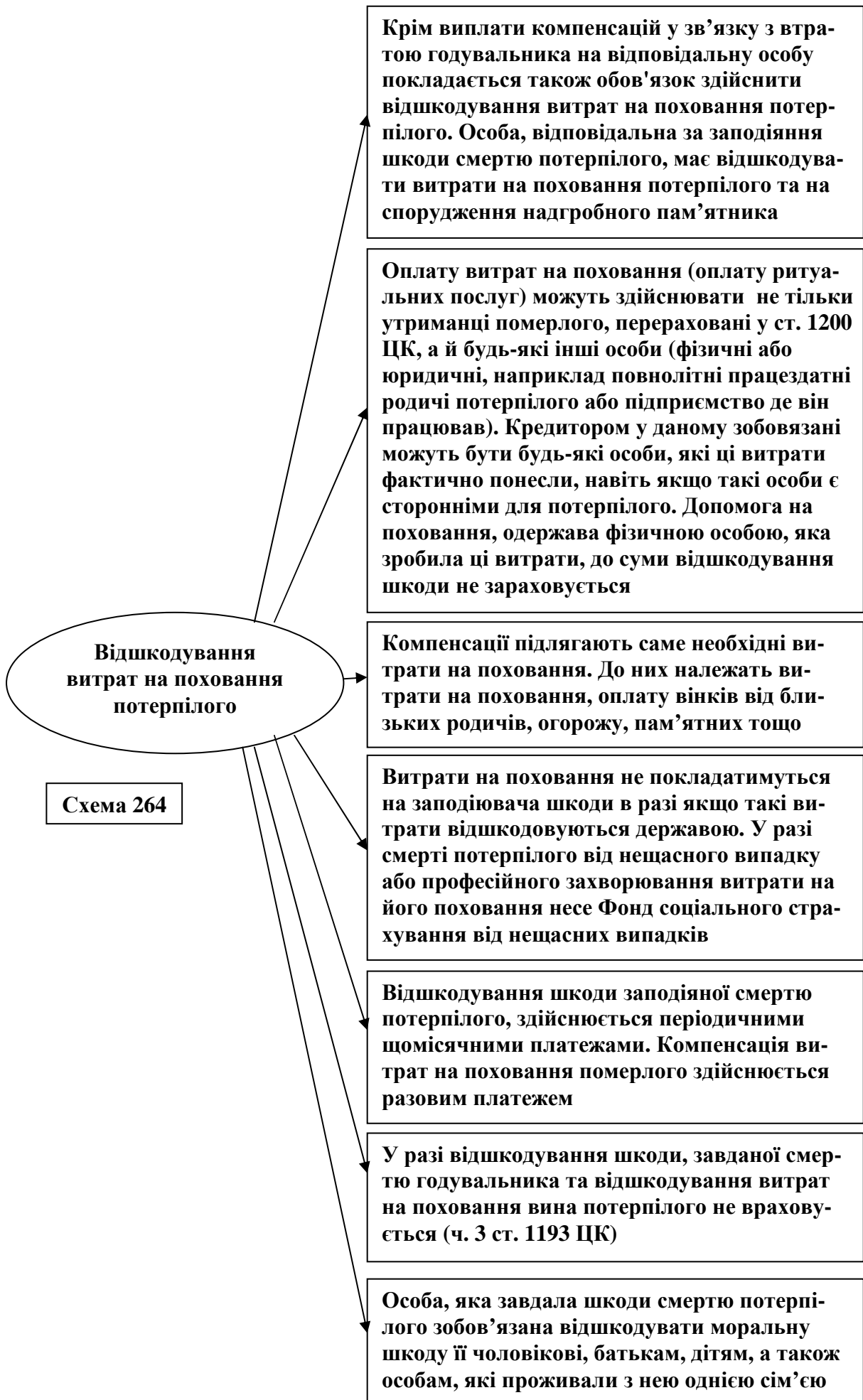
Сукупний розмір відшкодування підлягає збільшенню (за рішенням суду) у разі: 1) народження дитини, зачатої за життя і народженої після смерті годувальника; 2) призначення виплати відшкодування особам, що здійснюють догляд за дітьми, братами, сестрами, внуками померлого; 3) підвищення вартості життя; 4) збільшення розміру мінімальної заробітної плати; 5) збільшення розміру відшкодування законом

Критерії збільшення розміру відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого (ст. 1208 ЦК)

Схема 263

Підвищення вартості життя. У такому разі розмір відшкодування шкоди підлягає індексації. Вона здійснюється відповідно до Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затвердженого постановою КМУ від 17.07.2003 р. № 1078. Індексації підлягають грошові кошти населення в межах прожиткового мінімуму, встановленого для відповідних соціальних і демографічних груп населення. Частина грошових доходів, яка перевищує прожитковий мінімум, індексації не підлягає. Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до таких груп населення: дітей віком до 6 років; дітей віком від 6 до 18 років; працездатних осіб; осіб, які втратили працездатність

Збільшення розміру мінімальної заробітної плати. Згідно з пп. 52 п. 2 ст. 38 Бюджетного кодексу розмір мінімальної заробітної плати встановлюється в Законі «Про державний бюджет» на відповідний рік. Збільшення розміру відшкодування шкоди заподіяної смертю потерпілого, не здійснюється автоматично. Для цього необхідно є подача особами заяви до суду та прийняття судом відповідного рішення

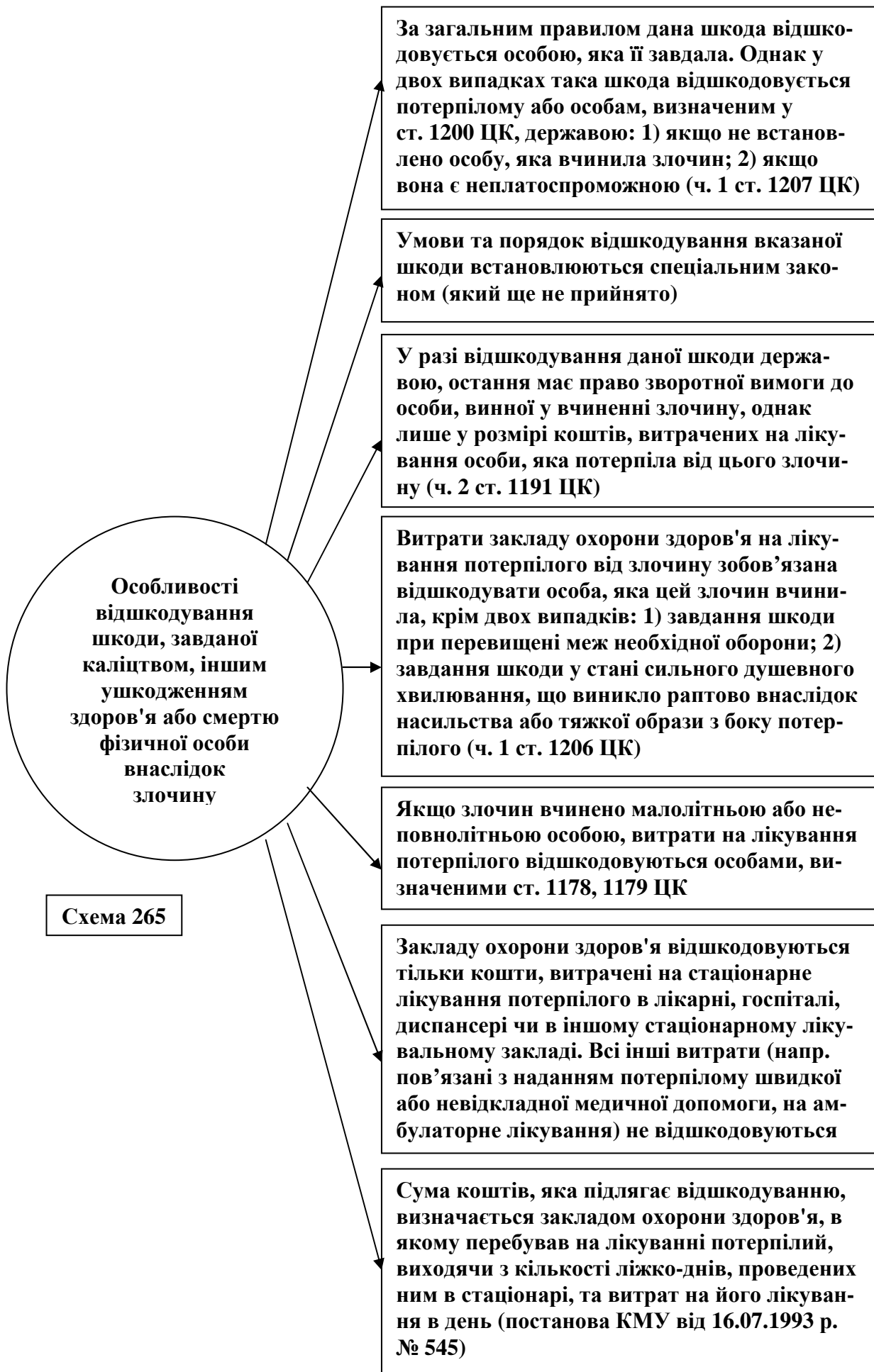
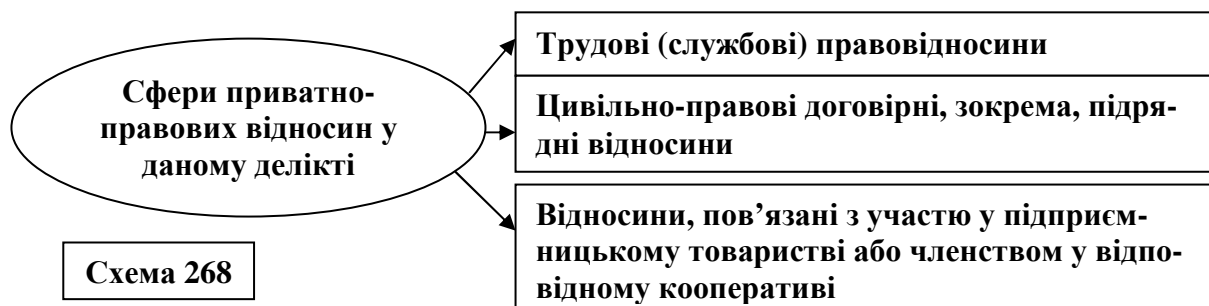
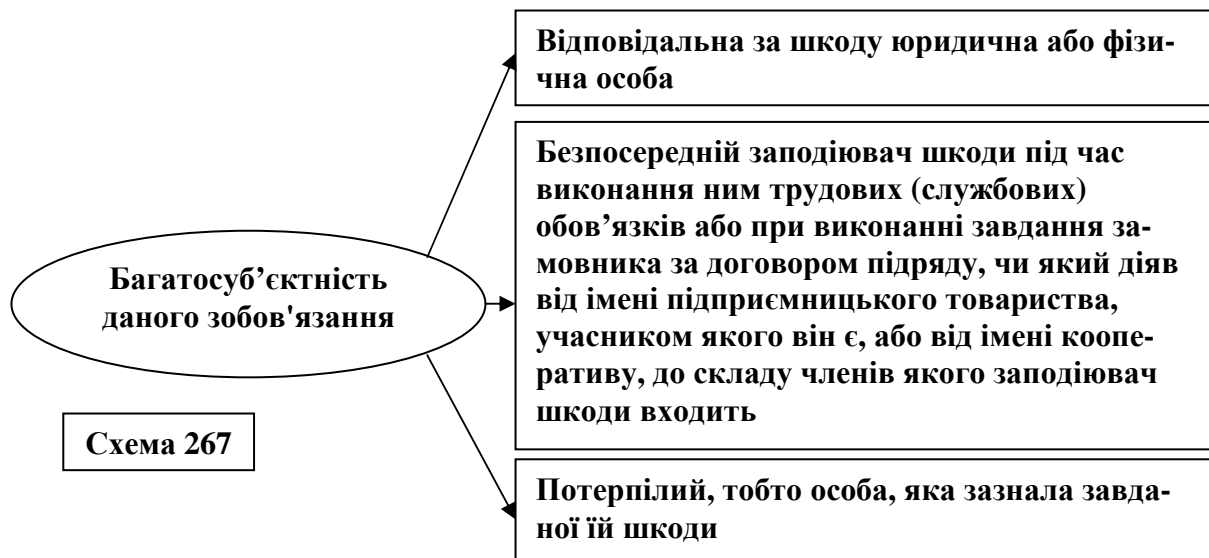
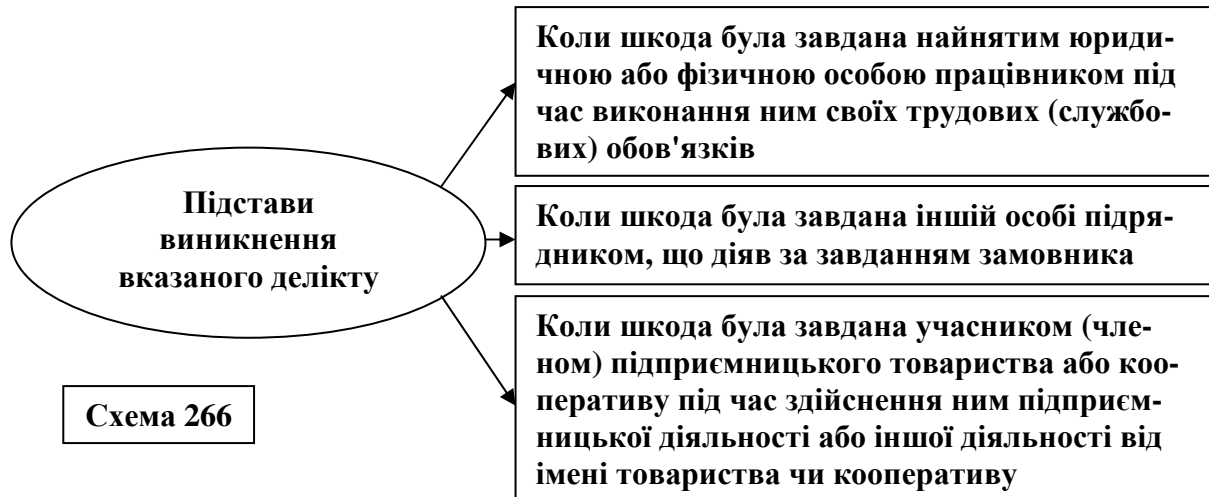

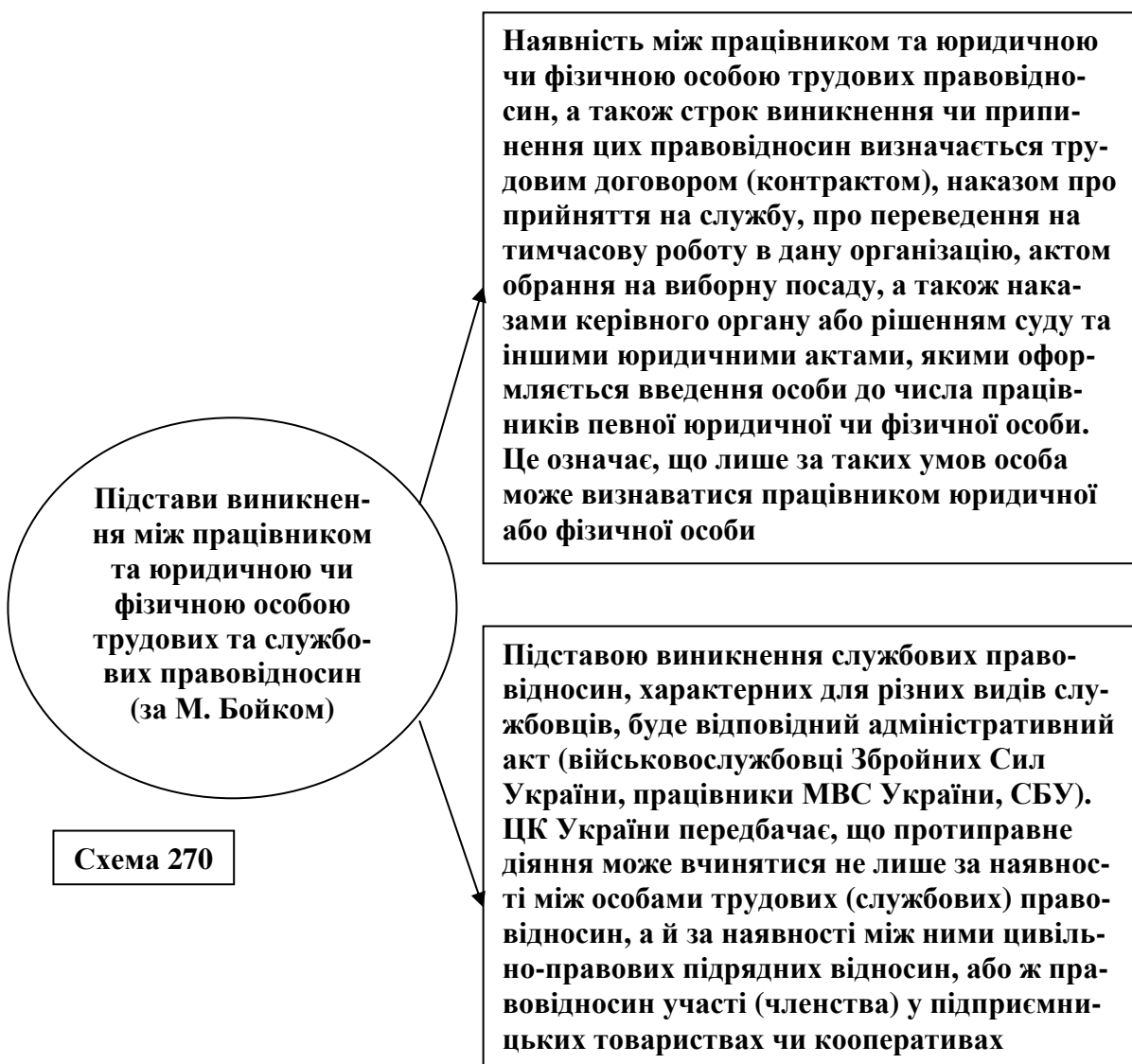
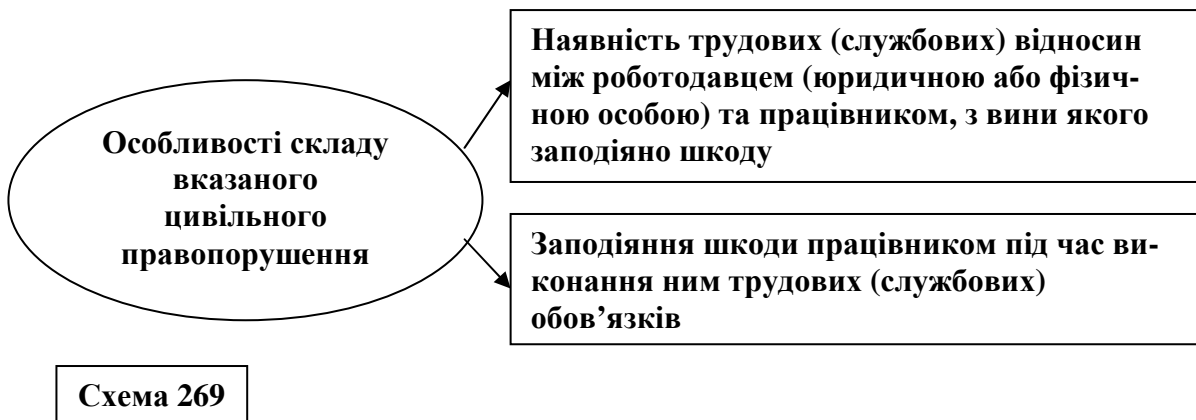
Схема 265

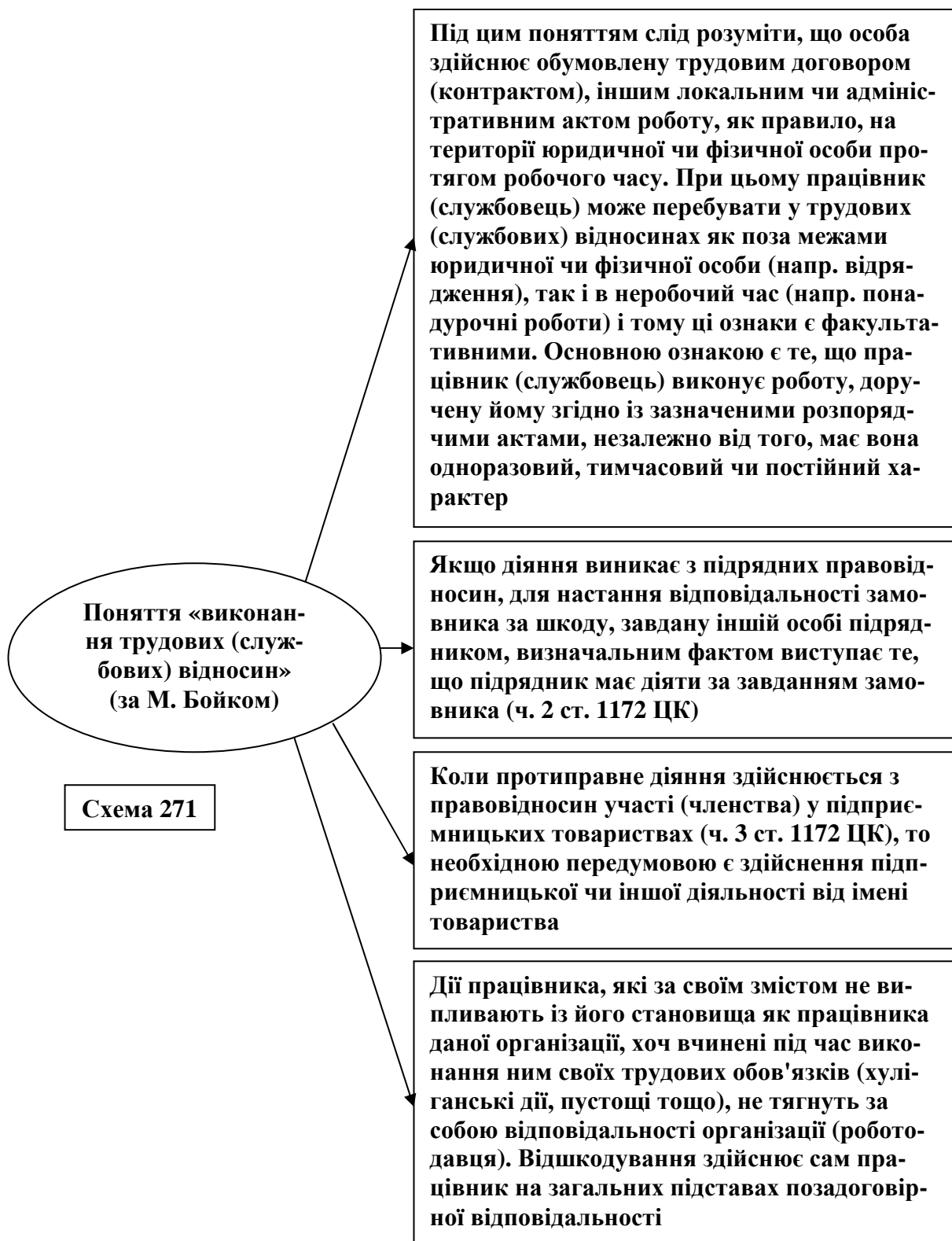

Розділ 5. СПЕЦІАЛЬНІ ДЕЛІКТИ, ЩО ВИДІЛЯЮТЬСЯ НА ПІДСТАВІ ОСОБЛИВОСТЕЙ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ЗАПОДІЮВАЧІВ ШКОДИ

Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою

Особливості шкоди у даному делікті та її відмежування від подібного делікту у трудовому праві

Схема 272

Неправомірність поведінки заподіювача шкоди, який при виконанні покладених на нього трудових (службових) обов'язків чи обов'язків за договором підряду за замовленням замовника або здійснюючи представництво (виконуючи доручення) підприємницького товариства чи кооперативу, учасником (членом) яких він є, діяв неналежним чином

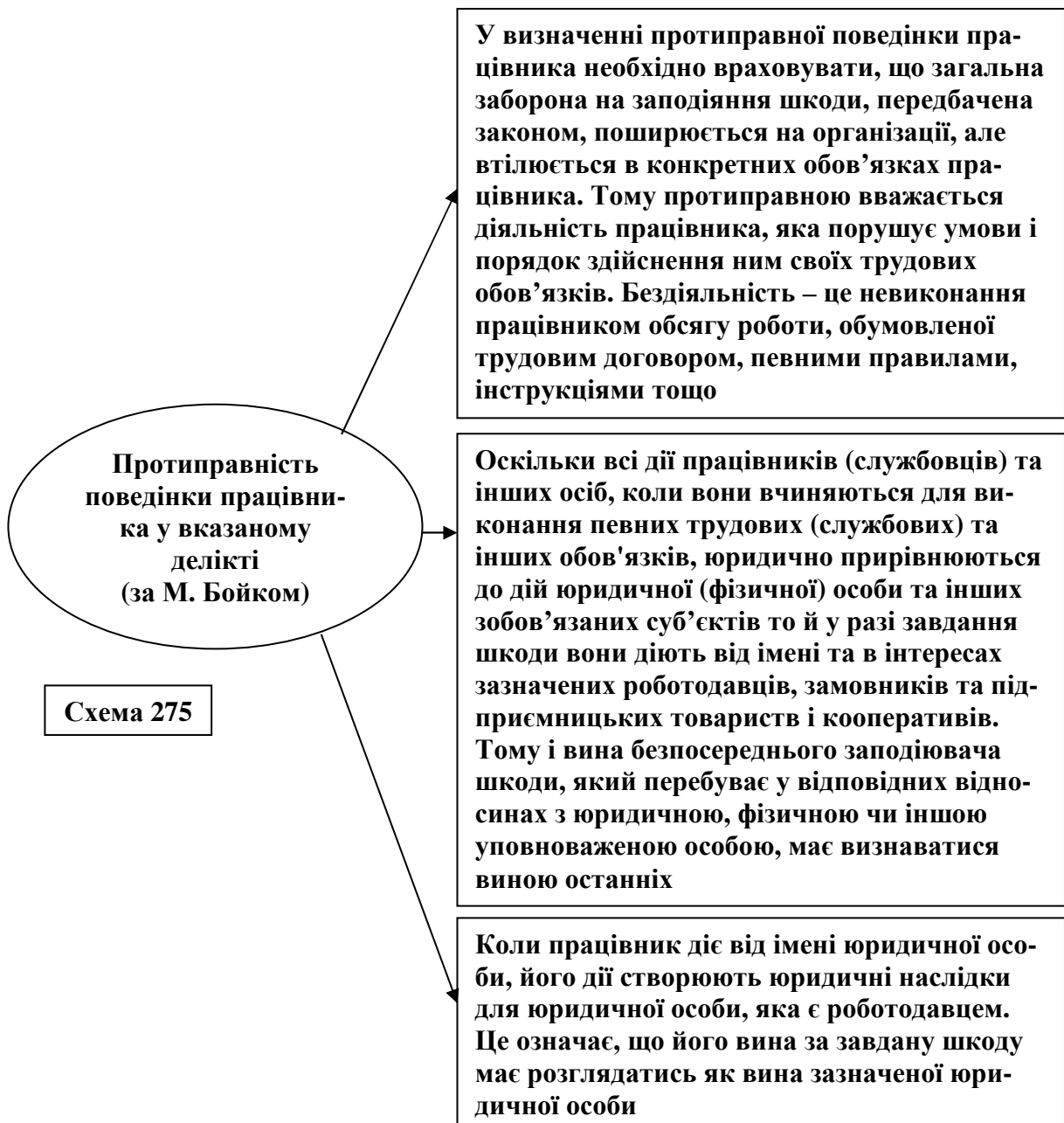
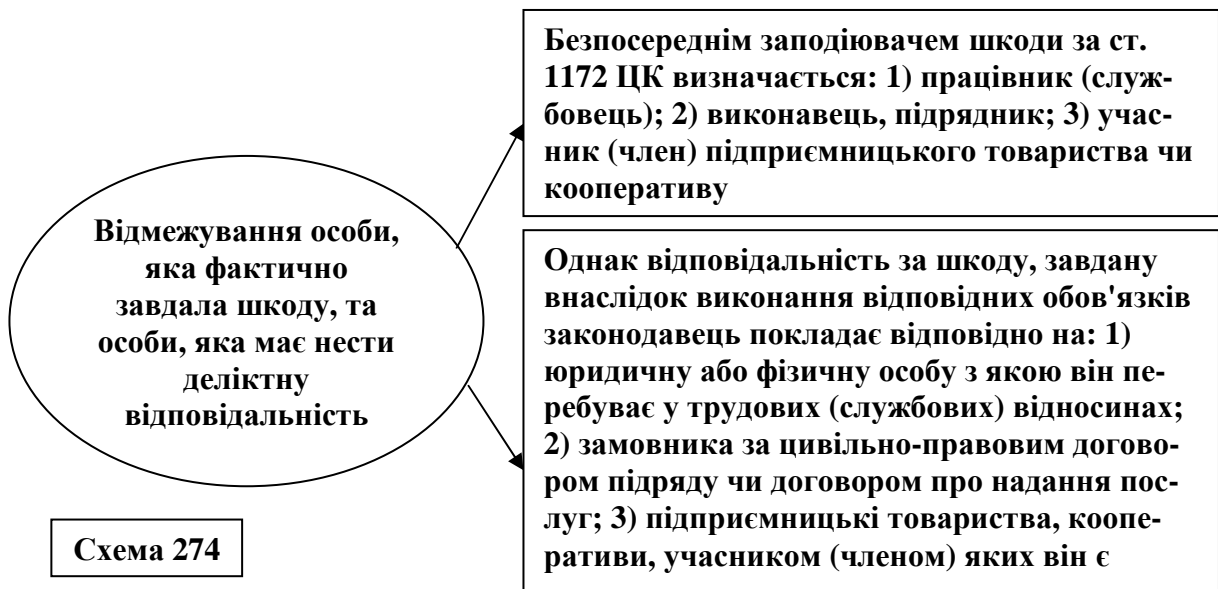
Оскільки останній діяв, хоч і неправомірно, але за умов виконання доручень свого роботодавця чи замовника – контрагента за договором підряду чи дорученням підприємницького товариства (кооперативу), то автоматично поведінка останніх набуває ознаки неправомірної

Таку шкоду слід відмежовувати від шкоди роботодавцеві: 1) за шкоду, завдану працівником роботодавцеві, немає підстав застосовувати цивільну (деліктну) відповідальність (тут слід застосовувати норми трудового права щодо відшкодування матеріальної шкоди); 2) коли шкода завдається протиправними діями працівника третім особам, тоді мають застосовувати правила ч. 1 ст. 1172 ЦК

Особливість причинно-наслідкового зв'язку у даному виді деліктних зобов'язань

Схема 273

Слід з'ясувати, що: 1) безпосередній заподіювач шкоди дійсно під час її завдання перебував з юридичною або фізичною особою у трудових (службових) правовідносинах або він був підрядником за договором підряду із замовником, укладеним належним чином, або учасником підприємницького товариства чи членом кооперативу; 2) шкода була завдана під час і безпосередньо при виконанні завдавачем шкоди покладених на нього обов'язків як на працівника за трудовим договором (контрактом) або як на підрядника за договором підряду, чи при виконанні представницьких повноважень від імені підприємницького товариства, кооперативу, учасником (членом) яких є завдавач шкоди

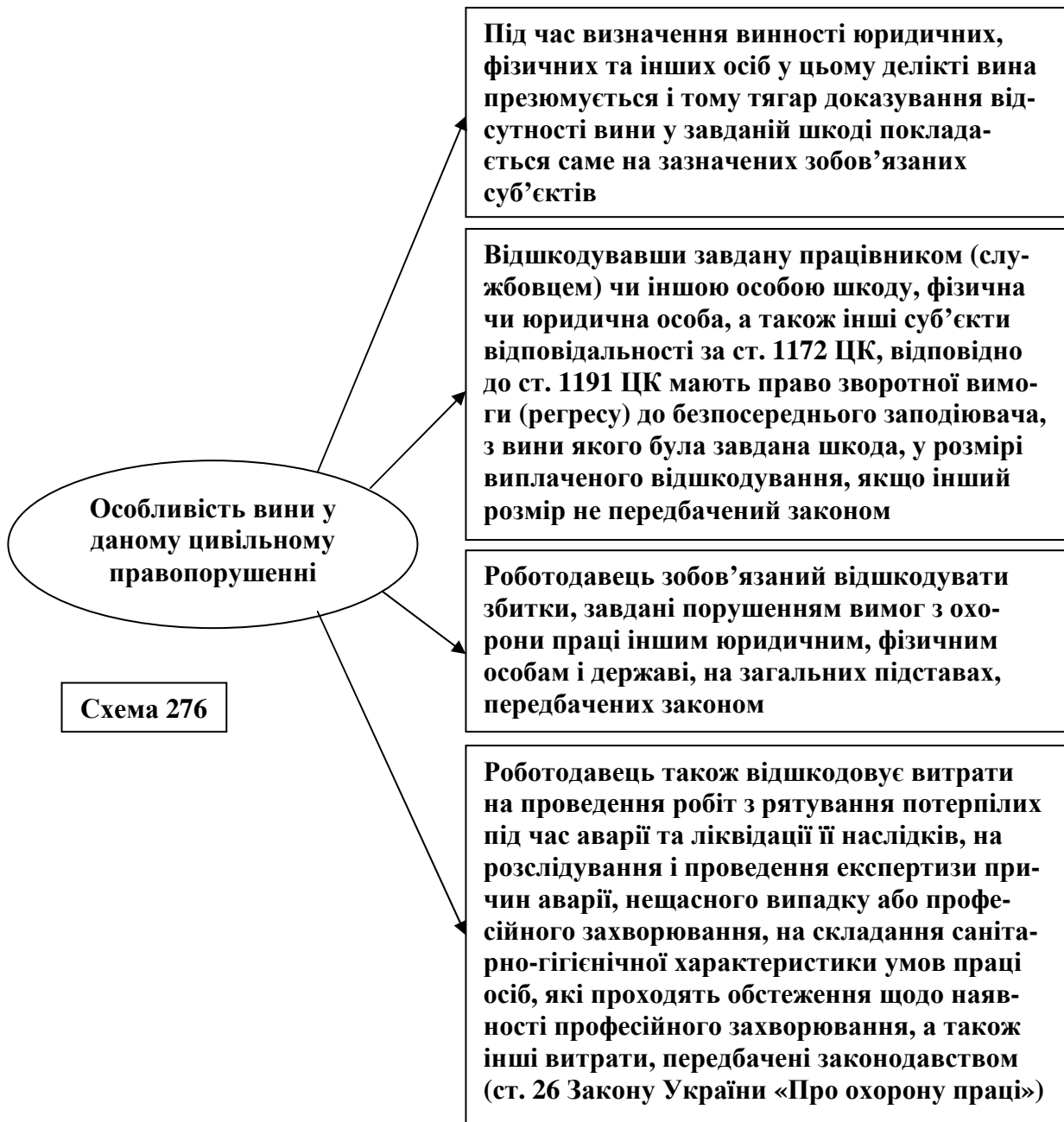

Схема 276

Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади АРК, органом місцевого самоврядування або їх посадовими особами

Схема 277

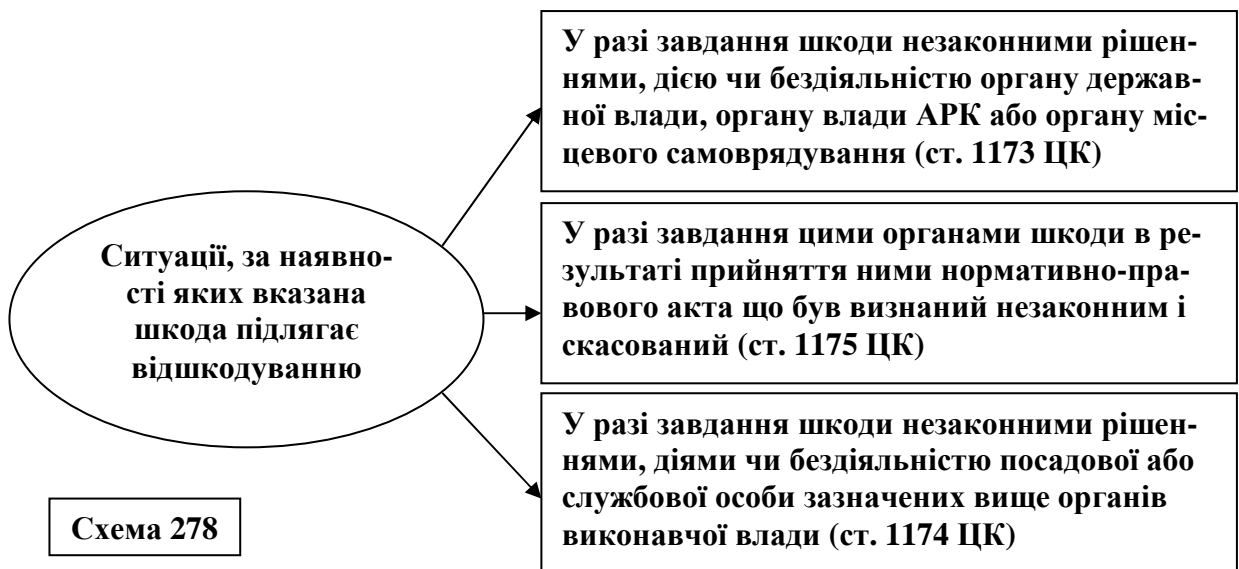

Схема 278

Схема 279

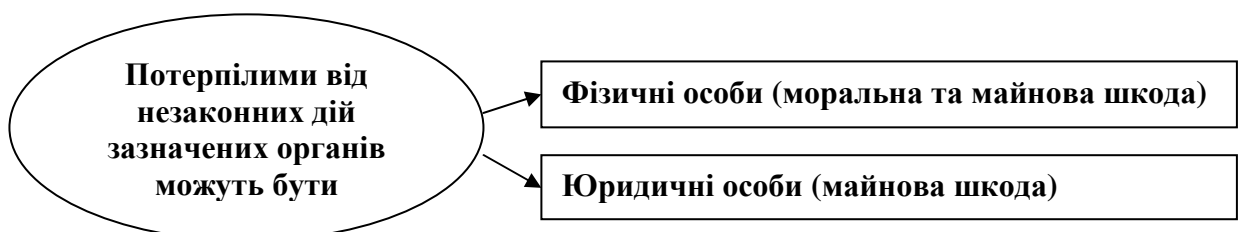

Схема 280

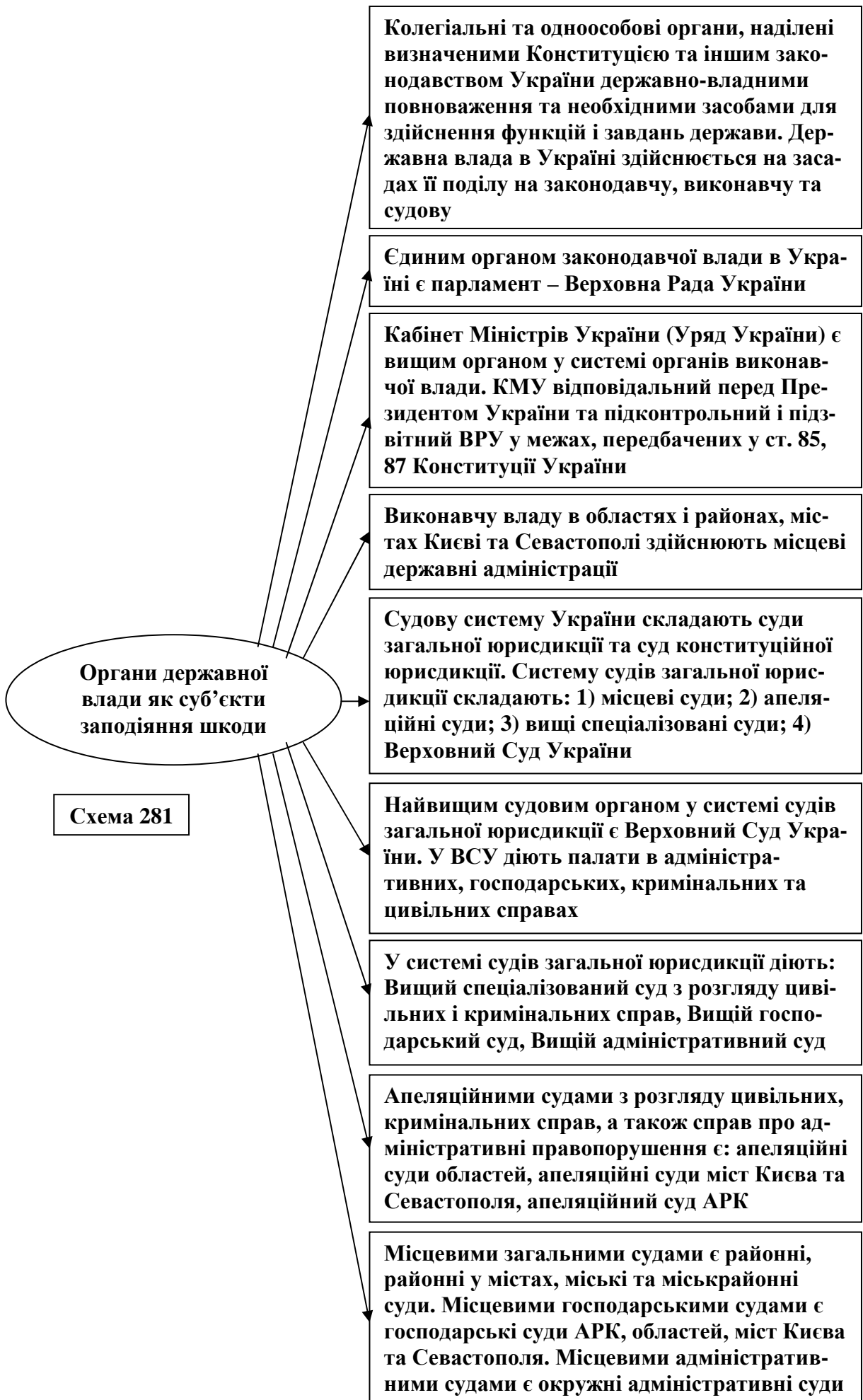
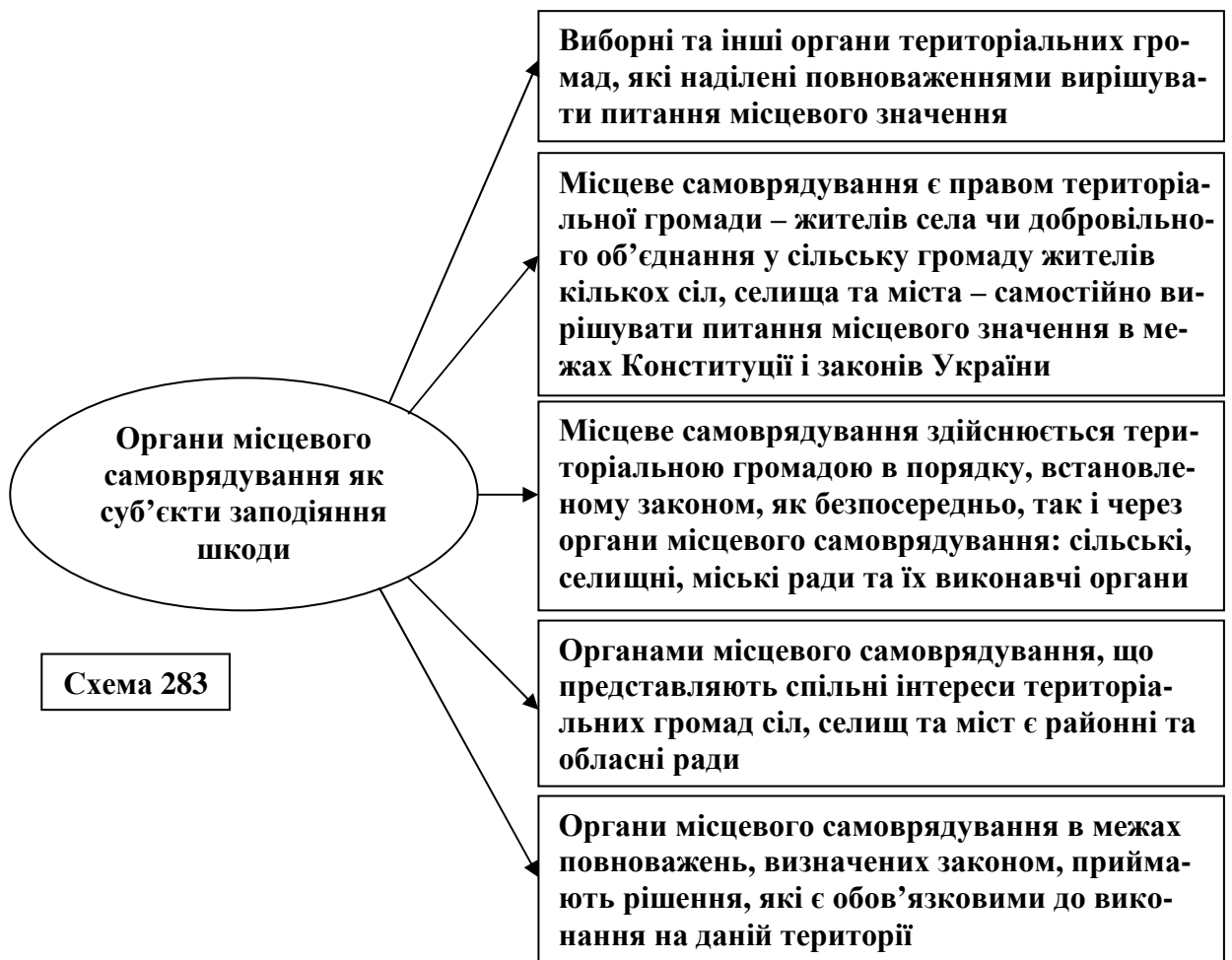

Схема 281

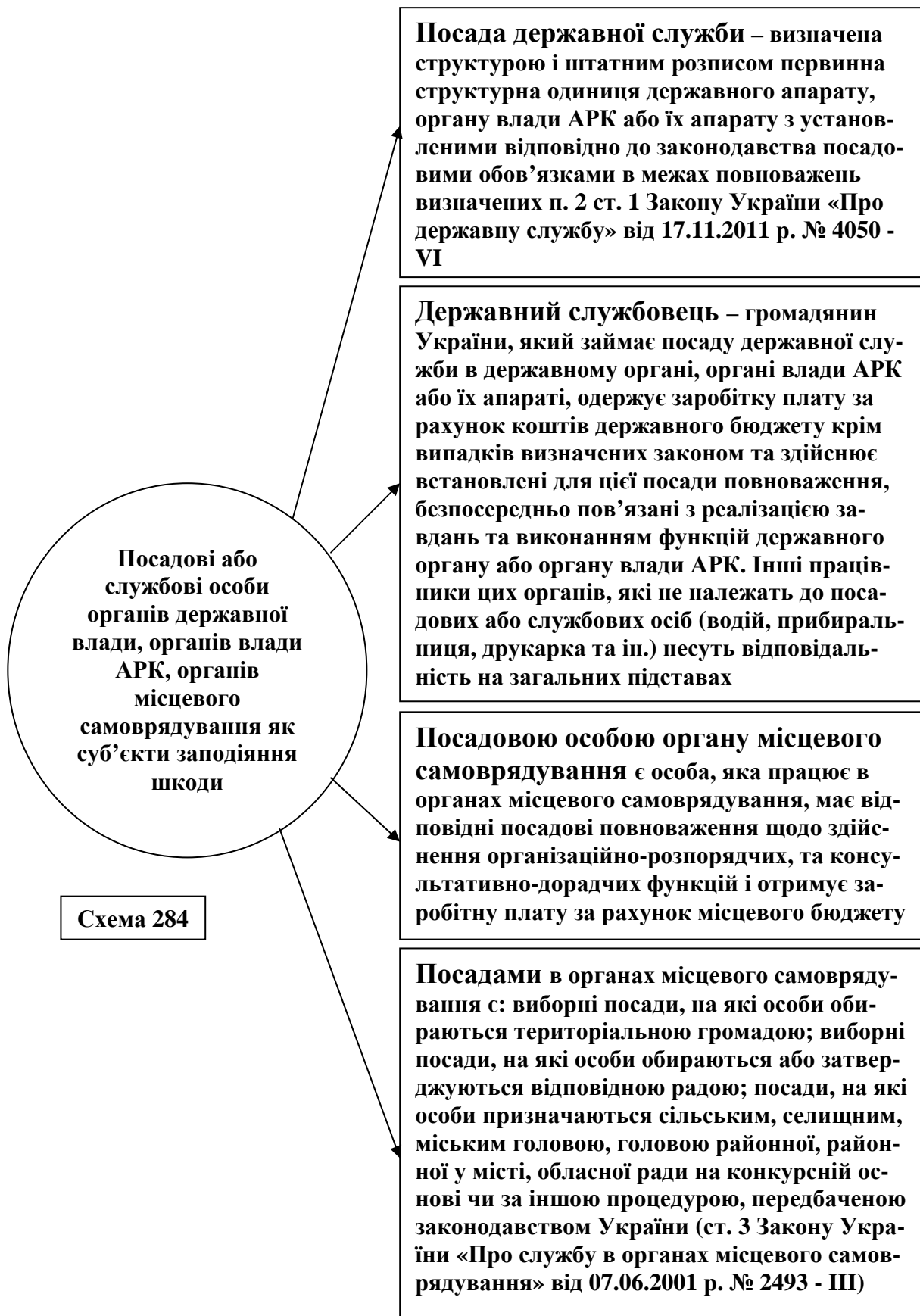
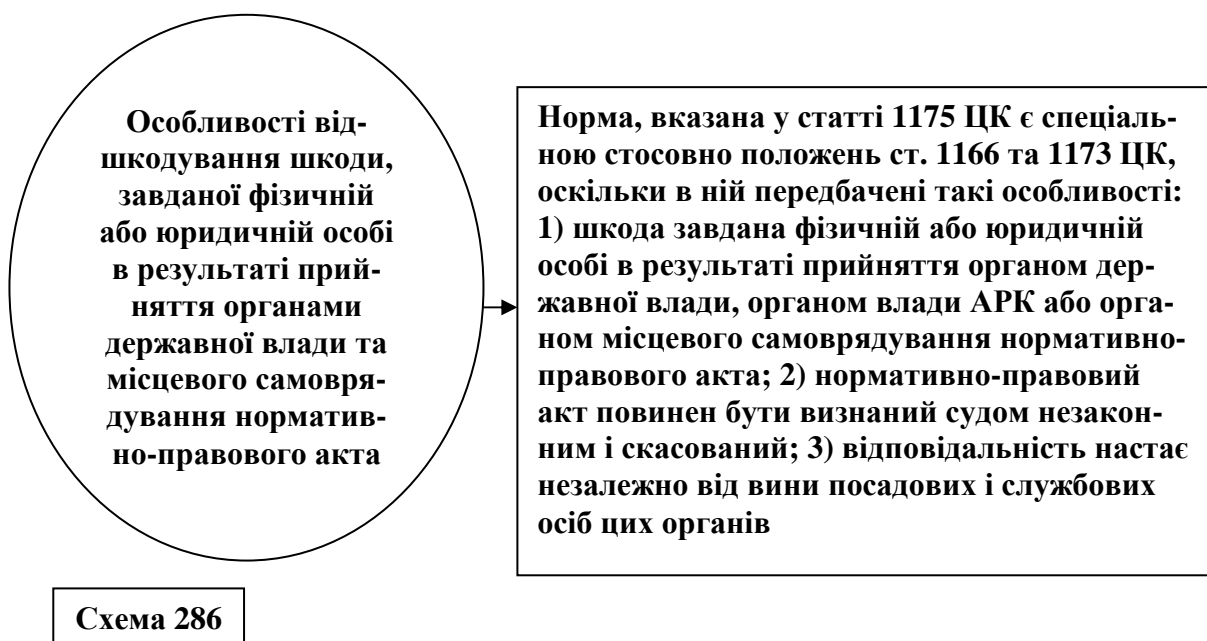
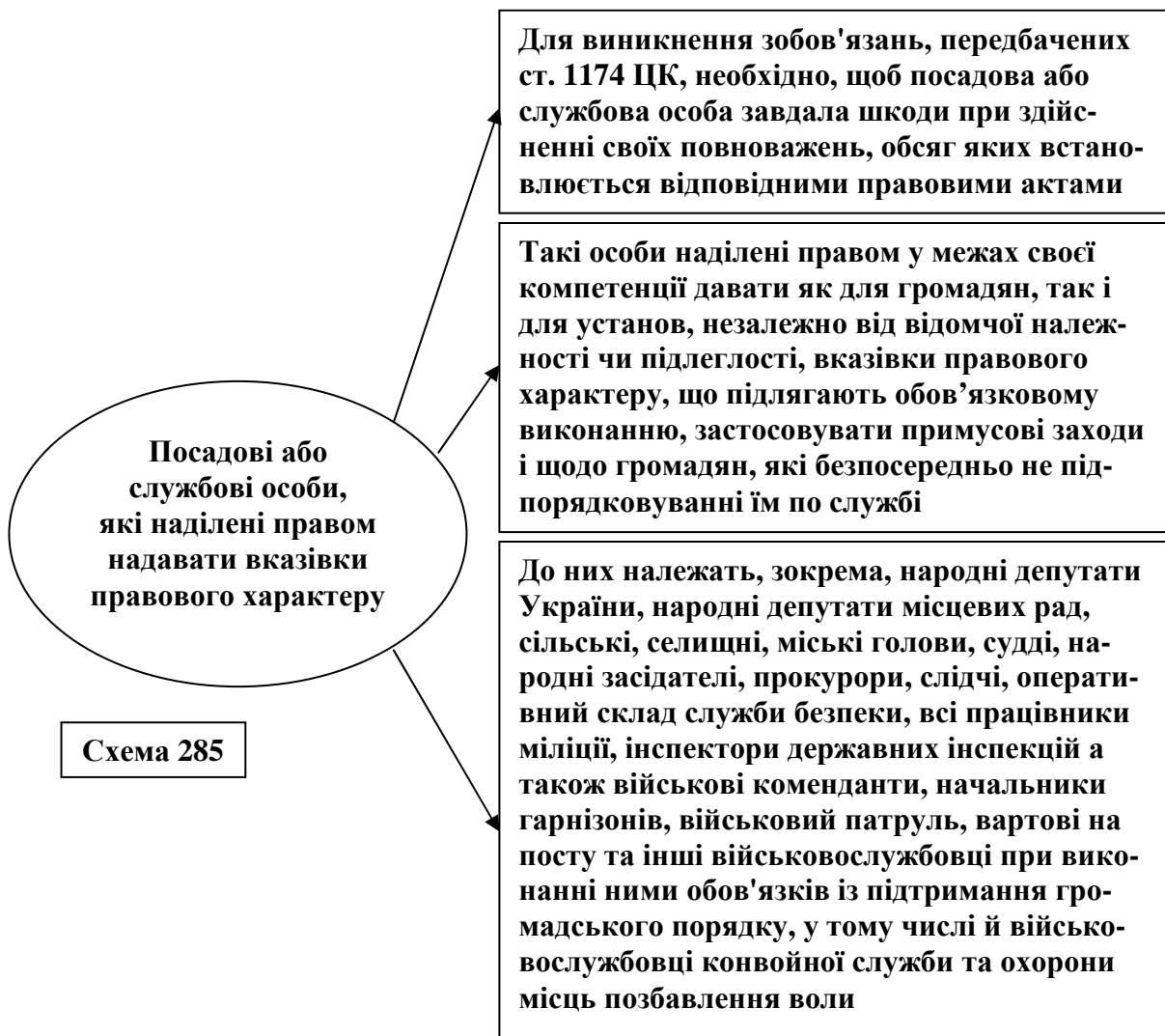

Схема 284

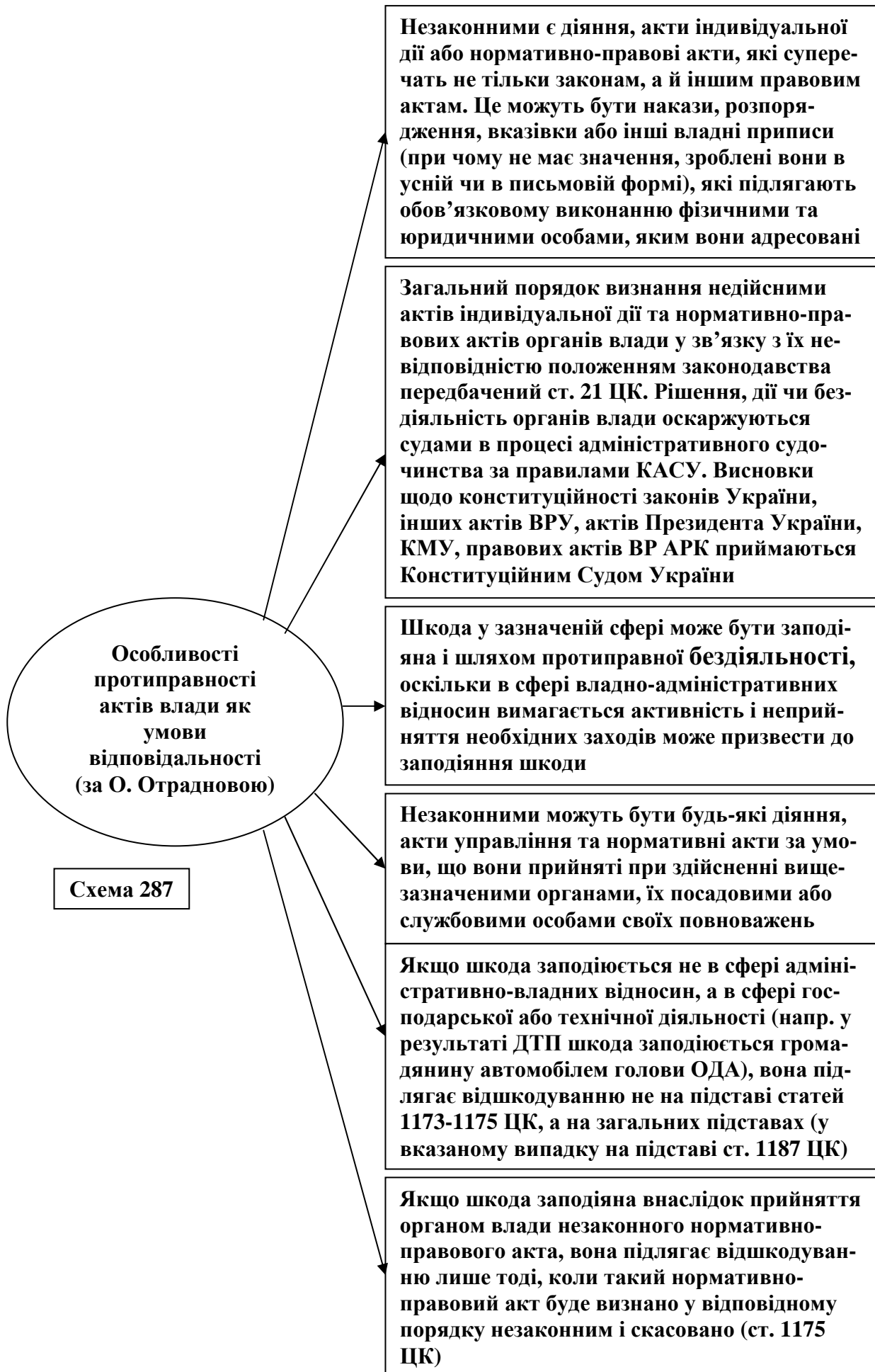

Схема 287

Специфіка причинного зв'язку у даному делікті

Схема 288

У зазначеній сфері шкода частіше, ніж в інших сферах, завдається нероздільними діями кількох органів влади, їх посадових і службових осіб, що пояснюється існуючою системою побудови державної влади та управління. Часто виникає ситуація, коли важко встановити, чия конкретно поведінка призвела до заподіяння шкоди

Специфіка суб'єктивної умови відповідальності за вказану шкоду

Схема 289

Органи державної влади, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування здійснюють покладені на них функції від імені та в інтересах держави Україна, АРК, чи відповідної територіальної громади. Саме тому за шкоду, завдану цими суб'єктами відповідальність покладається на державу, АРК або орган місцевого самоврядування незалежно від вини. Тобто заподіювач шкоди та відповідач за завдану шкоду у цьому деліктному зобов'язанні не збігаються

Порядок відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами

Схема 290

Держава Україна, АРК та територіальна громада будуть нести відповідальність за шкоду, завдану їхніми органами та посадовими чи службовими особами за рахунок власного майна у тому числі грошових коштів, які належать їм на праві власності

Відповідно до ст. 326-327 ЦК від імені та в інтересах держави України право власності здійснюють відповідно органи державної влади, а управління майном, що є у комунальній власності, здійснюють безпосередньо територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування

Розпорядження цим майном відбувається через відповідні фінансові органи, тобто державне казначейство, фінансові управління, районні фінансові відділи тощо. Саме тому зазначені фінансові органи слід притягувати відповідачами за позовами, що випливають з цього делікту

Після відшкодування завданої шкоди держава Україна, АРК, орган місцевого самоврядування відповідно до ч. 1 ст. 1191 ЦК мають право зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інше не встановлено законом

Відповідальність за шкоду, завдану правоохоронними органами та судом

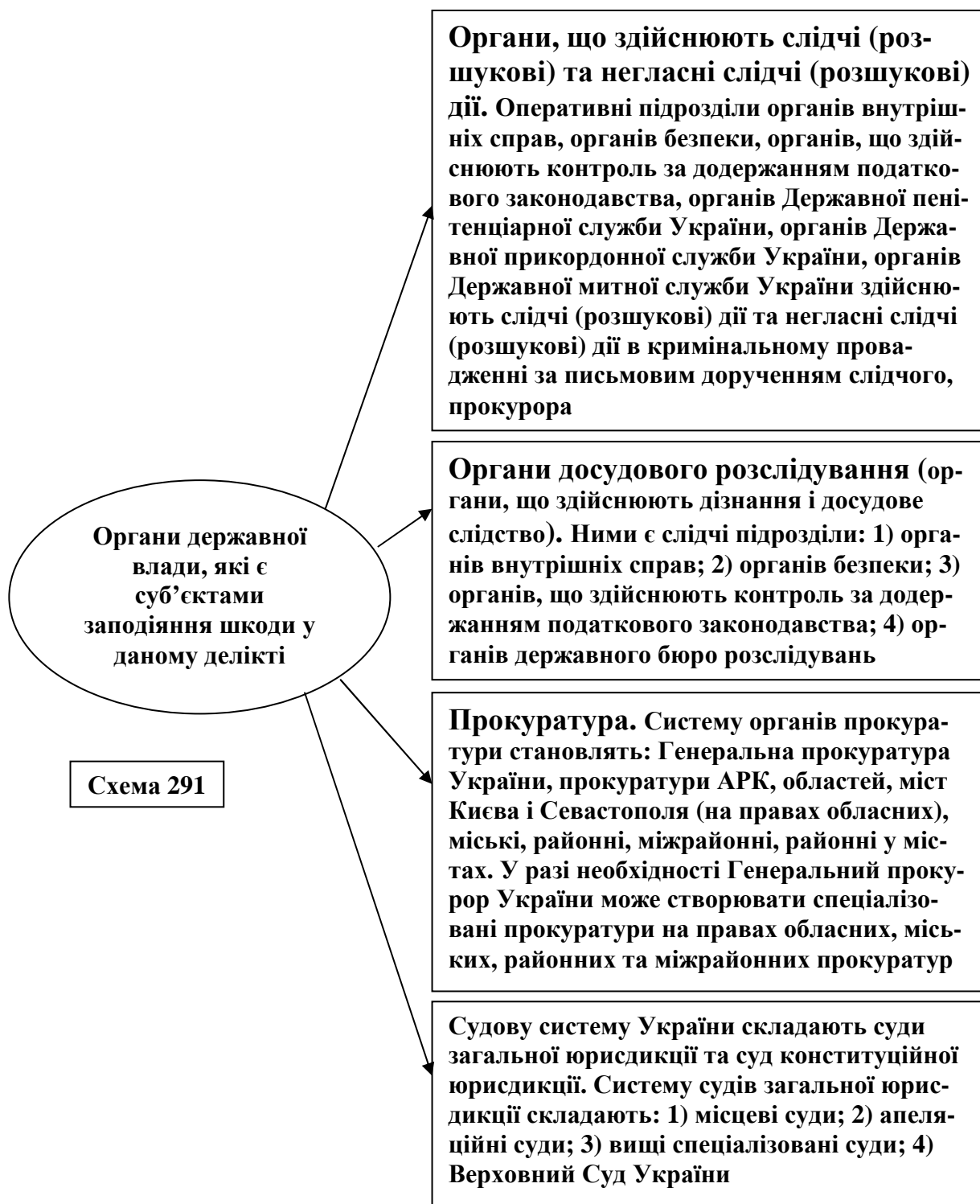

Схема 292

Схема 293

Особливість вини у даному делікті (ч. 1 ст. 1176 ЦК)

Схема 294

Шкода, завдана фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, відшкодується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду

Випадки, коли відсутні підстави для відшкодування шкоди у вказаному делікті

Схема 295

Припинення справи на підставі nereабілітуючих обставин: амністія або акт про помилування не дає права на відшкодування шкоди (ч. 3 ст. 1176 ЦК). Прийняття закону про амністію належить до компетенції ВРУ (ч. 3 ст. 92 Конституції України). Амністія проводиться згідно Закону «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 р. Порядок здійснення помилування встановлений указом президента України від 16.09.2010 р.

Відсутні підстави для відшкодування шкоди у сфері правосуддя також у таких випадках: у разі дійового каяття (ст. 45 КК); примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК); передачі особи на поруки (ст. 47 КК), у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48 КК) та при наявності обставин що виключають злочинність діяння (розділ VIII КК) та пом'якшують покарання (ст. 66 КК)

Підстави, за яких фізична особа втрачає право на відшкодування шкоди (ч. 4 ст. 1176 ЦК)

Схема 296

Фізична особа, яка у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню запобіжного заходу, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, не має права на відшкодування шкоди

Схема 297

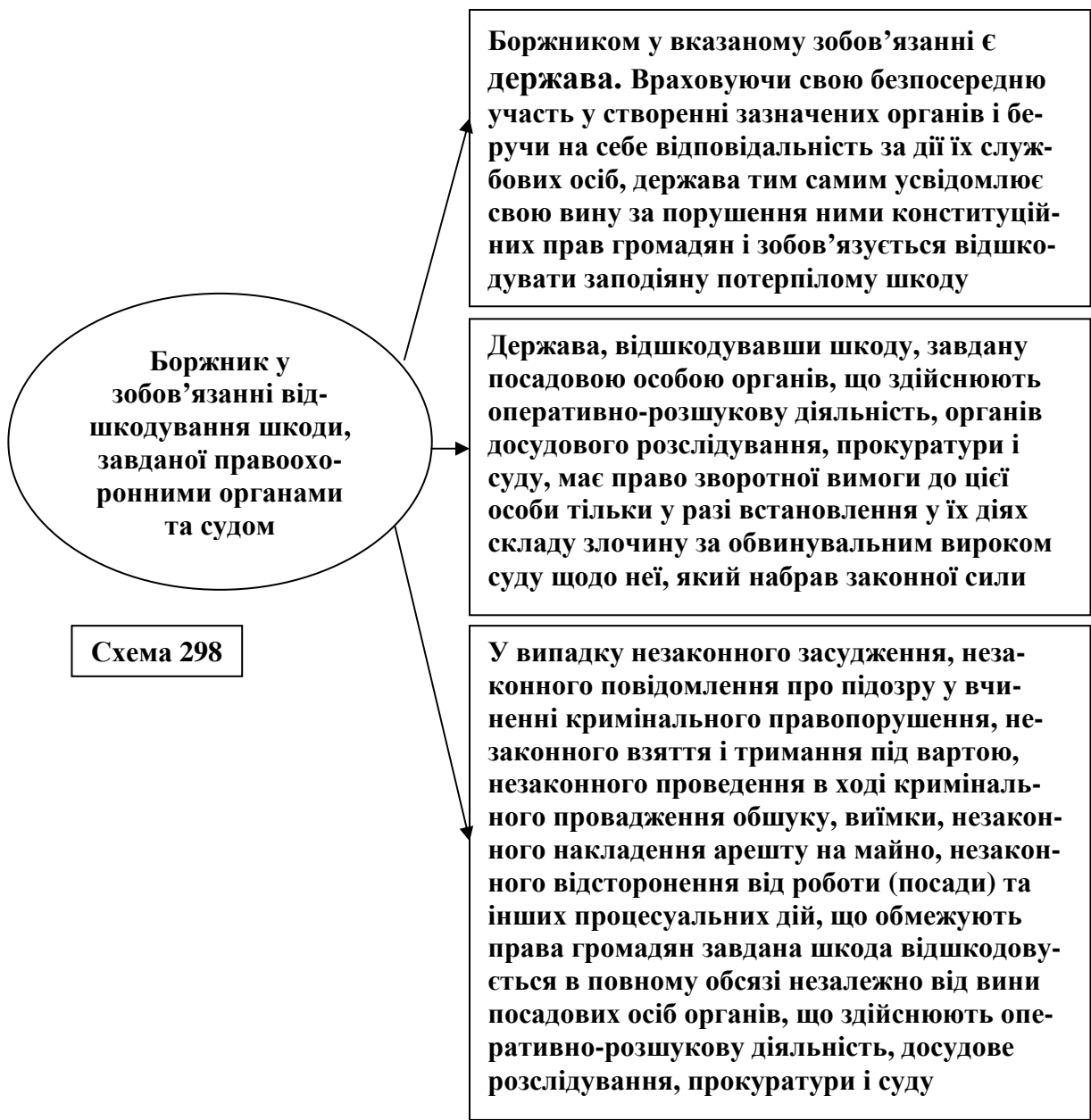
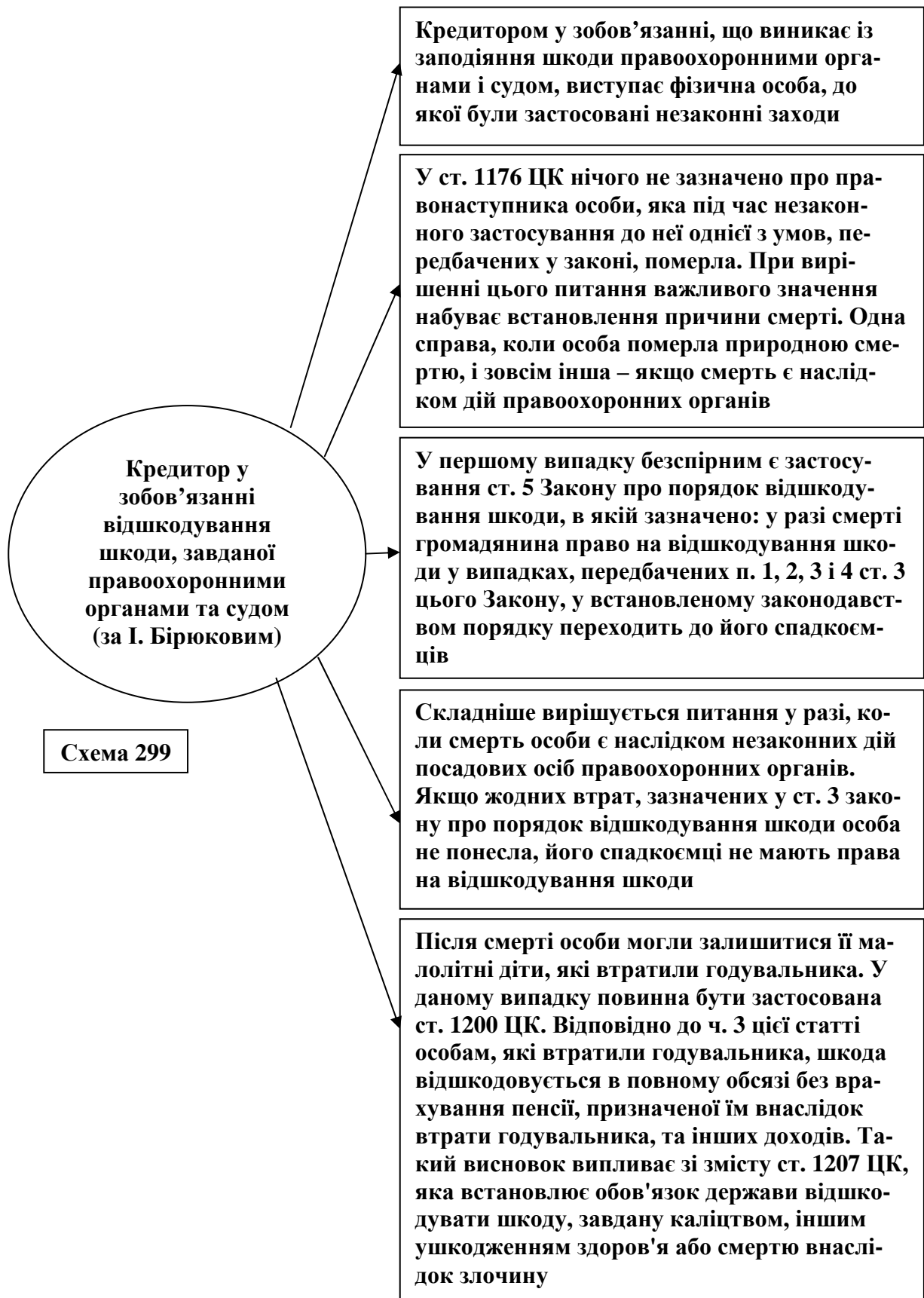
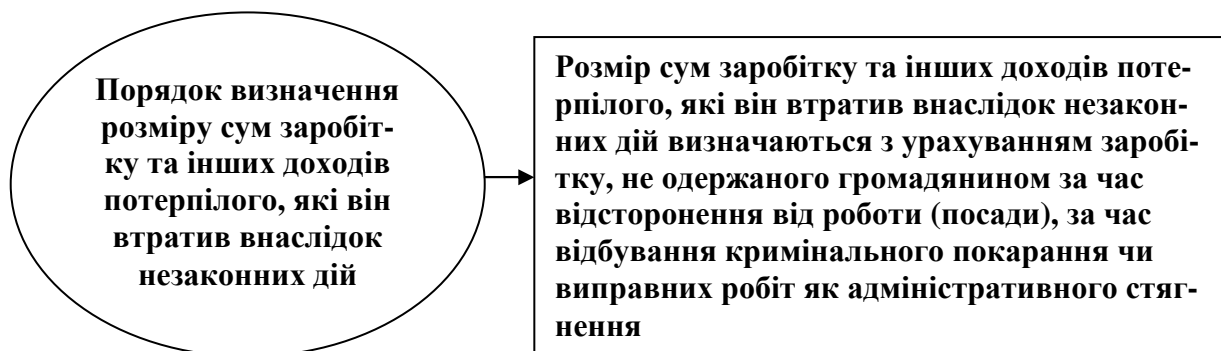
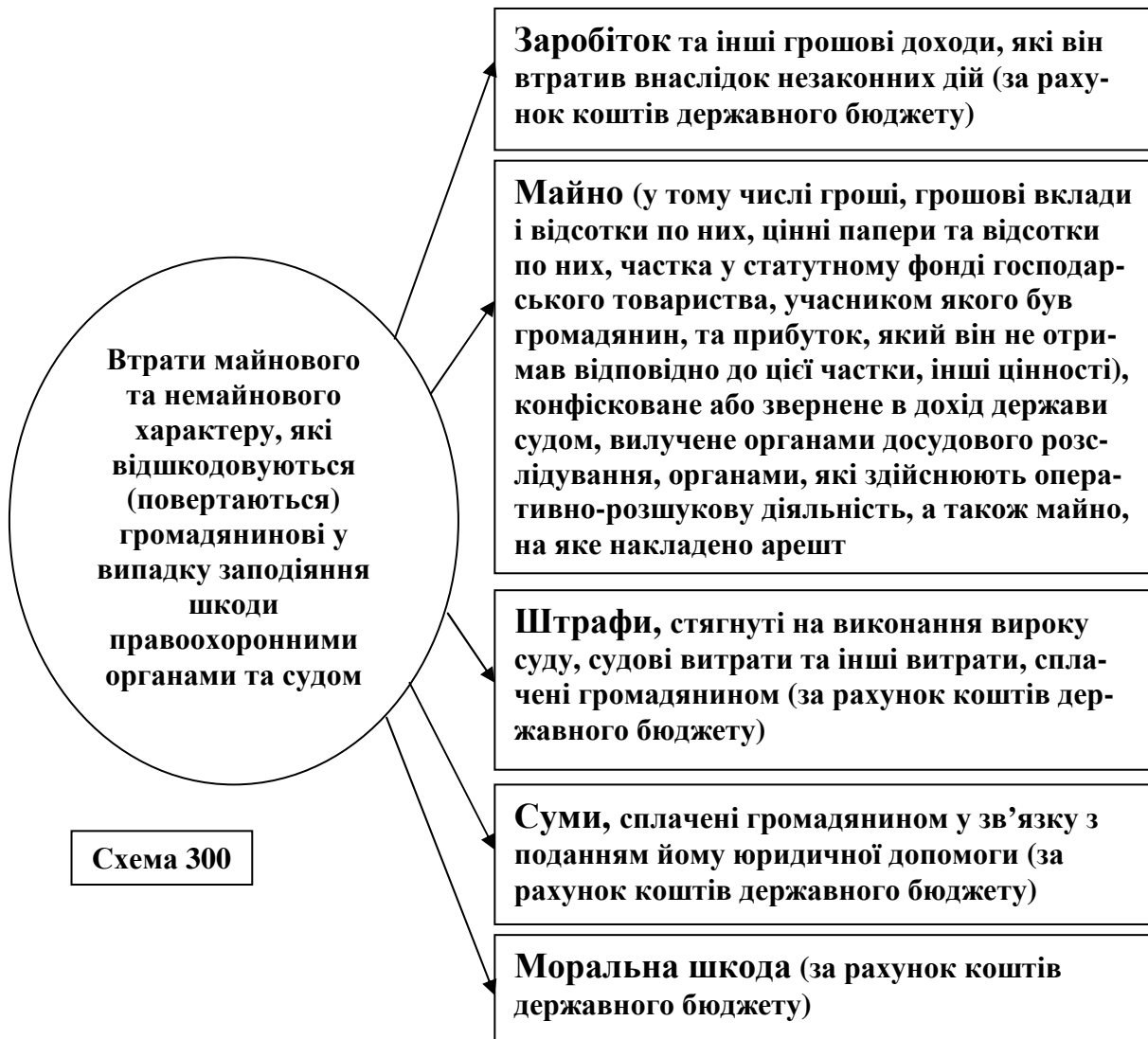
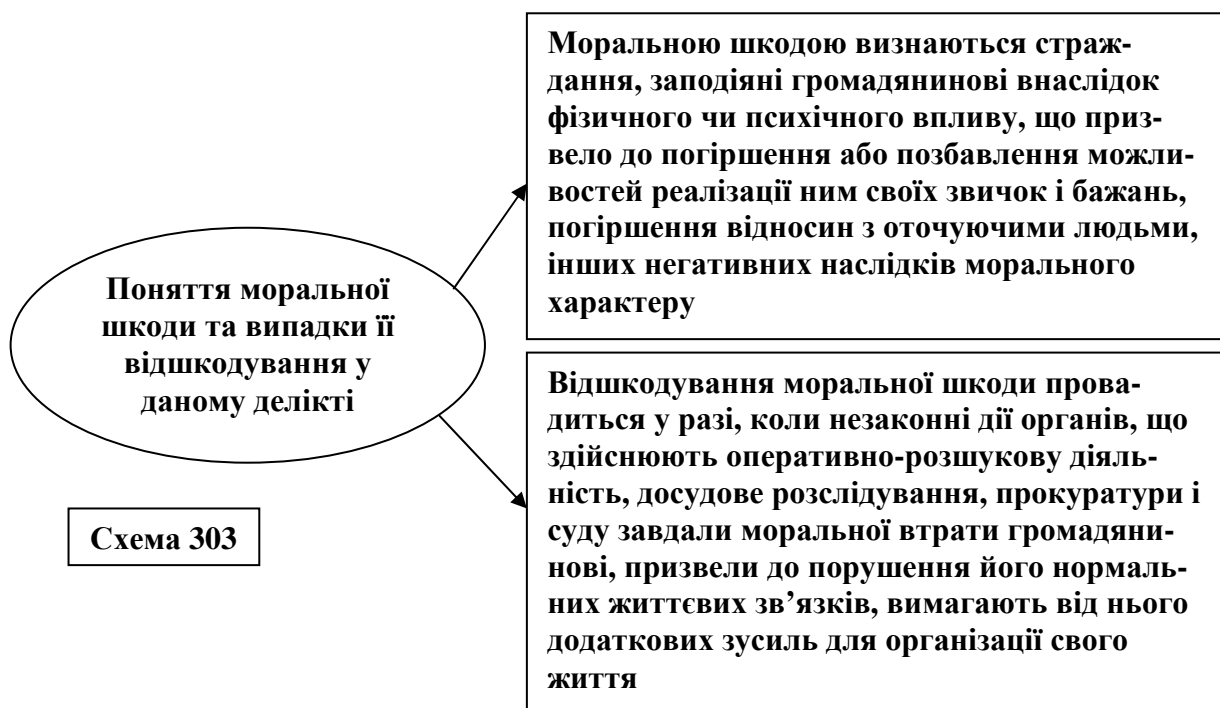
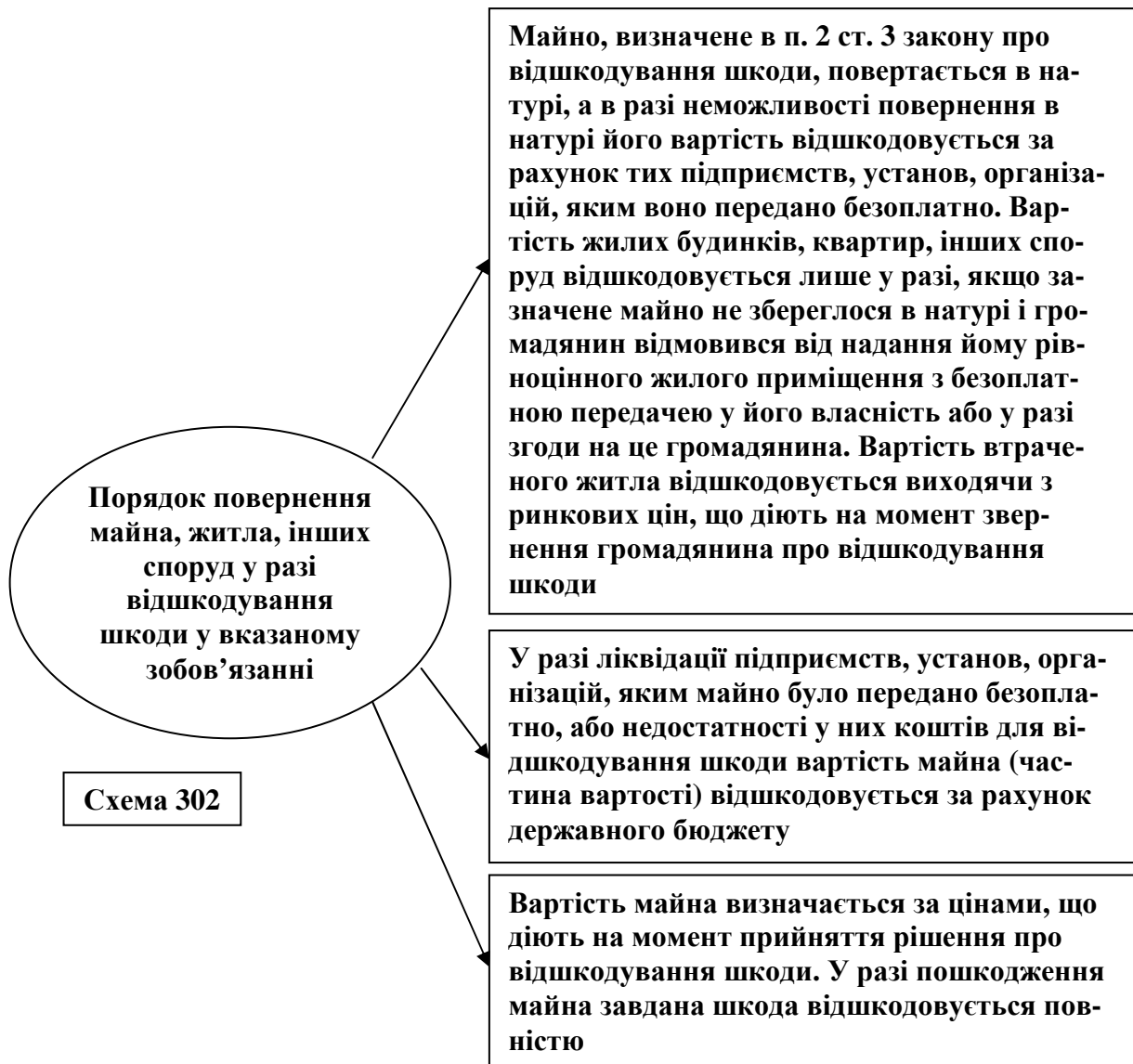
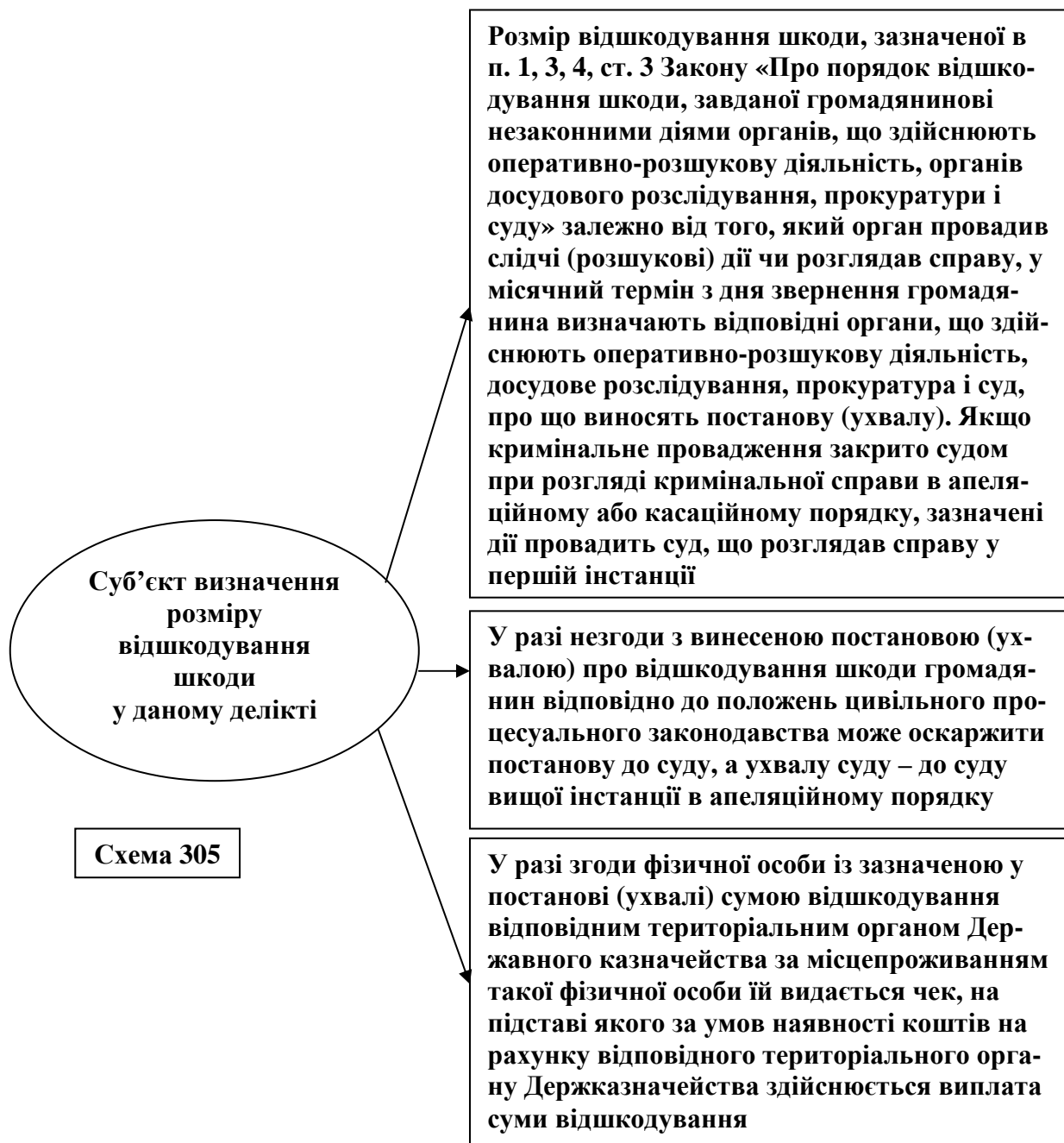
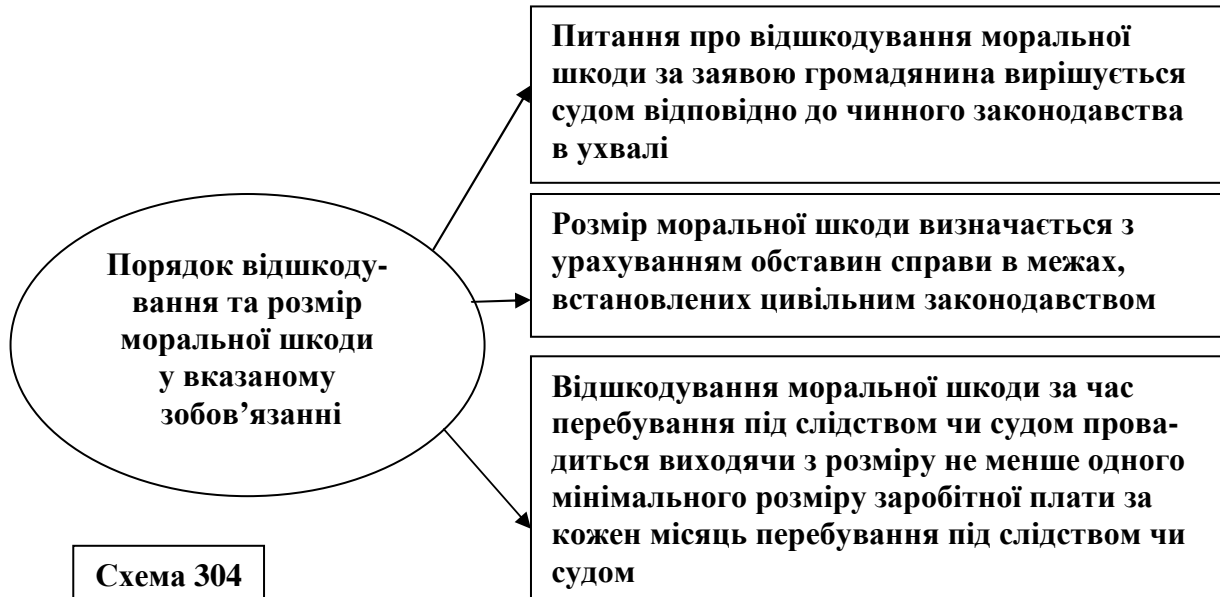

Схема 298

Поновлення на колишній роботі (посаді) громадянина, звільненого з неї у зв'язку з незаконним засудженням чи притягненням до кримінальної відповідальності

Схема 306

Вказаний громадянин має бути поновлений на колишній роботі (посаді), а в разі неможливості цього – йому має бути надано державною службою зайнятості іншу підходящу роботу. Робота (посада) надається громадянину не пізніше ніж через 1 місяць з дня звернення, якщо воно надійшло протягом трьох місяців з дня набрання законної сили виправдовувальним вироком або винесення постанови (ухвали) про закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або не встановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей її отримати

Порядок надання житла громадянину, який втратив право користування жилим приміщенням внаслідок незаконного засудження

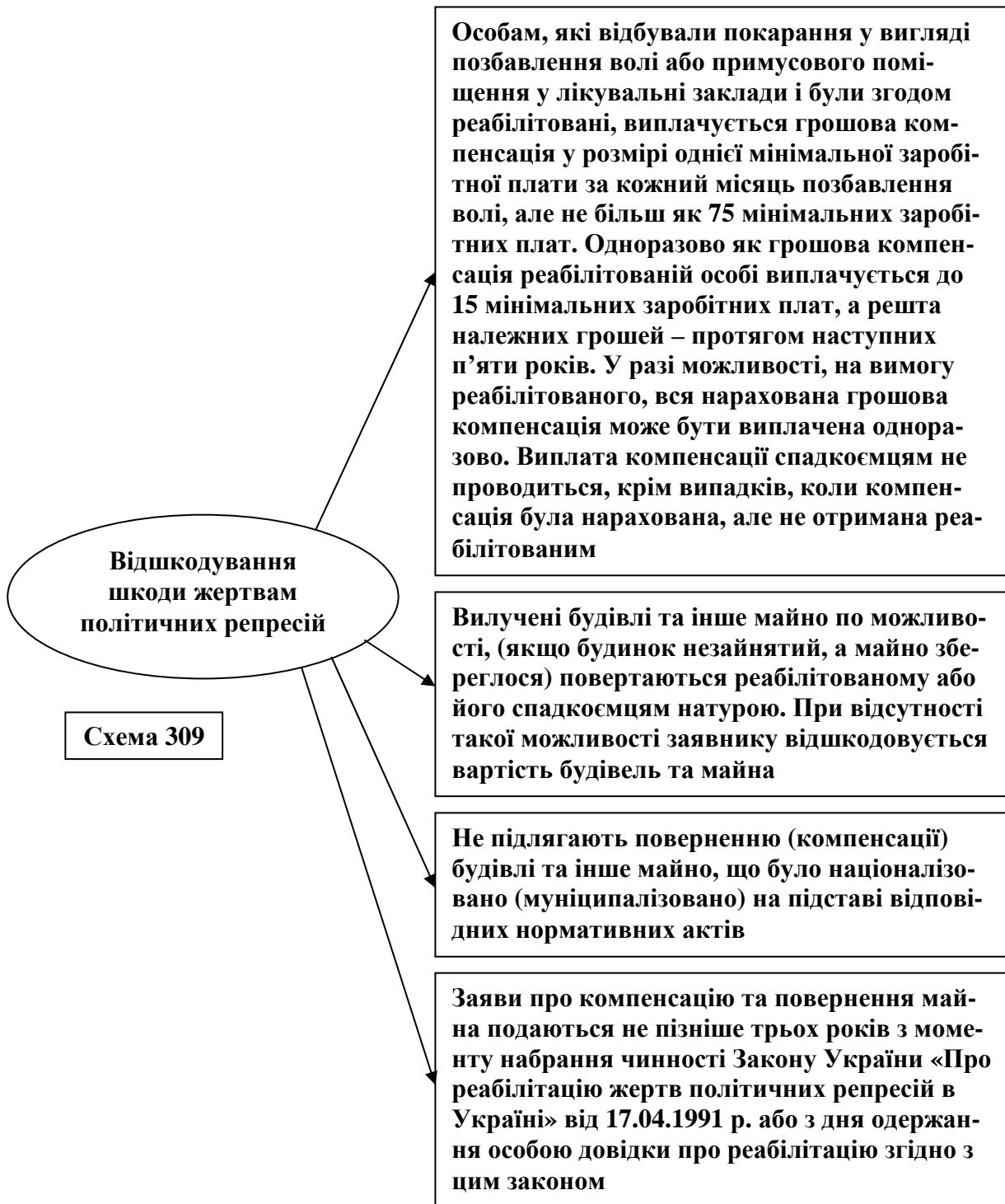
Схема 307

Місцеві органи влади і самоврядування протягом місяця з дня звернення повертають громадянину, який втратив право користування жилим приміщенням внаслідок незаконного засудження жиле приміщення, яке він займав раніше, а якщо воно не збереглося в натурі, протягом 6-ти місяців з дня звернення громадянина позачергово надають йому в тому ж населеному пункті рівноцінне впорядковане жиле приміщення в урахуванням складу сім'ї та діючих норм жилої площі

Випадки повідомлення слідчим, прокурором або судом трудового колективу, в якому працює особа про прийняті акти

Схема 308

У разі постановлення виправдовувального вироку, закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або не встановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримати, а також у разі закриття справи про адміністративне правопорушення слідчий, прокурор або суд зобов'язані на прохання особи письмово повідомити у місячний строк про своє рішення трудовий колектив, в якому працює особа, або за її місцем проживання

Відшкодування шкоди, завданої малолітніми, неповнолітніми, недієздатними особами, особами, цивільна дієздатність яких обмежена, та особами, які не усвідомлювали значення своїх дій та (або) не могли керувати ними

А. Відшкодування шкоди завданої малолітньою особою

Схема 310

Схема 311

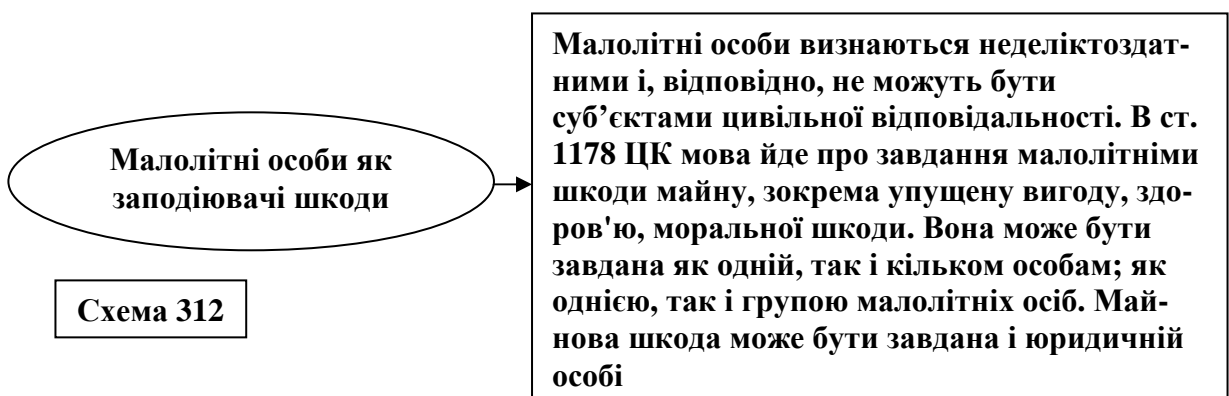
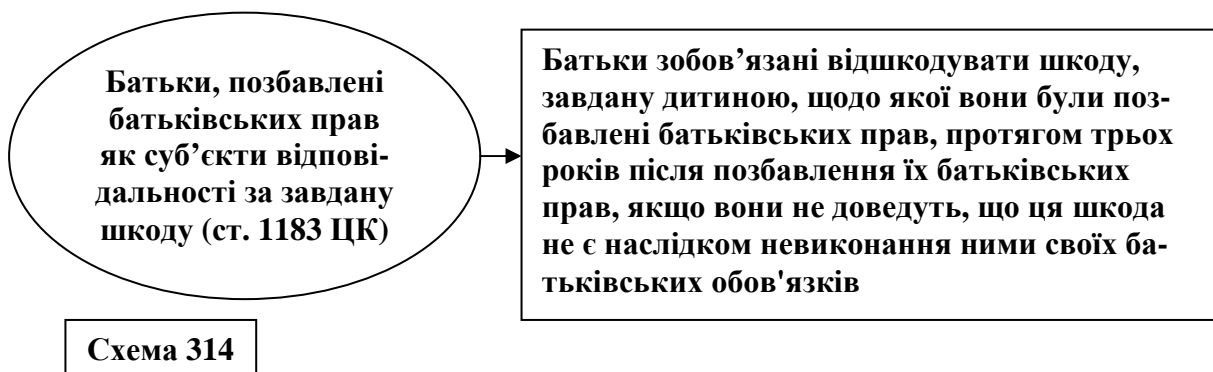
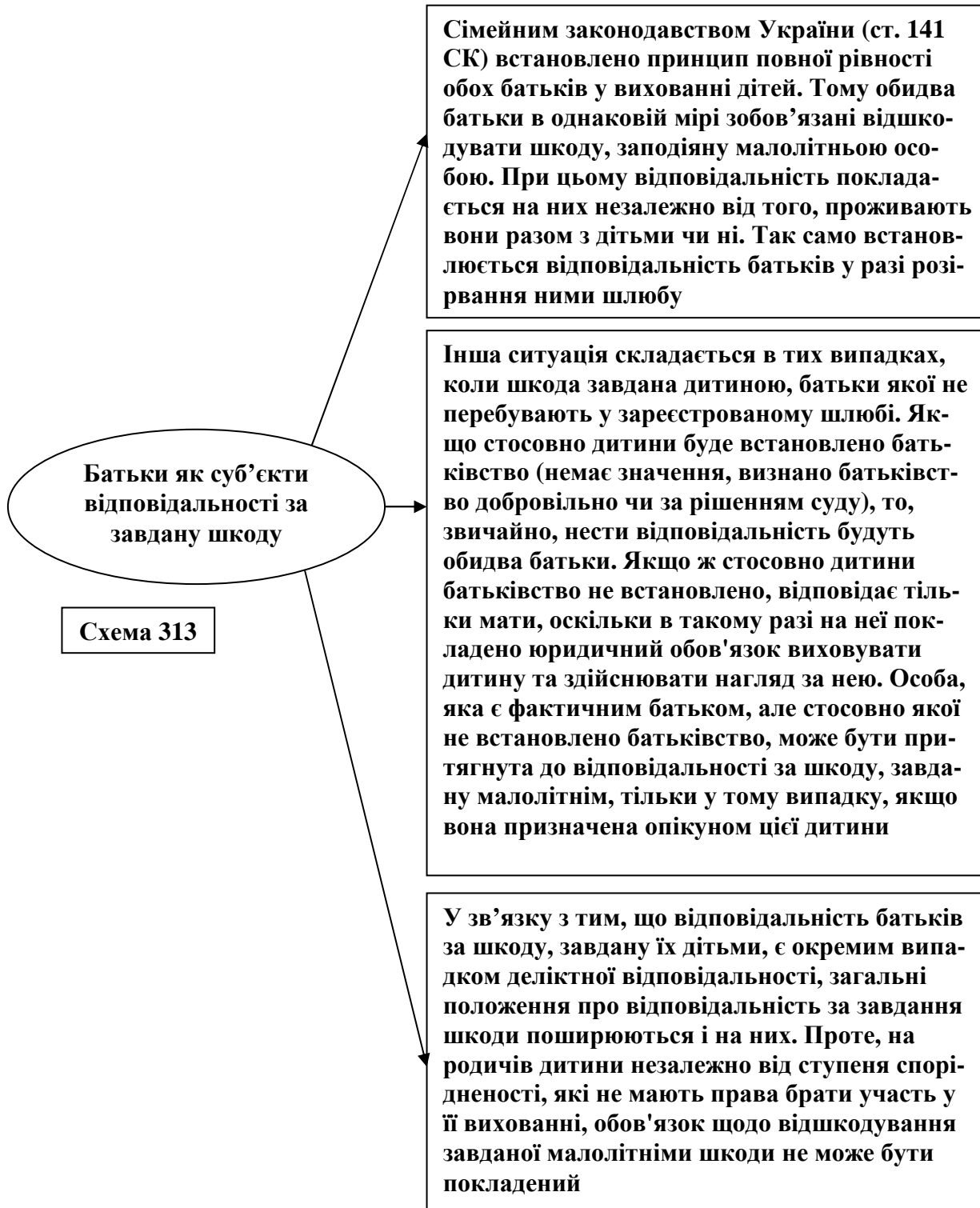

Схема 312

Усиновлювачі як суб'єкти відповідальності за заподіяну шкоду

Обов'язок відшкодувати завдану шкоду малолітнім може покладатися також на усиновлювачів, оскільки, згідно ст. 207 СК, вони після усиновлення набувають батьківських прав і обов'язків у повному обсязі незалежно від наявності запису їх як батьків у свідоцтві про народження

Схема 315

Опікун як суб'єкт відповідальності за завдану шкоду

Правила ст. 243 СК та ст. 58 ЦК передбачають можливість встановлення над дітьми, які залишилися без батьківського піклування, опіки. Права та обов'язки опікуна щодо малолітнього повністю збігаються з правами і обов'язками батьків (ст. 249 СК), тому на них покладається обов'язок відшкодувати завдану малолітнім шкоду. Проте у разі встановлення опіки за життя батьків, не позбавлених батьківських прав, відповідальність за завдану підопічним шкоду можуть нести солідарно як батьки малолітнього, так і його опікун

Схема 316

Протиправність поведінки батьків у даному делікті

Полягає в невиконанні покладених на них обов'язків з виховання дітей. В такому випадку протиправність поведінки батьків буде виступати у формі бездіяльності

Протиправність поведінки дітей виражається у завданні шкоди, а протиправність поведінки батьків – у невиконанні обов'язку з виховання дітей та здійснення за ними нагляду

Бездіяльність батьків у вихованні та здійсненні нагляду за дітьми сама по собі майнової шкоди завдати не може. Вона причинно пов'язана зі шкодою тільки через дії дітей. Цей зв'язок полягає в тому, що невиконання чи неналежне виконання батьками обов'язків з виховання призводить до негідної поведінки дитини, яка у свою чергу і викликає шкоду. Таким чином, хоча шкода виникає безпосередньо від дій дітей, але оскільки самі дії – результат бездіяльності батьків, то і завдана дітьми шкода є результатом бездіяльності батьків

Схема 317

Схема 318

Вина батьків є необережною. Намір у неналежаньому вихованні та здійсненні нагляду як форма вини в ЦК повністю виключається. Якщо навіть припустити, що батьки умисно залишали своїх дітей без виховання і будь-якого нагляду, то і тоді неможливо було б притягти їх до відповідальності за навмисну вину, оскільки їх намір було спрямовано не на завдання шкоди

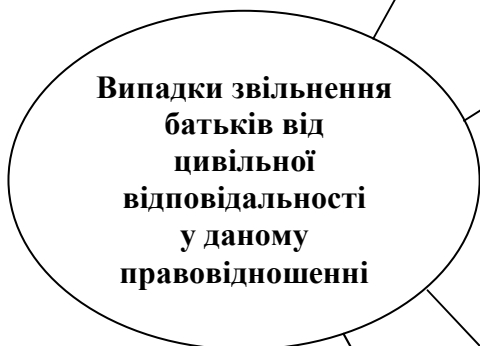

Схема 319

Батьки можуть бути звільнені від відповідальності якщо: 1) не порушували обов'язку щодо виховання та нагляду за дитиною; 2) відсутня їх вина за порушення цього обов'язку; 3) порушення обов'язку виховання та нагляду за дітьми причинно не пов'язане з поведінкою дітей, внаслідок якої настала шкода

Такі випадки можуть мати місце, наприклад, у разі перебування одного з батьків на тривалому лікуванні, в місцях позбавлення волі, тобто коли між ним і малолітнім було припинено фактичний зв'язок. Наявність таких об'єктивних обставин повинна бути підтверджена документально

Відповідальні особи не можуть звільнитися від відповідальності, посилаючись на такі обставини, як відсутність у момент завдання дитиною шкоди, тривале окреме проживання подружжя, розірваний шлюб тощо

Якщо малолітня особа завдала шкоди під час перебування під наглядом відповідного закладу, що зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, а також під наглядом особи, яка здійснює нагляд за малолітньою особою на підставі договору, ці заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду, якщо вони не доведуть, що шкоду було завдано не з їх вини

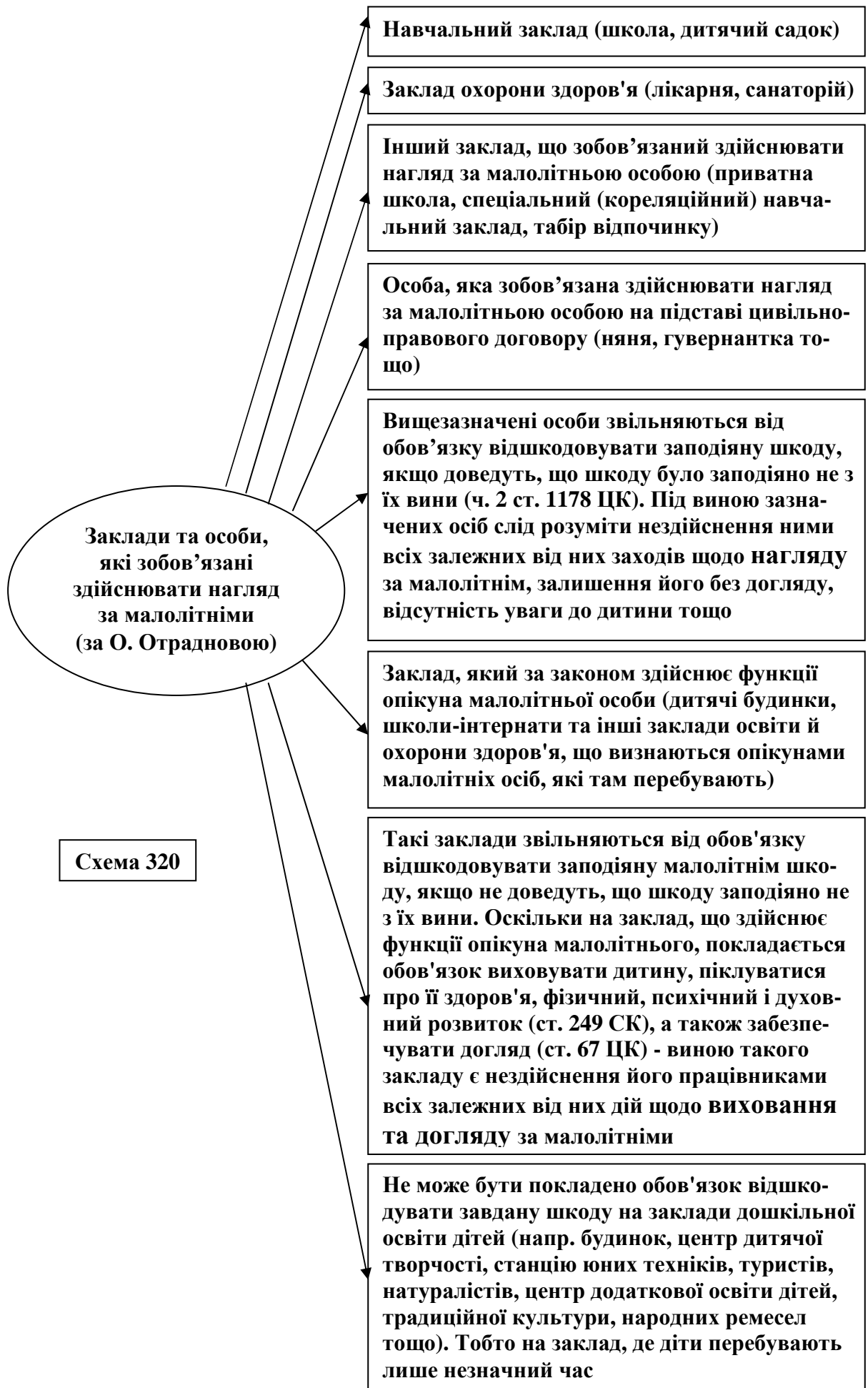

Схема 320

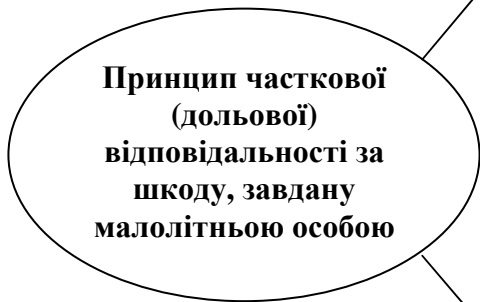

Схема 321

Часткова відповідальність за шкоду, завдану малолітньою особою, може мати місце, коли шкода сталася під час перебування дитини під наглядом навчально-виховного закладу. У даному випадку вина батьків може полягати у нездійсненні належного виховання дитини, а вина навчального (чи іншого закладу) – у нездійсненні належного нагляду за нею

Таке положення закріплене ч. 4 ст. 1178 ЦК: якщо малолітня особа завдала шкоди як з вини батьків (усиновлювачів) або опікуна, так і з вини закладів або особи, що зобов'язана здійснювати нагляд за нею, батьки (усиновлювачі), опікун, заклади та особи зобов'язані відшкодувати шкоду у частці, яка визначена за домовленістю між ними або за рішенням суду

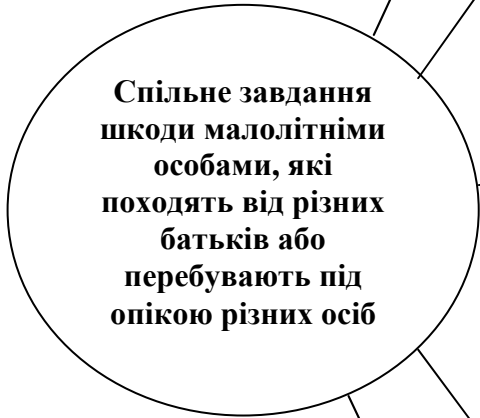

Схема 322

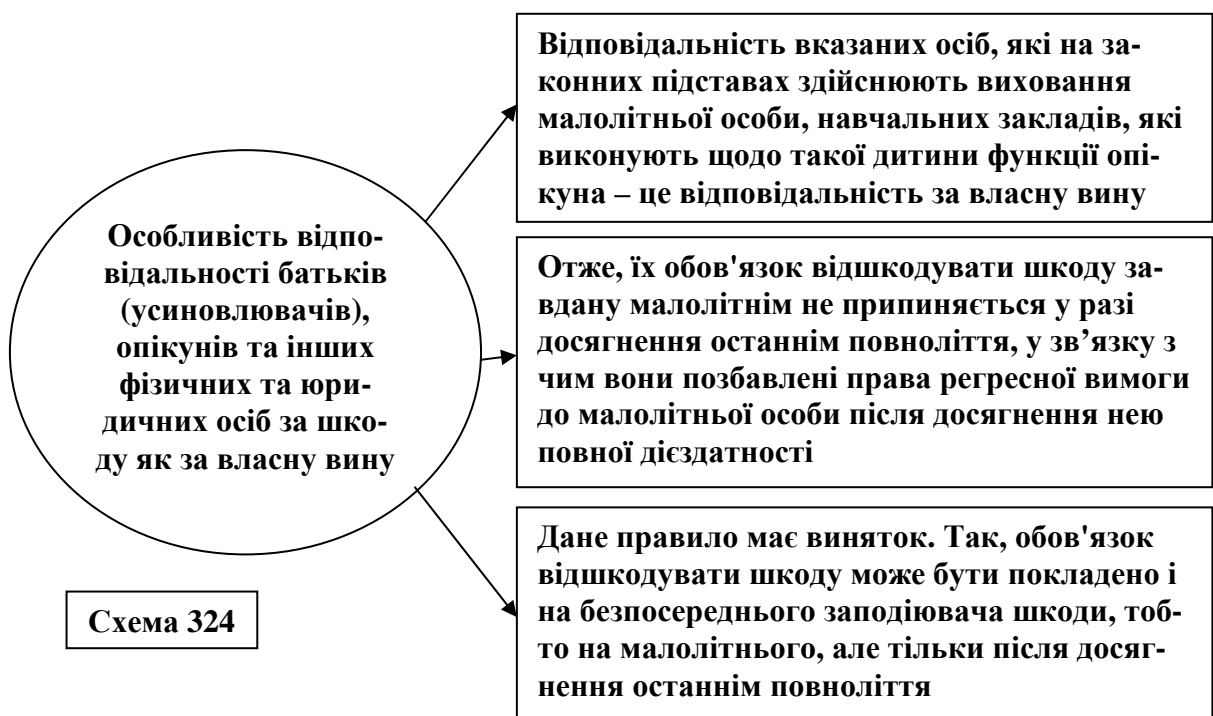
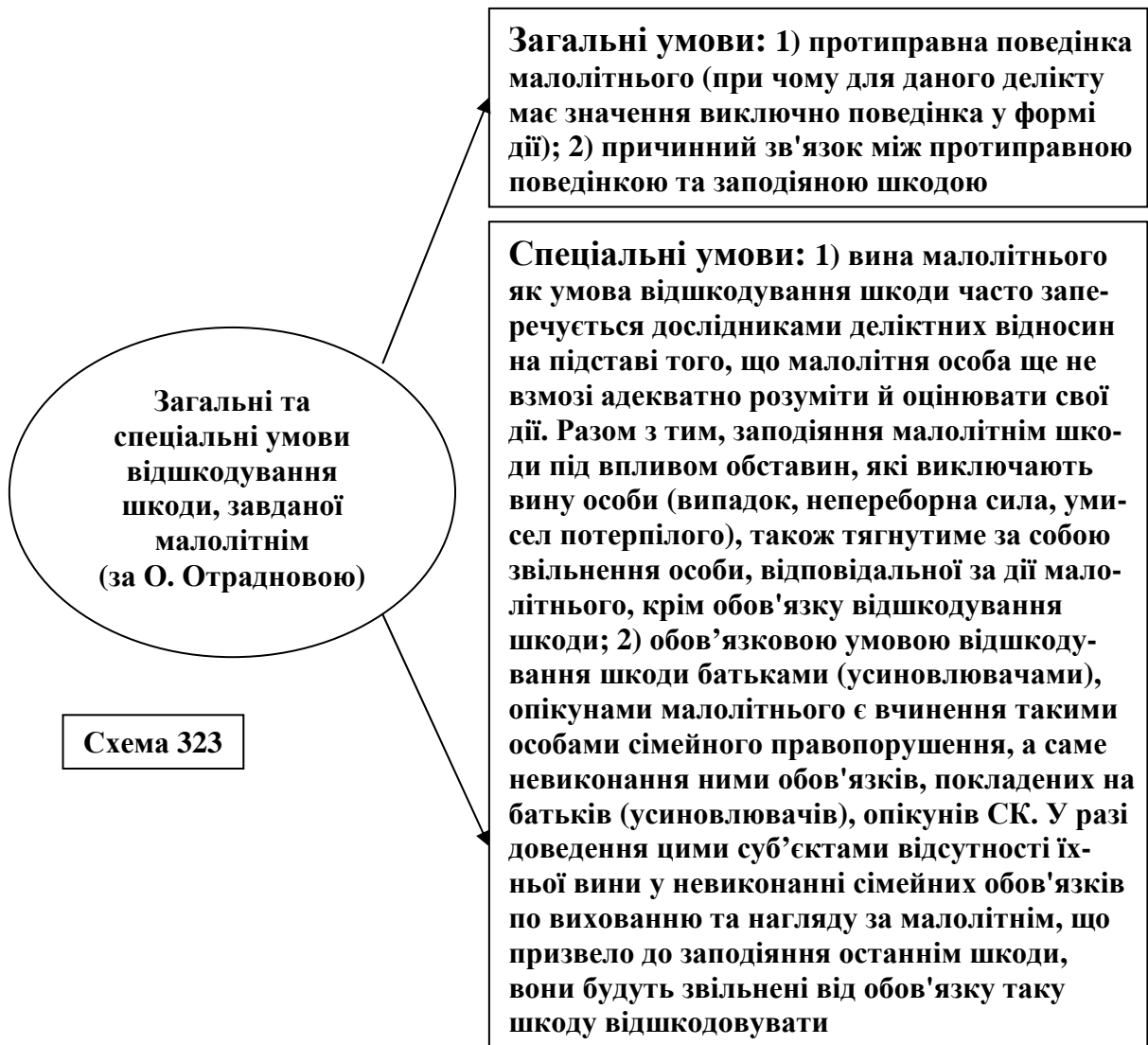
У разі завдання шкоди спільними діями декількох малолітніх осіб шкода відшкодовується їх батьками (усиновлювачами), опікунами (ч. 1 ст. 1181 ЦК)

Частки відповідальності зобов'язаних осіб (батьків (усиновлювачів), опікунів) є рівними, крім випадків, коли один із них не доведе, що його вина у належному вихованні та здійсненні нагляду є меншою від інших

Ступінь вини самих малолітніх осіб, які завдали шкоди, на розмір відповідальності їх батьків (усиновлювачів), опікунів не впливає

Розмір відшкодування визначається за домовленістю співборжників, а у разі недосягнення такої домовленості – за рішенням суду, тобто батьки або інші законні представники малолітньої особи, які є боржниками, мають право узгодити розмір часток відшкодування самостійно або ж звернутися до суду для визначення частки відшкодування кожним з них

Якщо має місце спільне заподіяння шкоди малолітніми особами, одна з яких перебувала під наглядом виховного закладу, який фактично є опікуном дитини, то частка відшкодування, що покладається на цей заклад, визначається виключно рішенням суду

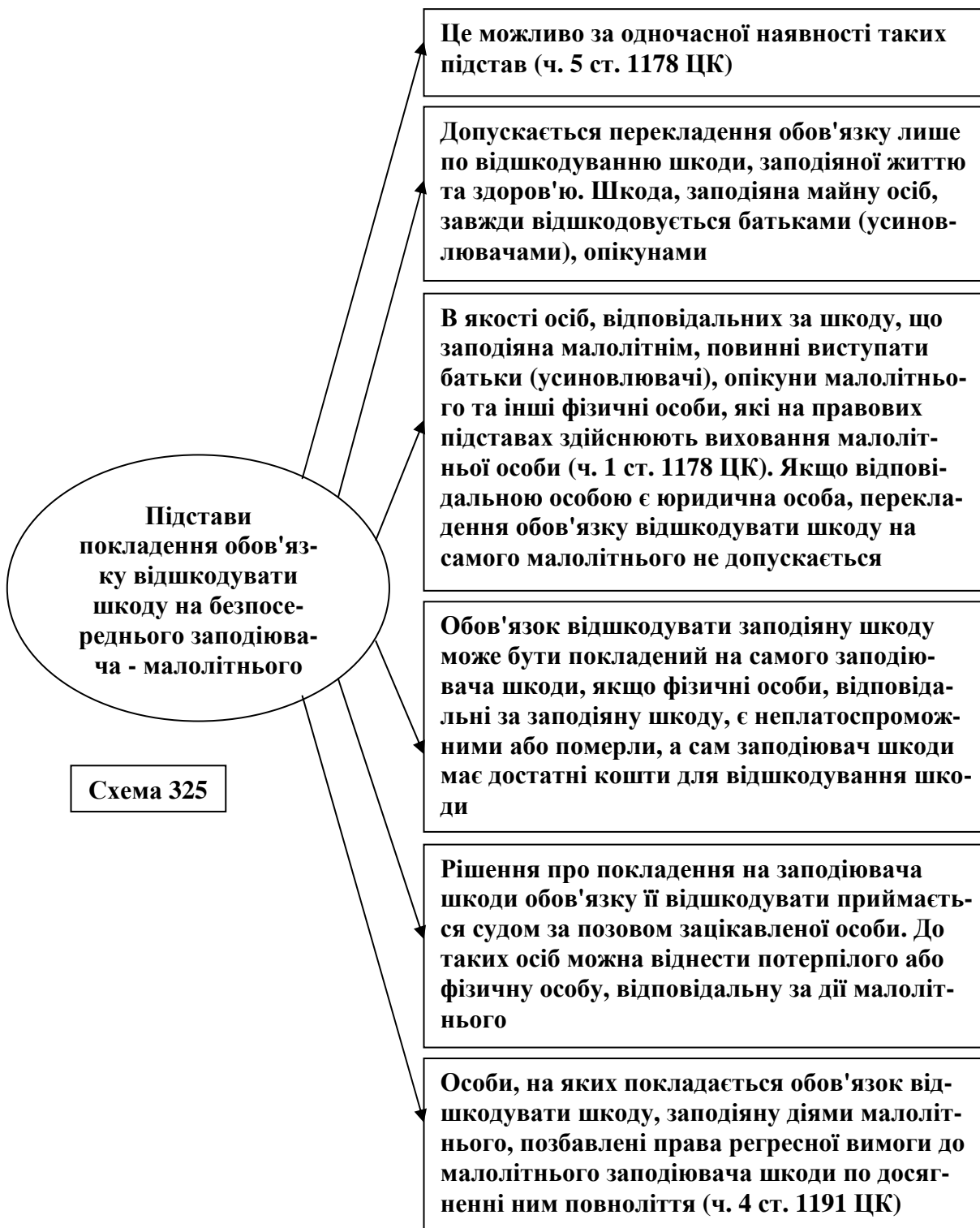
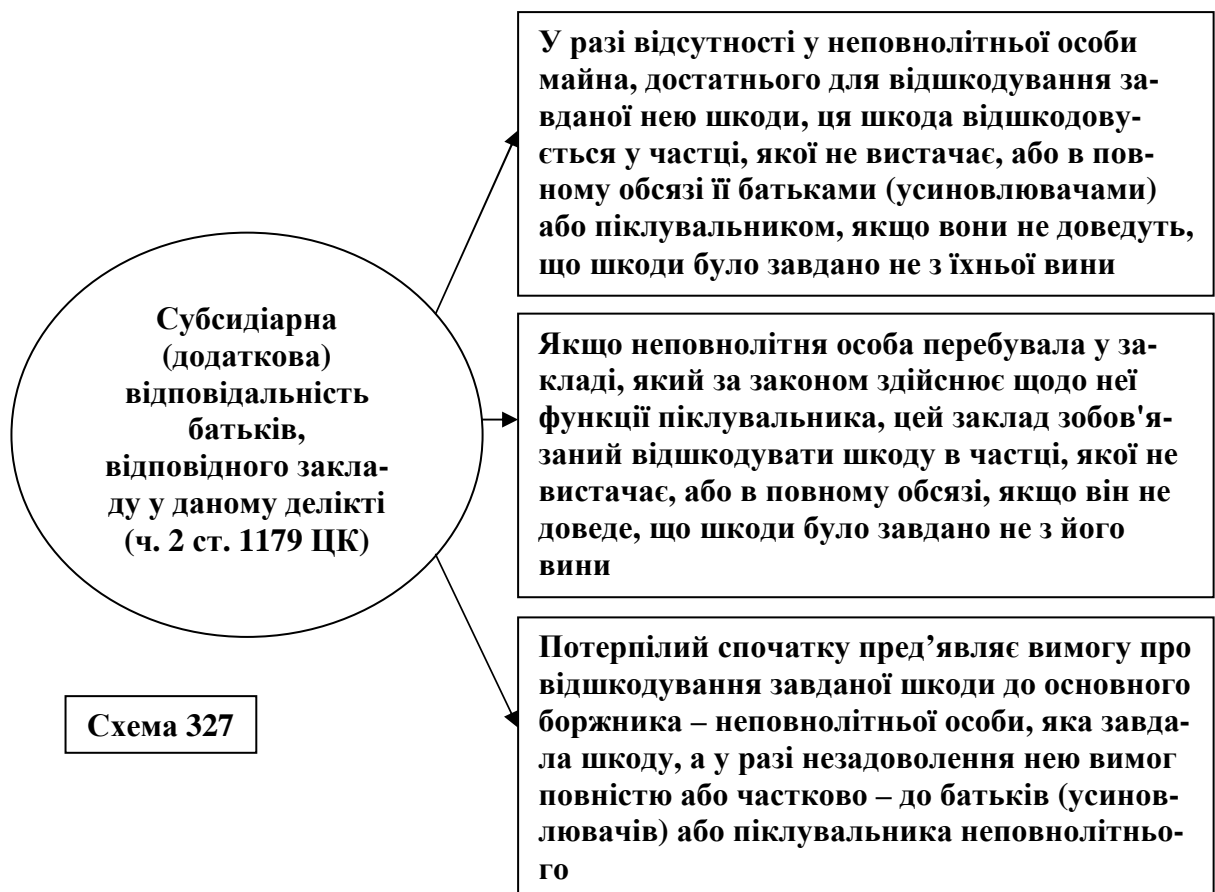
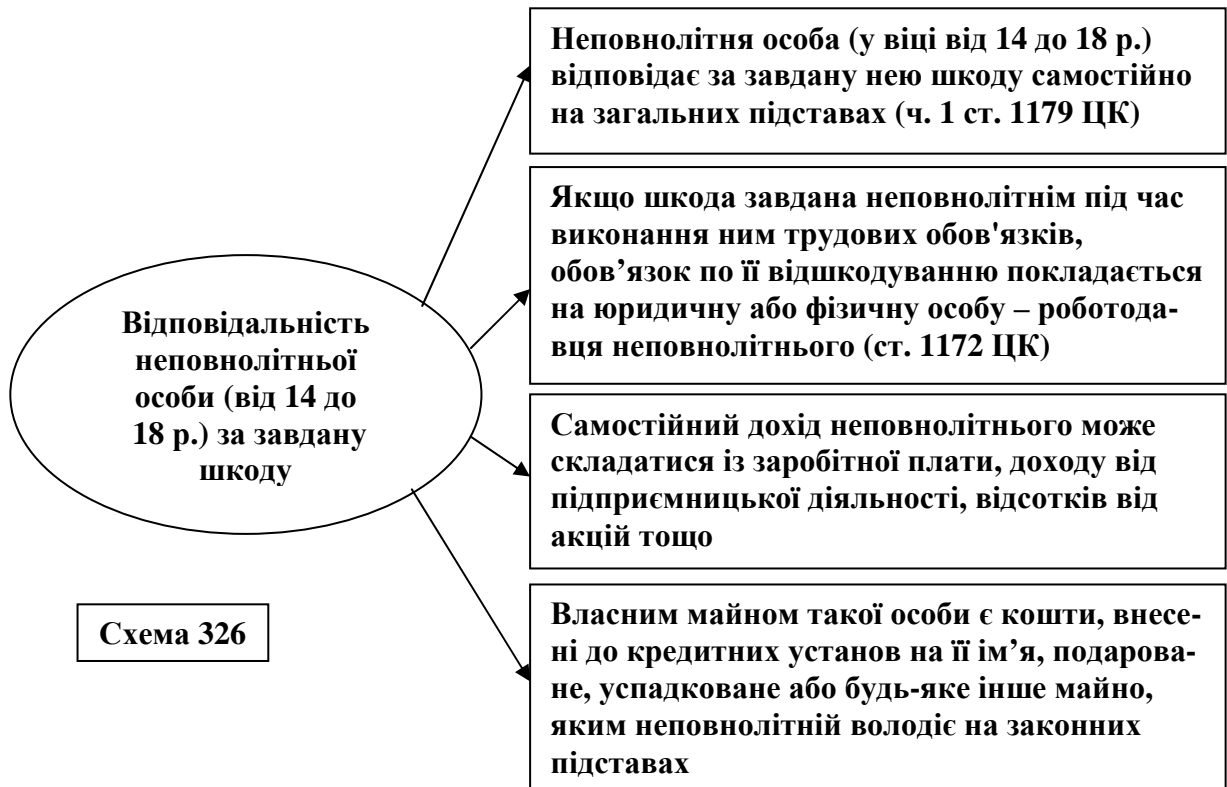
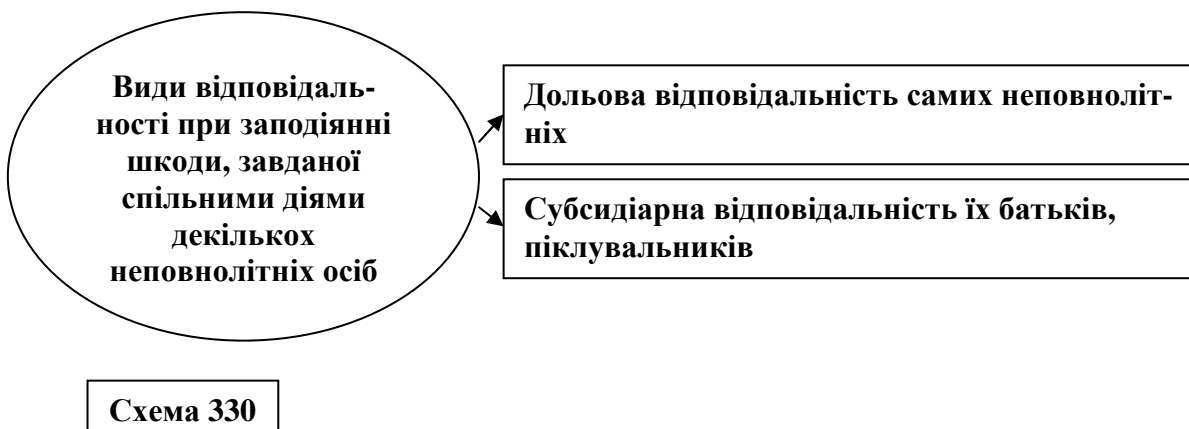
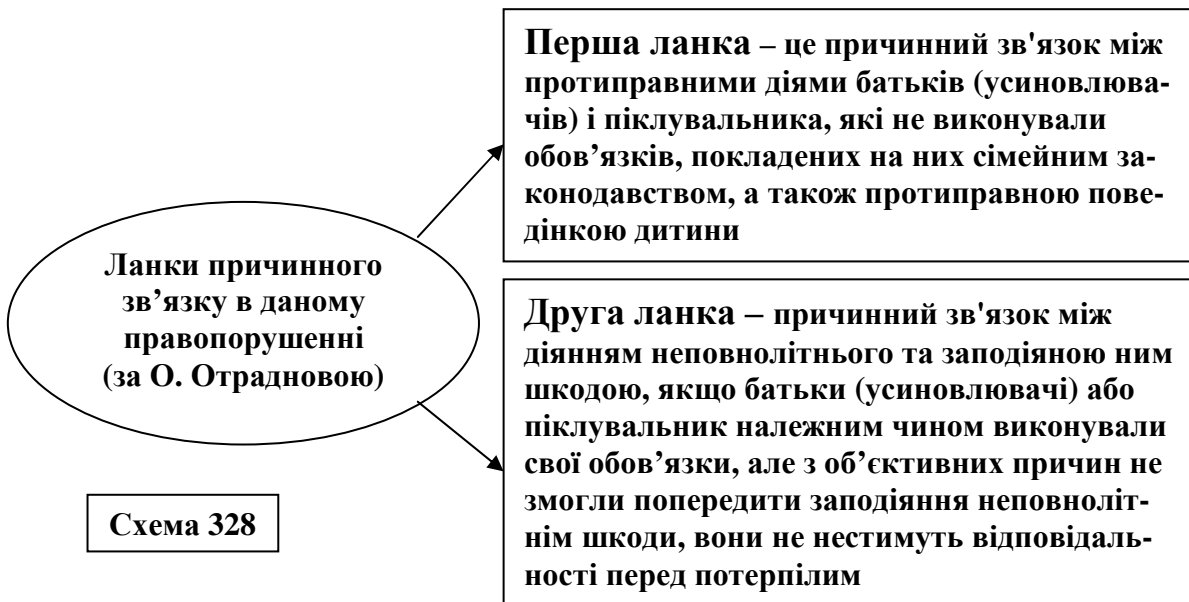

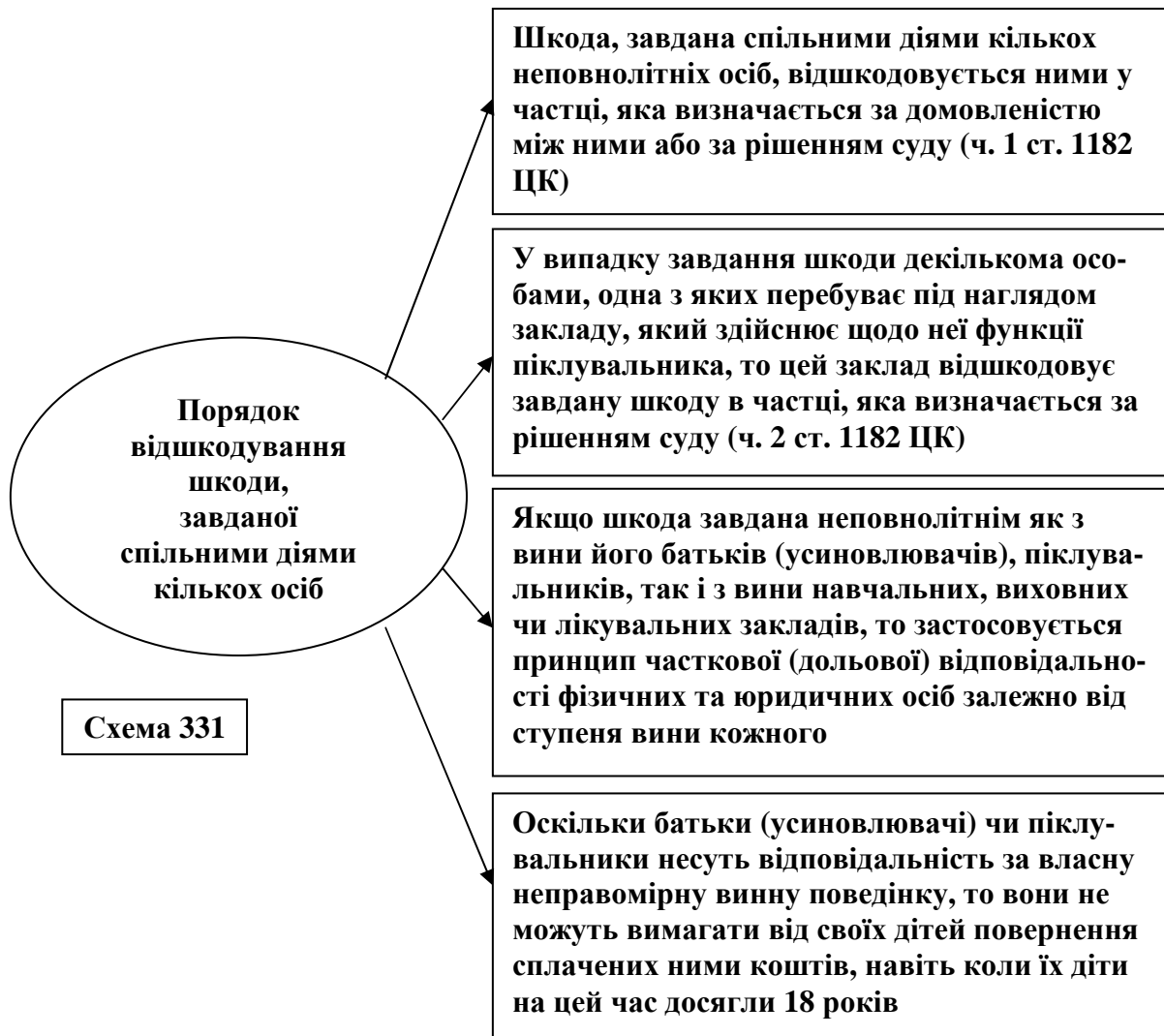
Схема 325

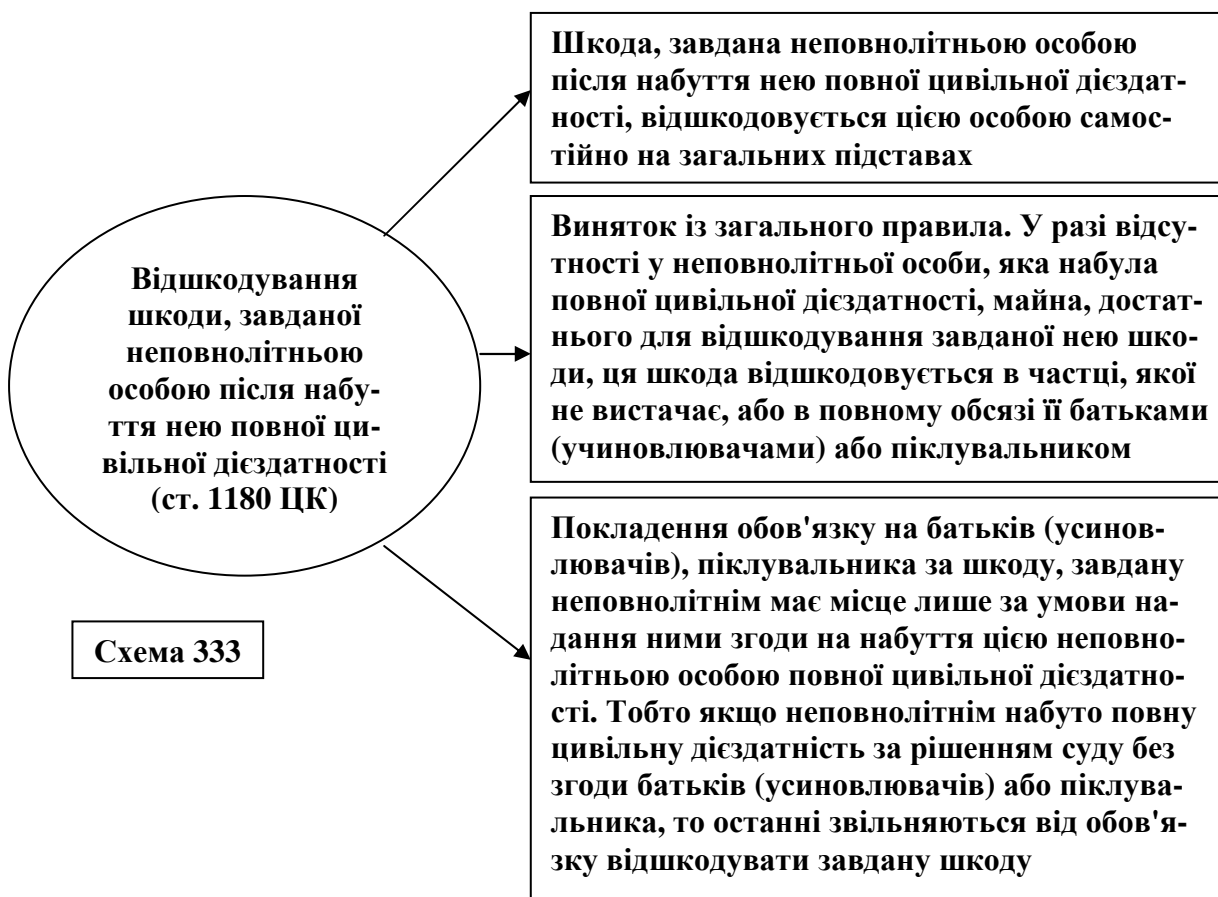
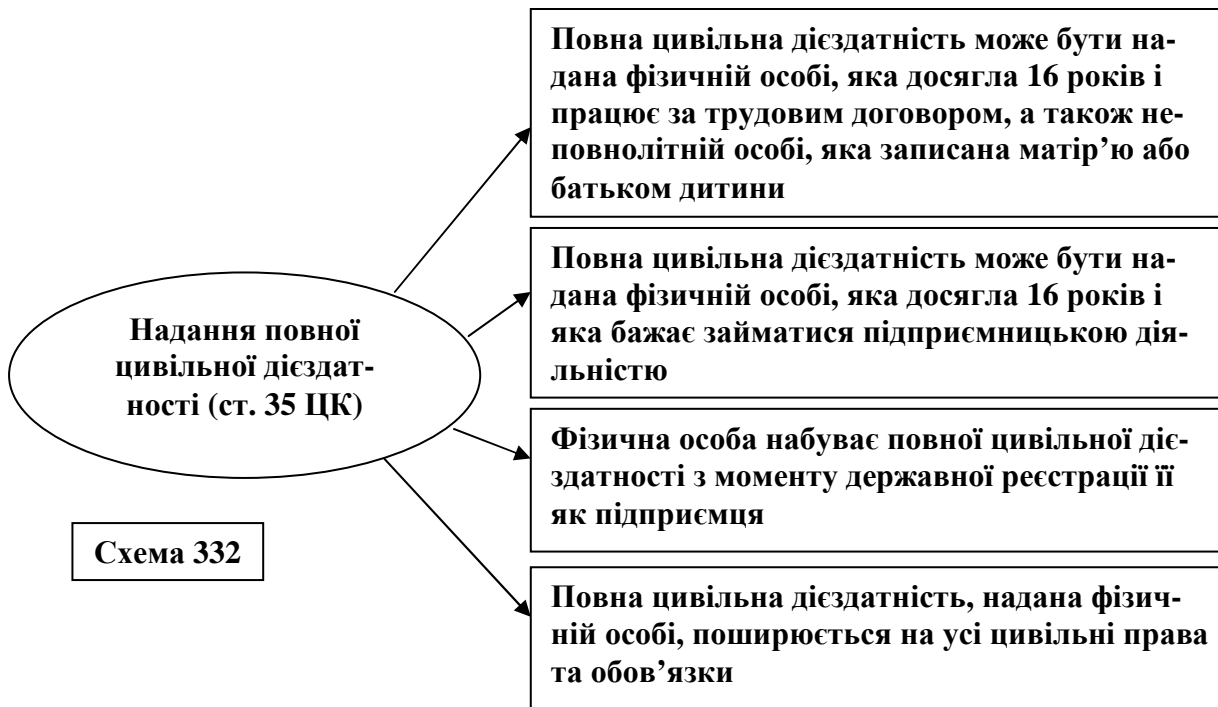
Б. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою

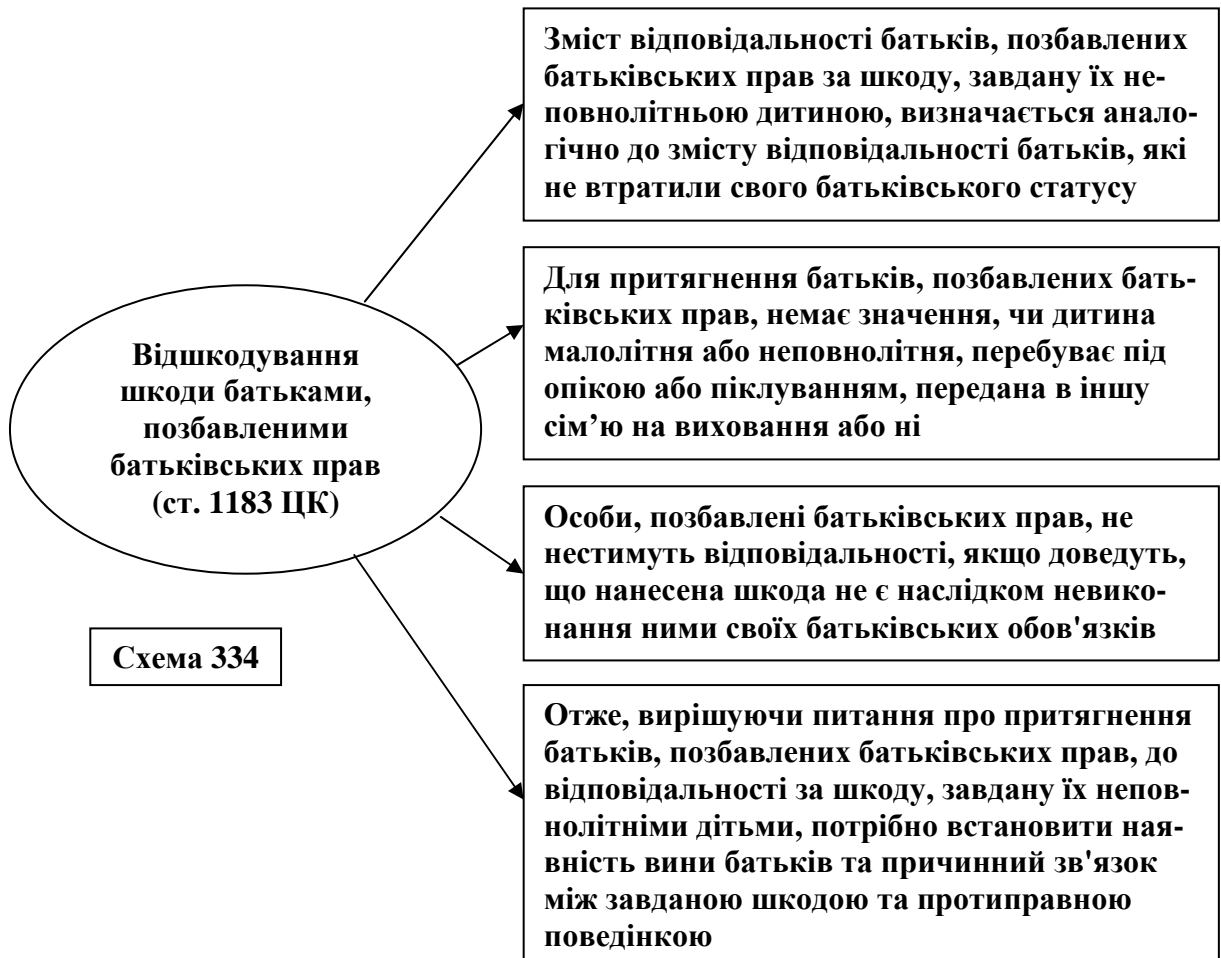

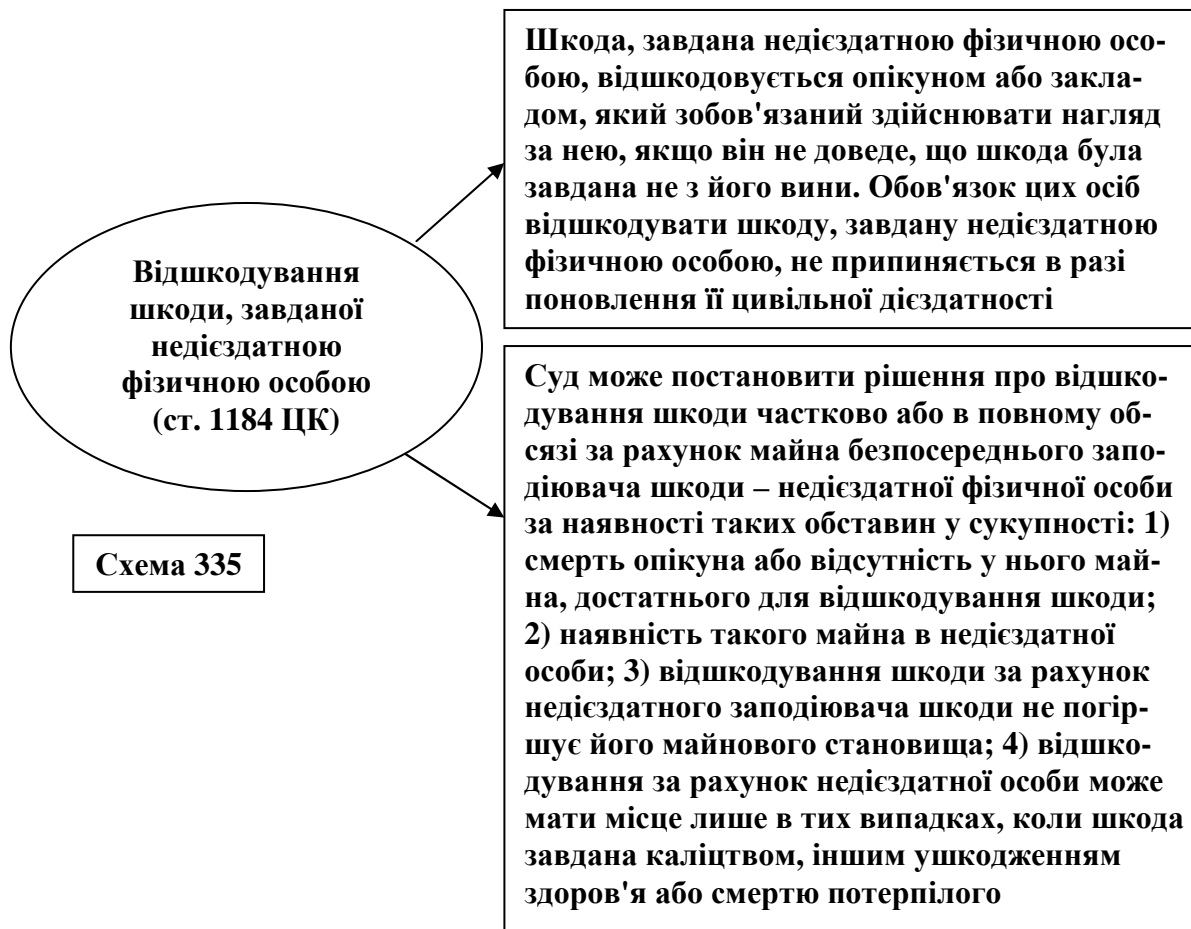
В. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою після набуття нею повної цивільної дієздатності

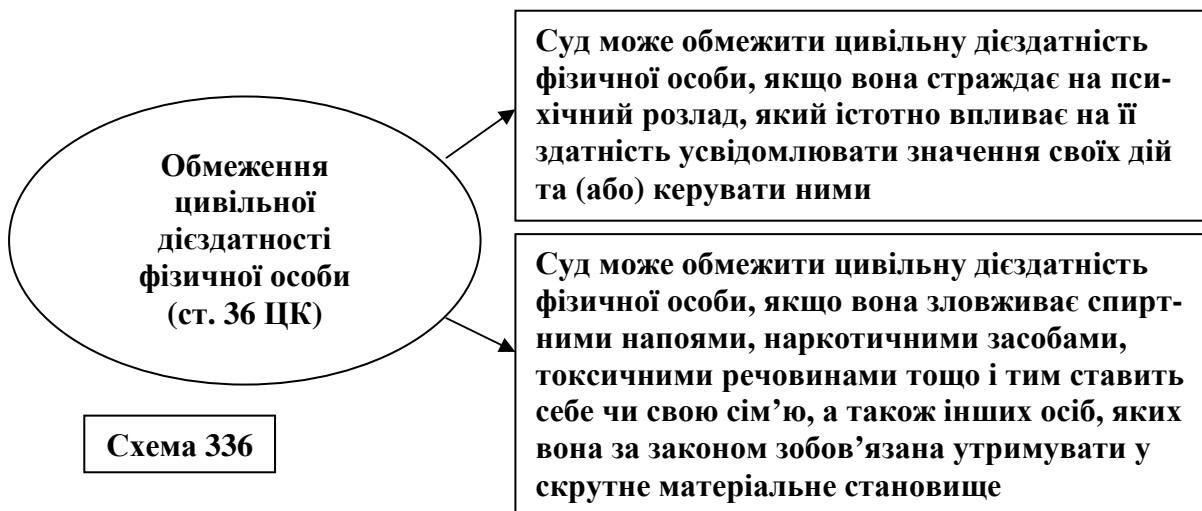
Г. Відшкодування шкоди батьками, позбавленими батьківських прав

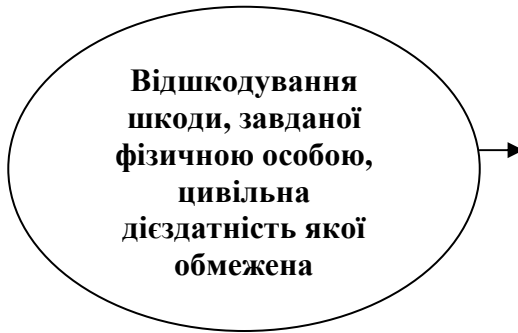

Д. Відшкодування шкоди, завданої недієздатною фізичною особою

Е. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена

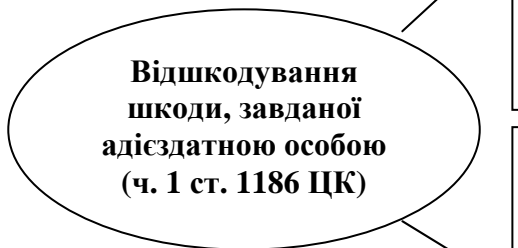

Схема 337

Обмеження цивільної дієздатності особи стосується здійснення правочинів щодо розпорядження майном, самостійного отримання заробітної плати, пенсії, стипендії, інших видів доходів і не впливає на її здатність відповідати за завдану іншим особам шкоду. Тому, обмежено дієздатні особи несуть відповідальність за завдану шкоду на рівні з іншими суб'єктами (учасниками) цивільно-правових відносин. Це закріплено ст. 1185 ЦК, в якій зазначено, що шкода, завдана фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, відшкодовується нею на загальних підставах

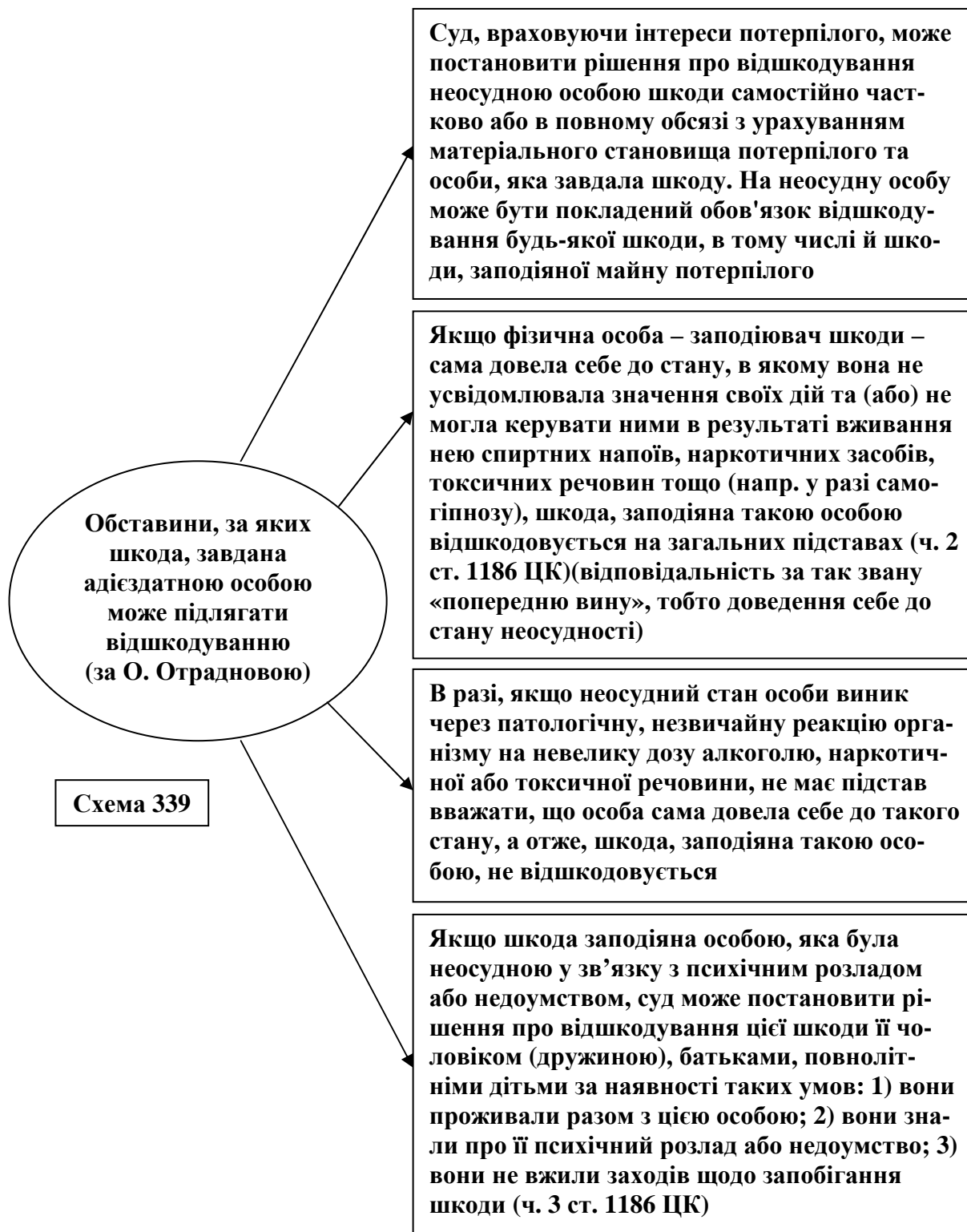
Є. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (адієздатною особою)

Схема 338

Шкода, завдана фізичною особою, яка в момент її завдання не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, не відшкодовується. Цей стан може бути наслідком раптової втрати свідомості, стану афекту, знаходження особи під гіпнозом, психічної чи іншої хвороби, сп'яніння тощо

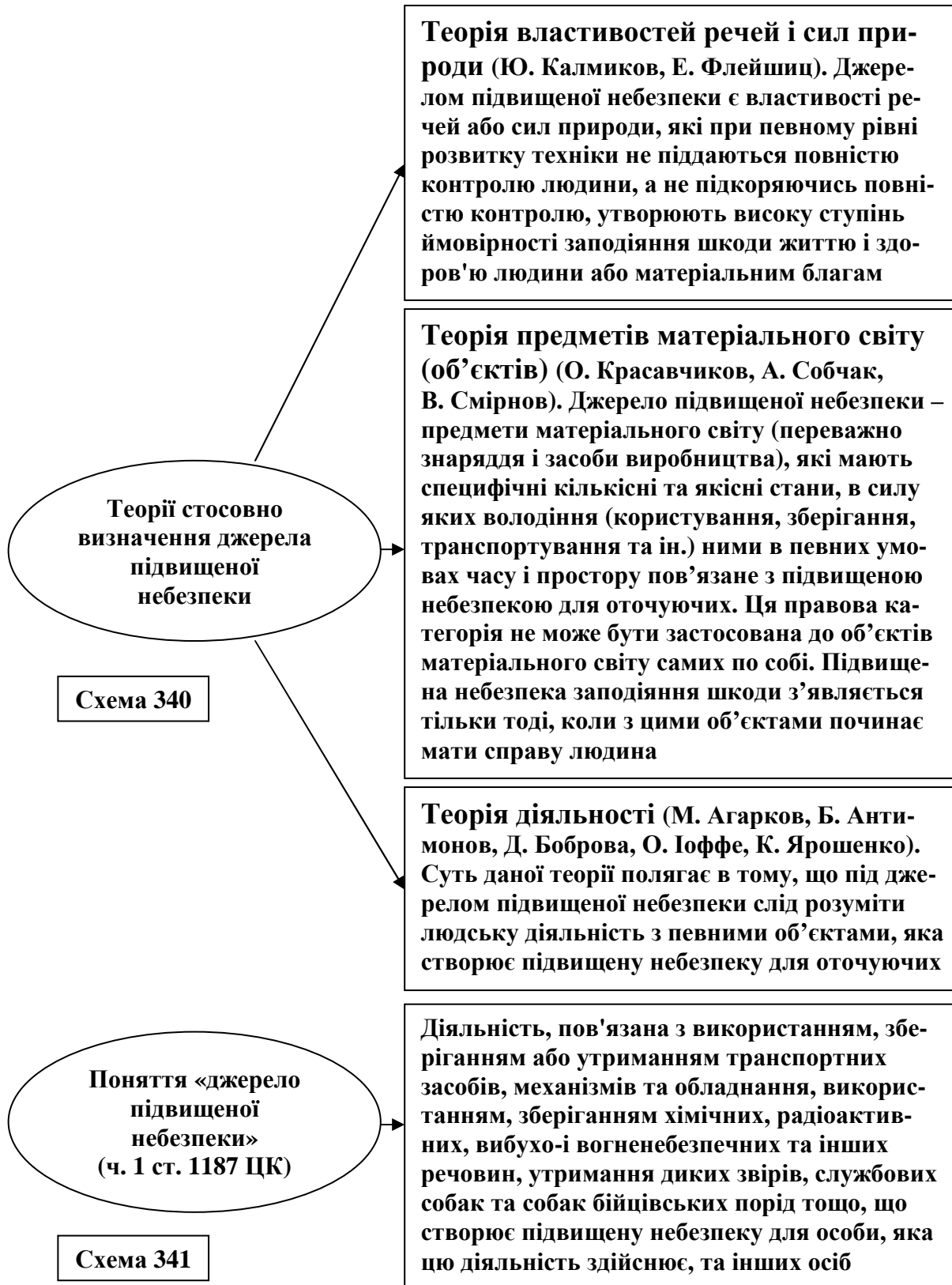
У кримінальному праві подібний стан, який виключає відповідальність, називають неосудністю (ст. 19 КК). Стан неосудності виключає винність заподіювача шкоди, тому шкода, заподіяна особою в такому стані, юридично кваліфікується як така, що виникла внаслідок випадку, а отже, за загальним правилом ст. 1186 ЦК не відшкодовується

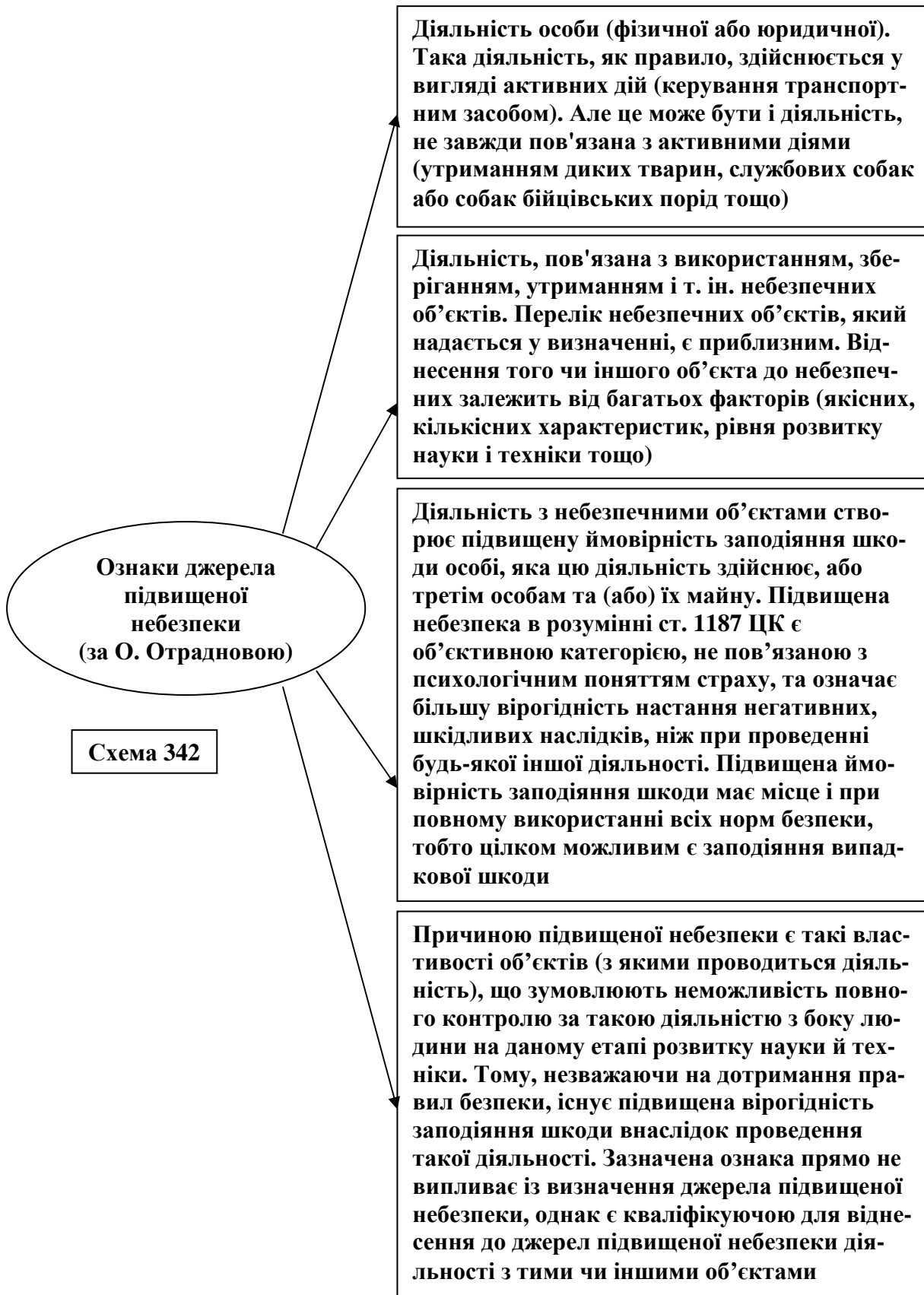

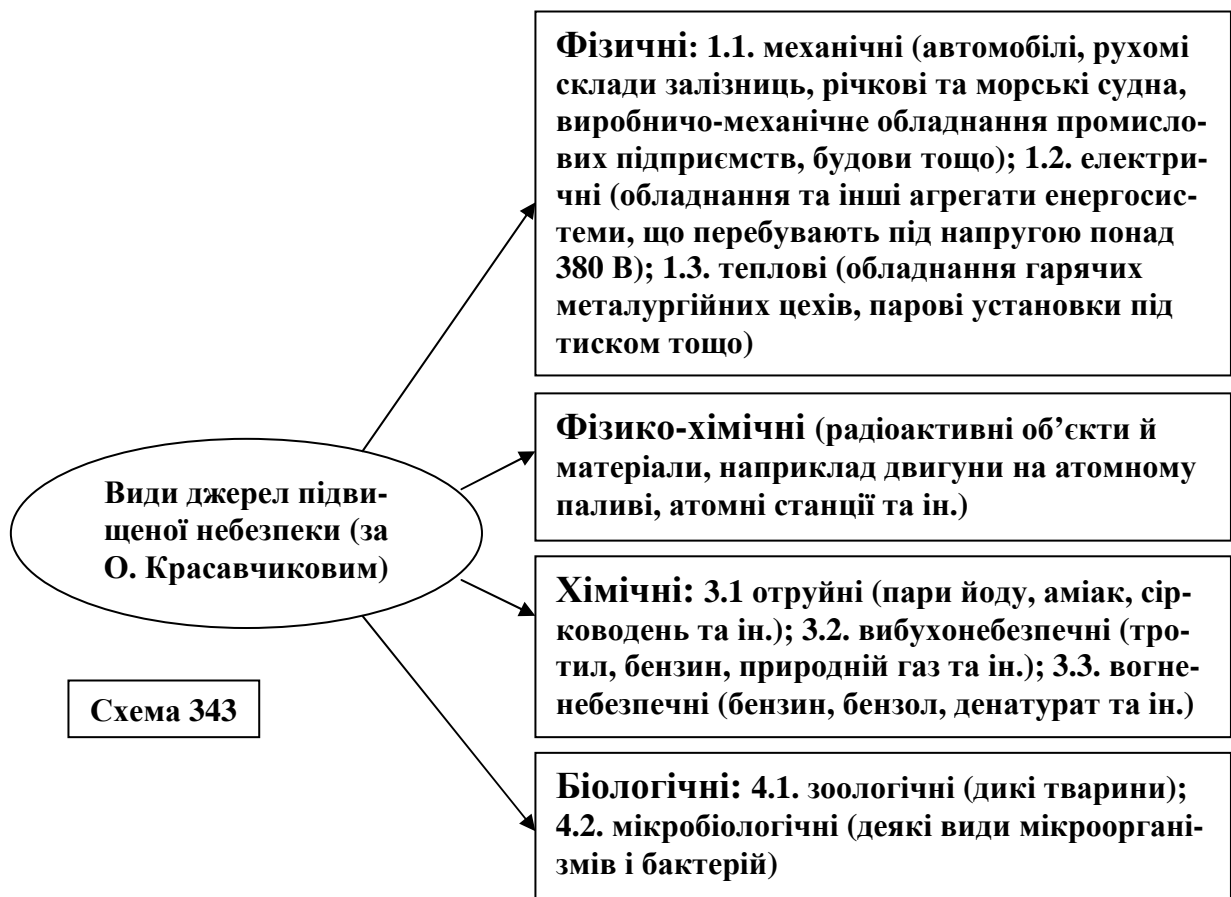

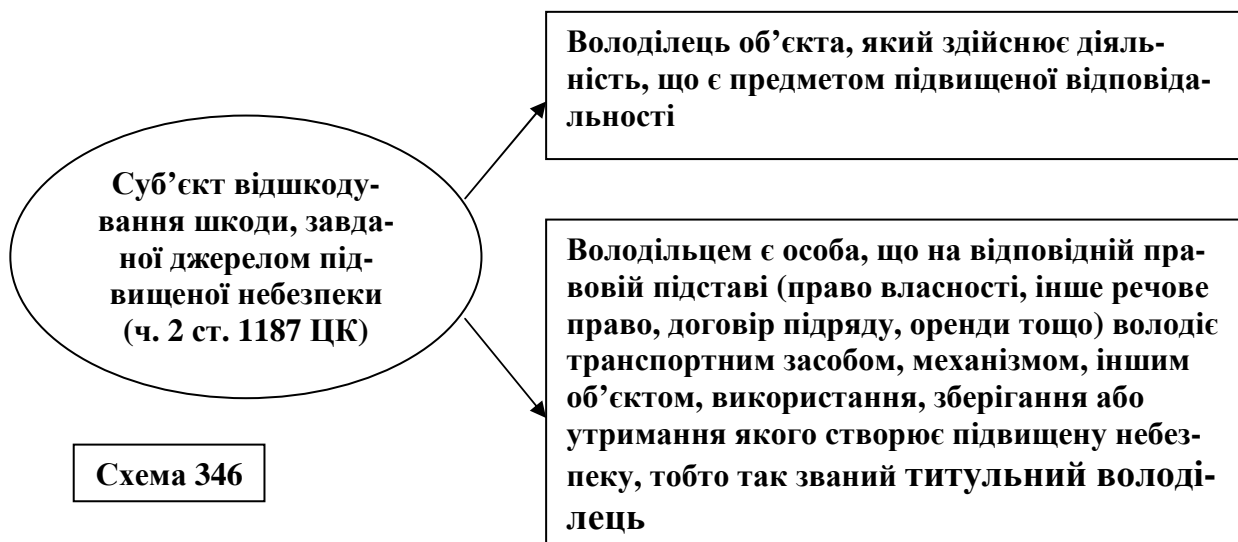
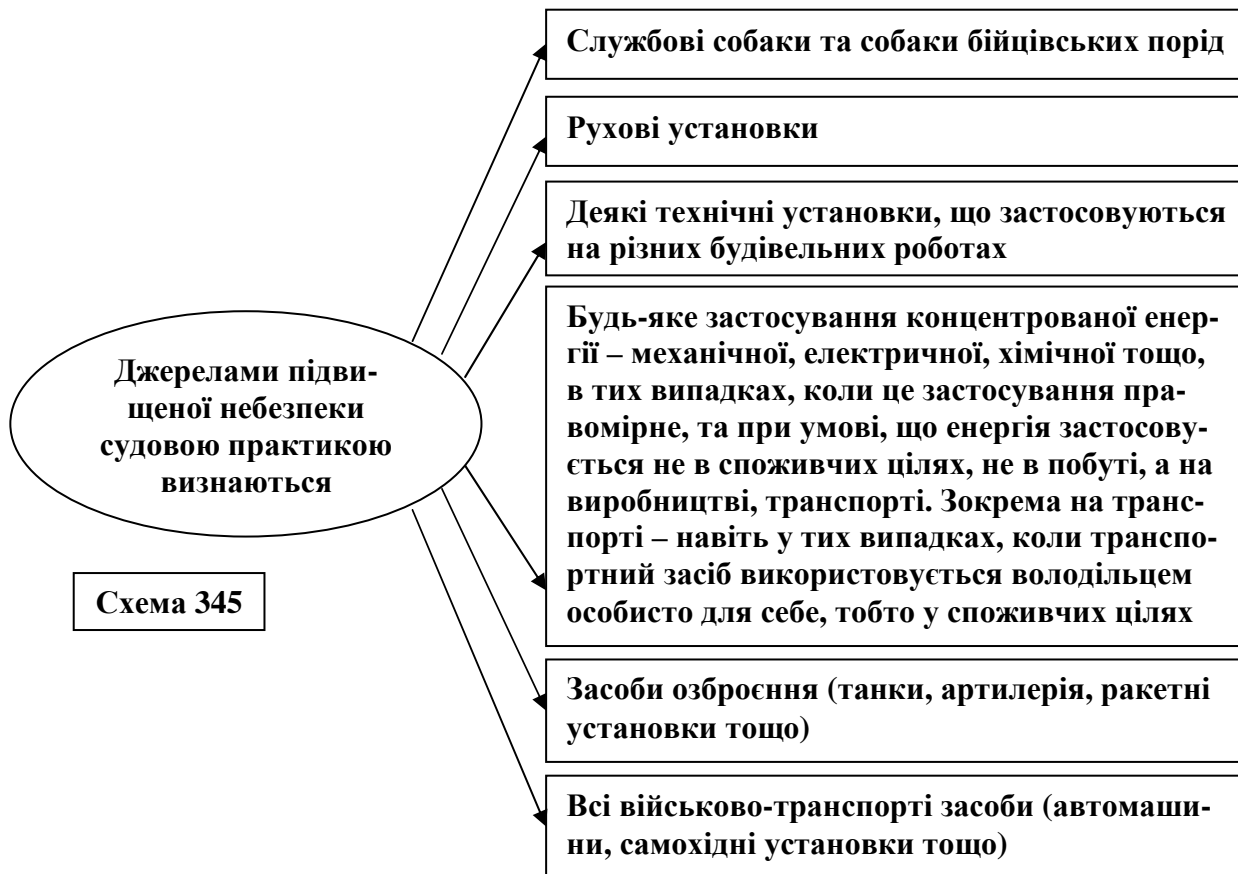
Розділ 6. СПЕЦІАЛЬНІ ДЕЛІКТИ, ЯКІ ВИДІЛЯЮТЬСЯ НА ПІДСТАВІ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПОСОБУ ЗАВДАННЯ ШКОДИ

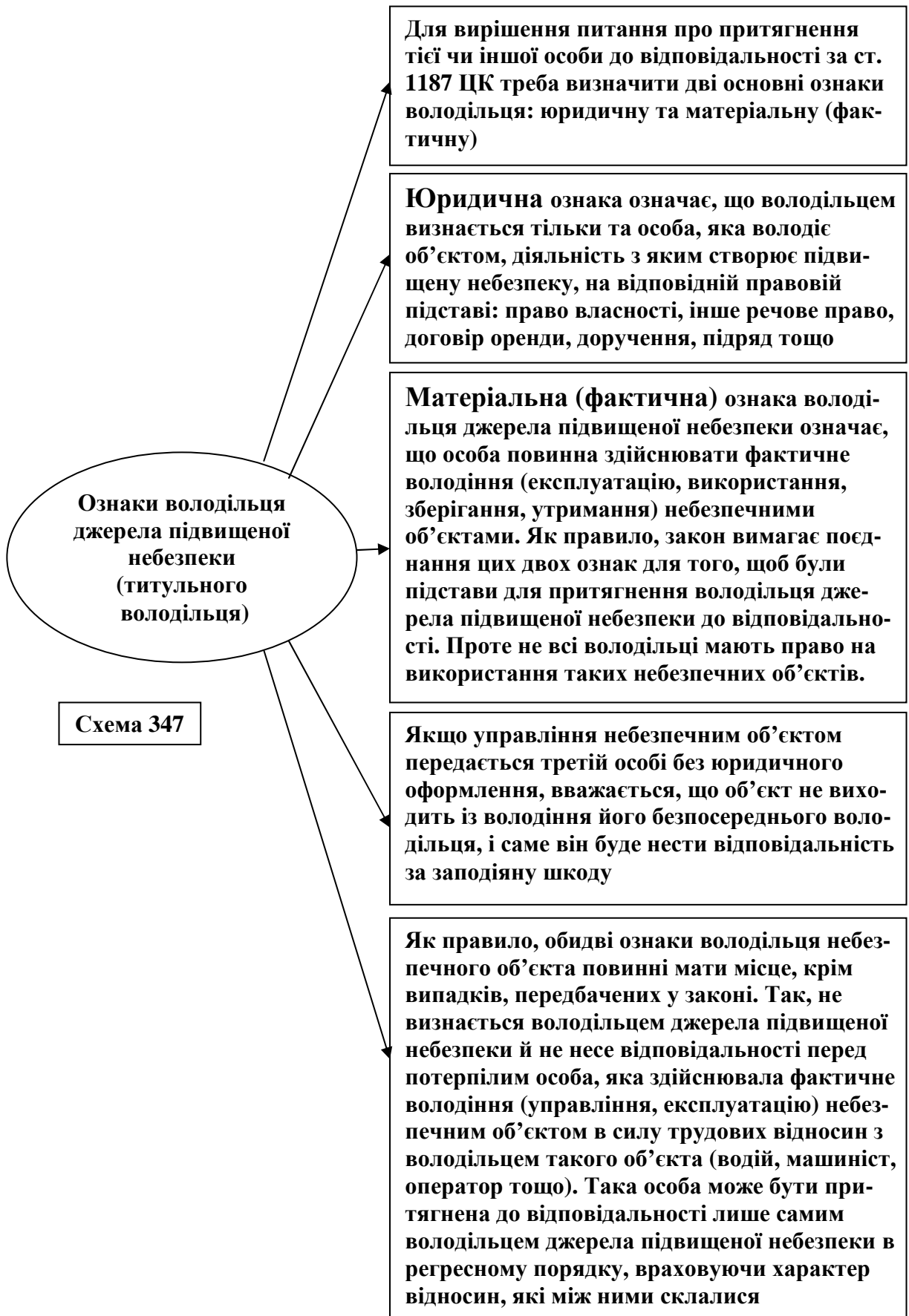
Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки

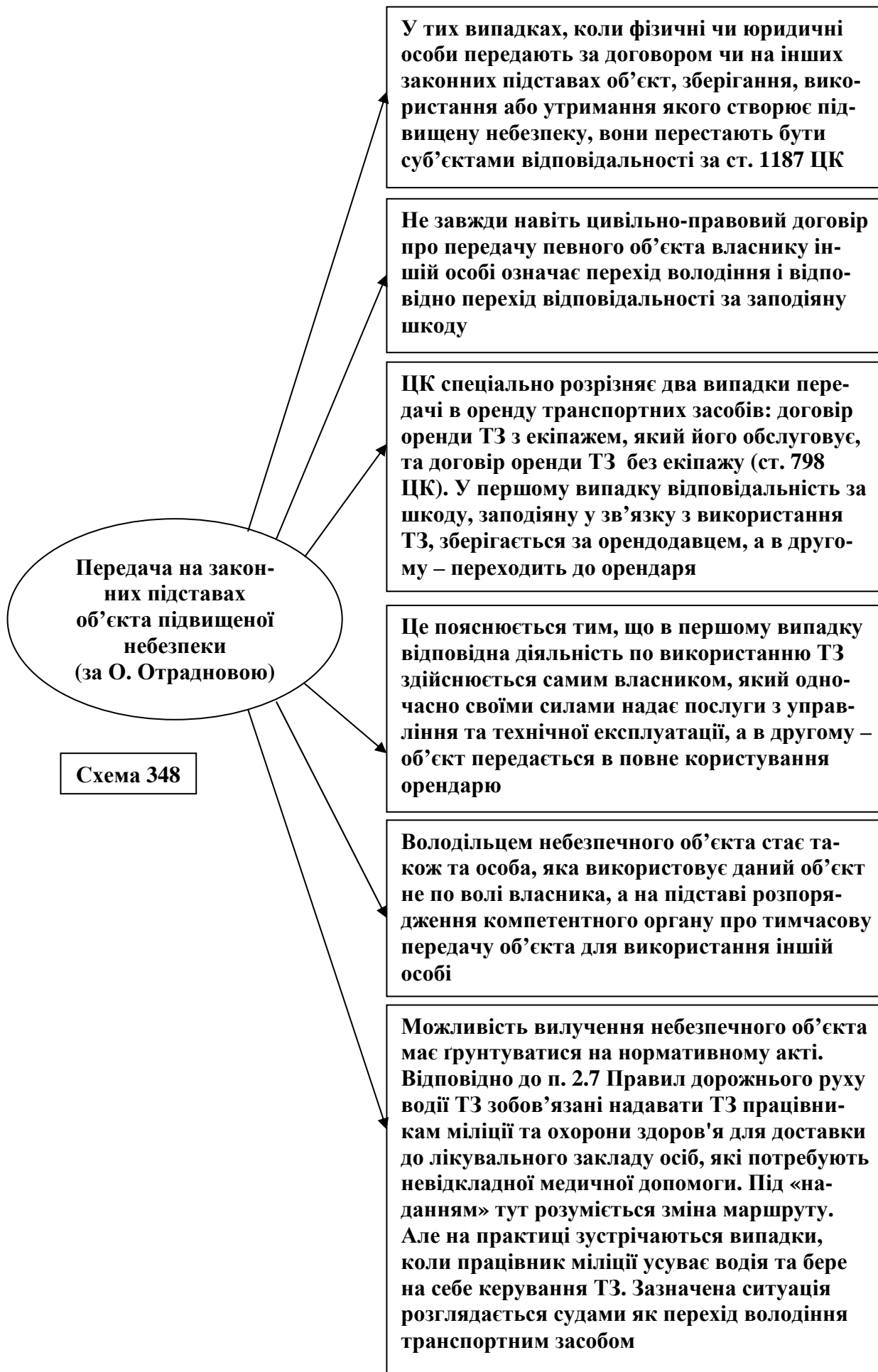

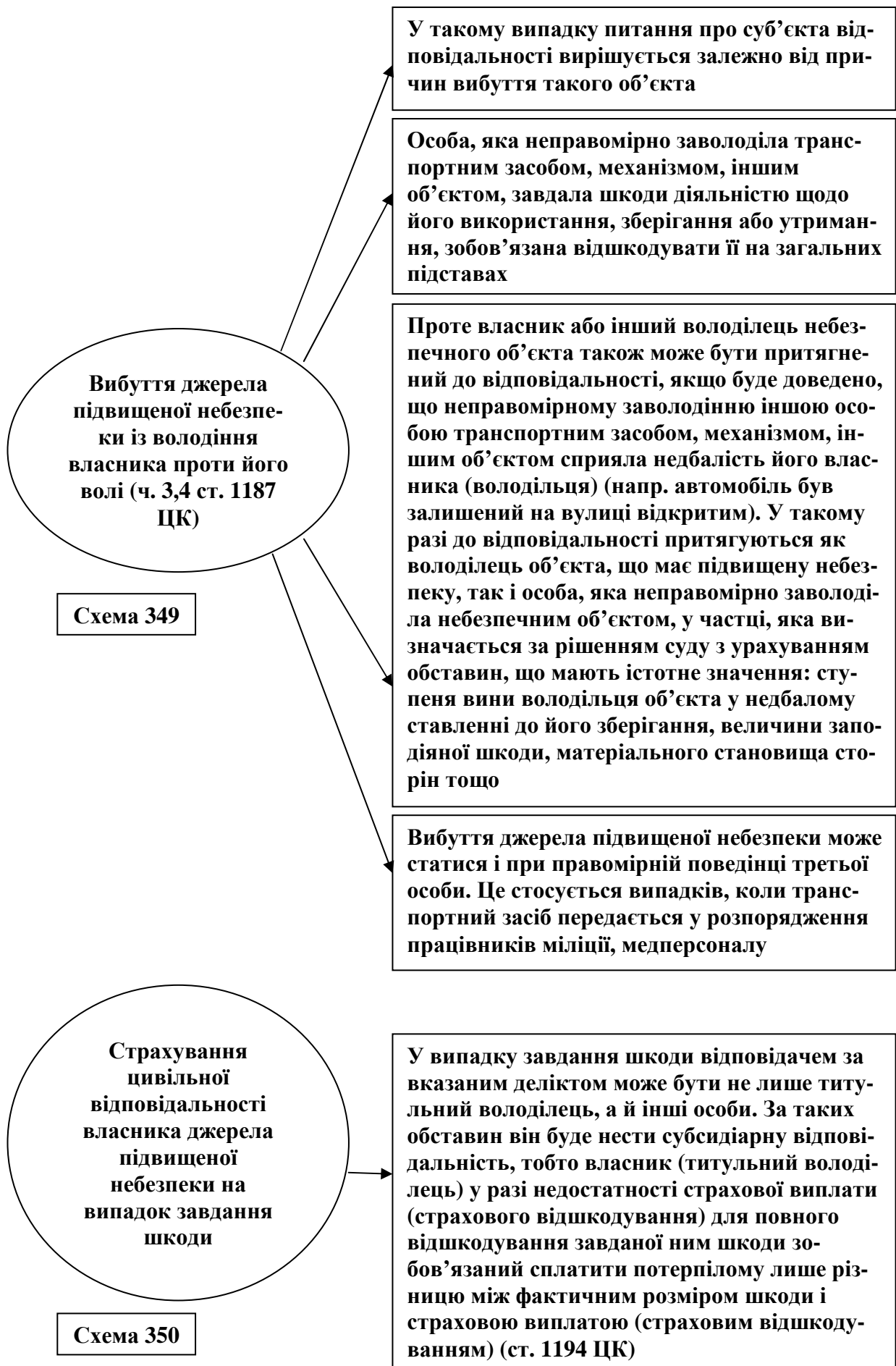

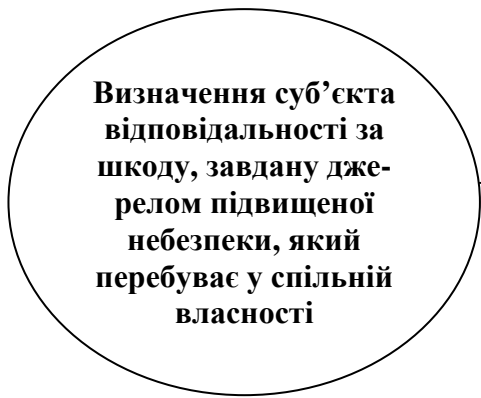

Схема 351

Нерідко виникає проблема щодо визначення суб'єкта відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, коли такий об'єкт перебуває у спільній власності, напр., подружжя. Судова практика не має єдиної точки зору з цього питання. Видається правильною думка, що суб'єктом даного зобов'язання має бути той із подружжя, хто фактично заподіяв шкоду. Інший повинен нести відповідальність лише у випадку загибелі заподіювача, але як спадкоємець – у частині отриманої спадщини

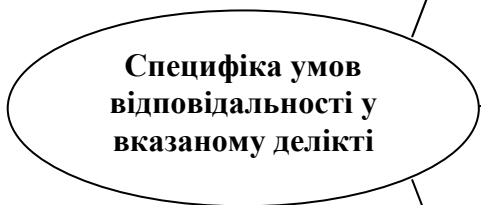

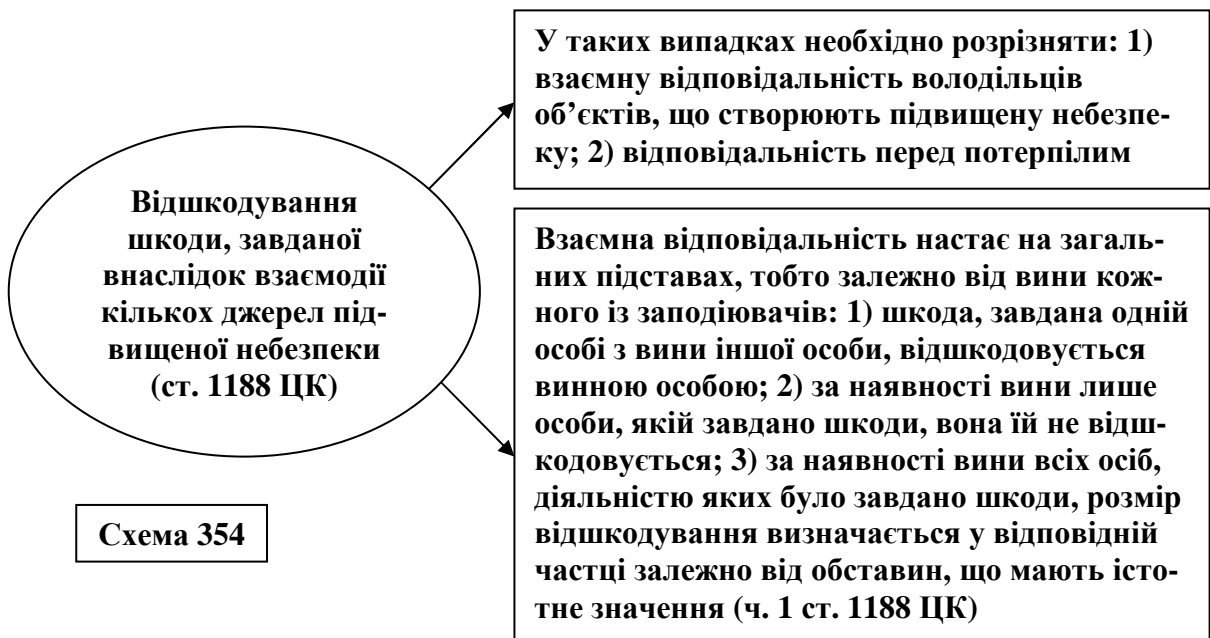
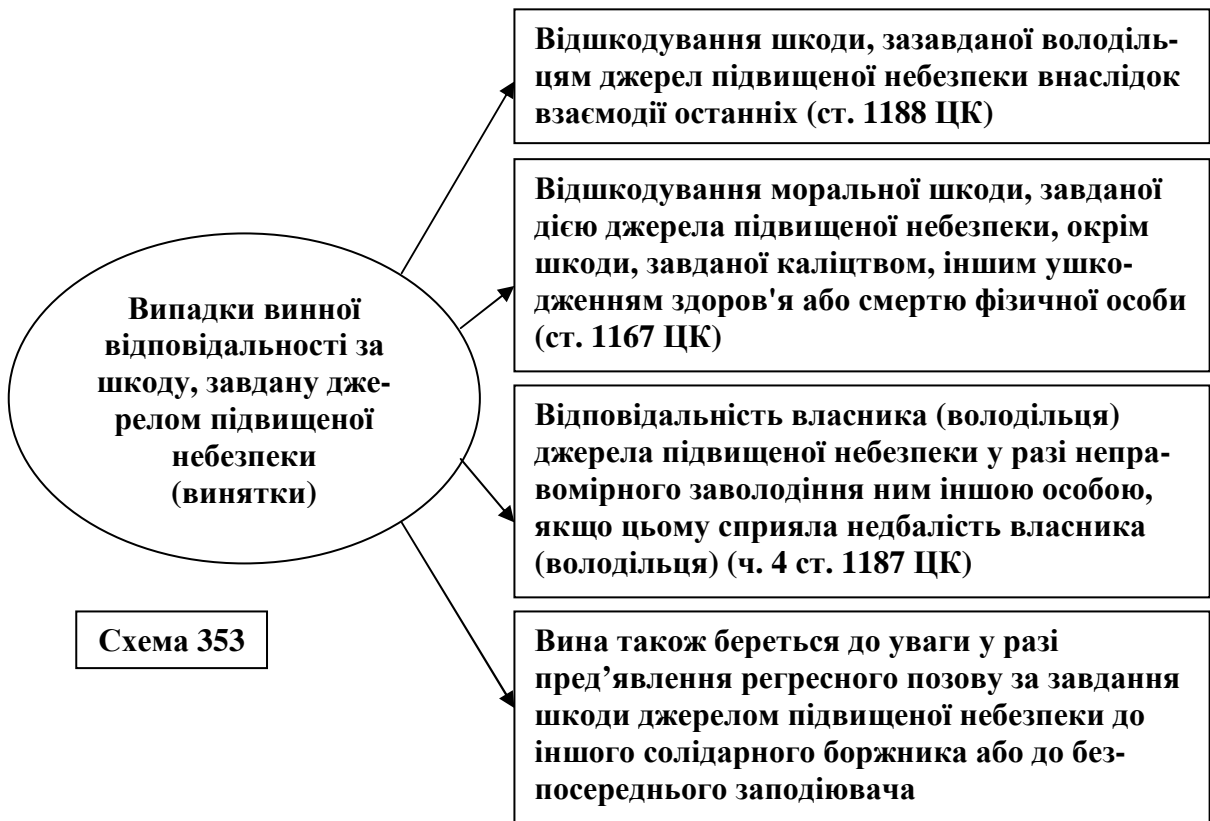
Схема 352

Протиправність діяння у цьому випадку презюмується. Однак це не означає, що діяльність щодо використання певних об'єктів є неправомірною. Неправомірним є заподіяння шкоди внаслідок експлуатації цих об'єктів.

Особливі правила ст. 1187 ЦК діють тоді, коли шкода заподіяна такими шкідливими властивостями об'єкта, через які діяльність з ним визнається джерелом підвищеної небезпеки (особливість причинного зв'язку). Так, шкода, заподіяна автомобілем, відшкодуватиметься за правилами ст. 1187 ЦК тільки тоді, коли автомобіль рухався, а не тоді, коли він стояв у гаражі або на стоянці

Основна особливість відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки, полягає в тому, що володілець небезпечного об'єкта буде зобов'язаний відшкодувати шкоду незалежно від своєї вини. Перед потерпілим несуть однаковий обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду як винні, так і невинні володільці об'єктів, діяльність з якими являє собою джерело підвищеної небезпеки. Таку відповідальність у науці цивільного права часто називають підвищеною

Завдання шкоди іншим особам внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки (за О. Отрадноюю)

Схема 355

Нерідко мають місце ситуації, коли шкода завдається кількома об'єктами, діяльність з якими пов'язана з підвищеною небезпекою, напр. в результаті зіткнення кількох автомобілів постраждалим є пасажир або пішохід. У такій ситуації обов'язок відшкодувати потерпілому шкоду покладається на всіх володільців небезпечних об'єктів солідарно, незалежно від їх вини (ч. 2 ст. 1188 ЦК). У подальшому особа, яка відшкодувала шкоду потерпілому, може звернутися до інших заподіювачів шкоди з регресними вимогами

Підстави, за наявності яких розмір відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, може бути зменшений

Схема 356

Груба необережність потерпілого, яка сприяла виникненню або збільшенню шкоди (перебування у нетверезому стані, нехтування правилами безпеки руху тощо). Ні законодавець, ні судова практика не визначають чітких ознак грубої необережності, що давали б можливість відрізнити її від простої необачності

Виняток із цього правила складають випадки, передбачені законом. Наприклад, вина потерпілого не враховується у разі відшкодування додаткових витрат, викликаних необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків тощо (ч. 1 ст. 1195 ЦК), а також у разі відшкодування шкоди, завданої смертю годувальника, або у разі відшкодування витрат на поховання (ч. 3 ст. 1193 ЦК). Не враховується вина також малолітньої фізичної особи (ч. 3 ст. 31 ЦК) та фізичної особи визнаної недієздатною (ч. 4 ст. 41 ЦК)

Майнове становище відповідальної за шкоду фізичної особи. Відбувається це у виняткових випадках, коли стягнення шкоди у повному обсязі неможливе або поставить відповідача в дуже тяжке становище. При цьому необхідно враховувати: 1) зменшення розміру відшкодування шкоди можливе залежно від матеріального становища тільки фізичної особи; 2) рішення про зменшення розміру відшкодування завданої шкоди приймає тільки суд; 3) не може бути зменшений розмір відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, у разі злочину (ч. 4 ст. 1193 ЦК)

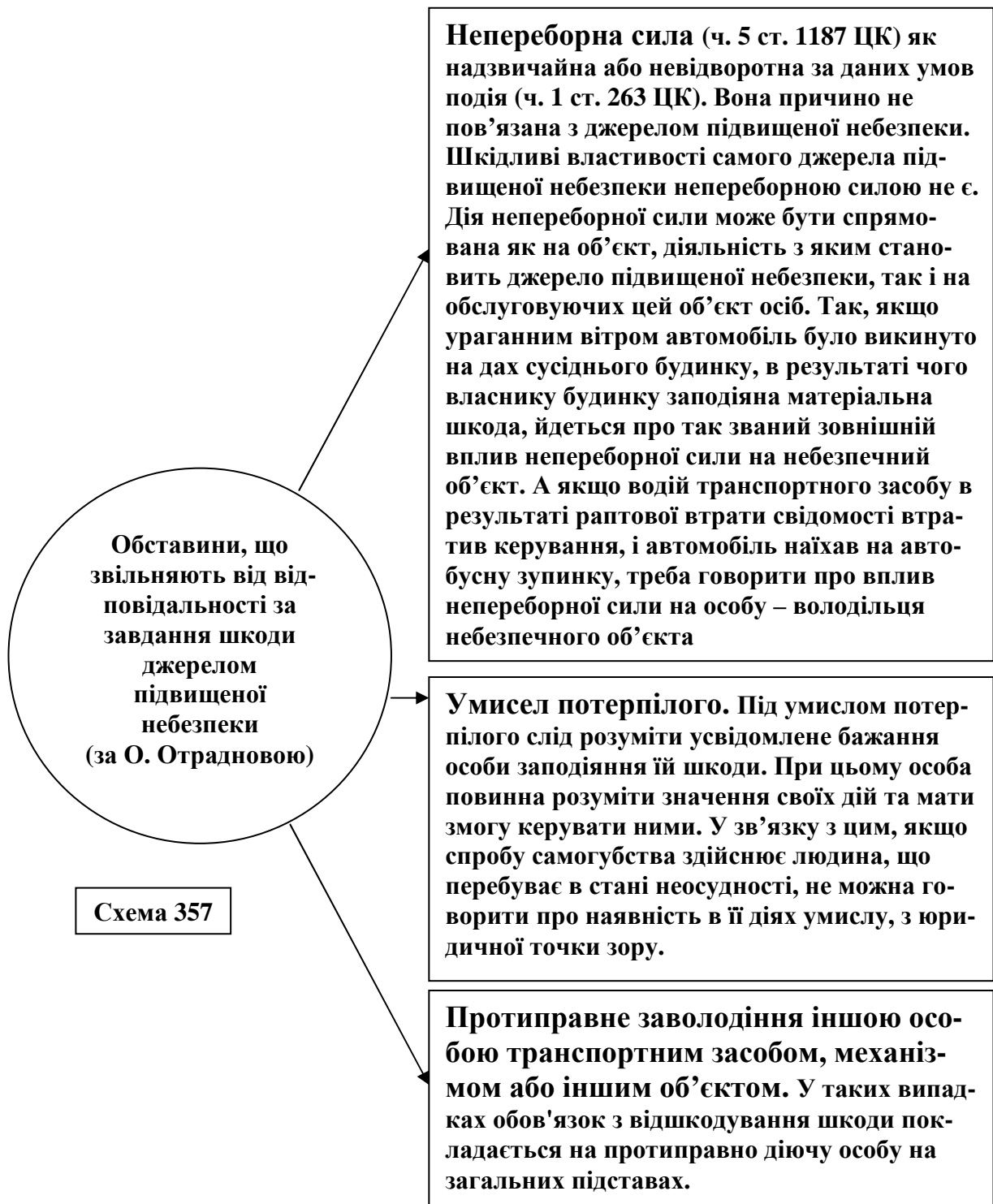
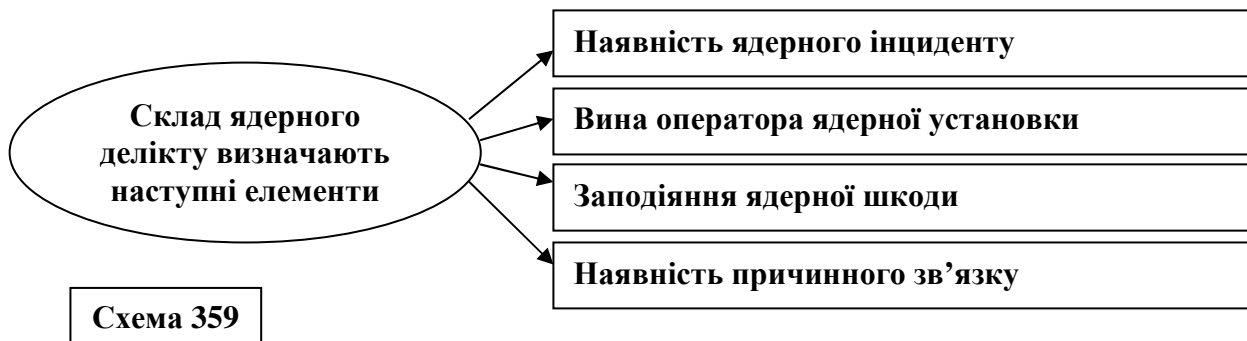
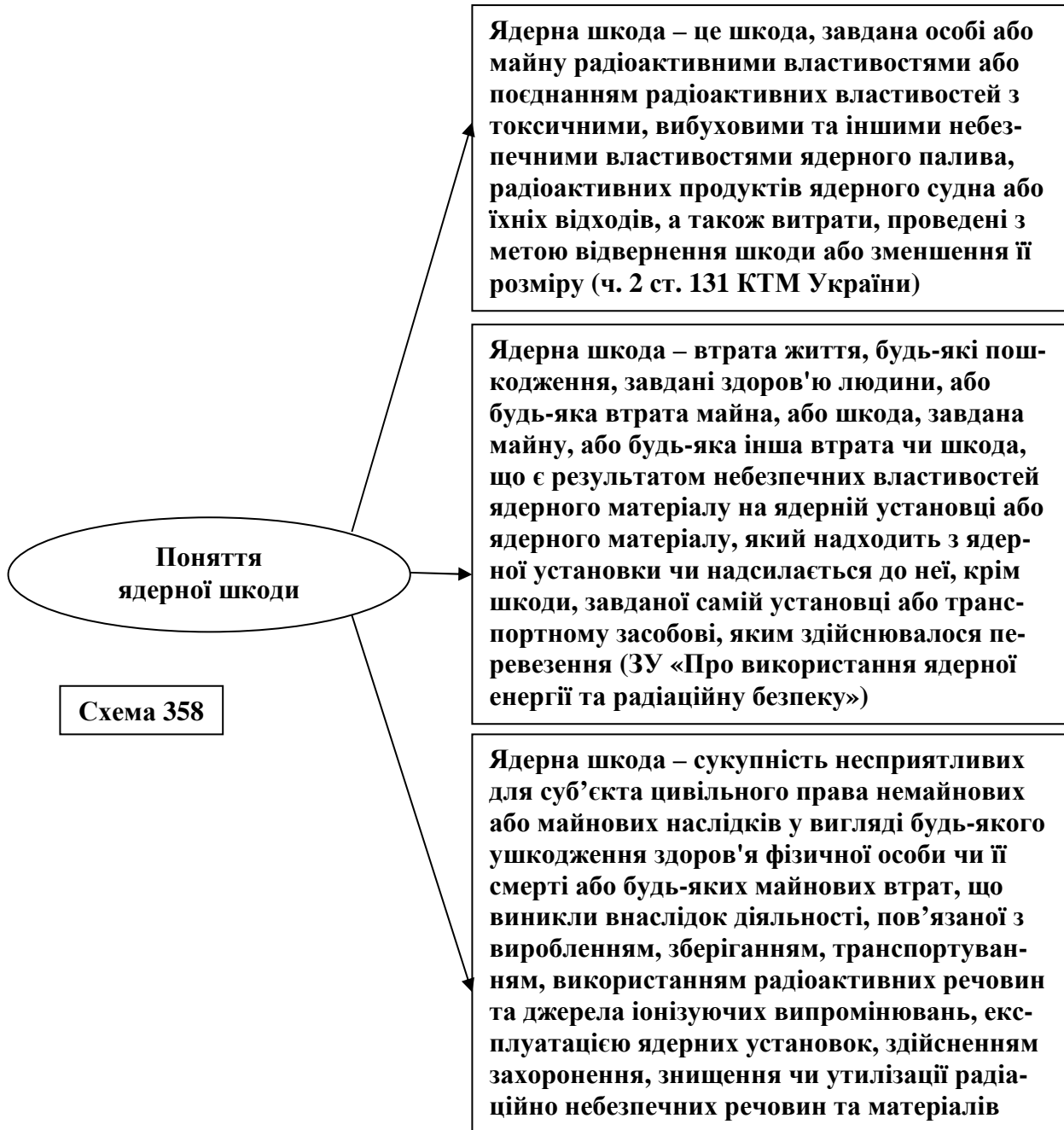
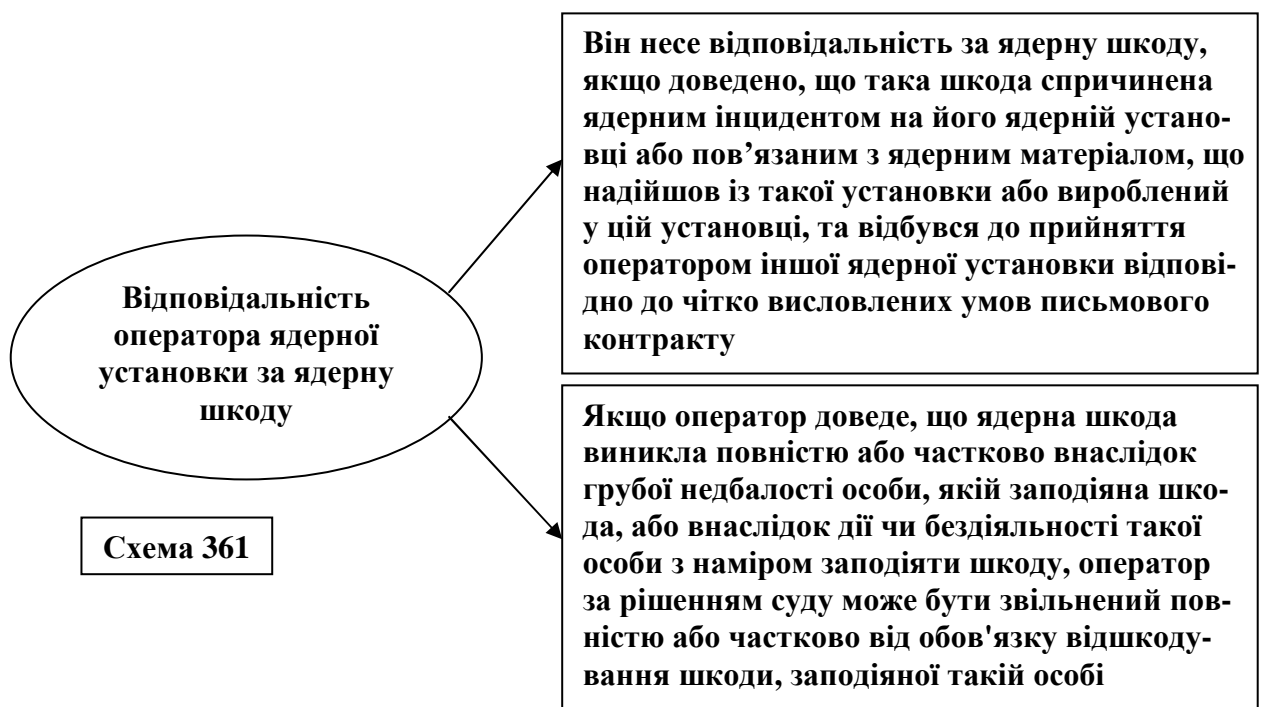
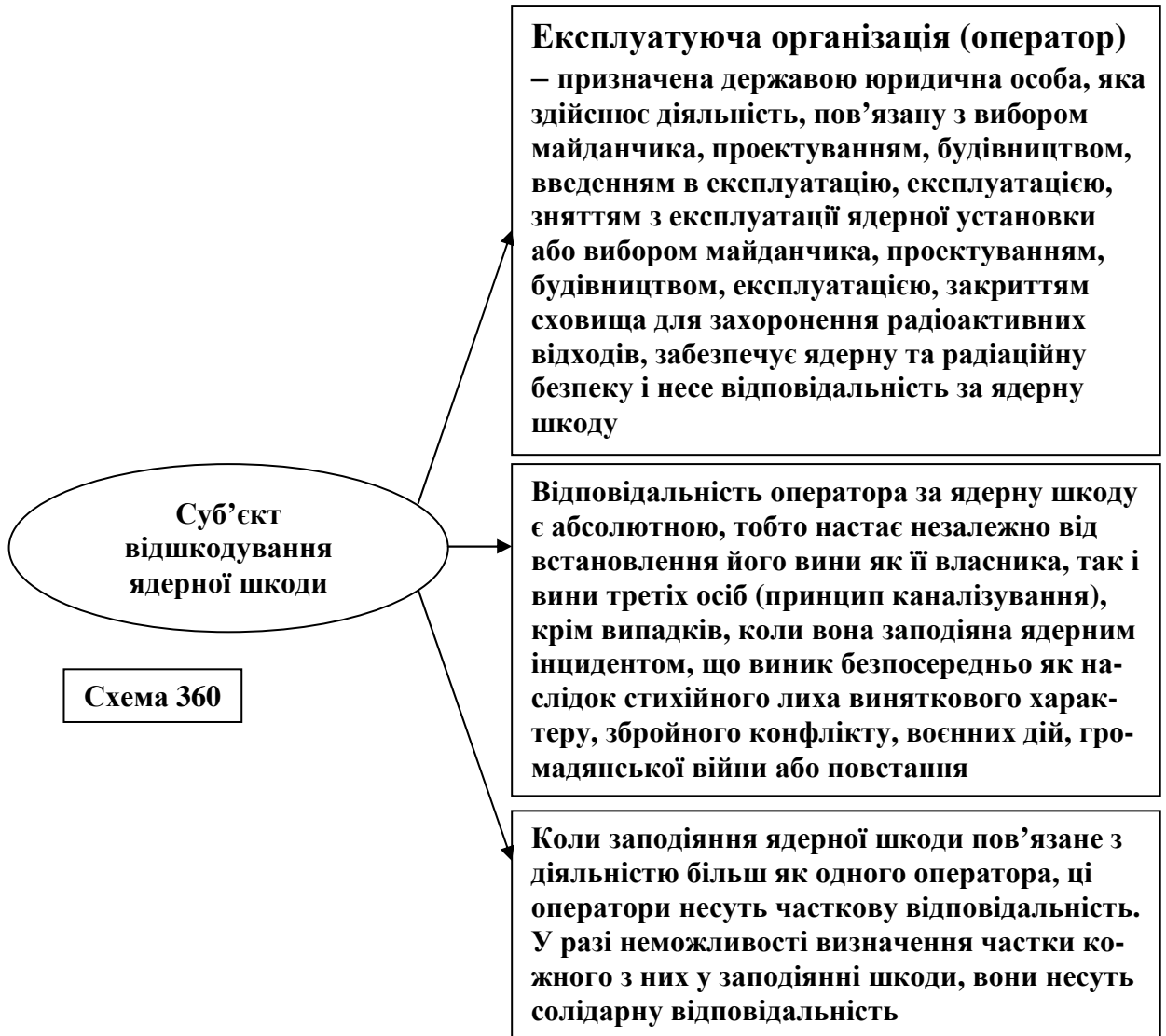
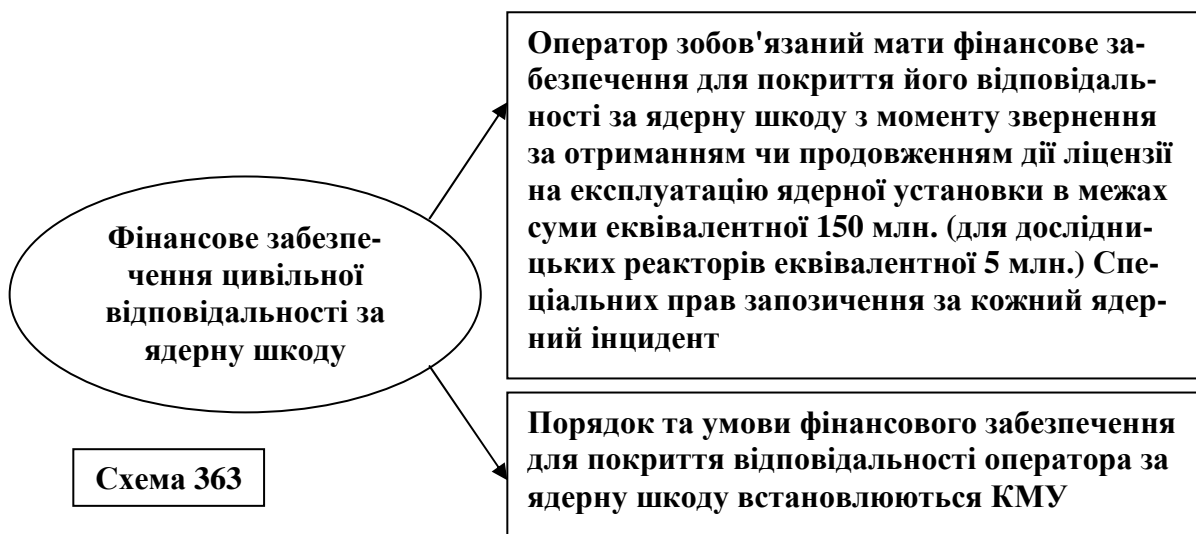
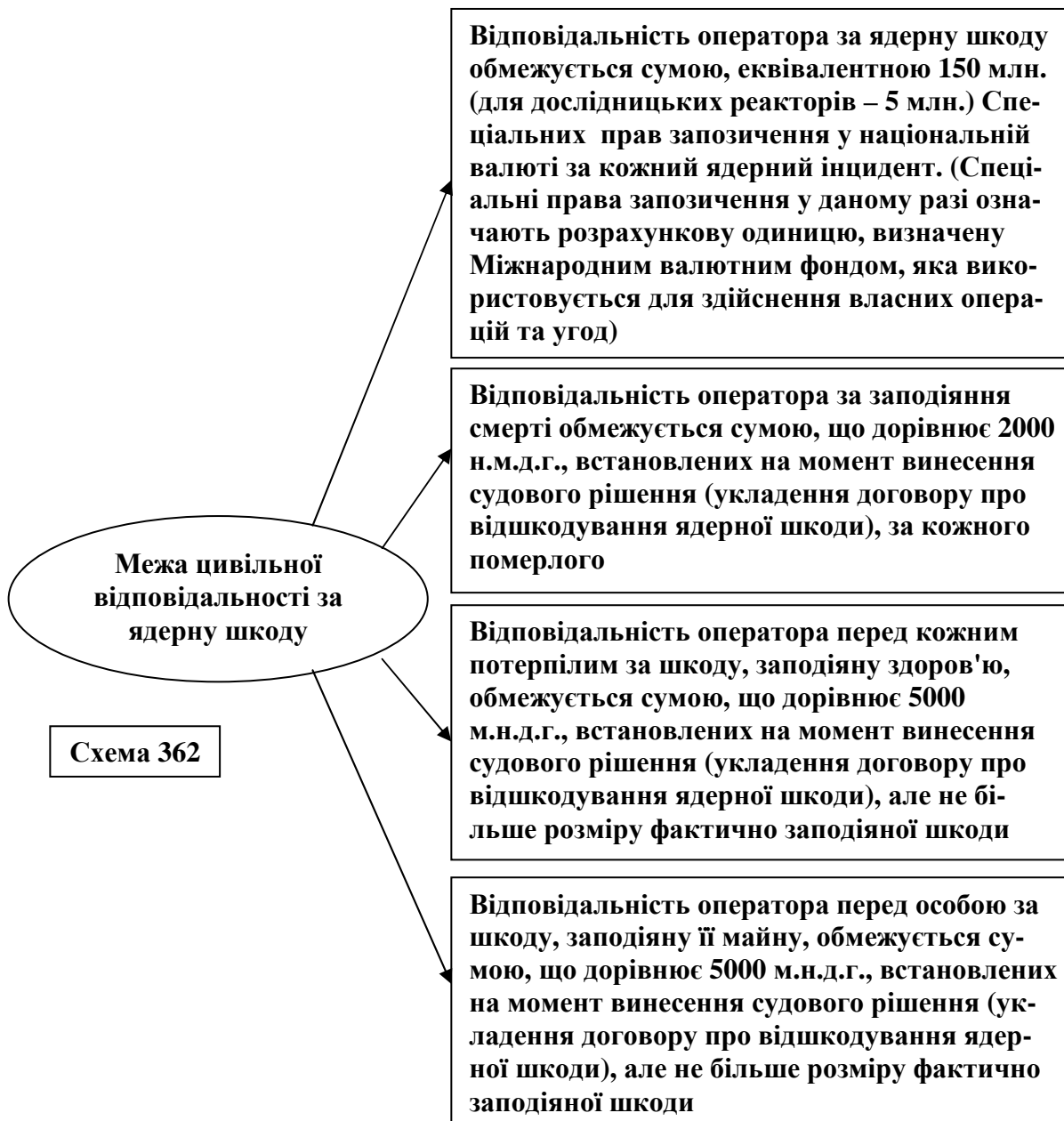

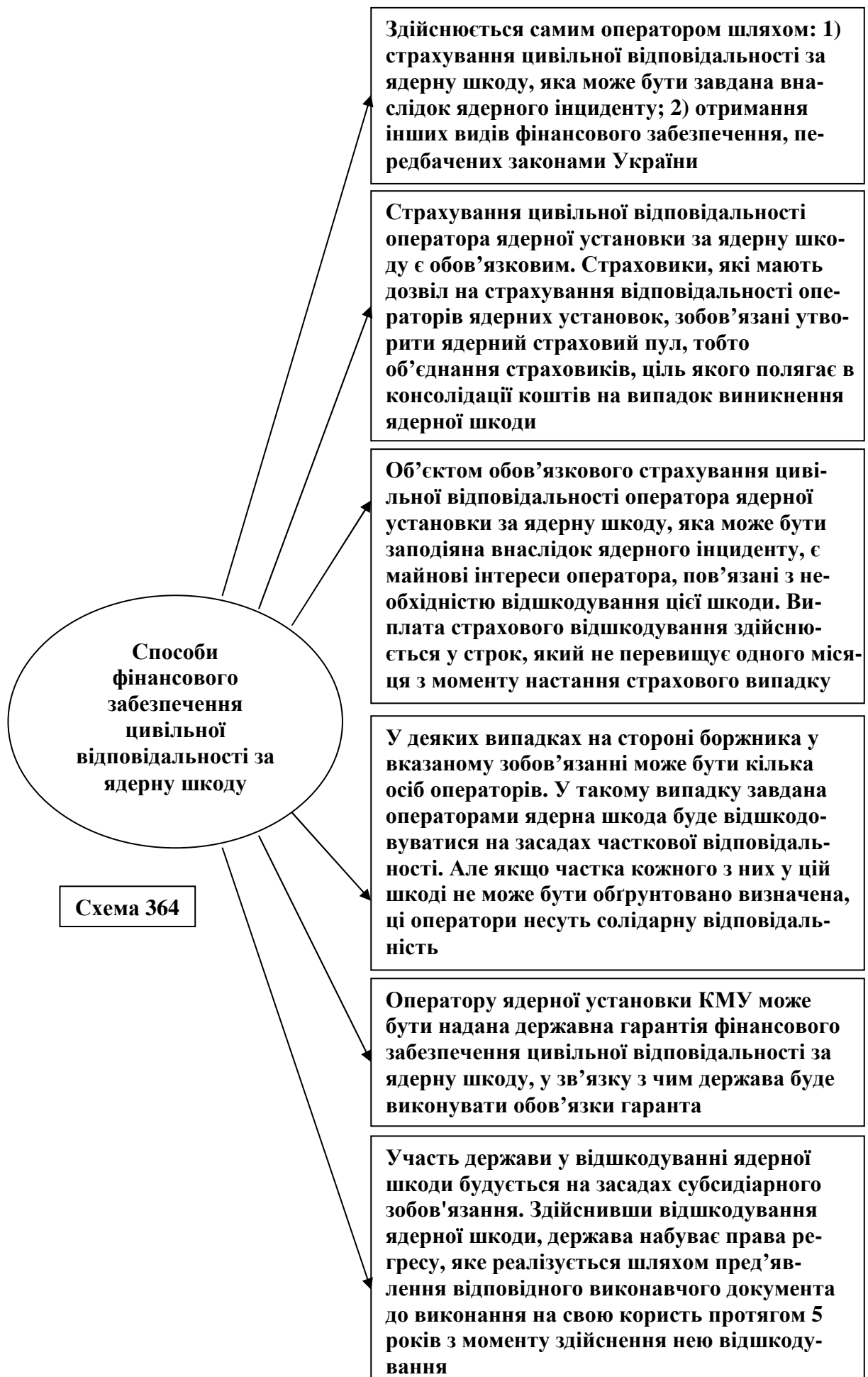
Схема 357

Відшкодування ядерної шкоди

Визначення особи (оператора), на яку покладається обов'язок з відшкодування шкоди на підставі договору

Схема 365

Якщо ядерна шкода була завдана під час транзиту ядерного матеріалу через територію України, відповідальність за ядерну шкоду несе оператор, що є вантажовідправником чи є його одержувачем. Момент переходу відповідальності визначається угодою між вантажовідправником і вантажоодержувачем. У разі відсутності чіткого визначення настання цього моменту вантажовідправник несе відповідальність до моменту передачі вантажу уповноваженій особі на кордоні держави, до якої відправлено вантаж, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, учасницею яких є Україна

Активна множинність осіб у зобов'язанні відшкодування ядерної шкоди

Схема 366

Зазначену множинність складають переважно фізичні особи, правовому захисту яких законодавство надає пріоритет. Оператор зобов'язаний відшкодувати завдану ядерну шкоду кожному потерпілому, здоров'ю якого ця шкода була завдана. У разі смерті потерпілого право на відшкодування ядерної шкоди переходить до його спадкоємців

Коло осіб на стороні кредитора у даному зобов'язанні визначається відповідно до п. 1 ст. 1 Віденської конвенції, де «особа» означає будь-яку фізичну особу, товариство, будь-який приватний чи державний орган незалежно від того, є він юридичною особою, чи ні, будь-яку міжнародну організацію, що є юридичною особою згідно із законодавством держави, що відповідає за установку, та будь-яку державу чи будь-яке з державних утворень, що входять до неї

Причинний зв'язок у даному делікті

Схема 367

Тут йдеться про ядерну шкоду, завдану ядерним інцидентом. З точки зору причинного зв'язку, останній має значення безпосередньої причини настання ядерної шкоди. **Ядерним інцидентом** при цьому визнається будь-яка подія чи серія подій одного і того ж самого походження, які спричинили ядерну шкоду

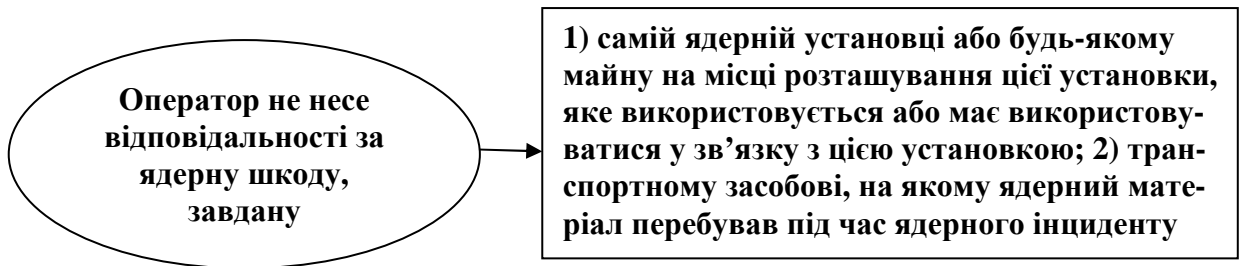

Схема 368

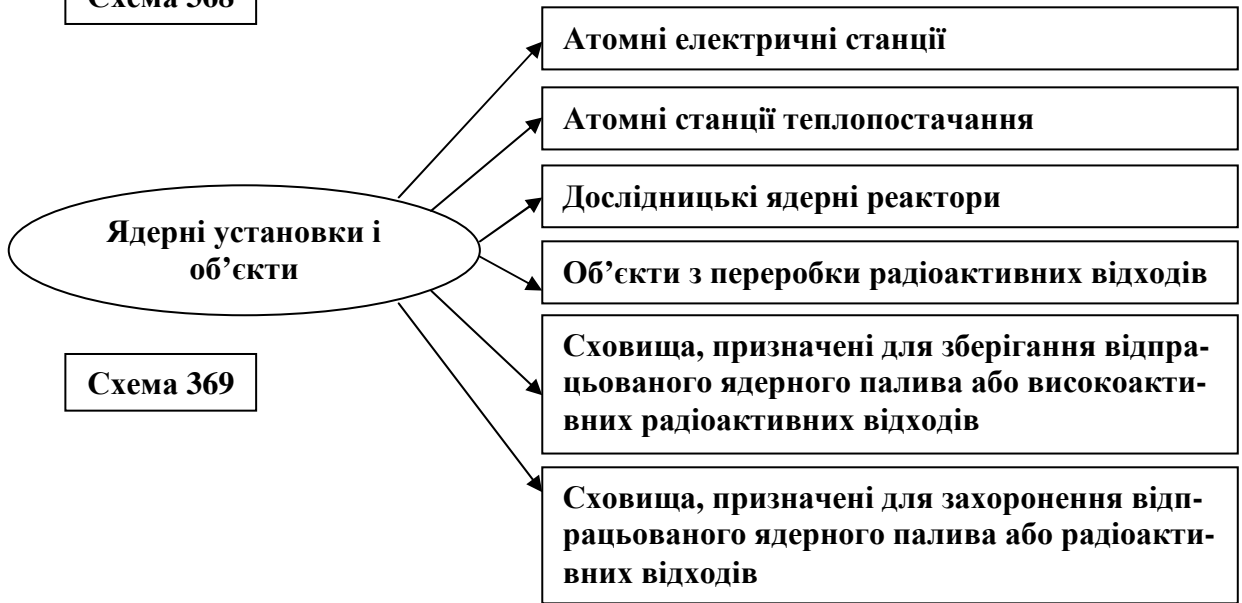

Схема 369

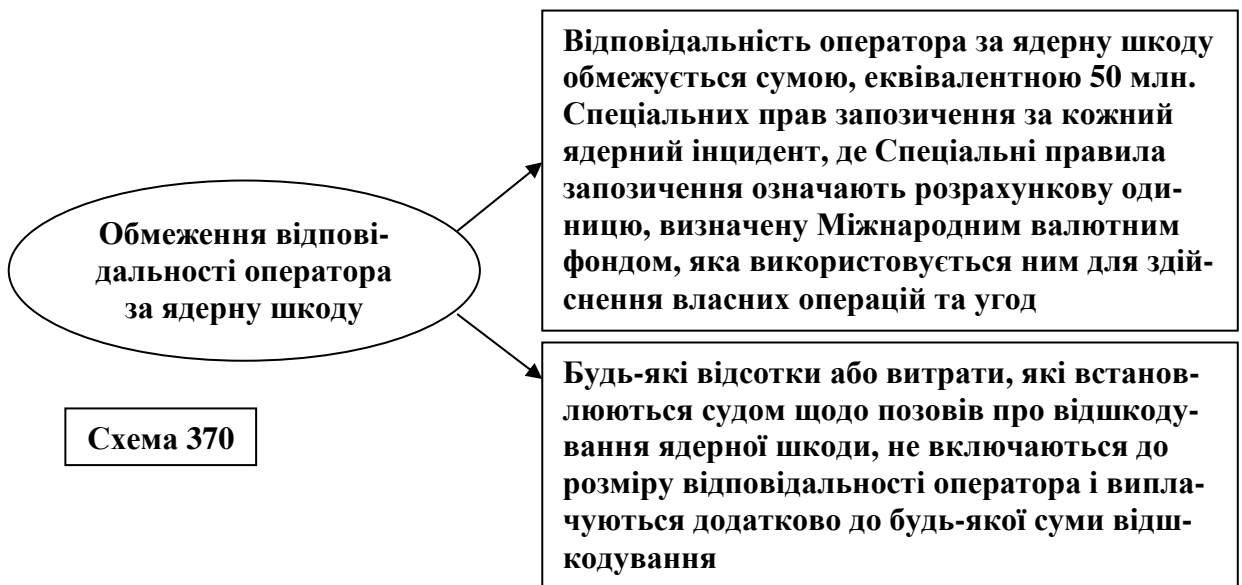
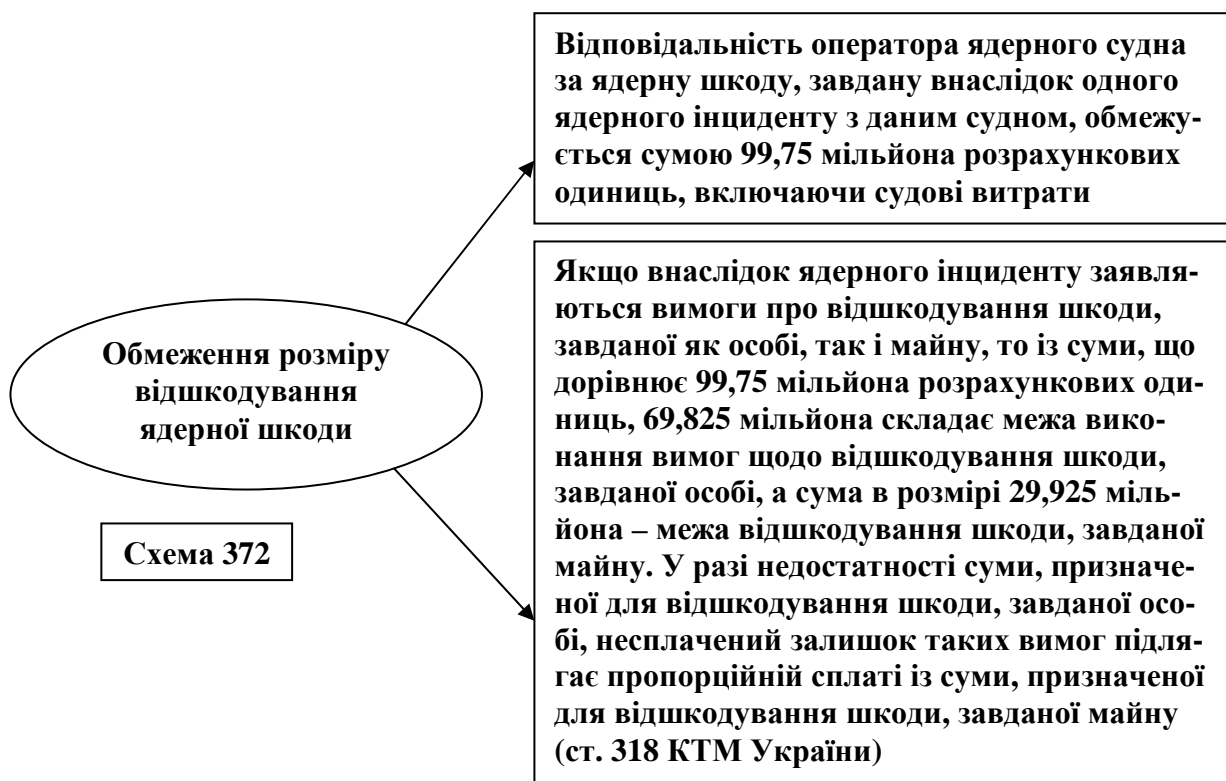
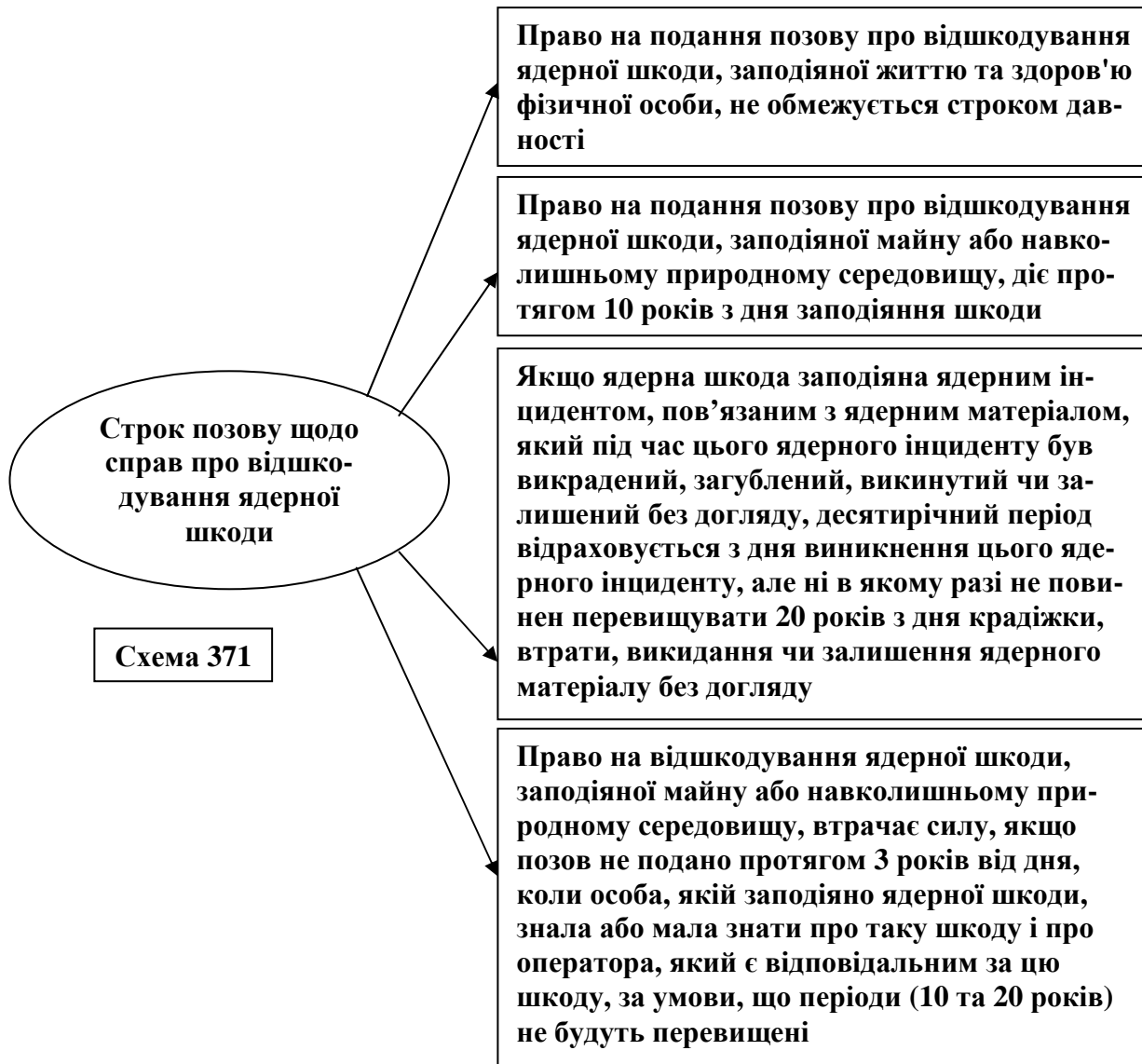
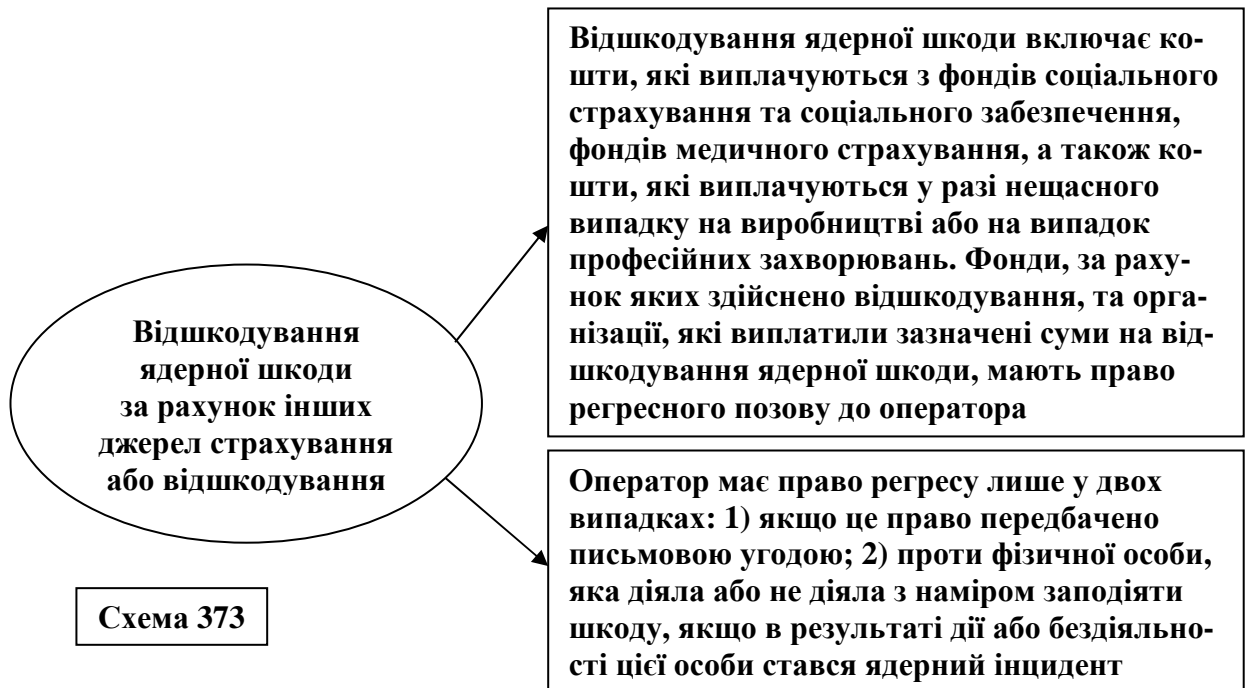
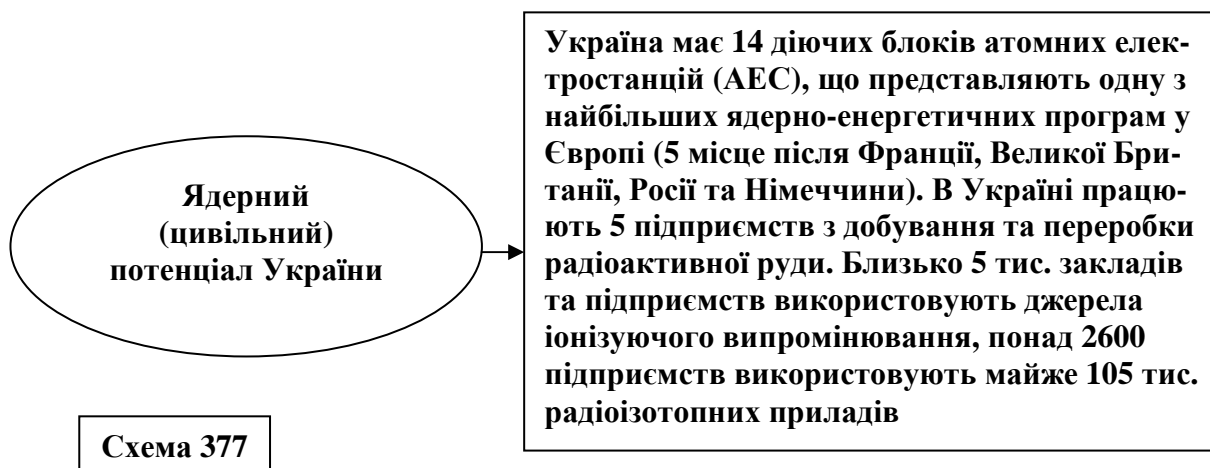
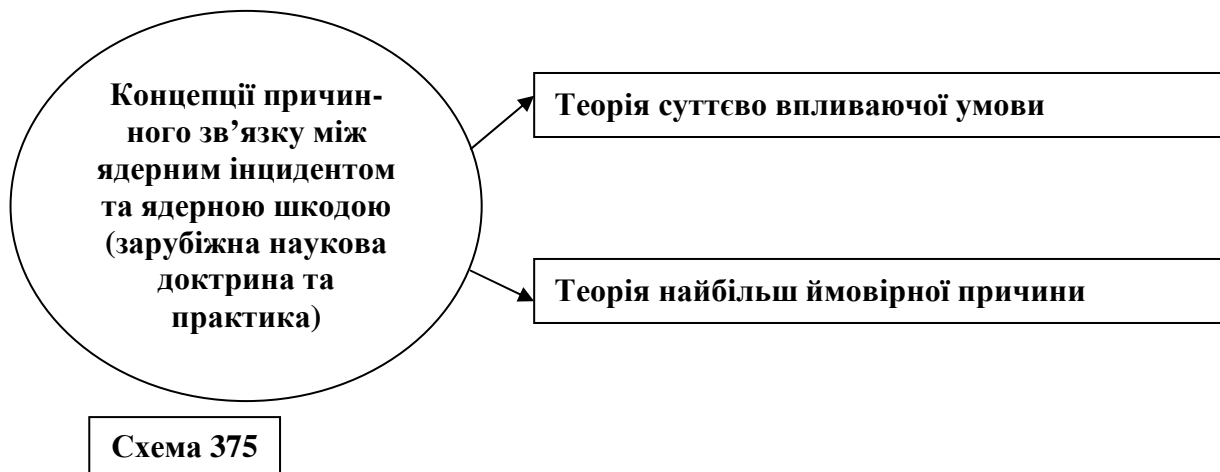

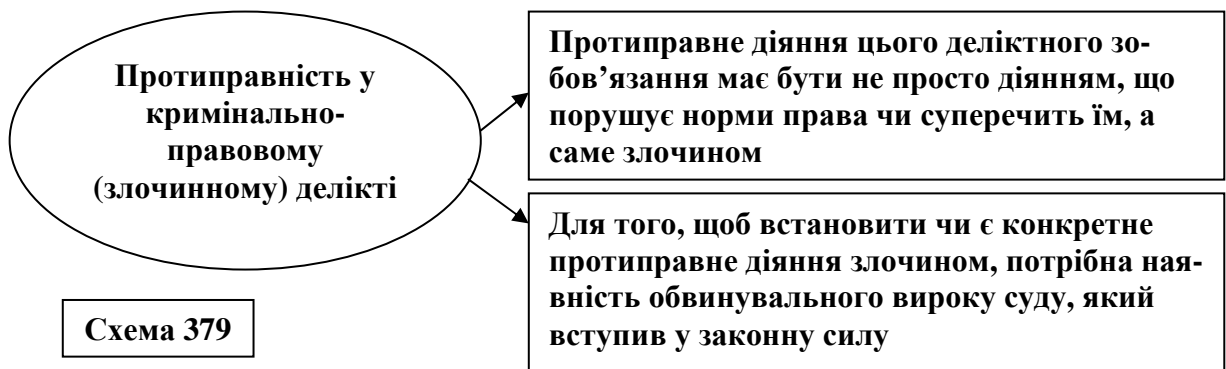
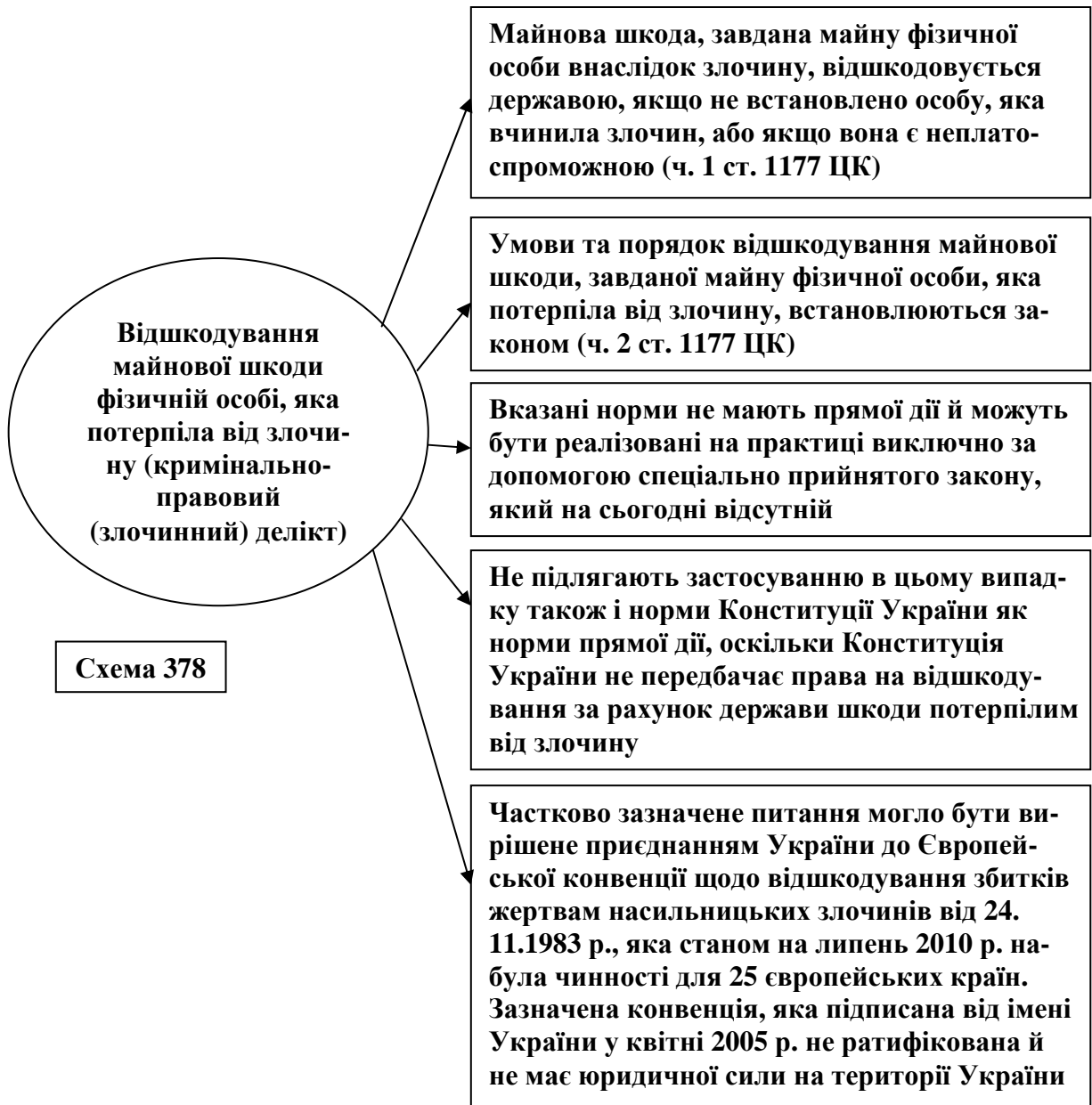
Схема 370

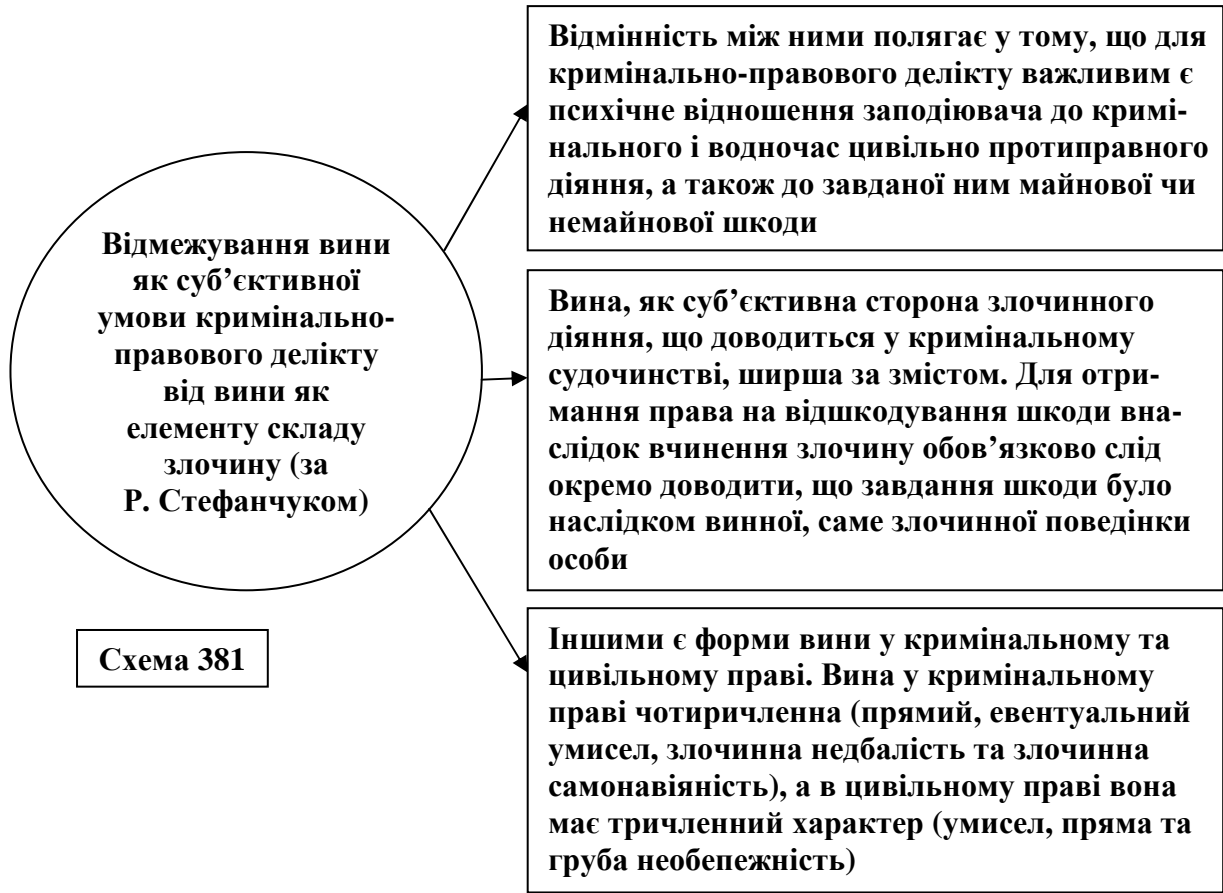
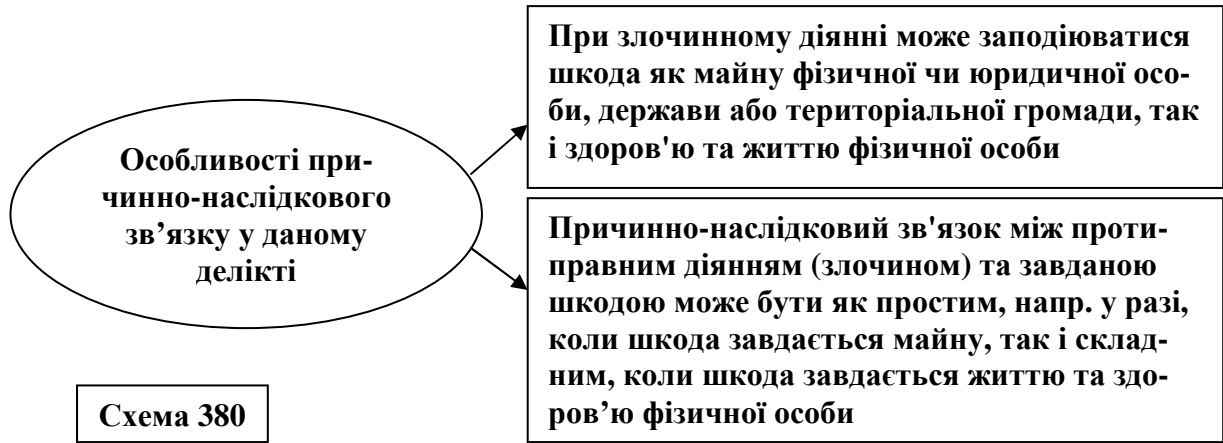

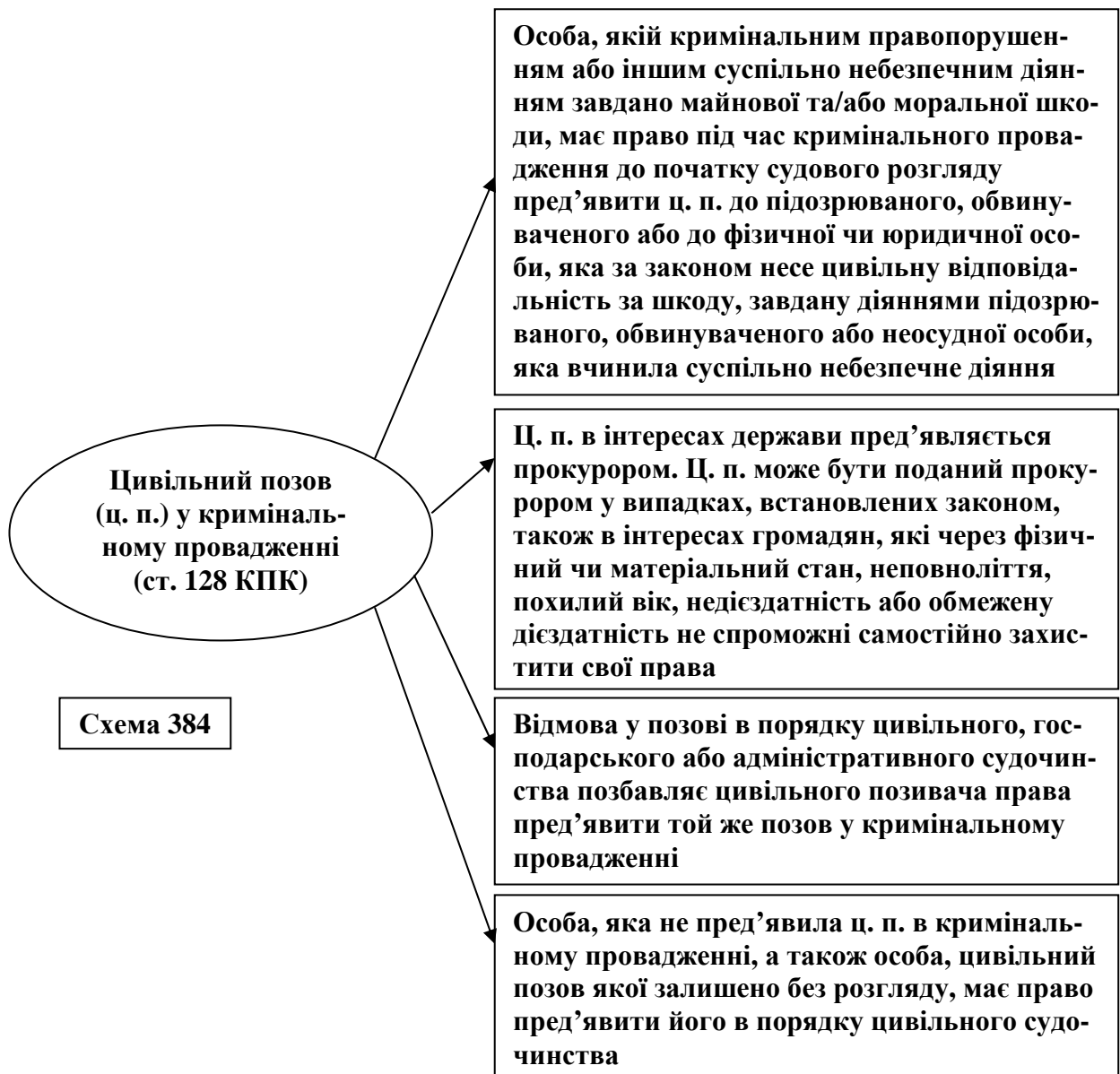
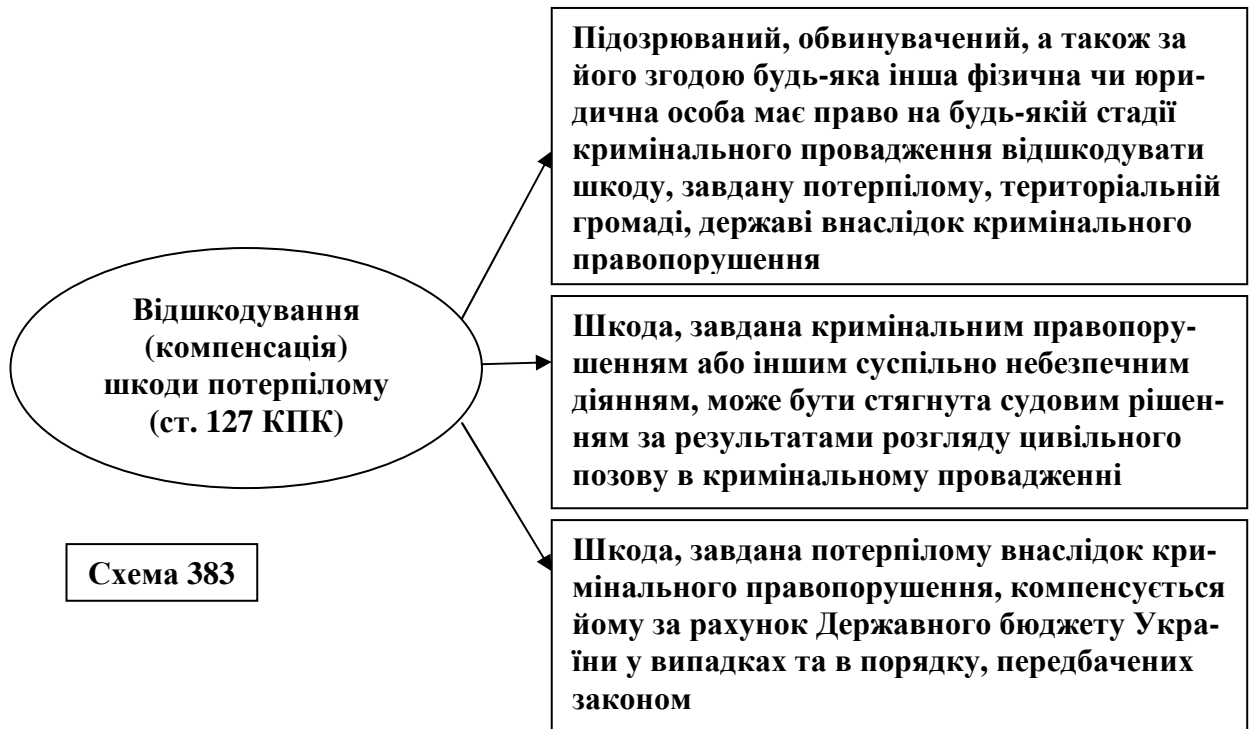

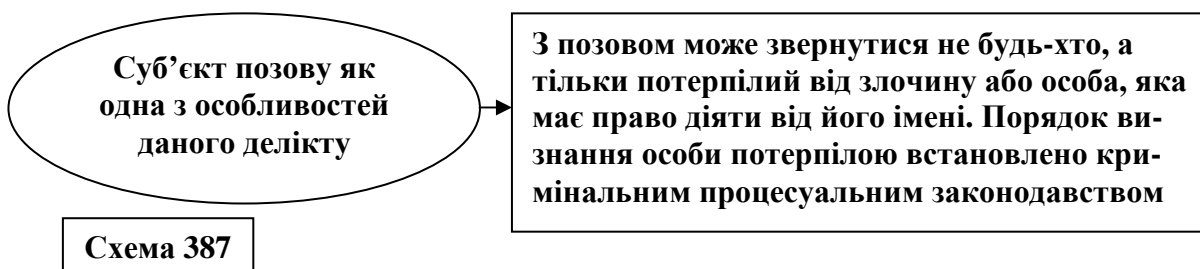
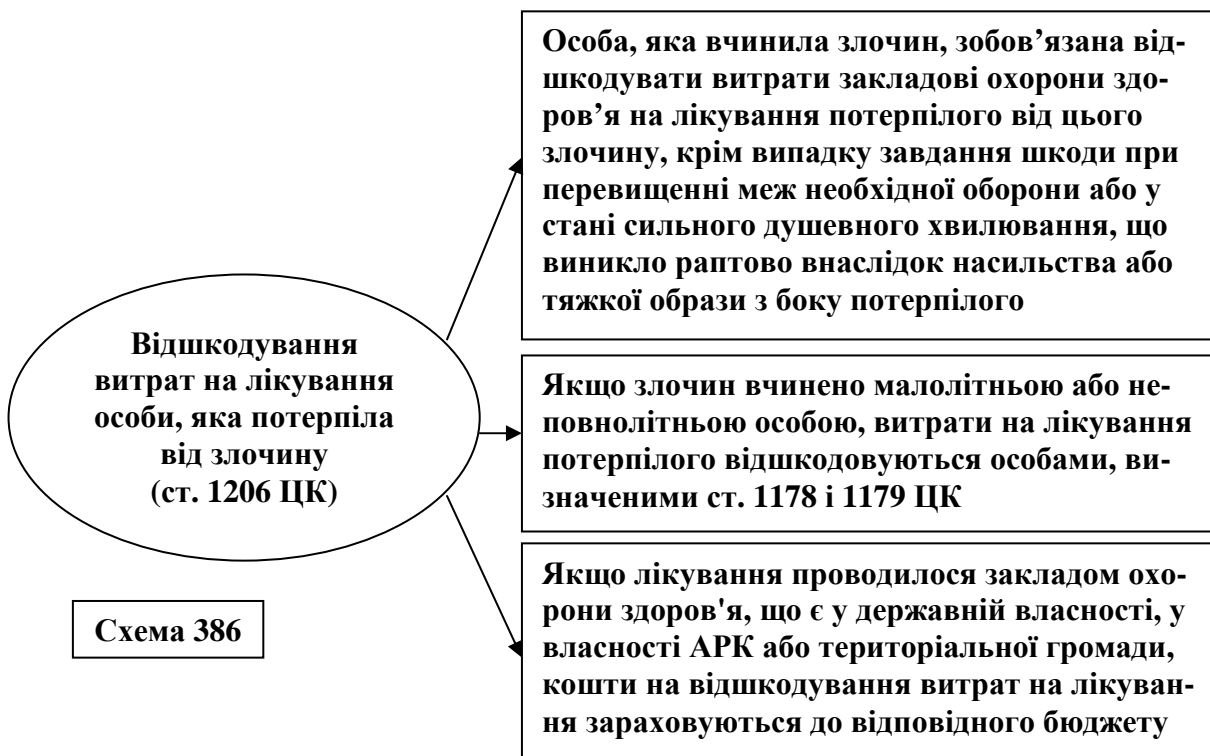
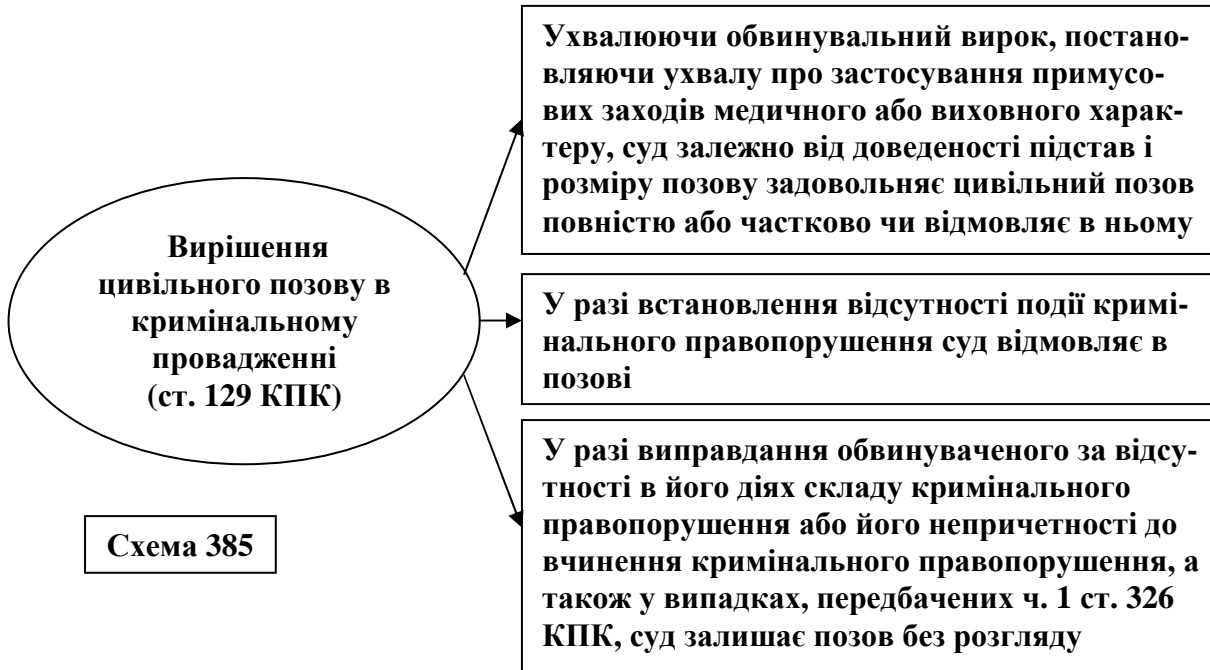

Відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину

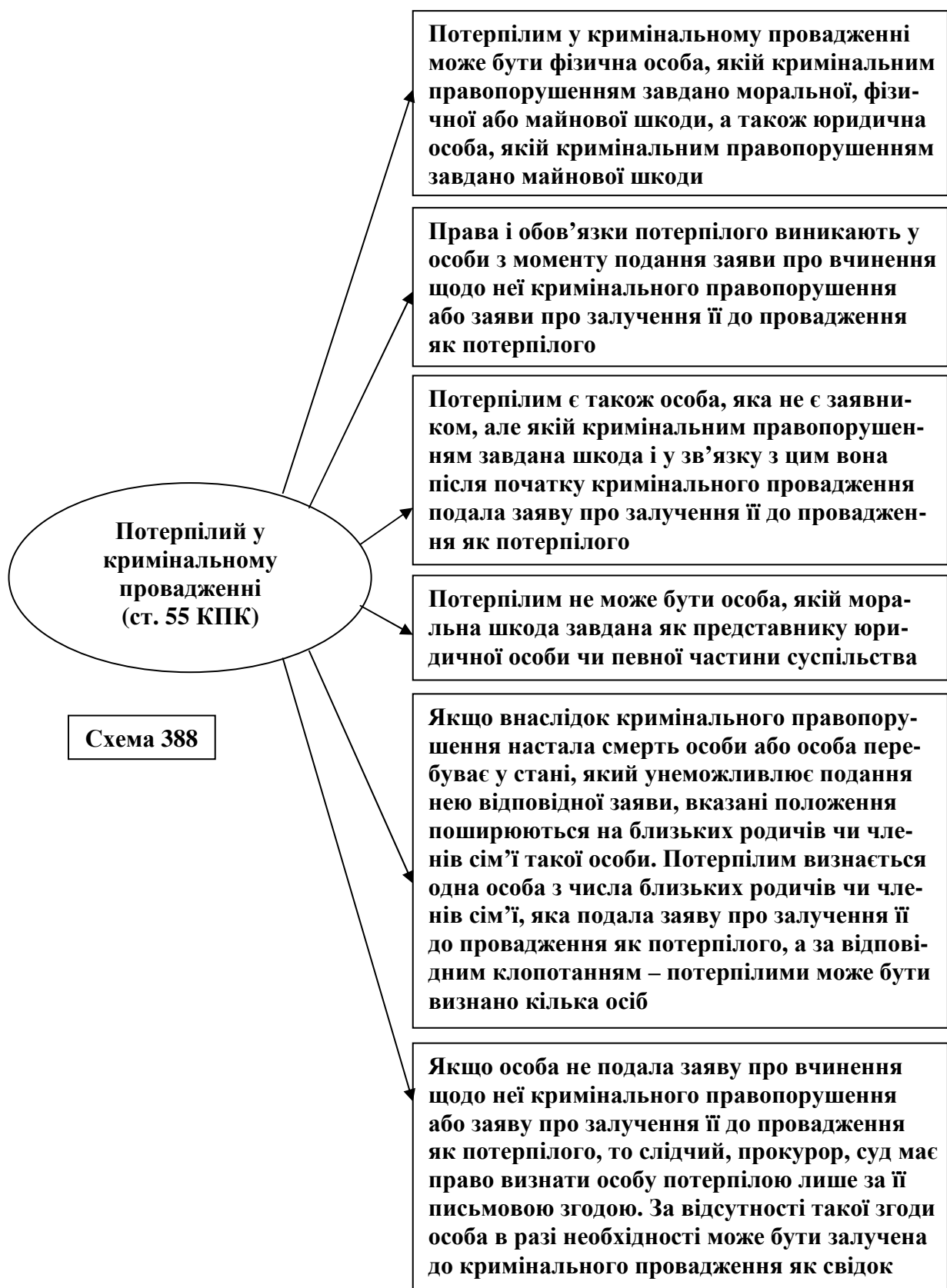

Схема 388

Законний представник потерпілого у кримінальному провадженні

Схема 389

Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієдатною чи обмежено дієдатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник

Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієдатний чи обмежено дієдатний

Суб'єкт відшкодування витрат на лікування

Схема 390

Згідно зі ст. 1216 ЦК суб'єктом відшкодування витрат є заклад охорони здоров'я

Якщо ж витрати на лікування ніс тільки сам потерпілий (напр. в разі лікування потерпілого в лікарні приватної форми власності, де офіційно всі медичні послуги є платними), йтиметься про відшкодування витрат потерпілого на лікування, яке буде здійснюватися за правилами ст. 1195 ЦК

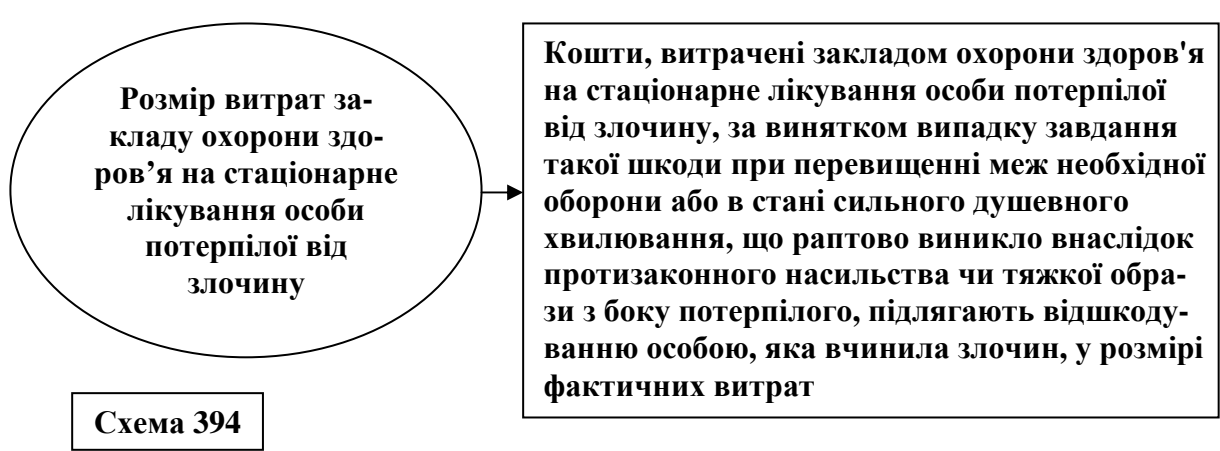
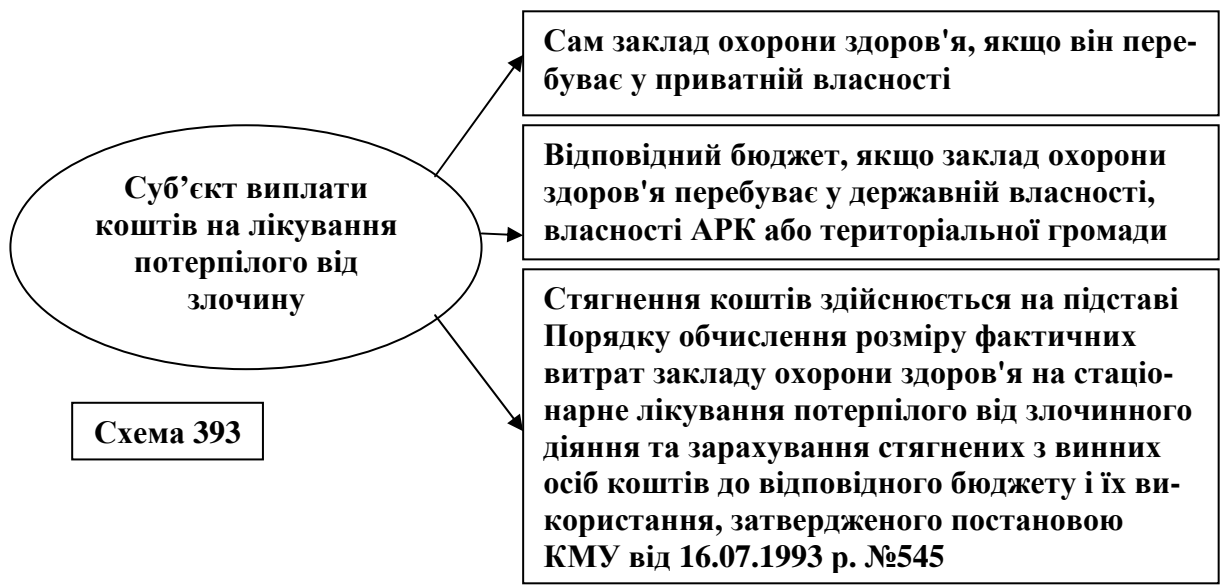
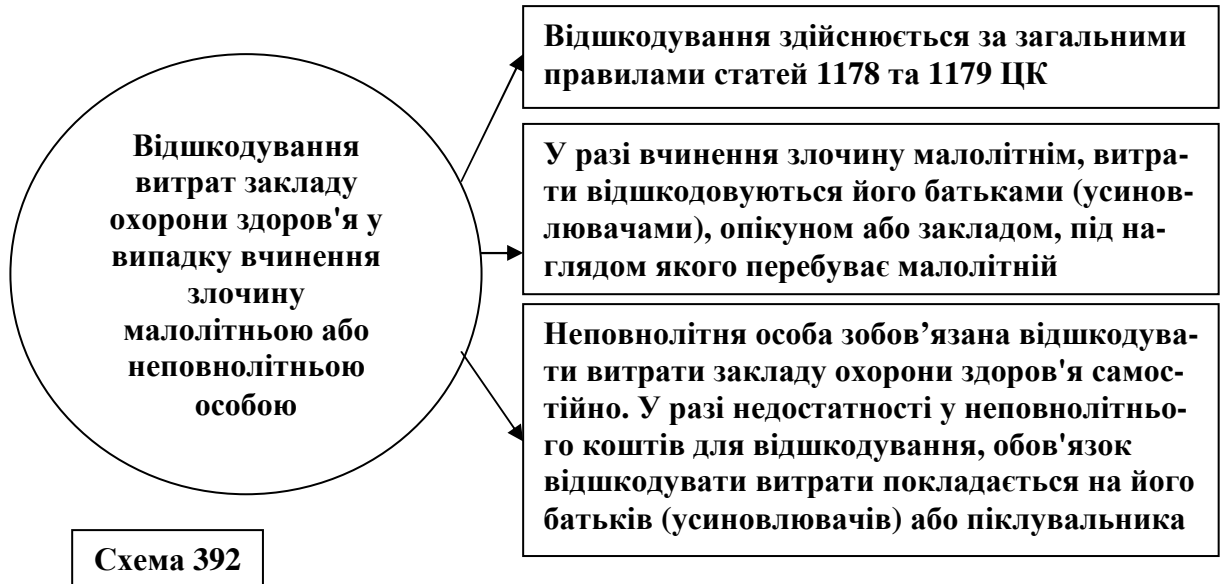
Виключення із загального правила про відшкодування витрат закладу охорони здоров'я

Схема 391

Заподіяння шкоди при перевищенні меж необхідної оборони. Перевищення меж необхідної оборони за загальним правилом є підставою для відшкодування потерпілому шкоди (ч. 1 ст. 1169 ЦК). Але витрати закладу охорони здоров'я в такому випадку не відшкодовуються

Заподіяння шкоди у стані сильного душевного хвилювання, що виникло раптово внаслідок насильства або тяжкої образи з боку потерпілого

Перебування особи в стані сильного душевного хвилювання може бути підставою для звільнення її від цивільно-правової відповідальності, якщо при цьому дотримані умови ст. 1186 ЦК. Заподіяння шкоди в такому стані, що виникло раптово внаслідок насильства або тяжкої образи з боку потерпілого, є підставою для звільнення особи від обов'язку компенсувати закладу охорони здоров'я витрати на лікування потерпілого

Сума коштів, яка підлягає відшкодуванню закладу охорони здоров'я

Схема 395

Визначається закладом охорони здоров'я, в якому перебував на лікуванні потерпілий, виходячи з кількості ліжко-днів проведених ним в стаціонарі, та вартості витрат на його лікування в день. Кількість ліжко-днів визначається на підставі медичної картки стаціонарного хворого (форма 003/у) або інших документів, які підтверджують дату госпіталізації та виписки хворого із стаціонарної лікувального закладу

Визначення суми витрат на лікування потерпілого за 1 ліжко-день провадиться виходячи з фактичної кількості ліжко-днів і загальної суми фактичних витрат на місяць (в якому проводилось лікування) на утримання лікувального закладу, за винятком витрат на капітальні вкладення, капітальний ремонт і придбання інвентаря та обладнання

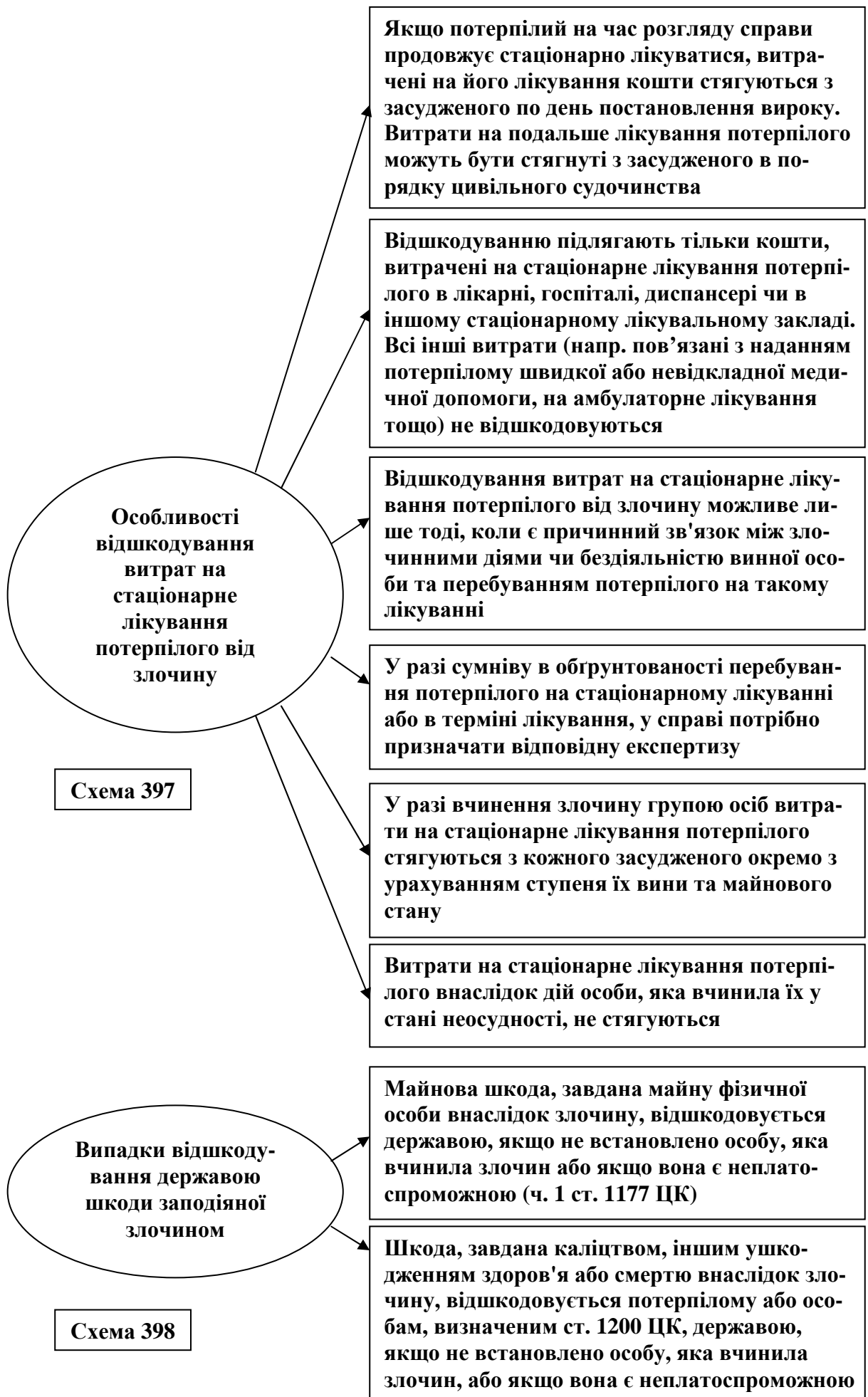
Порядок стягнення визначеної судом суми коштів на лікування потерпілого

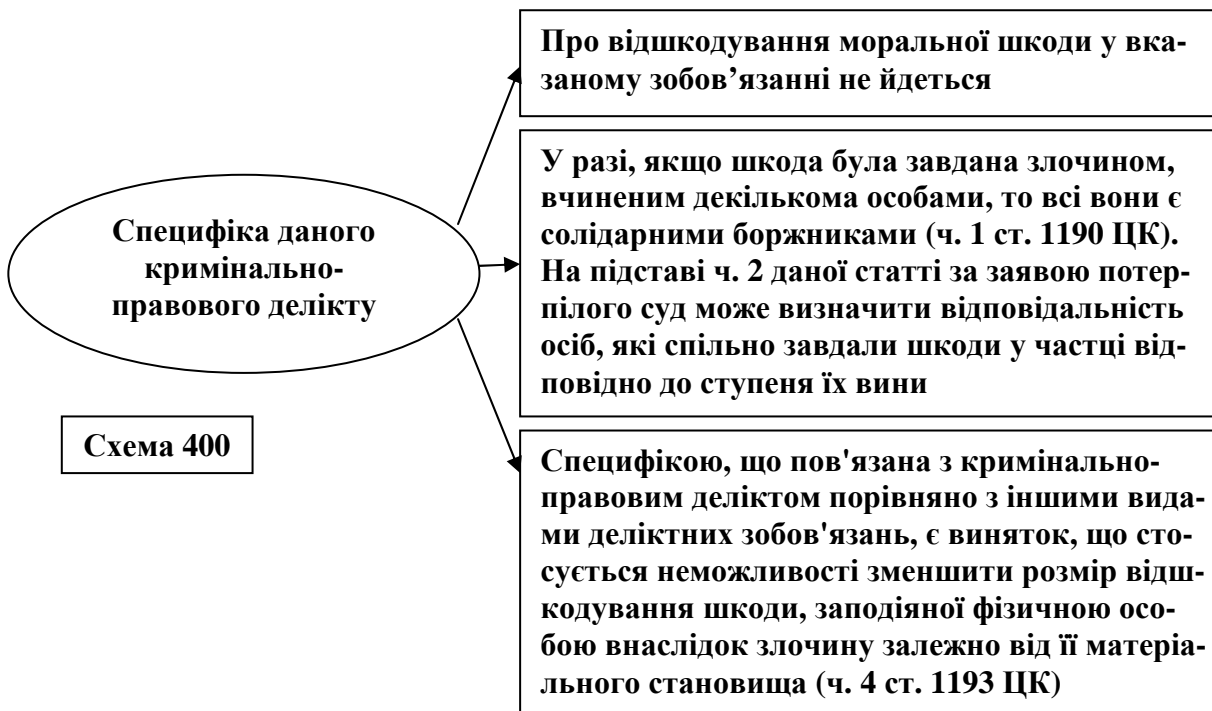
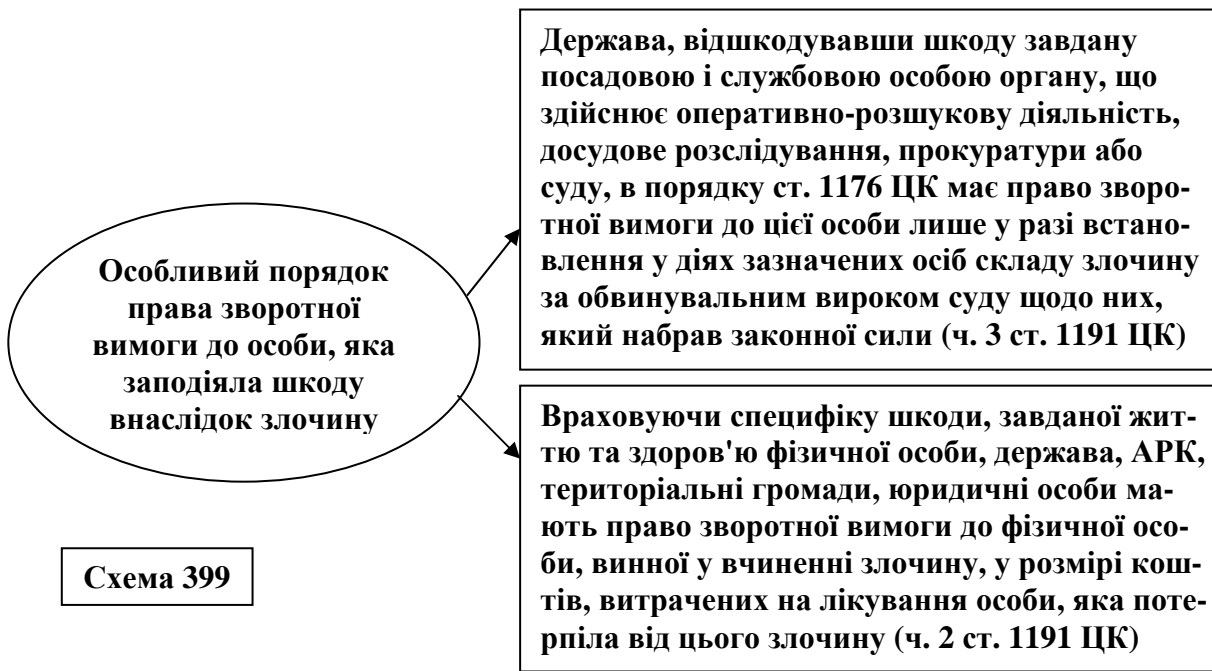
Схема 396

Визначена сума коштів на лікування потерпілого стягується судом з обвинуваченого або фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, при ухваленні вироку за позовом закладу охорони здоров'я або прокурора

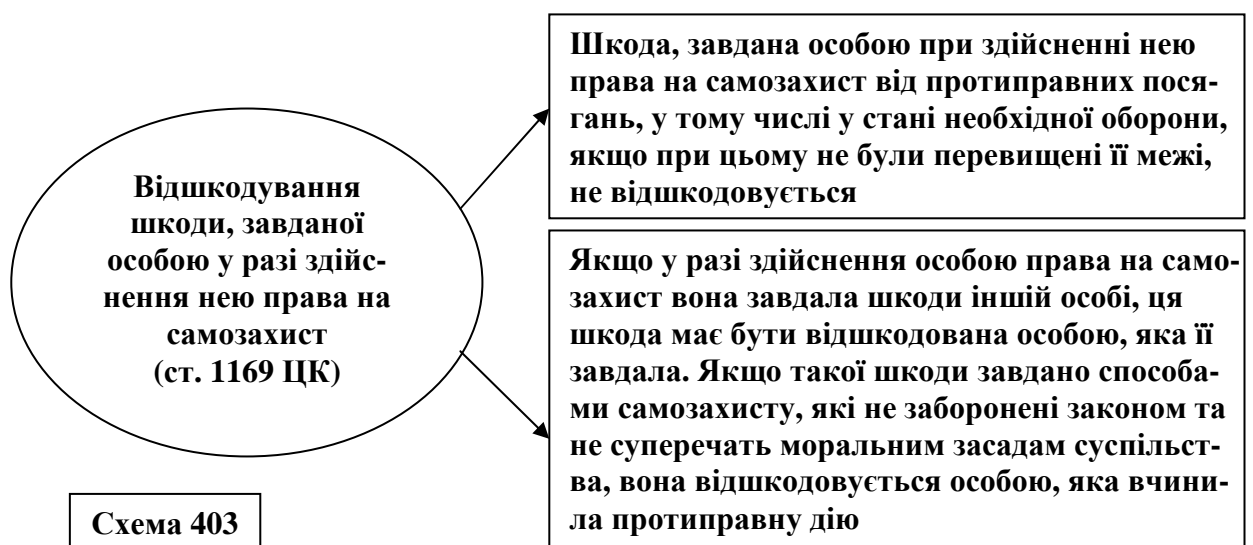
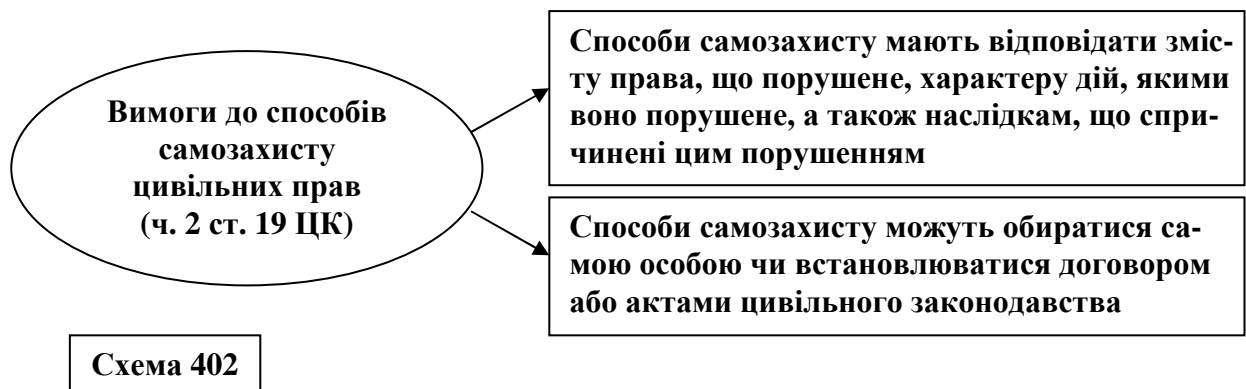
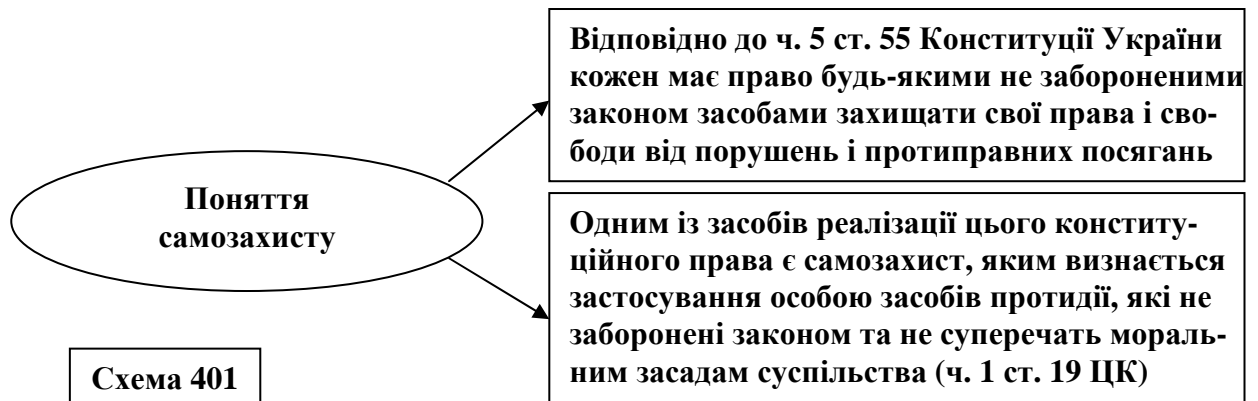
У разі коли при ухваленні вироку сума коштів, витрачених на стаціонарне лікування потерпілого, ще не була визначена і рішення про їх відшкодування не було прийнято, стягнення провадиться в порядку цивільного судочинства за позовом вказаних юридичних осіб. У такому ж порядку відшкодовуються витрати на стаціонарне лікування особи, яка постраждала від злочину, у разі закриття кримінального провадження за не реабілітуючими обставинами

Стягнені в установленому порядку кошти залежно від джерела фінансування закладу охорони здоров'я, у якому перебував на стаціонарному лікуванні потерпілий, зараховуються до відповідного бюджету або на користь юридичної особи (відомства), якій належить заклад охорони здоров'я

Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист

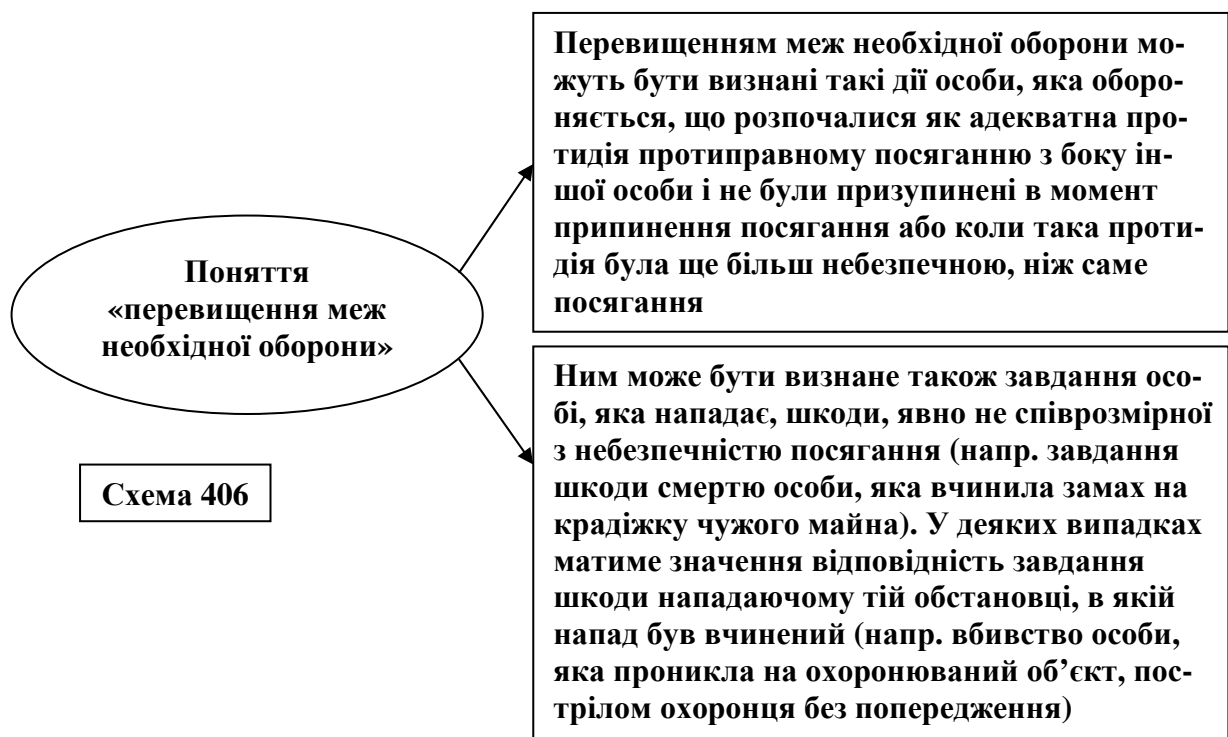
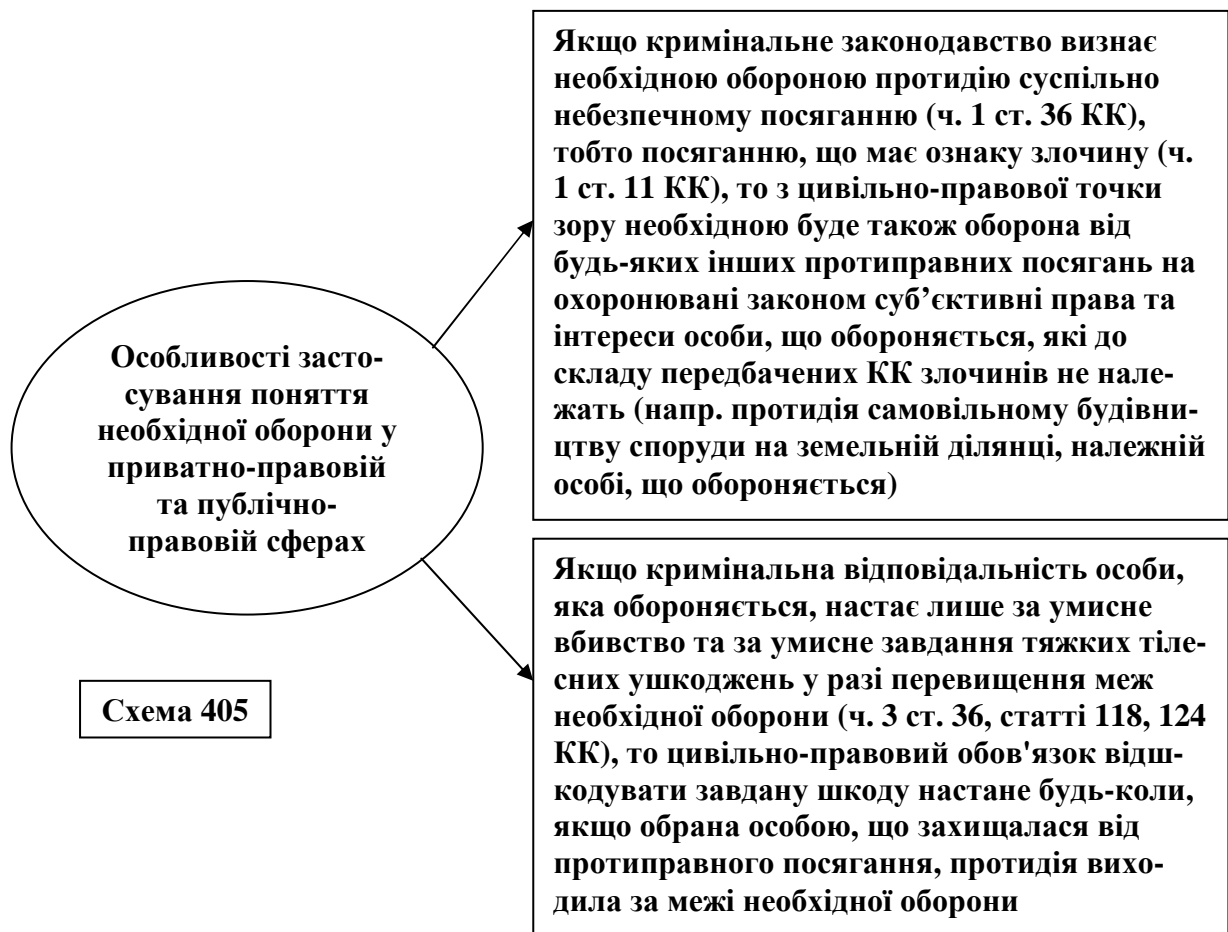
Способи самозахисту цивільних прав
(за В. Грибановим)

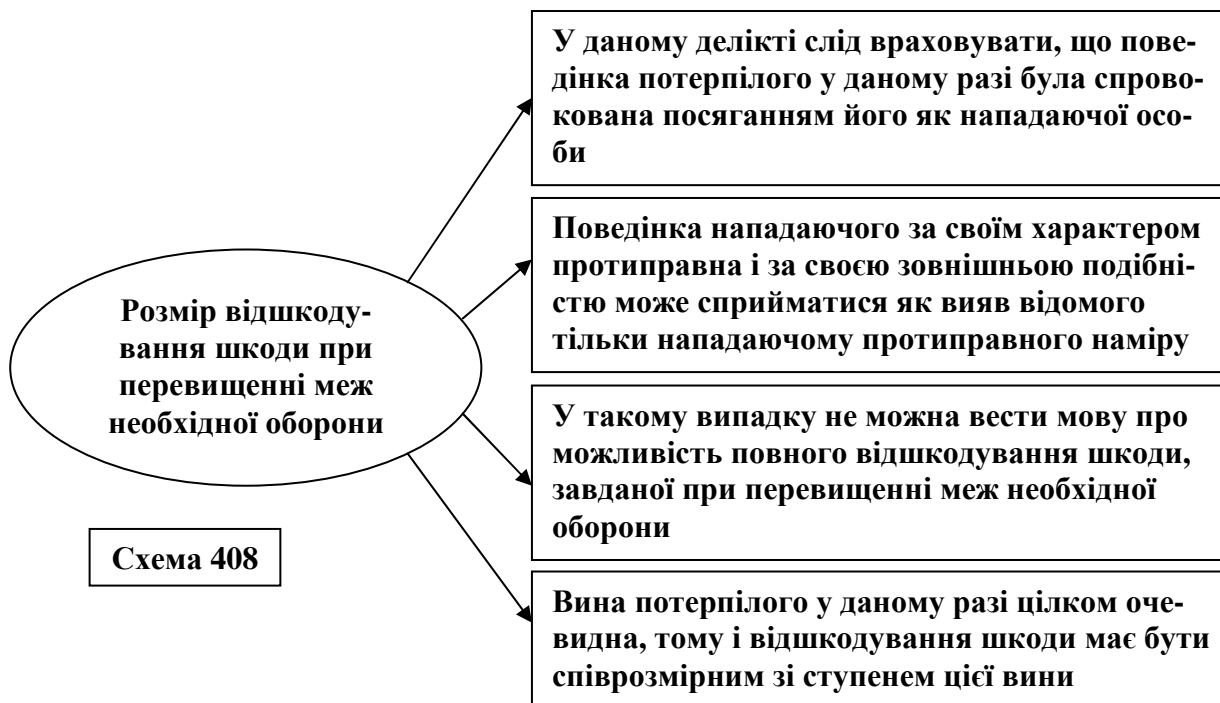
Схема 404

Превентивний – застосовується, як правило, власником або володільцем майна для забезпечення його охорони (напр. застосування засобів техніки, зокрема пристроїв відеоспостереження, сигналізаційного обладнання помешкання чи іншого об'єкта). Недопускається дія особи, яка хоч і спрямована на охорону власного майна, однак за своїм характером містить намір особи завдати шкоди іншій особі чи майну іншого власника або зловживання правом в інших формах (ч. 3 ст. 13 ЦК). У разі настання шкідливих наслідків така дія стане підставою для виникнення обов'язку з ліквідації таких наслідків шляхом відшкодування завданої шкоди

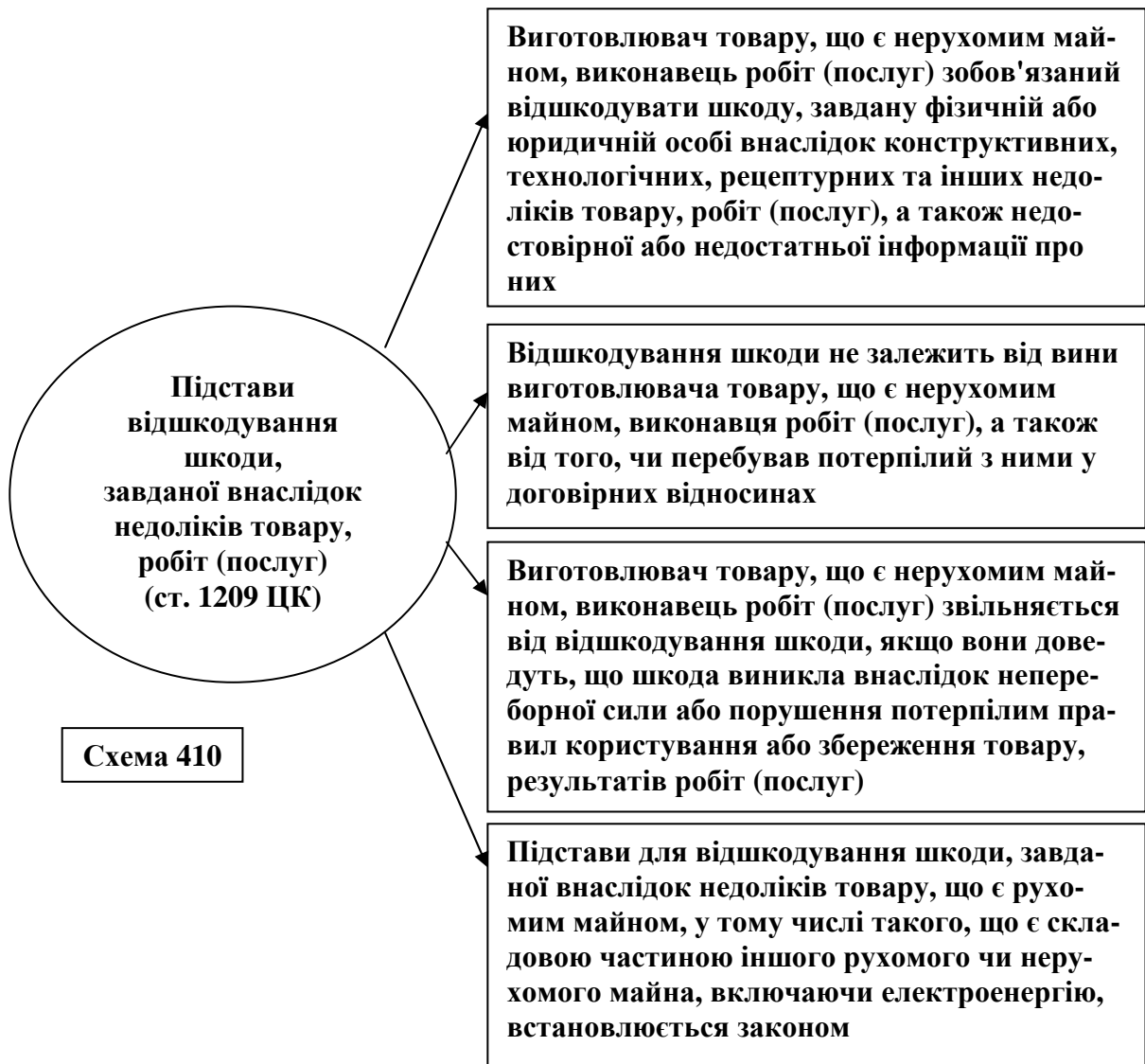
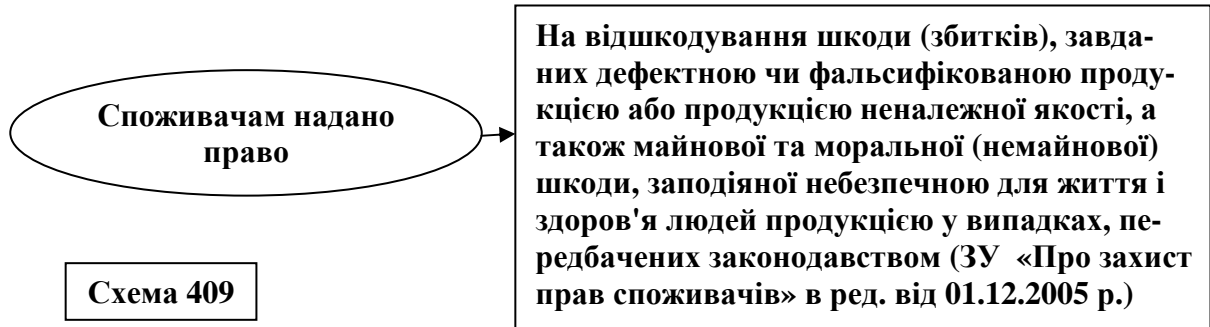
Активно-оборонний – найбільш яскравим прикладом одного із них є необхідна оборона про яку йдеться в ч. 1 ст. 1169 ЦК. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. Інститут необхідної оборони може бути охарактеризований як комплексний, що має як цивільно-правове, так і кримінально-правове значення

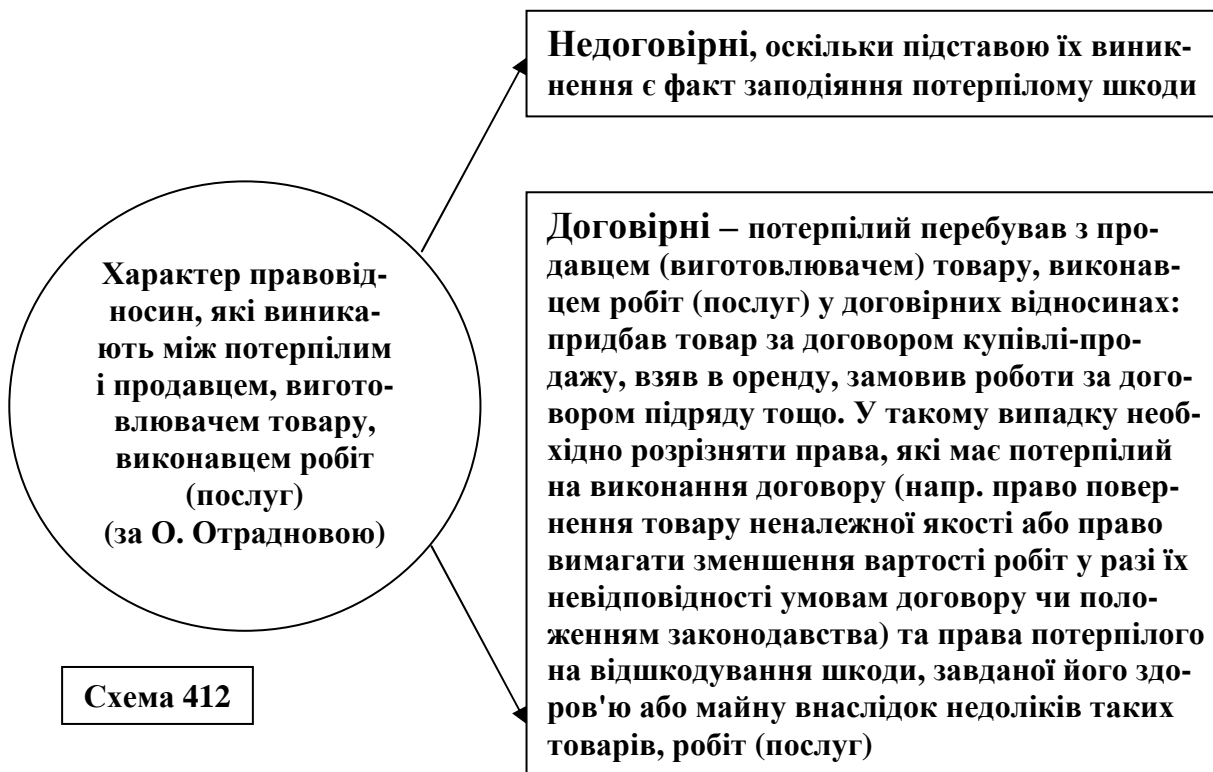
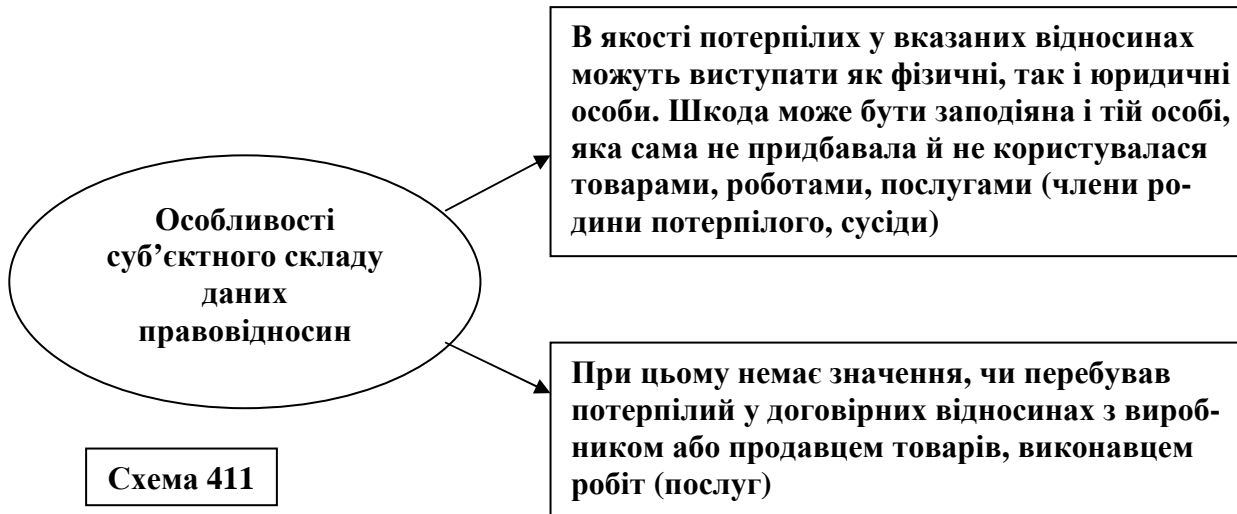

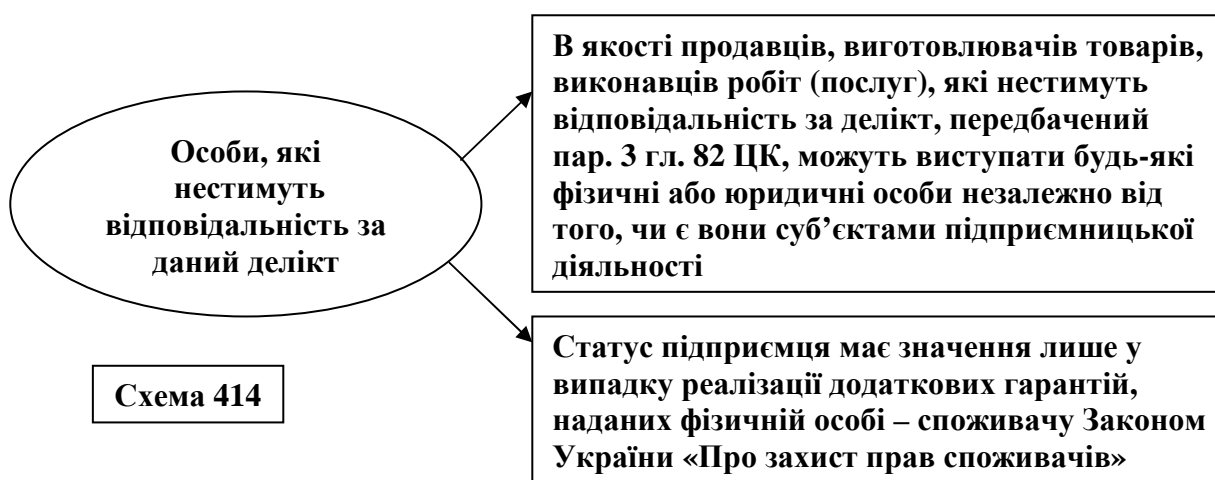
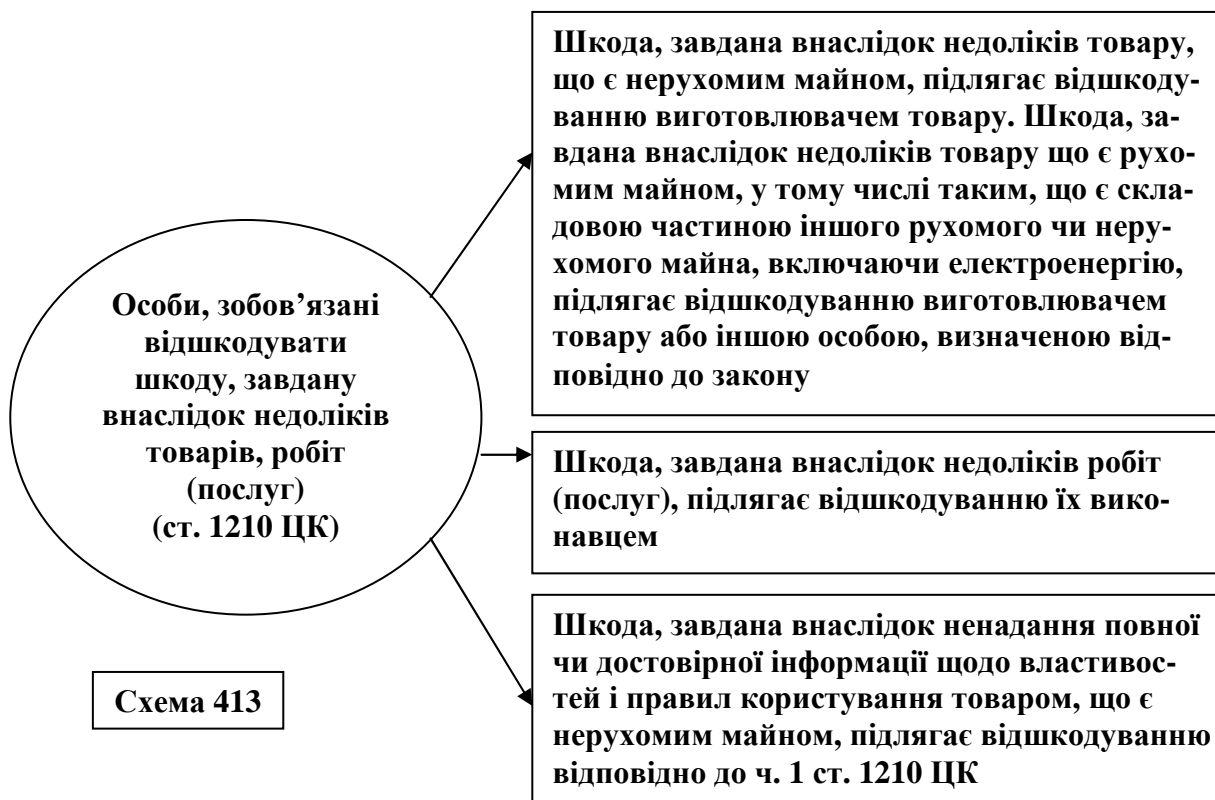

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг)

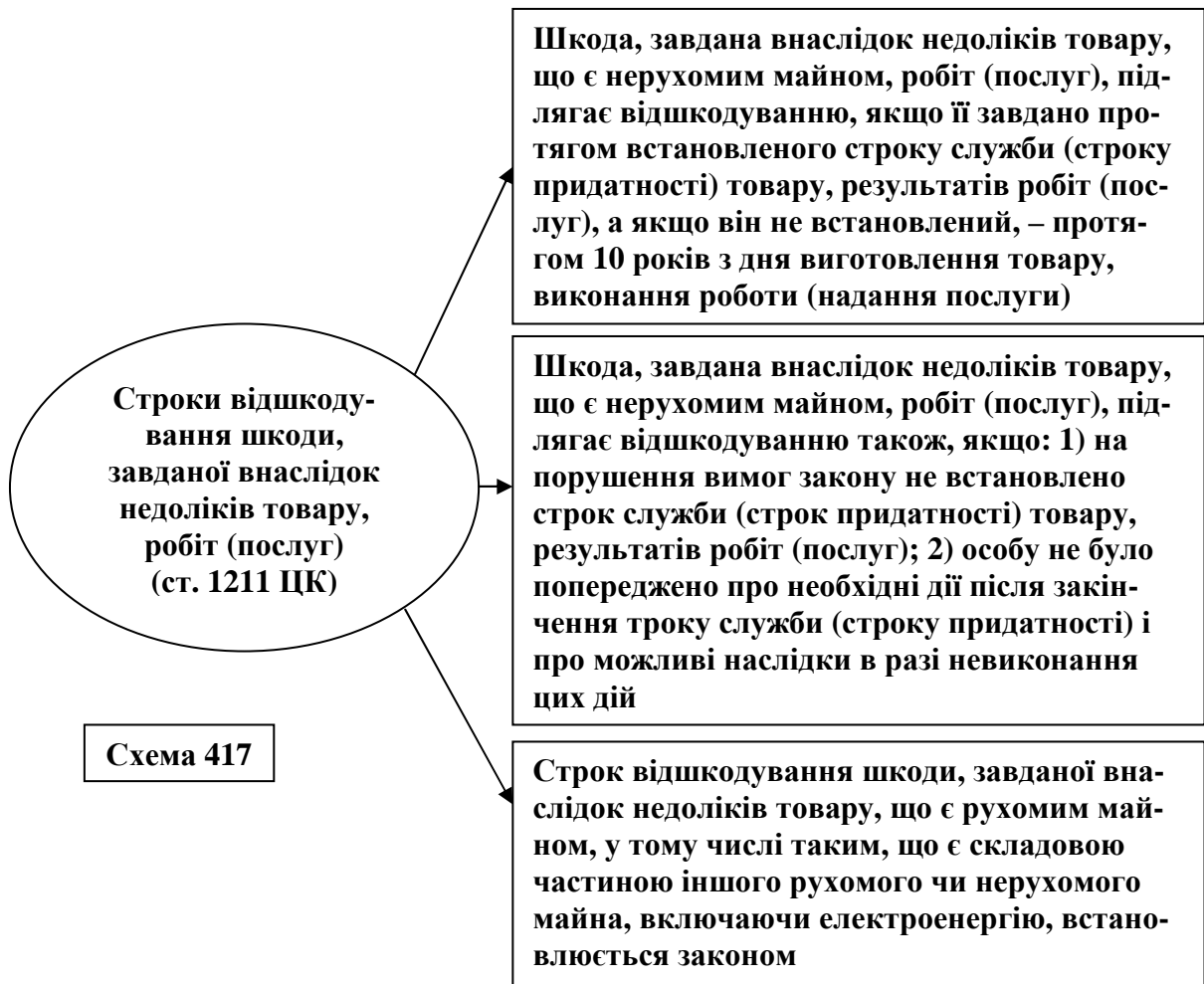
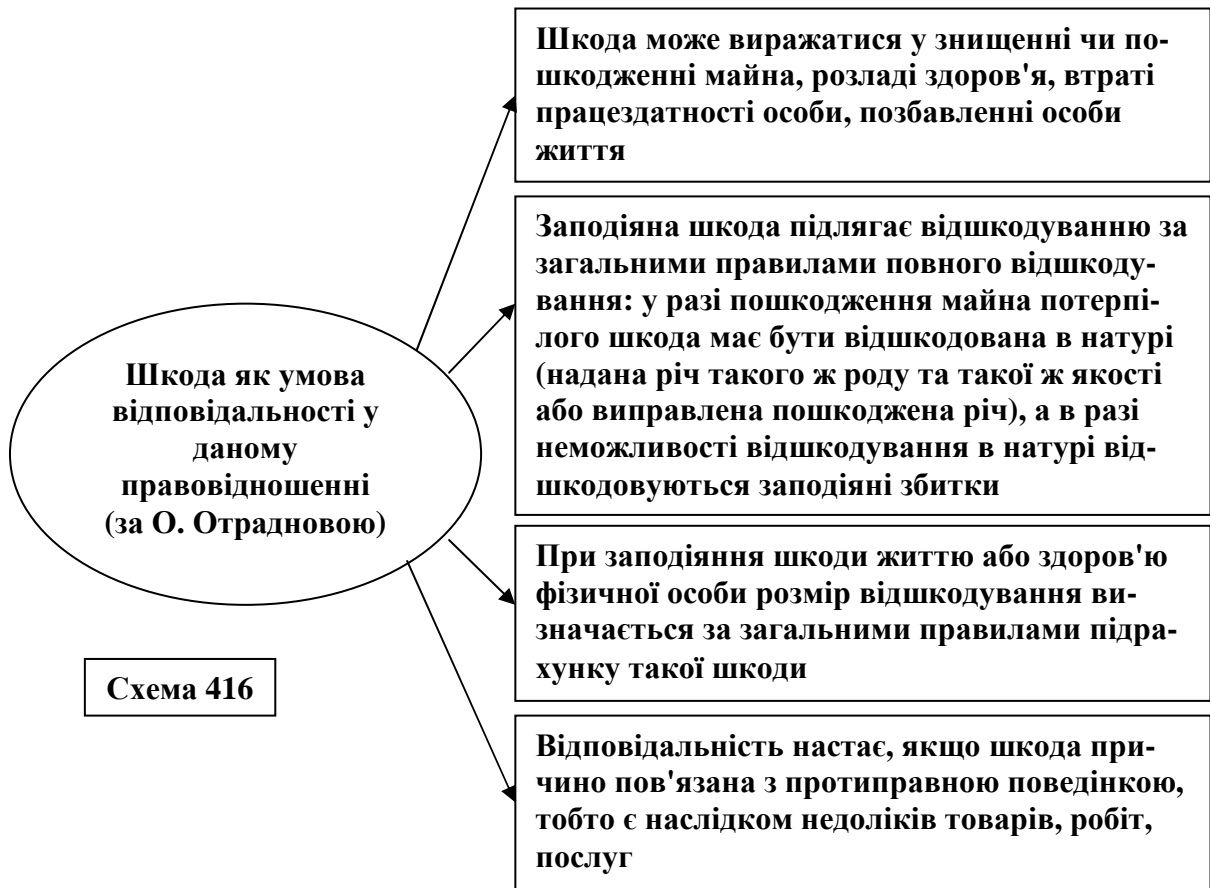

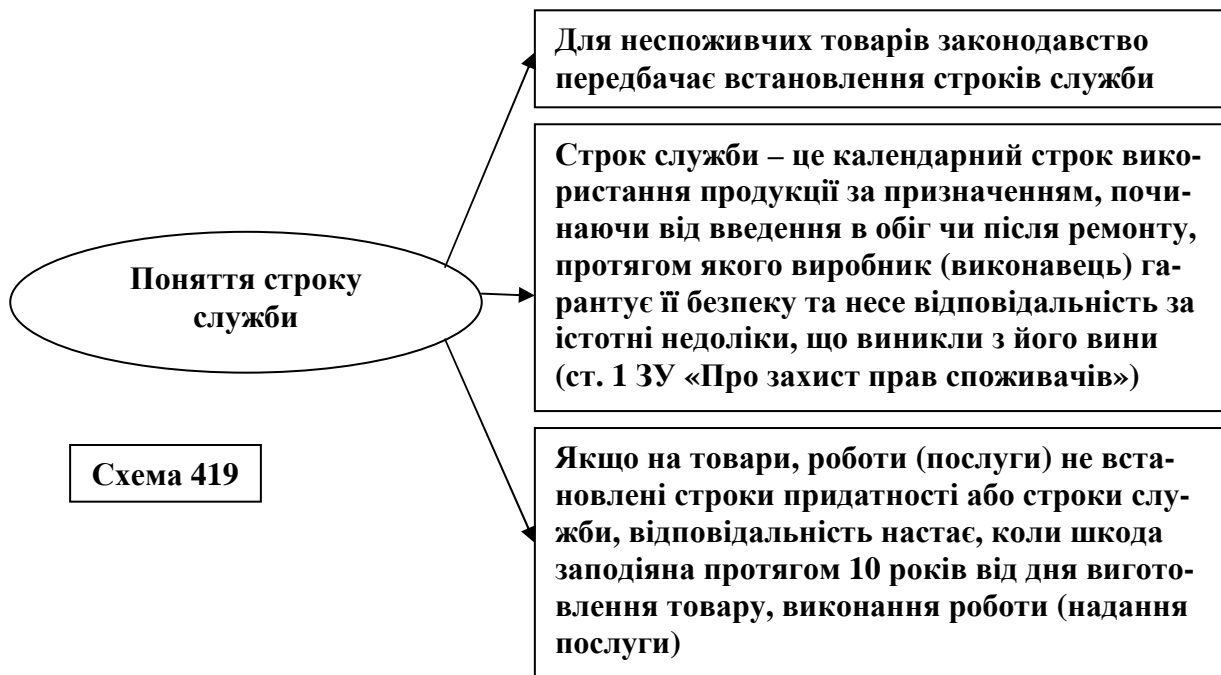
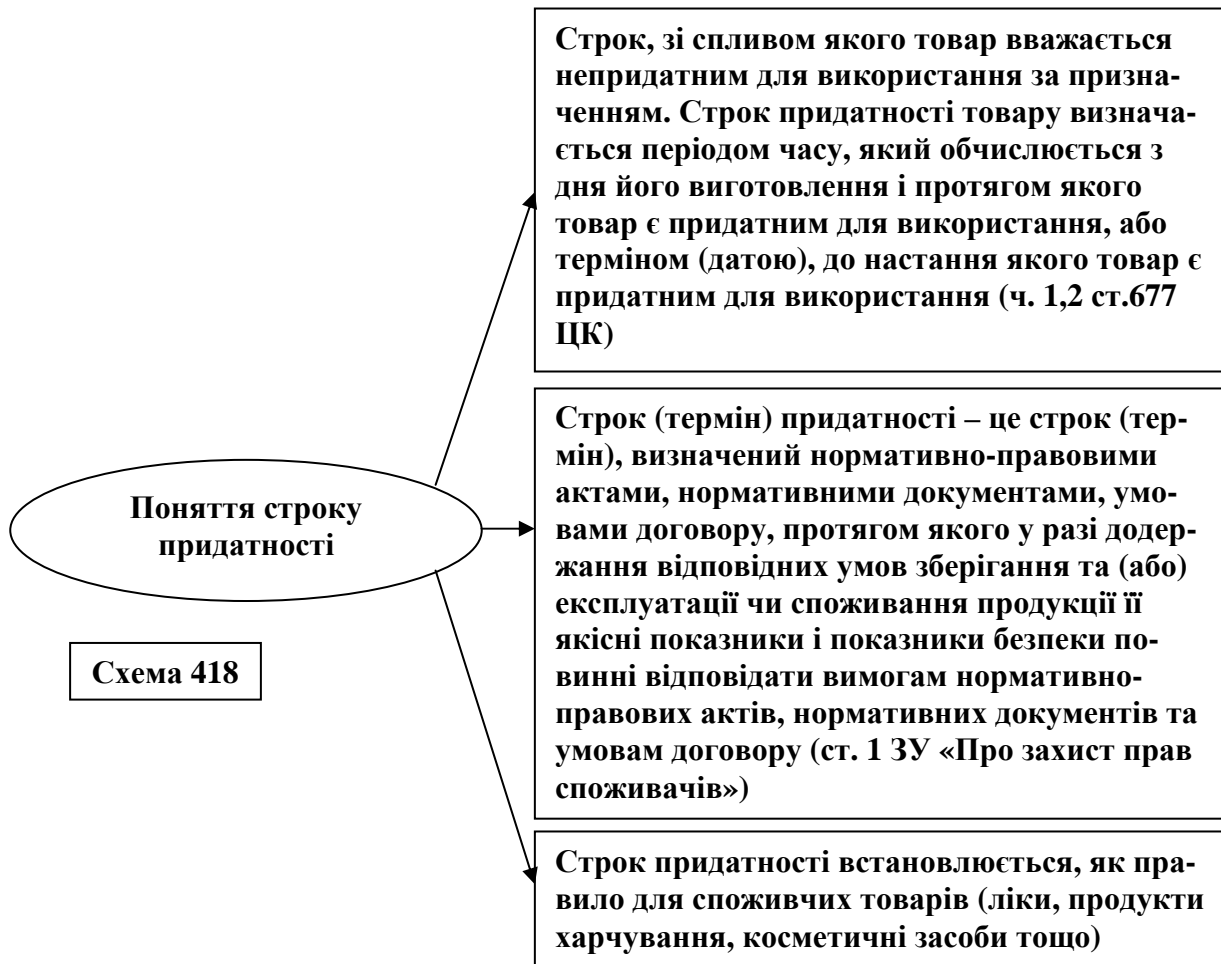
Протиправність поведінки у даному делікті може виражатися (за О. Отрадною)

Схема 415

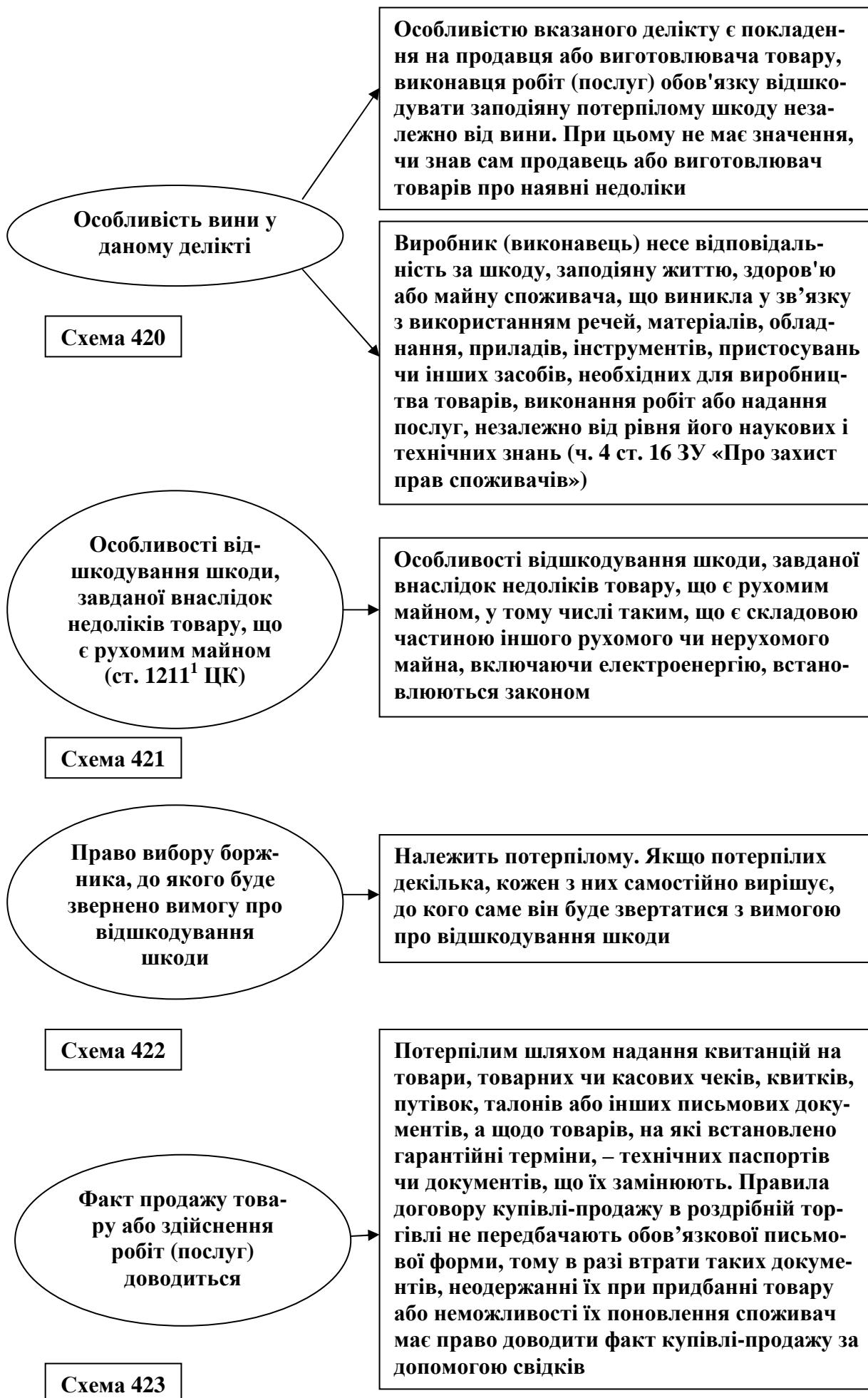
У виробництві або продажу товарів, виконанні робіт або послуг, які містять конструктивні, технологічні, рецептурні та інші недоліки. Недоліками товару слід вважати невідповідність якості товару, роботи (послуги) вимогам нормативних документів, відповідним сертифікатам, умовам договорів, вимогам, що звичайно ставляться до товарів, робіт (послуг) такого роду або інформації про товар, роботу, послугу, наданій виробником, продавцем товару, виконавцем роботи або послуги. Відповідальність за заподіяну шкоду наставатиме незалежно від того, чи була така шкода заподіяна внаслідок недоліку, який можна охарактеризувати як істотний, чи внаслідок недоліку, який істотним не є

У ненаданні достовірної та/або достатньої інформації про товари (роботи, послуги). Ненадання повної та достовірної інформації про товар буде протиправним у всіх випадках, коли це може бути причиною заподіяння шкоди як внаслідок неправильного використання товару (результату роботи), так і через відсутність у товару тих властивостей, які йому приписували. Протиправність дій виконавця робіт (послуг) може також виражатися у використанні речей, матеріалів, обладнання, приладів, інструментів, пристосувань чи інших засобів, необхідних для виконання ним робіт або надання послуг, якщо такими діями було завдано шкоди життю, здоров'ю або майну потерпілого. Ненадання повної та достовірної інформації про товар, роботу, послугу, призначені для широкого споживання, вважатиметься також і надання інформації, яка внаслідок своєї специфіки може бути зрозумілою тільки фахівцям у відповідній галузі, але не буде зрозумілою широкому колу споживачів

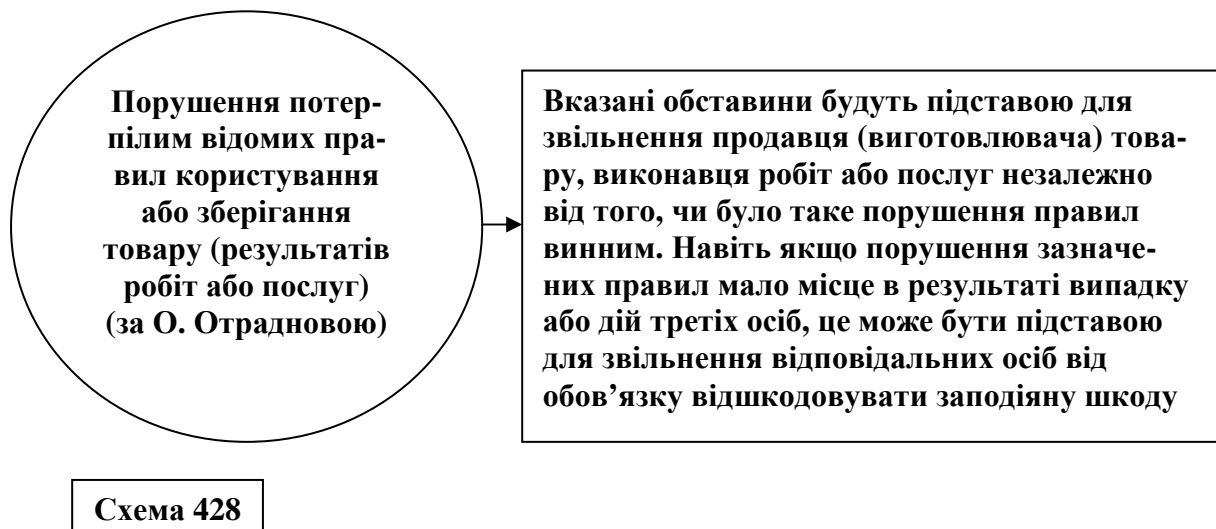
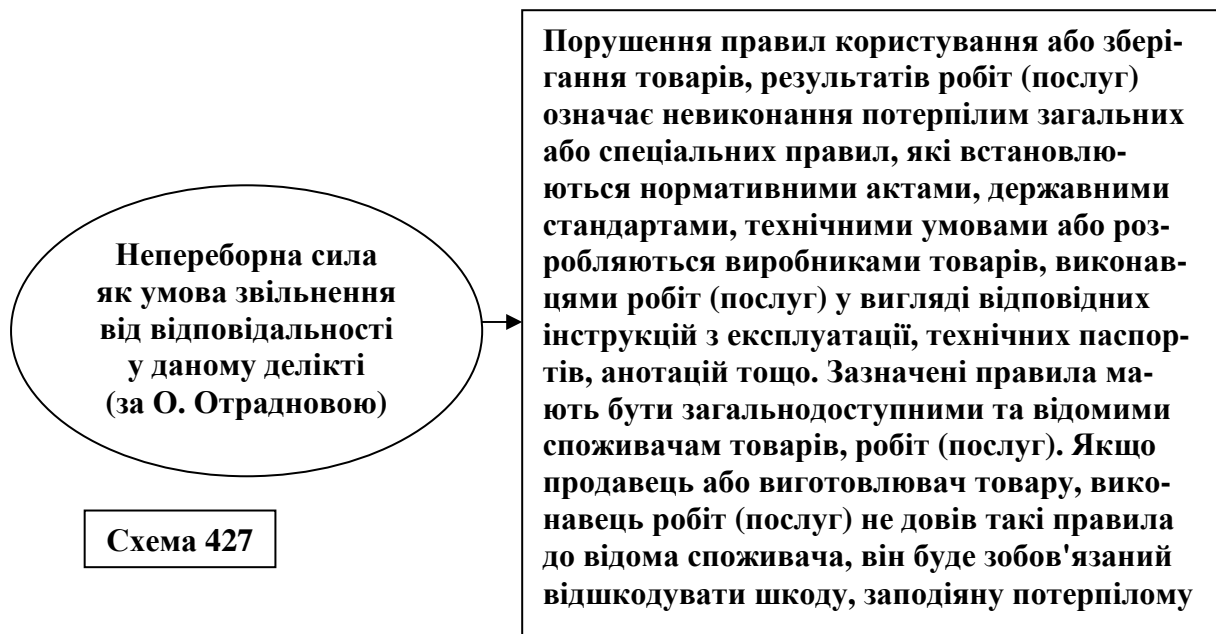
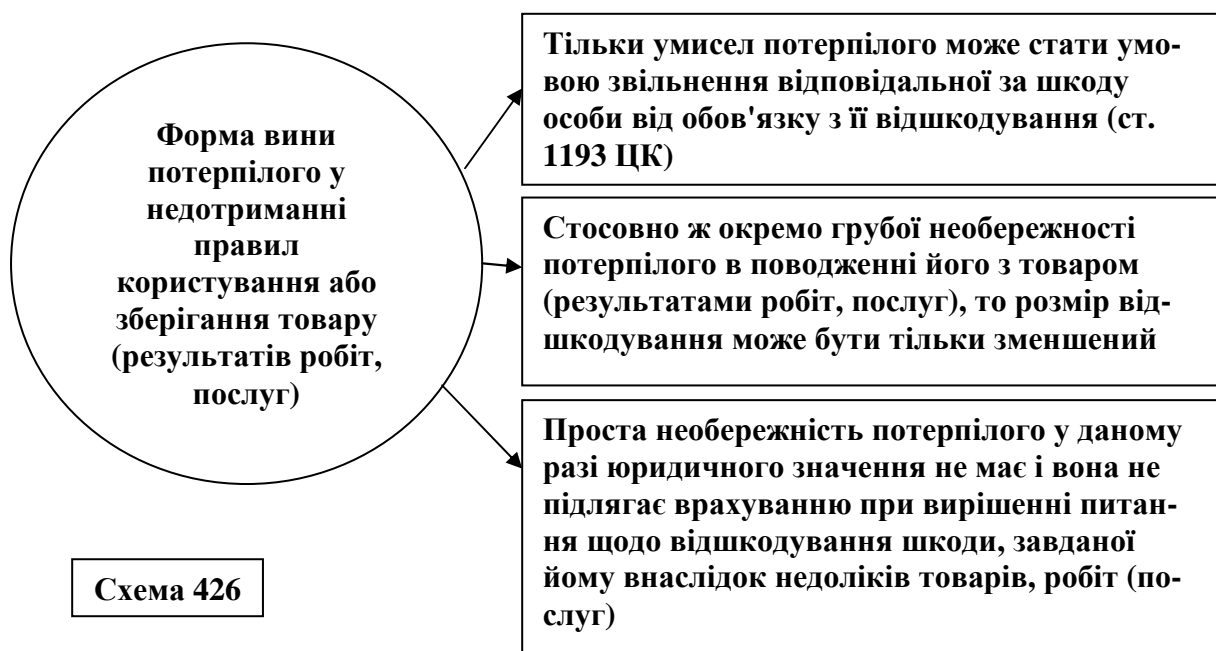

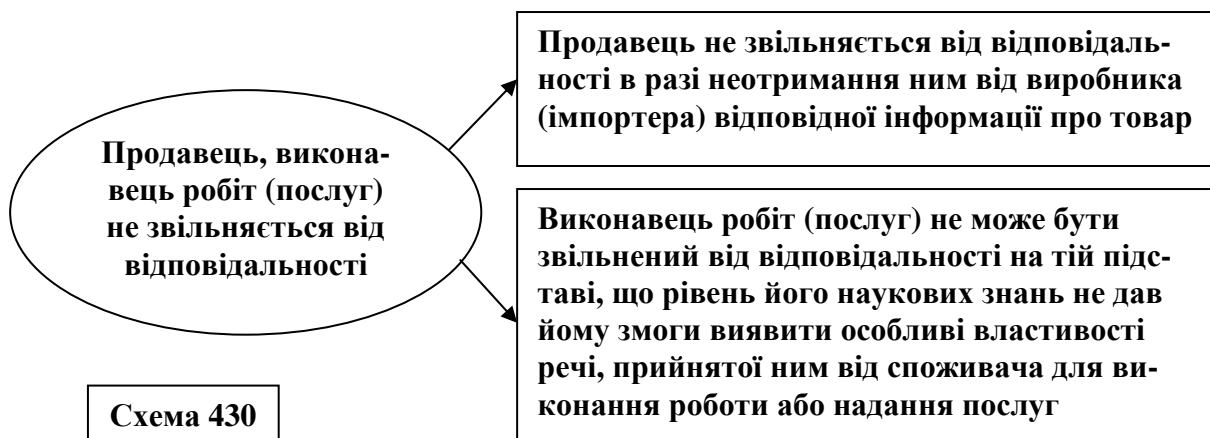
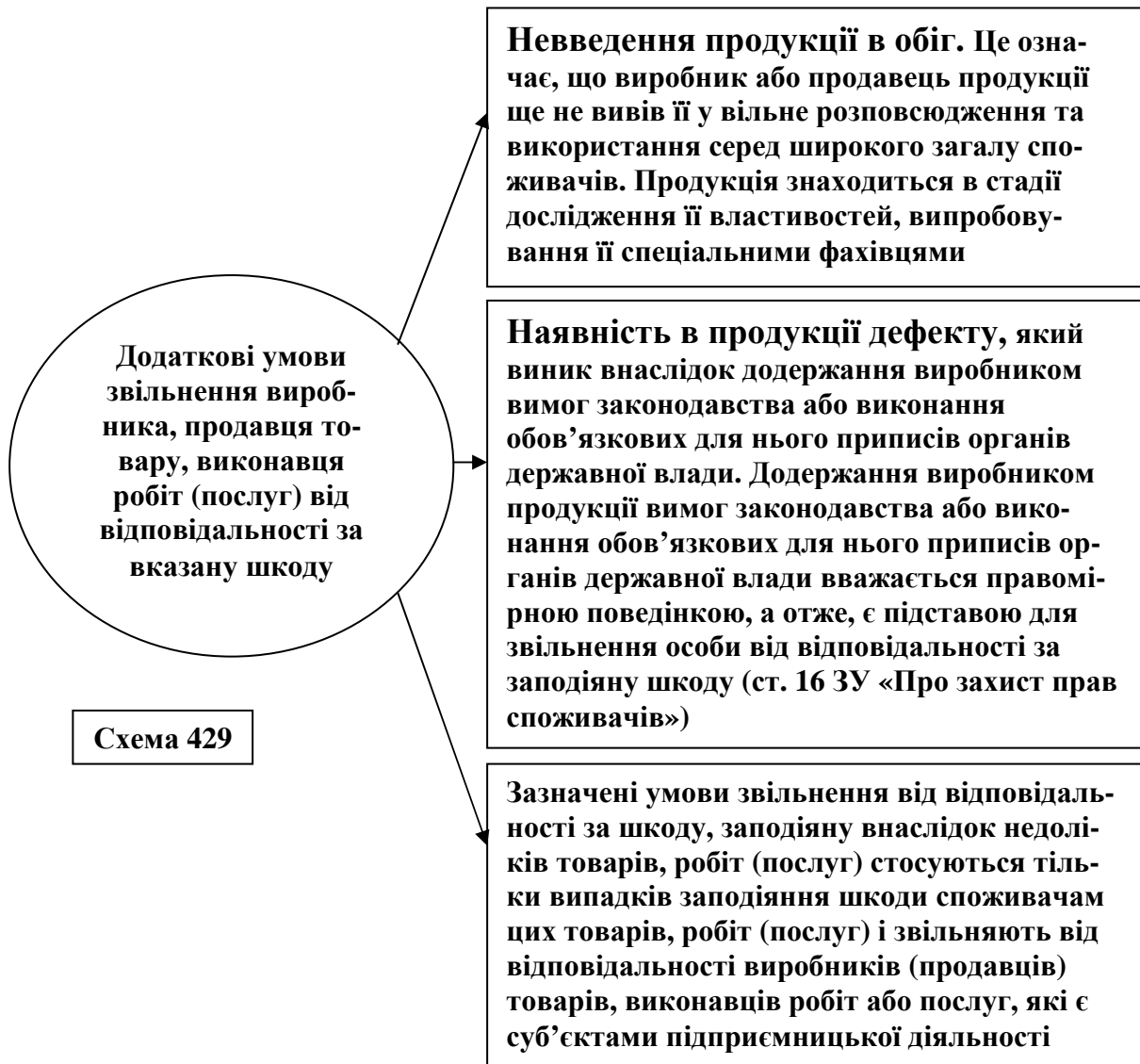

ЗМІСТ

Передмова	3
Розділ 1. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	
Зобов'язання відшкодування шкоди в системі зобов'язань за цивільним законодавством України	
Схема 1. Визначення зобов'язань за римським правом	5
Схема 2. Риси зобов'язань у римському праві	5
Схема 3. Властивості зобов'язальних правовідносин (за Т. Ківаловою)	6
Схема 4. Поділ системи зобов'язань (за Т. Ківаловою)	7
Схема 5. Поділ третього рівня системи зобов'язань (за Т. Ківаловою)	7
Поняття зобов'язань відшкодування шкоди за цивільним законодавством України	
Схема 6. Співвідношення понять «відшкодування шкоди» та «компенсація» (за Т. Ківаловою)	8
Схема 7. Співвідношення понять «відшкодування шкоди» і «компенсація майнових збитків» (за Т. Ківаловою)	8
Схема 8. Удосконалення термінології у назві та змісті норм глави 82 ЦК (за Т. Ківаловою)	9
Схема 9. Зобов'язання відшкодування шкоди можуть виступати як	9
Схема 10. Діалектичний зв'язок правового інституту та правовідносин відшкодування шкоди	9
Схема 11. Характерні властивості зобов'язань відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	10
Схема 12. Визначення поняття «зобов'язання відшкодування шкоди»	11
Схема 13. Особливості методу регулювання відносин відшкодування шкоди	12
Схема 14. Зобов'язання відшкодування шкоди як правовий інститут (за Т. Ківаловою)	12
Принципи інституту (зобов'язань) відшкодування шкоди	
Схема 15. Принципи галузей та інститутів приватного права (за А. Колодієм)	13
Схема 16. Принципи ЦК, які є загальними для всіх цивільно-правових інститутів	13
Схема 17. Справедливість з правової точки зору	13
Схема 18. Справедливість у виконанні цивільно-правових зобов'язань полягає	13
Схема 19. Випадки реалізації принципу справедливості у деліктних правовідносинах (за О. Отрадноюю)	14
Схема 20. Принцип добросовісності в зобов'язальних правовідносинах	14
Схема 21. Концепція розуміння принципу добросовісності в юридичній науці	14

Схема 22. Конкретизація засад добросовісності в межах зобов'язання (за Н. Кузнєцовою)	15
Схема 23. Принцип добросовісності в деліктних правовідносинах	15
Схема 24. Принцип розумності у цивільних правовідносинах	15
Схема 25. Поняття «розумність» у науковій юридичній літературі	15
Схема 26. Принцип розумності у деліктних правовідносинах (за О. Отрадноюю)	16
Схема 27. Спеціальні принципи регулювання зобов'язань відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	16
Схема 28. Специфічні принципи регулювання зобов'язань відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	16
Функції інституту (зобов'язань) відшкодування шкоди	
Схема 29. Термін «функція» у сучасній мові	17
Схема 30. Функції у галузі правознавства та їх групи	17
Схема 31. Система функцій права	17
Схема 32. Особливості функцій права як юридичної категорії	18
Схема 33. Поняття функцій цивільного права	18
Схема 34. Основні аспекти функцій права	18
Схема 35. Загальноправові функції, які виконуються цивільним правом (за Т. Ківаловою)	19
Схема 36. Специфічні функції цивільного права (за Є. Харитоновим)	19
Схема 37. Структура системи функцій цивільного права (за Т. Ківаловою)	20
Схема 38. Функції зобов'язань відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	20
Класифікація (систематизація) зобов'язань відшкодування шкоди	
Схема 39. Види зобов'язань відшкодування шкоди з урахуванням особливостей суб'єктів (за Д. Бобровою)	21
Схема 40. Вимоги, що належать до загальних засад відповідальності за завдання позадоговірної шкоди	22
Схема 41. Спеціальні види деліктних зобов'язань (за В. Смирновим та О. Собчаком)	22
Схема 42. Класифікація зобов'язань відшкодування шкоди за різними критеріями	22
Схема 43. Комбіновані критерії поділу спеціальної частини інституту відшкодування шкоди (за О. Красавчиковим)	23
Схема 44. Первісний поділ зобов'язань відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	23
Схема 45. Поділ зобов'язань відшкодування шкоди, завданої не протиправною поведінкою (за Т. Ківаловою)	24

Схема 46. Поділ зобов'язань відшкодування шкоди, завданої неправомірною поведінкою	24
Схема 47. Критерії, за якими диференціюється відповідальність за спеціальні делікти (за Т. Ківаловою)	24
Схема 48. Класифікація деліктних зобов'язань залежно від суб'єкта, що завдав шкоду (за Т. Ківаловою)	25
Схема 49. Класифікація деліктних зобов'язань залежно від об'єкта, якому завдано шкоди (за Т. Ківаловою)	25
Схема 50. Класифікація деліктних зобов'язань залежно від особливостей поведінки, діяльності або об'єктів, якими завдано шкоду (за Т. Ківаловою)	26
Схема 51. Класифікація деліктних зобов'язань залежно від суб'єкта, на якого покладається обов'язок відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	26
Схема 52. Види спеціальних деліктів (за Ю. Заїкою) : початок	27
Схема 53. Види спеціальних деліктів (за Ю. Заїкою) : закінчення	28
Розділ 2. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЯК ПРАВОВІДНОСИНИ	
Зобов'язання відшкодування шкоди як вид охоронних цивільних правовідносин	
Схема 54. Поняття цивільного правовідношення (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	29
Схема 55. Головні ознаки цивільного правовідношення (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	29
Схема 56. Поняття та спрямованість охоронних цивільних правовідносин (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	30
Схема 57. Види охоронних цивільних правовідносин залежно від напрямку реалізації засобів публічного впливу	30
Схема 58. Формування переконання у цивільному праві	30
Схема 59. Поняття та види засобів примусу у цивільному праві (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	30
Схема 60. Поняття публічного (державного) примусу та його характерні ознаки (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	31
Схема 61. Критерії класифікації публічного примусу у цивільних правовідносинах (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	31
Схема 62. Застосування примусу з урахуванням мети	31
Схема 63. Поділ юридичних санкцій у цивільному праві залежно від їхньої спрямованості	32

Схема 64. Поділ засобів державного примусу відповідно до способу охорони правопорядку та функціонального призначення (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	32
Схема 65. Істотні відмінності між категоріями «засоби захисту» і «засоби відповідальності» (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	33
Схема 66. Поняття «засоби захисту» (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	33
Схема 67. Види «засобів захисту» залежно від способу досягнення мети	34
Схема 68. Поняття «цивільне правопорушення» (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	34
Схема 69. Умови відповідальності, що включаються до визначення складу цивільного правопорушення	34
Схема 70. Поняття «відповідальність у цивільному праві»	35
Схема 71. Основні відмінності між договірною та недоговірною відповідальністю (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	35
Схема 72. Специфічні ознаки правовідносин відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	36
Схема 73. Відмінності охоронних правовідносин від регулятивних (за Т. Ківаловою)	36
Схема 74. Підстави виникнення договірних та недоговірних охоронних правовідносин	37
Схема 75. Поняття «правовідносини відшкодування шкоди» (за Т. Ківаловою)	37
Схема 76. Види зобов'язань відшкодування шкоди як цивільних охоронних правовідносин	37
Суб'єкти правовідносин відшкодування шкоди	
Схема 77. Поняття правосуб'єктність	38
Схема 78. Зв'язок понять «суб'єкт права» та «правосуб'єктність»	38
Схема 79. Поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин» (за Т. Ківаловою)	38
Схема 80. Суб'єкти (учасники) цивільних відносин (ст. 2 ЦК)	38
Схема 81. Ознаки та властивості фізичної особи як учасника цивільних правовідносин (за Я. Шевченко)	39
Схема 82. Зміст правосуб'єктності як передумови участі в цивільних Правовідносинах	39
Схема 83. Поняття «цивільна правоздатність»	39
Схема 84. Поняття «цивільна дієздатність»	39
Схема 85. Види цивільної дієздатності фізичної особи (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	40

Схема 86. Види цивільної правосуб'єктності юридичної особи (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	40
Схема 87. Особливість зобов'язань відшкодування шкоди як охоронних Правовідносин	40
Схема 88. Фігуранти зобов'язань відшкодування шкоди	41
Схема 89. Сторони зобов'язань відшкодування шкоди	41
Схема 90. Кредитор у зобов'язаннях із заподіяння шкоди (за О. Отрадноюю)	41
Схема 91. Боржник у зобов'язаннях із заподіяння шкоди (за О. Отрадноюю)	41
Схема 92. Основні групи боржників у зобов'язаннях із заподіяння шкоди	41
Схема 93. Зв'язок дієздатності фізичної особи з її деліктоздатністю	42
Схема 94. Поняття та види множинності осіб у зобов'язаннях із заподіяння шкоди	42
Схема 95. Зобов'язання із заподіяння шкоди з активною множинністю (за О. Отрадноюю)	43
Схема 96. Зобов'язання із заподіяння шкоди з пасивною множинністю (за О. Отрадноюю)	44
Схема 97. Випадки часткової відповідальності співборжників у разі пасивної множинності (за О. Отрадноюю)	45
Схема 98. Юридична особа як суб'єкт відшкодування шкоди (за О. Отрадноюю)	45
Схема 99. Держава як суб'єкт відшкодування шкоди	46
Схема 100. АРК та територіальні громади (органи місцевого самоврядування) як суб'єкти відшкодування шкоди	46
Схема 101. Причини перекладення відповідальності відшкодування шкоди з безпосереднього заподіювача на інших осіб	46
Схема 102. Групи суб'єктів – незаподіювачів шкоди, які зобов'язані її відшкодувати (за О. Отрадноюю)	47
Схема 103. Поняття та право регресу	47
Схема 104. Випадки та правила регресу (ст. 1191 ЦК)	48
Схема 105. Співвідношення понять «заподіювач шкоди (деліквент)» і «потерпілий» (за Т. Ківаловою)	49
Об'єкти правовідносин відшкодування шкоди	
Схема 106. Об'єкти цивільних прав (ст. 177 ЦК)	50
Схема 107. Поняття «об'єкт» в теорії цивільного права Російської імперії	50
Схема 108. Підходи до визначення об'єктів цивільних прав	50
Схема 109. Поняття «об'єкти прав» (за Д. Гріммом)	51
Схема 110. Поняття «об'єкт» в теорії цивільного права радянського періоду	51

Схема 111. Поняття «об'єкт правовідносин» у сучасній цивілістиці	52
Схема 112. Особливості об'єкта цивільних правовідносин (за Є. Харитоновим та О. Харитоновою)	52
Схема 113. Об'єкт зобов'язань відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	53
Схема 114. Об'єкт правовідносин відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	53
Схема 115. Форми відшкодування заподіяної шкоди як об'єкт зобов'язання (за О. Отрадноюю)	54

Зміст правовідносин відшкодування шкоди

Схема 116. Поняття суб'єктивного права в складі правовідношення (за А. Венгеровим)	55
Схема 117. Поняття «суб'єктивне цивільне право» в сучасній цивілістиці	55
Схема 118. Поняття «суб'єктивне цивільне право» (за Т. Ківаловою)	55
Схема 119. Поняття «юридичний обов'язок»	56
Схема 120. Зміст зобов'язань (охоронних правовідносин) відшкодування шкоди (за Т. Ківаловою)	56
Схема 121. Можливості суб'єктивного цивільного права на відшкодування шкоди, яке виникає у потерпілого (за Т. Ківаловою)	56
Схема 122. «Необхідності», що існують для зобов'язаної особи у структурі юридичного обов'язку даного виду (за Т. Ківаловою)	57
Схема 123. «Необхідності», що існують для зобов'язаної особи в межах правовідносин деліктної відповідальності (за Т. Ківаловою)	57

Підстави виникнення зобов'язань відшкодування шкоди за цивільним законодавством України

Схема 124. Властивості та поняття юридичних фактів стосовно цивільного права (за О. Красавчиковим)	58
Схема 125. Поняття юридичних фактів цивільного права в сучасній цивілістиці	58
Схема 126. Співвідношення понять «підстави виникнення зобов'язань» і «юридичні факти»	59
Схема 127. Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду (ст. 1166 ЦК)	59
Схема 128. Підстави відповідальності за завдану моральну шкоду (ст. 1167 ЦК)	59
Схема 129. Умови, за яких можлива відповідальність за завдання майнової шкоди (за Т. Ківаловою)	59
Схема 130. Відмінність «підстав» від «умов» відповідальності (відшкодування шкоди)	60
Схема 131. Поняття «умови» відповідальності (відшкодування шкоди)	60

Схема 132. Підстава цивільно-правової відповідальності за завдання майнової або моральної шкоди (за І. Канзафаровою)	60
Схема 133. Умови виникнення зобов'язань відшкодування шкоди	60
Схема 134. Поняття та відмінності між майновою та моральною (немайновою) шкодою	61
Схема 135. Зв'язок понять «майнова шкода» та «збитки» (ст. 1192 ЦК)	61
Схема 136. Поняття «збитки» в цивілістичній доктрині	62
Схема 137. Співвідношення понять «майнова шкода» та «моральна шкода» в концепції ЦК України	62
Схема 138. Наукові підходи до сутності та змісту поняття «шкода»	62
Схема 139. Види шкоди за правовим (юридичним) значенням	63
Схема 140. Види (аспекти) шкоди	63
Схема 141. Фактична шкода в цивільному праві	64
Схема 142. Загальна підстава виникнення зобов'язань відшкодування шкоди	64
Розділ 3. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА НЕДОГОВІРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	
ЯК ВИД КОМПЕНСАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН	
Поняття цивільно-правової неоговореної (деліктної) відповідальності	
Схема 143. Переклад терміну «деліктна відповідальність»	65
Схема 144. Концепції цивільно-правової відповідальності	65
Схема 145. Взаємозв'язок між відшкодуванням шкоди та цивільно-правовою відповідальністю (за Т. Ківаловою)	66
Схема 146. Поняття «юридична відповідальність»	66
Схема 147. Зв'язок юридичної відповідальності з категорією «конкретний (суб'єктивний) юридичний обов'язок» (за Т. Ківаловою)	66
Схема 148. Характерні ознаки юридичної відповідальності	67
Схема 149. Поняття юридичної відповідальності (за Т. Ківаловою)	67
Схема 150. Загальні принципи юридичної відповідальності	67
Схема 151. Засади цивільно-правової відповідальності	68
Схема 152. Загальні галузеві засади цивільно-правової відповідальності	68
Схема 153. Спеціальні принципи регулювання зобов'язань відшкодування шкоди	68
Схема 154. Функції неоговореної цивільно-правової відповідальності забезпечують	68
Схема 155. Види цивільно-правової відповідальності	69
Схема 156. Зміст цивільно-правових відносин відшкодування шкоди	69
Схема 157. Поняття цивільно-правової неоговореної (деліктної) відповідальності (за Д. Бобровою)	70

Схема 158. Поняття цивільно-правової відповідальності (за О. Іоффе)	70
Схема 159. Поняття цивільно-правової відповідальності (за І. Канзафаровою)	70
Схема 160. Поняття цивільно-правової недоговорної відповідальності за завдання шкоди (за Т. Ківаловою)	70
Підстави та умови цивільно-правової недоговорної (деліктної) відповідальності за завдання шкоди	
Схема 161. Підстави виникнення зобов'язань у римському приватному праві	71
Схема 162. Підстави виникнення зобов'язань відшкодування шкоди у римському приватному праві	71
Схема 163. Поняття підстав та умов виникнення цивільних прав та обов'язків (за О. Отраднвоюю)	71
Схема 164. Поняття підстав та умов цивільно-правової відповідальності (за Т. Ківаловою)	72
Схема 165. Підстави та умови виникнення зобов'язань із заподіяння шкоди (за Л. Лічманом)	72
Схема 166. Єдина підстава цивільно-правової відповідальності (за Г. Матвєєвим)	72
Схема 167. Тенденція до ототожнення факту завдання шкоди з деліктами (правопорушеннями)	73
Схема 168. Нові підходи до підстав виникнення зобов'язань відшкодування шкоди у договірних і недоговорних правовідносинах (за Т. Ківаловою)	73
Схема 169. Перелік підстав виникнення обов'язку відшкодування шкоди за відсутності договору	74
Схема 170. Підстави виникнення зобов'язань завдання шкоди (за Т. Ківаловою)	74
Схема 171. Співвідношення понять «юридична відповідальність», «захист цивільних прав» і «міри захисту» (за А. Тебряєвим)	74
Схема 172. Відмінні риси юридичної відповідальності і мір захисту (за Т. Ківаловою)	75
Схема 173. Поняття правопорушення в загальній теорії права	75
Схема 174. Поняття «цивільне правопорушення» та його характеристика як юридичного факту	76
Схема 175. Напрямки визначення складу цивільного правопорушення	76
Схема 176. Елементи складу правопорушення (загальнотеоретичний аспект)	76
Схема 177. Традиційний цивільно-правовий підхід до визначення складу правопорушення (за Г. Матвєєвим)	77
Схема 178. Склад цивільного правопорушення – завдання шкоди (за Т. Ківаловою)	77

Схема 179. Критика теорії цивільного правопорушення та його складу (за М. Брагінським, В. Вітрянським)	78
Схема 180. Види відносин відшкодування шкоди та відмінності між ними (за Т. Ківаловою)	78
Схема 181. Співвідношення категорій «цивільне правопорушення – завдання шкоди» і «відповідальність»	79
Схема 182. Дії у стані необхідної оборони	79
Схема 183. Дії у стані крайньої необхідності	80
Схема 184. Урахування вини потерпілого	80
Схема 185. Випадки визначення обов'язку з відшкодування шкоди	81
Схема 186. Поняття умов деліктної відповідальності та їх види	81
Схема 187. Принцип генерального делікту (ч. 1 ст. 1166 ЦК, ч. 1 ст. 1167 ЦК)	81
Схема 188. Загальні умови відшкодування заподіяної шкоди (генерального делікту)	82
Схема 189. Загальні правила співвідношення між генеральним деліктом і спеціальними деліктами (за О. Отрадновою)	82
Схема 190. Протиправна поведінка як умова відшкодування заподіяної шкоди (за О. Отрадновою)	83
Схема 191. Основні теорії щодо поняття протиправності (протиправної поведінки) в доктрині цивільного права (за О. Отрадновою)	83
Схема 192. Основні види правових норм і протиправність	83
Схема 193. Випадки звільнення особи від відповідальності, за шкоду, заподіяну протиправними діями	84
Схема 194. Випадки уповноваження особи на заподіяння шкоди	84
Схема 195. Поняття «причина» та «причинно-наслідковий зв'язок»	84
Схема 196. Основні теорії причинного зв'язку (середина ХІХ століття)	85
Схема 197. Теорії причинного зв'язку в радянському цивільному праві	85
Схема 198. Правовий підхід до категорії «причинний зв'язок» у сучасному цивільному праві (за О. Отрадновою)	86
Схема 199. Концепція вини у цивільному праві та її критика	87
Схема 200. Сучасне розширене тлумачення поняття вини	87
Схема 201. Суб'єктивне визначення вини у деліктних правовідносинах	87
Схема 202. Різниця між кримінальним злочином і цивільним правопорушенням (за Г. Шершеневичем)	88

Схема 203. Аргументи на користь суб'єктивної концепції вини у цивільному праві (за О. Отрадновою)	88
Схема 204. Розмежування вини як підстави деліктної відповідальності (за О. Отрадновою)	88
Схема 205. Види підстав звільнення від відповідальності за заподіяння шкоди	89
Схема 206. Підстави, які повністю або частково звільняють заподіювача шкоди від обов'язку її відшкодування	89
Схема 207. Зовнішні обставини, що впливають на поведінку заподіювача шкоди (за О. Отрадновою)	89
Схема 208. Обставини, що характеризують стан заподіювача шкоди	90
Схема 209. Обставини, що характеризують поведінку потерпілого	90

Розділ 4. ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ЗАПОДІЯНОЇ ШКОДИ

Компенсація моральної шкоди

Схема 210. Поняття «моральна шкода»	91
Схема 211. Зміст моральної шкоди	91
Схема 212. Поняття «немайнова шкода»	91
Схема 213. Поняття «немайнова шкода» (стосовно юридичних осіб)	92
Схема 214. Співвідношення понять «компенсація» та «відшкодування» (стосовно моральної шкоди)	92
Схема 215. Підходи до відшкодування моральної (немайнової) шкоди	92
Схема 216. Суб'єкт права вимоги компенсації моральної шкоди (за О. Отрадновою)	93
Схема 217. Умови виникнення зобов'язань з відшкодування моральної шкоди	93
Схема 218. Обставини, які необхідно з'ясувати при покладенні на особу обов'язку відшкодування моральної шкоди	94
Схема 219. Наявність моральної шкоди у потерпілого та критерії визначення розміру її грошової компенсації	94
Схема 220. Спосіб і розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди	95
Схема 221. Автори методик нарахування розміру компенсації моральної шкоди та назви їх праць	95
Схема 222. Неправомірність рішення, дії чи бездіяльності заподіювача шкоди	96
Схема 223. Причинний зв'язок між неправомірною поведінкою заподіювача шкоди та виникненням моральної шкоди	96
Схема 224. Вина особи, яка завдала моральну шкоду	96

Схема 225. Перелік випадків, за яких моральна шкода відшкодовується незалежно від вини заподіювача	97
Схема 226. Звільнення боржника від відповідальності за завдану моральну шкоду	98
Схема 227. Наукові підходи до проблеми співвідношення компенсації моральної шкоди зі способами захисту суб'єктивних цивільних прав та заходами цивільно-правової відповідальності	98
Схема 228. Компенсація моральної (немайнової) шкоди в договірних відносинах	99
Схема 229. Строки позовної давності щодо вимог про відшкодування моральної (немайнової) шкоди	99
Відшкодування шкоди, завданої майну особи	
Схема 230. Основні способи відшкодування майнової шкоди (ст. 1192 ЦК)	100
Схема 231. Право вибору способу відшкодування шкоди	100
Схема 232. Відновлення попереднього стану речі, що мала певну зношеність	100
Схема 233. Відшкодування шкоди, завданої прийняттям закону про припинення права власності на певне майно	101
Схема 234. Відшкодування шкоди як міра відповідальності за порушення житлового законодавства	102
Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я фізичної особи	
Схема 235. Загальне правило вказаного делікту (ст. 1195 ЦК)	103
Схема 236. Підстави для відшкодування шкоди за правилами пар.2 гл. 82 ЦК	103
Схема 237. Складові, на які поділяється шкода, яка підлягає відшкодуванню за правилами ст. 1195 ЦК	103
Схема 238. Визначення розміру середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого (ст. 1197 ЦК)	104
Схема 239. Порядок обчислення розміру середньомісячного заробітку доходу потерпілого (ст. 1197 ЦК)	104
Схема 240. До втраченого заробітку (доходу) потерпілого включаються	104
Схема 241. До втраченого заробітку (доходу) потерпілого не включаються	105
Схема 242. Обчислення середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого, який на момент заподіяння йому шкоди не працював	105
Схема 243. Розмір втраченого доходу, що підлягає відшкодуванню (за О. Отрадноюю)	105
Схема 244. Збільшення заробітку потерпілого до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я (за О. Отрадноюю)	106

Схема 245. Ступінь втрати потерпілим професійної або загальної працездатності	106
Схема 246. Порядок встановлення ступеня втрати працездатності	107
Схема 247. Огляд потерпілого МСЕК проводить за наявності	107
Схема 248. Розмір втрати професійної працездатності	108
Схема 249. Окремі випадки встановлення МСЕК ступеня втрати професійної працездатності	109
Схема 250. Відшкодування моральної шкоди у разі заподіяння ушкодження здоров'ю фізичної особи	110
Схема 251. Додаткові витрати, пов'язані із завданням шкоди здоров'ю (ст. 1195 ЦК)	111
Схема 252. Збільшення обсягу та розміру відшкодування шкоди допускається	112
Схема 253. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я у разі припинення або ліквідації юридичної особи	112
Схема 254. Спеціальні правила відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я	112
Схема 255. Визначення доходу, втраченого внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я фізичної особи – підприємця (ст. 1198 ЦК)	113
Схема 256. Перерахунок суми відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я фізичної особи у бік збільшення або зменшення	113
Схема 257. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 1199 ЦК)	114
Відшкодування шкоди, завданої смертю фізичної особи	
Схема 258. Специфічні риси відшкодування шкоди, завданої смертю фізичної особи (за О. Отрадновою)	115
Схема 259. Групи осіб, які мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого (за О. Отрадновою)	115
Схема 260. Перелік непрацездатних осіб, які мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю фізичної особи та строки виплати їм такого відшкодування (ч. 1 ст. 1200 ЦК)	116
Схема 261. Порядок та розмір відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого (ч. 2,3 ст. 1200 ЦК)	117
Схема 262. Зміна сукупного розміру відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого	118
Схема 263. Критерії збільшення розміру відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого (ст. 1208 ЦК)	118

Схема 264. Відшкодування витрат на поховання потерпілого	119
Схема 265. Особливості відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок злочину	120
Розділ 5. СПЕЦІАЛЬНІ ДЕЛІКТИ, ЩО ВИДІЛЯЮТЬСЯ НА ПІДСТАВІ ОСОБЛИВОСТЕЙ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ЗАПОДІЮВАЧІВ ШКОДИ	

Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником або іншою особою

Схема 266. Підстави виникнення вказано делікту	121
Схема 267. Багатосуб'єктність даного зобов'язання	121
Схема 268. Сфери приватно-правових відносин у даному делікті	121
Схема 269. Особливості складу вказаного цивільного правопорушення	122
Схема 270. Підстави виникнення між працівником та юридичною чи фізичною особою трудових та службових правовідносин (за М. Бойком)	122
Схема 271. Поняття «виконання трудових (службових) відносин» (за М. Бойком)	123
Схема 272. Особливості шкоди у даному делікті та її відмежування від подібного делікту у трудовому праві	124
Схема 273. Особливість причинно-наслідкового зв'язку у даному виді деліктних зобов'язань	124
Схема 274. Відмежування особи, яка фактично завдала шкоду, та особи, яка має нести деліктну відповідальність	125
Схема 275. Протиправність поведінки працівника у вказаному делікті (за М. Бойком)	125
Схема 276. Особливість вини у даному цивільному правопорушенні	126

Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади АРК, органом місцевого самоврядування або їх посадовими особами

Схема 277. Види відшкодування шкоди, завданої актами законодавчої та виконавчої влади	127
Схема 278. Ситуації, за наявності яких вказана шкода підлягає відшкодуванню	127
Схема 279. Суб'єктний склад заподіювачів шкоди у даному делікті	127
Схема 280. Потерпілими від незаконних дій зазначених органів можуть бути	128
Схема 281. Органи державної влади як суб'єкти заподіяння шкоди	129
Схема 282. Органи влади АРК як суб'єкти заподіяння шкоди	129
Схема 283. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти заподіяння шкоди	129
Схема 284. Посадові або службові особи органів державної влади, органів влади АРК,	

органів місцевого самоврядування як суб'єкти заподіяння шкоди	130
Схема 285. Посадові або службові особи, які наділені правом надавати вказівки правового характеру	131
Схема 286. Особливості відшкодування шкоди, завданої фізичній або юридичній особі в результаті прийняття органами державної влади та місцевого самоврядування нормативно-правового акта	131
Схема 287. Особливості протиправності актів влади як умови відповідальності (за О. Отрадновою)	132
Схема 288. Специфіка причинного зв'язку у даному делікті	133
Схема 289. Специфіка суб'єктивної умови відповідальності за вказану шкоду	133
Схема 290. Порядок відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами	133
Відповідальність за шкоду, завдану правоохоронним органами та судом	
Схема 291. Органи державної влади, які є суб'єктами заподіяння шкоди у даному делікті	134
Схема 292. Кримінальні процесуальні дії, дії в галузі адміністративної відповідальності, які є умовами для відшкодування шкоди у вказаному делікті	135
Схема 293. Обов'язкові підстави (випадки), за наявності яких виникає право на відшкодування шкоди, завданої правоохоронними органами та судом	136
Схема 294. Особливість вини у даному делікті (ч. 1 ст. 1176 ЦК)	137
Схема 295. Випадки, коли відсутні підстави для відшкодування шкоди у вказаному делікті	137
Схема 296. Підстави, за яких фізична особа втрачає право на відшкодування шкоди (ч. 4 ст. 1176 ЦК)	137
Схема 297. Особливі підстави відшкодування шкоди у вказаному зобов'язанні (ч. 5 ст. 1176 ЦК)	138
Схема 298. Боржник у зобов'язанні відшкодування шкоди, завданої правоохоронними органами та судом	138
Схема 299. Кредитор у зобов'язанні відшкодування шкоди, завданої правоохоронними органами та судом (за І. Бірюковим)	139
Схема 300. Втрати майнового та немайнового характеру, які відшкодовуються (повертаються) громадянинові у випадку заподіяння шкоди правоохоронними органами та судом	140
Схема 301. Порядок визначення розміру сум заробітку та інших доходів потерпілого,	

які він втратив внаслідок незаконних дій	140
Схема 302. Порядок повернення майна, житла, інших споруд у разі відшкодування шкоди у вказаному зобов'язанні	141
Схема 303. Поняття моральної шкоди та випадки її відшкодування у даному делікті	141
Схема 304. Порядок відшкодування та розмір моральної шкоди у вказаному зобов'язанні	142
Схема 305. Суб'єкт визначення розміру відшкодування шкоди у даному делікті	142
Схема 306. Поновлення на колишній роботі (посаді) громадянина, звільненого з неї у зв'язку з незаконним засудженням чи притягненням до кримінальної відповідальності	143
Схема 307. Порядок надання житла громадянину, який втратив право користування жилим приміщенням внаслідок незаконного засудження	143
Схема 308. Випадки повідомлення слідчим, прокурором або судом трудового колективу в якому працює особа про прийняті акти	143
Схема 309. Відшкодування шкоди жертвам політичних репресій	144

Відшкодування шкоди, завданої малолітніми, неповнолітніми, недієздатними особами, особами, цивільна дієздатність яких обмежена, та особами, які не усвідомлювали значення своїх дій та (або) не могли керувати ними

А. Відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою

Схема 310. Шкоду, завдану малолітньою особою (до 14 р.) відшкодовують (ч. 1 ст. 1178 ЦК)	145
Схема 311. Коло осіб, які притягаються до відповідальності за вказаним деліктом	145
Схема 312. Малолітні особи як заподіювачі шкоди	145
Схема 313. Батьки як суб'єкти відповідальності за завдану шкоду	146
Схема 314. Батьки, позбавлені батьківських прав як суб'єкти відповідальності за завдану шкоду (ст. 1183 ЦК)	146
Схема 315. Усиновлювачі, як суб'єкти відповідальності за завдану шкоду	147
Схема 316. Опікун як суб'єкт відповідальності за завдану шкоду	147
Схема 317. Протиправність поведінки батьків у даному делікті	147
Схема 318. Вина батьків у вказаному зобов'язанні	148
Схема 319. Випадки звільнення батьків від відповідальності у даному правовідношенні	148

Схема 320. Заклади та особи, які зобов'язані здійснювати нагляд за малолітніми (за О. Отрадноюю)	149
Схема 321. Принцип часткової (дольової) відповідальності за шкоду, завдану малолітньою особою	150
Схема 322. Спільне завдання шкоди малолітніми особами, які походять від різних батьків або перебувають під опікою різних осіб	150
Схема 323. Загальні та спеціальні умови відшкодування шкоди завданої малолітнім (за О. Отрадноюю)	151
Схема 324. Особливість відповідальності батьків (усиновлювачів), опікунів та інших фізичних та юридичних осіб за шкоду як за власну вину	151
Схема 325. Підстави покладення обов'язку відшкодувати шкоду на безпосереднього заподіювача – малолітнього	152
Б. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою	
Схема 326. Відповідальність неповнолітньої особи (від 14 до 18р.) за завдану шкоду	153
Схема 327. Субсидіарна (додаткова) відповідальність батьків, відповідного закладу у даному делікті (ч. 2 ст. 1179 ЦК)	153
Схема 328. Ланки причинного зв'язку в даному правопорушенні (за О. Отрадноюю)	154
Схема 329. Випадки припинення обов'язку батьків (усиновлювачів) та підклучальника неповнолітнього	154
Схема 330. Види відповідальності при заподіянні шкоди, завданої спільними діями декількох неповнолітніх осіб	154
Схема 331. Порядок відшкодування шкоди завданої спільними діями кількох осіб	155
В. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою після набуття нею повної цивільної дієздатності	
Схема 332. Надання повної цивільної дієздатності (ст. 35 ЦК)	156
Схема 333. Відшкодування шкоди завданої неповнолітньою особою після набуття нею повної цивільної дієздатності (ст. 1180 ЦК)	156
Г. Відшкодування шкоди батьками, позбавленими батьківських прав	
Схема 334. Відшкодування шкоди батьками, позбавленими батьківських прав (ст. 1183 ЦК)	157
Д. Відшкодування шкоди, завданої недієздатною фізичною особою	
Схема 335. Відшкодування шкоди, завданої недієздатною фізичною особою (ст. 1184 ЦК)	158

Е. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена

Схема 336. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (ст. 36 ЦК)	158
Схема 337. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена	159

Є. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (адієздатною особою)

Схема 338. Відшкодування шкоди, завданої адієздатною особою	159
Схема 339. Обставини, за яких шкода, завдана адієздатною особою може підлягати відшкодуванню (за О. Отрадновою)	160

Розділ 6. СПЕЦІАЛЬНІ ДЕЛІКТИ, ЯКІ ВИДІЛЯЮТЬСЯ НА ПІДСТАВІ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПОСОБУ ЗАВДАННЯ ШКОДИ

Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної безпеки

Схема 340. Теорії стосовно визначення джерела підвищеної безпеки	161
Схема 341. Поняття «джерело підвищеної безпеки» (ч. 1 ст. 1187 ЦК)	161
Схема 342. Ознаки джерела підвищеної безпеки (за О. Отрадновою)	162
Схема 343. Види джерел підвищеної безпеки (за О. Красавчиковим)	163
Схема 344. Суди не відносять до джерел підвищеної безпеки	163
Схема 345. Джерелами підвищеної безпеки судовою практикою визнаються	164
Схема 346. Суб'єкт відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної безпеки (ч. 2 ст. 1187 ЦК)	164
Схема 347. Ознаки володільця джерела підвищеної безпеки (титульного володільця)	
Схема 348. Передача на законних підставах об'єкта підвищеної безпеки (за О. Отрадновою)	165
Схема 349. Вибуття джерела підвищеної безпеки із володіння власника проти його волі (ч. 3,4 ст. 1187 ЦК)	166
Схема 350. Страхування цивільної відповідальності власника джерела підвищеної безпеки на випадок завдання шкоди	167
Схема 351. Визначення суб'єкта відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної безпеки, який перебуває у спільній власності	168
Схема 352. Специфіка умов відповідальності у вказаному делікті	168
Схема 353. Випадки винної відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної безпеки (винятки)	169
Схема 354. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної безпеки (ст. 1188 ЦК)	169

Схема 355. Завдання шкоди іншим особам внаслідок взаємодії джерел Підвищеної небезпеки (за О. Отрадновою)	170
Схема 356. Підстави, за наявності яких розмір відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, може бути зменшений	170
Схема 357. Обставини, що звільняють від відповідальності за завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки (за О. Отрадновою)	171
Відшкодування ядерної шкоди	
Схема 358. Поняття ядерної шкоди	172
Схема 359. Склад ядерного делікту визначають наступні елементи	172
Схема 360. Суб'єкт відшкодування ядерної шкоди	173
Схема 361. Відповідальність оператора ядерної установки за ядерну шкоду	173
Схема 362. Межа цивільної відповідальності за ядерну шкоду	174
Схема 363. Фінансове забезпечення цивільної відповідальності за ядерну шкоду	174
Схема 364. Способи фінансового забезпечення цивільної відповідальності за ядерну шкоду	175
Схема 365. Визначення особи (оператора), на яку покладається обов'язок відшкодування шкоди на підставі договору	176
Схема 366. Активна множинність осіб у зобов'язанні відшкодування ядерної шкоди	176
Схема 367. Причинний зв'язок у даному делікті	176
Схема 368. Оператор не несе відповідальності за ядерну шкоду, завдану	177
Схема 369. Ядерні установки і об'єкти	177
Схема 370. Обмеження відповідальності оператора за ядерну шкоду	177
Схема 371. Строк позову щодо справ про відшкодування ядерної шкоди	178
Схема 372. Обмеження розміру відшкодування ядерної шкоди	178
Схема 373. Відшкодування ядерної шкоди за рахунок інших джерел страхування або відшкодування	179
Схема 374. Особливості відшкодування ядерної шкоди	179
Схема 375. Концепції причинного зв'язку між ядерним інцидентом та ядерною шкодою (зарубіжна наукова доктрина та практика)	180
Схема 376. Міжнародні джерела режиму цивільно-правової відповідальності за ядерну шкоду ратифіковані Україною	180
Схема 377. Ядерний (цивільний) потенціал України	180
Відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину	
Схема 378. Відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину	

(кримінально-правовий (злочинний) делікт)	181
Схема 379. Протиправність у кримінально-правовому (злочинному) делікті	181
Схема 380. Особливості причинно-наслідкового зв'язку у даному делікті	182
Схема 381. Відмежування вини як суб'єктивної умови кримінально-правового делікту від вини як елементу складу злочину (за Р. Стефанчуком)	182
Схема 382. Процесуальний порядок відшкодування шкоди, завданої злочином	182
Схема 383. Відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому (ст. 127 КПК)	183
Схема 384. Цивільний позов (ц. п.) у кримінальному провадженні (ст. 128 КПК)	183
Схема 385. Вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні (ст. 129 КПК)	184
Схема 386. Відшкодування витрат на лікування особи, яка потерпіла від злочину (ст. 1206 ЦК)	184
Схема 387. Суб'єкт позову як одна з особливостей даного делікту	184
Схема 388. Потерпілий у кримінальному провадженні (ст. 55 КПК)	185
Схема 389. Законний представник потерпілого у кримінальному провадженні	186
Схема 390. Суб'єкт відшкодування витрат на лікування	186
Схема 391. Виключення із загального правила про відшкодування витрат закладу охорони здоров'я	186
Схема 392. Відшкодування витрат закладу охорони здоров'я у випадку вчинення злочину малолітньою або неповнолітньою особою	187
Схема 393. Суб'єкт виплати коштів на лікування потерпілого від злочину	187
Схема 394. Розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи потерпілої від злочину	187
Схема 395. Сума коштів, яка підлягає відшкодуванню закладу охорони здоров'я	188
Схема 396. Порядок стягнення визначеної судом суми коштів на лікування потерпілого	188
Схема 397. Особливості відшкодування витрат на стаціонарне лікування потерпілого від злочину	189
Схема 398. Випадки відшкодування державою шкоди заподіяної злочином	189
Схема 399. Особливий порядок права зворотної вимоги до особи, яка заподіяла шкоду внаслідок злочину	190
Схема 400. Специфіка даного кримінально-правового делікту	190
Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист	
Схема 401. Поняття самозахисту	191
Схема 402. Вимоги до способів самозахисту цивільних прав (ч. 2 ст. 19 ЦК)	191

Схема 403. Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист (ст. 1169 ЦК)	191
Схема 404. Способи самозахисту цивільних прав (за В. Грибановим)	192
Схема 405. Особливості застосування поняття необхідної оборони у приватно-правовій та публічно-правовій сферах	193
Схема 406. Поняття «перевищення меж необхідної оборони»	193
Схема 407. Межі, за якими оборона стає перевищеною	194
Схема 408. Розмір відшкодування шкоди при перевищенні меж необхідної оборони	194
Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг)	
Схема 409. Споживачам надано право	195
Схема 410. Підстави відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товару, робіт (послуг) (ст. 1209 ЦК)	195
Схема 411. Особливості суб'єктного складу даних правовідносин	196
Схема 412. Характер правовідносин, які виникають між потерпілим і продавцем, виготовлювачем товару, виконавцем робіт (послуг) (за О. Отрадновою)	196
Схема 413. Особи, зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) (ст. 1210 ЦК)	197
Схема 414. Особи, які нестимуть відповідальність за даний делікт	197
Схема 415. Протиправність поведінки у даному делікті може виражатися (за О. Отрадновою)	198
Схема 416. Шкода як умова відповідальності у даному правовідношенні (за О. Отрадновою)	199
Схема 417. Строки відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товару, робіт (послуг) (ст. 1211 ЦК)	199
Схема 418. Поняття строку придатності	200
Схема 419. Поняття строку служби	200
Схема 420. Особливість вини у даному делікті	201
Схема 421. Особливості відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товару, що є рухомим майном (ст. 1211 ¹ ЦК)	201
Схема 422. Право вибору боржника, до якого буде звернено вимогу про відшкодування шкоди	201
Схема 423. Факт продажу товару або здійснення робіт (послуг) доводиться	201
Схема 424. Специфіка зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг)	202

Схема 425. Випадки звільнення продавця, виготовлювача товару, виконавця робіт (послуг) від обов'язку з відшкодування шкоди	202
Схема 426. Форма вини потерпілого у недотриманні правил користування або зберігання товару (результатів робіт, послуг)	203
Схема 427. Непереборна сила як умова звільнення від відповідальності у даному делікті (за О. Отрадноюю)	203
Схема 428. Порухення потерпілим відомих правил користування або зберігання товару (результатів робіт або послуг) (за О. Отрадноюю)	203
Схема 429. Додаткові умови звільнення виробника, продавця товару, виконавця робіт (послуг) від відповідальності за вказану шкоду	204
Схема 430. Продавець, виконавець робіт (послуг) не звільняється від Відповідальності	204

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

абз. – абзац

АРК – Автономна Республіка Крим

ВР АРК – Верховна Рада Автономної Республіки Крим

ВАСУ – Вищий Арбітражний Суд України

ВСУ – Верховний Суд України

ВРУ – Верховна Рада України

гл. – глава

ГПУ – Генеральна Прокуратура України

ГОСТ – державний стандарт

ДТП – Дорожньо-транспортна пригода

Держкомстат – Держаний комітет статистики України

Держказначейство – Державне казначейство

ДПС – Державна податкова служба України

ЖК УРСР – Житловий кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки

ЗК – Земельний кодекс України

ЗСУ – Збройні Сили України

ЗУ – Закон України

КК – Кримінальний кодекс України

КАСУ – Кодекс адміністративного судочинства України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КТМ – Кодекс торговельного мореплавства

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний Суд України

лат. – латинська

м.р.з.п. – мінімальний розмір заробітної плати

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

м.з.п. – мінімальна заробітна плата

Мінпраці – Міністерство праці України

н.м.д.г. – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України

МСЕК – медико-соціальна експертна комісія

напр. – наприклад

НБУ – Національний Банк України

НДІ – науково-дослідний інститут

ОДА – обласна державна адміністрація

п. – пункт

пп. – підпункт

пар. – параграф

ПК – Податковий кодекс України

ПДР – Правила дорожнього руху

СК – Сімейний кодекс України

СБУ – Служба Безпеки України

та ін. – та інше

т. ін. – таке інше

ТЗ – транспортний засіб

ст. – стаття

ф. – форма

ЦК – Цивільний кодекс України

ЦК УРСР – Цивільний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки

ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс України

ц.п. – цивільний позов

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України.–1996.–№30.–Ст.141.
2. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим : Закон України від 23.12.1998р.// Відомості Верховної Ради України.–1999.–№5-6.–Ст.43.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р.// Відомості Верховної Ради України.–2003.–№№40-44.–Ст.356.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002р.// Відомості Верховної Ради України.–2002.–№21-22.–Ст.135.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р.// Відомості Верховної Ради України.–2001.–№25-26.–Ст.131.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012р.// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010р.// Відомості Верховної Ради України.–2011.–№13-14, №15-16, №17.–Ст.112.
8. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010р.// Відомості Верховної Ради України.–2010.–№50-51.–Ст.572.
9. Житловий кодекс УРСР від 30.06.1983р.// Відомості Верховної Ради.–1983.–Додаток до №28.–Ст.573.
10. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995р.// Відомості Верховної Ради України.–1995.–№12.–Ст.81.
11. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19.05.2011р.// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Про державний бюджет України на 2013р.: Закон України від 06.12.2012р.// Відомості Верховної Ради України.–2013.–№5-6.–Ст.60.
13. Про державну службу: Закон України від 17.11.2011р.// Відомості Верховної Ради України.–2011.–№26.–Ст.273.
14. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993р.// Відомості Верховної Ради України.–1993.–№31.–Ст.338.
15. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві і професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23.09.1999.// Відомості Верховної Ради України.–1999.–№46–47.–Ст.403.

16. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами зумовленими народженням та похованням: Закон України від 18.01.2001р.// Відомості Верховної Ради України.–2001.–№14.–Ст.71.
17. Про застосування амністій в Україні: Закон України від 01.10.1996р.// Відомості Верховної Ради України.–1996.–№48.–Ст.263.
18. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991р. в редакції Закону від 01.12.2005р.// Відомості Верховної Ради України.–2006.–№7.–Ст.84.
19. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992р.// Відомості Верховної Ради України.–1992.–№48.–Ст.650.
20. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004р.// Відомості Верховної Ради України.–2005.–№1.–Ст.1.
21. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992р.// Відомості Верховної Ради України.–1992.–№22.–Ст.303.
22. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991р.// Відомості Верховної Ради України.–1991.–№53.–Ст.793.
23. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001р.// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua..>
24. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010р.// Відомості Верховної Ради України.–2010.–№41-42, 43, 44-45.–Ст.529.
25. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993р.// Відомості Верховної Ради України.–1994.–№10.–Ст.43.
26. Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення: Закон України від 13.12.2001р.// Офіційний вісник України.–2002.–№2.–Ст.46.
27. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994р. із змінами від 13.04.2012р.// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua..>
28. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.02.2001р.// Офіційний вісник України.–2001.–№7.–Ст.268.
29. Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні : Закон України від 17.04.1991р.// Відомості Верховної Ради України.–1991.–№22.–Ст.262.
30. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. // (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
31. Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду від 21.05.1963р.// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

32. Про прийняття за основу проекту Закону України про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину: Постанова Верховної Ради України від 18.01.2006р.// Відомості Верховної Ради України.–2006.–№3.–Ст.5.
33. Про порядок здійснення помилування: Указ Президента України від 16.09.2010р.// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
34. Деякі питання розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004р. №1112 (із змінами, внесеними згідно з постановою КМУ №726 від 25.05.2006р.)// Урядовий кур'єр.–2004.–№89.
35. Положення про медико-соціальну експертизу: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 03.12.2009р. №1317// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
36. Порядок проведення індексації грошових доходів населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003р. №1078// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
37. Про затвердження переліку професійних захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.11.2000р. №1162// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
38. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2002р. №733// Урядовий кур'єр.–2002.–№115.
39. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002р. №40// Урядовий кур'єр.–2002.–№67.
40. Про затвердження Порядку організації та проведення медико-соціальної експертизи втрати працездатності: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.04.1994р. №221// Урядовий кур'єр.–1994.–№77.
41. Про затвердження Порядку обчислення розміру фактичних витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та зарахування стягнених з винних осіб коштів до відповідного бюджету і їх використання: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.07.1993р. №545// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
42. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невикробничого характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2001р. №270// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
43. Про правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001р. №1306// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

44. Про Порядок відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних обставин: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.1992р. №562// Урядовий кур'єр.–1992.–№167.
45. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути завдана третім особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2002р. №944// Урядовий кур'єр.–2002.–№128.
46. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.01.1998 р. №53/5 у ред. наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5 // Юридичний вісник України . – 2013 . – № 9 . – 2-8 березня . – С. 2-9.
47. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.01.1998 р. №53/5 у ред. наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5 // Юридичний вісник України . – 2013 . – № 9 . – 2-8 березня . – С. 10-26; № 10 . – 9-15 березня . – С. 2-21.
48. Про встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.06.2012р. №420.– (Електронний ресурс).– Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
49. Про затвердження Інструкції зі статистики заробітної плати: Наказ Держкомстатистики України від 13.01.2004р. №5//(Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
50. Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 05.09.2011р. № 561// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
51. Про затвердження Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду»: Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Міністерства фінансів України від 04.03.1996р. №6/5/3/41 (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
52. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо відшкодування моральної шкоди: Наказ Державного комітету України по водному господарству від 26.08.2004р. №211.
53. Методичні рекомендації для проведення атестації робочих місць за умовами праці: Постанова Мінпраці від 01.09.1992р. №41//(Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
54. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди»: Лист Міністерства юстиції України від 12.05.2004р. №35-13/797//(Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Акти органів судової влади

1. Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат: Постанова Верховного Суду України від 07.07.1995р. №11// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про деякі питання практики вирішення спорів пов'язаних з відшкодуванням шкоди: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 01.04.1994р. №02-5/215 в редакції рекомендацій Президії Вищого господарського суду України № 04-5/239 від 29.12.2007р.// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 29.02.1996р. №02-5/95 //(Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009р. №1// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про практику Верховного Суду України у справах зі спорів, пов'язаних із відшкодуванням збитків : Лист Вищого господарського суду України від 27.06.2003р. №01-8/721// Вісник господарського судочинства.–2004.–№1.
6. Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна: Постанова Верховного Суду України від 31.03.1989р. №3// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Верховного Суду України від 27.03.1992р. №6// //(Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Верховного Суду України від 31.03.1995р. №4.//(Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, завданої підприємствам, установам, організаціям їх працівниками: Постанова Верховного Суду України від 29.12.1992р. №14// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Верховного Суду від 07.02.2003р. №2// Вісник Верховного суду України.–2003.–№1.
11. Про судову практику у справах за позовами про захист приватної власності: Постанова Верховного Суду України від 22.12.1995р. №20// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Верховного Суду України від 26.04.2002р. №1// (Електронний ресурс).–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Постанова Верховного Суду України від 02.07.2004р. №13// Вісник Верховного Суду України.–2004.–№8.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 32 Закону України «Про державний бюджет України на 2001 рік» (справа про відшкодування шкоди державою) від 03.10.2001р. // Офіційний вісник України.–2001.–№41.–Ст.1863.

Наукова та навчально-методична література

1. Агарков М.М. Обязательство по советскому гражданскому праву./М.М.Агарков// Избранные труды по гражданскому праву: в 2 т. – М.:АО Центр ЮрИнфоР,2002.– Т.1.–С.189–197.
2. Алексеев С.С. Выражение особенностей предмета советского гражданского права в методе гражданско-правового регулирования. Виды гражданских правоотношений и метод гражданско-правового регулирования // Антология уральской цивилистики. 1925–1989: сб.статей.–М.:Статут,2001.–С.7–53.
3. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования.– М.: Статут,1999.–712с.
4. Алексеев С.С. Избранное. –М.:Статут,2003.–480с.
5. Алексеев С.С. Линия права.– М.:Статут,2006.–461с.
6. Андреев Ю.Н. Гражданско-правовая ответственность государства по деликтным обязательствам: Теория и судебная практика/ Ю.Н.Андреев.– СПб.:Юридический центр Пресс,2006.–425с.
7. Антимонов Б.С. Гражданская ответственность за вред, причиненный источником повышенной опасности.– М.,1952.
8. Антимонов Б.С. Значение вины потерпевшего при гражданском правонарушении.–М.,1950.
9. Белякова А.М. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности.–М.,1967.
10. Белякова А.М. Возмещение причиненного вреда. Отдельные вопросы.–М.,1972.
11. Белякова А.М. Ответственность за вред, причиненный малолетними и несовершеннолетними лицами.–М.,1963.

12. Белякова А.М. Гражданско-правовая ответственность за причинение вреда: теория и практика.–М.:Изд-во Моск. ун-та,1986.–149с.
13. Беляцкий С.А. Возмещение морального (неимущественного) вреда.–М.:Городец,1997.
14. Бервено С.М. Проблеми договірнього права України/ С.М.Бервено.–К.:Юрінком Інтер,2006.–392с.
15. Боброва Д.В. Обязательства, возникающие вследствие причинения вреда// ГК УССР: Научно-практический комментарий.–К.,1985.
16. Боброва Д.В. Права граждан на возмещение вреда.–К.,1990.
17. Богданова Е.Е. Субсидиарная ответственность. Проблемы теории и практики/ Е.Е.Богданова.–М.:Приор-издат,2003.–112с.
18. Бойко М.Д. Відшкодування шкоди: Правовий аспект: Навчально-практичний посібник.– К.:Атіка,2007.–328с.
19. Болдинов В.М. Ответственность за причинение вреда источником повышенной опасности.–СПб.:Юрид. Центр Пресс,2002.–372с.
20. Брагинский М.Й., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения.–2-е изд.–М.:Статут,2005.–842с.
21. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность.–М.,1976.
22. Булеца С.Б. Проблема визначення розміру компенсації моральної шкоди, заподіяної життю та здоров'ю фізичної особи, в Україні та Угорщині// Актуальні проблеми держави і права : зб.наук.праць. – Одеса: Юрид.літ.,2005.– Вип.24.– С.304–309.
23. Бурзель Ю. Щодо встановлення верхньої межі відшкодування моральної (немайнової) шкоди// Право України.– 2003.–№3.–С.40–42.
24. Васильев С.В. Деликтное судопроизводство (судопроизводство о возмещении вреда): учебное пособие.–Х.: Одиссей, 2005.–448с.
25. Васильев С.В. Доказывание и доказательства по делам о возмещении вреда, причиненного личности: учеб.пособ.–Х.:Факт,2000.
26. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди // Бюлетень законодавства і юридичної практики України.–2004.–№6.–400с.
27. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди: нормативні акти, роз'яснення, коментарі: Станом на 1 січня 2001р. / Уклад.: С.Е.Демський, В.С.Перепічай, В.А.Скоробагатько, М.І.Федишин; Відп.ред. П.І.Шевчук.–К.: Юрінком Інтер, 2001.–624с.

28. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди./ Упоряд.: В.С.Ковалевський, Л.П.Ляшко.– К.:Юрінком Інтер,2004.–384с.
29. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: навч.посіб./ М.К.Галянтич, А.Б.Гриняк, А.І.Дрішлюк, Т.С.Ківалова (та ін.); за ред. М.К.Галянтича.– К.:Юрінком Інтер,2011.– 624с.
30. Волков О.А. Ознаки крайньої необхідності за цивільним та кримінальним законодавством України: порівняльний аналіз // Актуальні проблеми держави і права: зб.наук.праць, 2007.– Вип.33.–С.56-60.
31. Гавзе Ф.И. Возмещение ущерба, причиненного здоровью работника.–Минск: БГУ,1977.
32. Гражданское и торговое право зарубежных государств: учебник/ Отв.ред. Е.А.Васильев, А.С.Комаров.–4-е изд., перераб. и доп. В 2-х т.– Т.П.– М.:Междунар.отношения, 2006.–С.319-377.
33. Грін О.О. Договори в цивільному праві України: Навчальний посібник: Альб.схем. О.О.Грін.–Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А.Е.,2012.–219с.
34. Грін О.О. Словник цивільного права. 2-е вид., перероб. і допов./ О.О.Грін.– Ужгород: ПП Данило С.І.,2009.–436с.
35. Грін О.О. Спадкове право України: Навчальний посібник: Альб.схем. О.О.Грін.– Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А.Е.,2012.–208с.
36. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав.–М.: Статут,2000.– 411с.–(Классика российской цивилистики).
37. Гузь Л.Є. Дорожньо-транспортні пригоди. – Х:ВПФ «Поліграфіст»,2009.–566с.
38. Гушин Д.И. Юридическая ответственность за моральный вред / Д.И.Гушин.– СПб.:Юрид. Центр Пресс,2002.
39. Емельянов В.И. Разумность, добросовестность, незлоупотребление гражданскими правами/ В.И.Емельянов.–М.:Лекс-Книга,2002.–160с.
40. Ершова С. Про правові гарантії відшкодування ядерної шкоди// Право України.– 1998.–№4. – С. 46-49.
41. Жуковская О.Л. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности.–М,1994.
42. Жуковская О.Л. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности: некоторые аспекты проблемы.–К.:Лыбидь,1994.–200с.
43. Загорулько А.И. Обязательства по возмещению вреда, причиненного субъектами гражданского права.–Х.:Консум,1996.

44. Звеков В.П. Обязательства вследствие причинения вреда в коллизионном праве.– М.:Волтерс Клувер,2007.
45. Іваненко Л.М. Особливості відшкодування моральних збитків, завданих покупцеві внаслідок придбання товару низької якості// Мале підприємництво і менеджмент в Україні (публічно- і приватно-правові засади).–К.,1997.
46. Іваненко Л.М. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів (покупців).– К.:Юмана,1998.–224с.
47. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории хозяйственного права.–М.:Статут,2000.–777с.
48. Иоффе О.С. Ответственность по советскому гражданскому праву/ Избранные труды: в 4 т.– СПб.: Юридический центр Пресс,2003.– Т.1. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ответственность по советскому гражданскому праву.–С.194–572.
49. Калмыков Ю.Х. Возмещение вреда, причиненного имуществу.–Саратов,1965.
50. Кантафарова І.С. Теорія цивільно-правової відповідальності: монографія.– Одеса:Астропринт,2006.–264с.
51. Карп І.В. Умови відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами// Актуальні проблеми держави і права: зб.наук.праць.– Одеса: Юрид.літ., 2004.–Вип.23.–С.228–234.
52. Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти): монографія / Т.С.Ківалова; М-во освіти і науки України; Одеська нац.юрид.акад.– Одеса: Юридична література, 2008.–360с.
53. Ківалова Т.С. Концептуальні засади визначення поняття та системи зобов'язань відшкодування шкоди за цивільним законодавством України // Часопис Київського університету права.– 2008.–№1.–С.116–123.
54. Ківалова Т.С. Поняття зобов'язань відшкодування шкоди за цивільним законодавством України// Актуальні проблеми держави і права: зб.наук.праць.–Одеса: Юрид.літ.,2007.–Вип.36.–С.336–341.
55. Колодій А.М. Принципи права України: монографія.– К.: Юрінком Інтер,1998.– 208с.
56. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части первой, части второй, части третьей (постатейный) с постатейными материалами. Изд. 2-е перераб. и доп.–М.:Книжный мир,2002.–С.956-990.
57. Красавчиков О.А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности/ О.А.Красавчиков // Категории науки гражданского права. Избранные труды: в 2 т.–М.: Статут,2005.–Т.2.–С.289–464.

58. Красавчиков О.А. Возмещение вреда причиненного источником повышенной опасности.–М.: Юрид.лит.,1996.–199с.
59. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар/ За загальною редакцією професорів В.Г.Гончаренка, В.Т.Нора, М.Є.Шумила.– К.: Юстініан,2012.–1224с.
60. Крупка Ю.М. Проблемы створення правового механізму відшкодування ядерної шкоди в Україні// Правова держава.–К.,1997.–Вип.8. – С. 192-197.
61. Кузнецова Л.Г., Шевченко Я.Н. Гражданско-правовое положение несовершеннолетних.–М.,1968.
62. Майданик Р.А. Аномалії в цивільному праві України: навч.-практ.посіб./ Р.А.Майданик.–К.:Юстініан,2007.–912с.
63. Майданик Р.А., Сергеева Н.Ю. Материальная ответственность за повреждение здоров'я.–М.:Юрид.лит.,1968.
64. Маковский А.Л. Гражданская ответственность государства за акты власти// Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика: Сборник памяти С.А.Хохлова/ Отв.ред. А.Л.Маковский.–М.,1998.
65. Малейн Н.С. Возмещение вреда, причиненного личности.–М.: Издательство «Юридическая литература»,1965.–229с.
66. Малейн Н.С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность.–М.,1985.–190с.
67. Манукян В.И. Моральный вред: право, практика, опыт.– К.:Истина,2008.–288с.
68. Матвеев Г.К. Вина в советском гражданском праве.–К.: Изд-во КГУ,1955.–308с.
69. Матвеев Г.К. Основания гражданско-правовой ответственности.–М.: Юрид.лит.,1970.–311с.
70. Мікуліна М. Відшкодування майнової та моральної (немайнової) шкоди, завданої незаконними діями: ретроспектива і сьогодення// Право України.–2004.–№12.– С.109–111.
71. Мочкош Я. Необхідна оборона в кримінальному праві України// Право України.–2006.–№6.–С.35–38.
72. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т.– 5-ге вид., перероб.і допов./ за ред. О.В.Дзери (кер.авт.кол.), Н.С.Кузнецової, В.В.Луця.– К.:Юрінком Інтер,2013.
73. Новицкий И.Б. Основы римского гражданского права: учебник: лекции.– М.:Зерцало,2000.–400с.

74. Нор В.Т. Имущественная ответственность за неправильные действия должностных лиц.–Львов: Вища школа,1974.–216с.
75. Ойгензихт В.А. Мораль и право.– Душанбе: Ирфон,1987.–160с.
76. Ойгензихт В.А. Проблема риска в гражданском праве.–Душанбе,1972.–224с.
77. Осакве К. Сравнительное правоведение в схемах: Общая и Особенная части: Учеб.-практ. пособие.–М.:Дело,2000.–С.209-236.
78. Ответственность за ядерный ущерб/ А.И.Иойрыш и др.–М.,1997.–43с.
79. Отраднова О.О. Недоговірні зобов'язання в цивільному праві України: навч.посіб. / О.О.Отраднова.– К.:Юрінком Інтер,2009.–240с.
80. Палиук В.П. Возмещение морального (неимущественного) вреда: монографія.– 2-е изд. исправ. и доп.–К.:Право,2000.
81. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности.–СПб.:Лань,2000.–608с.
82. Пешкова О.А. Компенсация морального вреда. Защита и ответственность при причинении вреда нематериальными благами и неимущественными правами/ О.А.Пешкова.–М.:Ось-89,2006.–240с.
83. Поляков И.Н. Ответственность по обязательствам вследствие причинения вреда.–М.:Городец,1998.–172с.
84. Победоносцев К.П. Вознаграждение убытка от действий преступных и непроступных/ К.П.Победоносцев// Курс гражданского права. Часть третья. Договоры и обязательства.–М.:Статут,2003.–С.558-580.
85. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права/ И.А.Покровский.– М.,1998.
86. Примак В.Д. Вина і добросовісність у цивільному праві (теорія, законодавство, судова практика) / В.Д.Примак.–К.:Юрінком Інтер,2008.–432с.
87. Прокудина Л.А. Возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями правоохранительных органов.–М.:Городец,1998.
88. Рожкова М. Юридические факты в гражданском праве.–М.,2006.–80с.
89. Русу С.Д. Делікти в цивільному праві України: навч.посібн.–Хмельницький: Вид-во НАПВУ,2001.—164с.
90. Саватье Р. Теория обязательств: юридический и экономический очерк./ пер. с франц. и вступит. статья Р.О.Халфиной.–М.:Прогресс,1972.–440с.
91. Савицька А.М. Поняття протиправності та її форми за радянським цивільним правом.–Львів:Вища школа,1974.

92. Саприкіна І.В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики).–К.,2006.
93. Сидоренко А.В. Чрезвычайные морские происшествия (правовые аспекты).–Одесса: Латстар,2001.–400с.
94. Синайский В.И. Русское гражданское право/ В.И.Синайский.–М.:Статут,2002.
95. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підручник.–Х.:Еспада,2006.–776с.
96. Смирнов В.Т., Собчак А.А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве.–Л.:ЛГУ,1983.–152с.
97. Смирнов В.Т., Собчак А.А. Понятие источника повышенной опасности// Советская юстиция.–1988.–№18. – С. 61-62.
98. Стефанчук Р.О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві.–К.:Науковий світ,2001.
99. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту./ Р.О.Стефанчук.–Хмельницький: Вид-во Хмельницьк. ун-ту управління та права, 2007.–62бс.
100. Судова практика з відшкодування моральної шкоди/ Укладач – В.М.Манукян. –К.:Істина,2008.–320с.
101. Тархов В.А. Ответственность по советскому гражданскому праву.–Саратов: Изд-во Саратовского ун-та,1973.–456с.
102. Филимонов Д.А. Возмещение вреда, причиненного в состоянии крайней необходимости, по российскому гражданскому праву: монография/ Д.А.Филимонов, Е.П.Чорновол; Урал.акад.гос.службы.–Екатеринбург,2007.–115с.
103. Флейшиц Е.А. Обязательства из причинения вреда и из неосновательного обогащения.–М.,1951.–236с.
104. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении.–М.:Юрид лит.,1974.–352с.
105. Харитонов Є О., Харитонova О.І. Цивільні правовідносини: навчальний посібник.–К.:Істина,2008.–304с.
106. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2-х тт.– Том 2.– Пер. нем.– М.:Междунар.отношения,1998.–С.359-481.
107. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник / С.С.Бичкова, І.А.Бірюков, В.І.Бобрик та ін.; за ред. С.С.Бичкової.–К.:КНТ,2006.–480с.

108. Цивільне право України: академічний курс: підручник: у 2 т./за заг.ред. Я.М.Шевченко.–К.:Концерн «Видавничий дім «ІнЮре»,2003.–Т.2. Особлива частина.–С.322-395.
109. Цивільне право України: В 2-х томах. Т.2. Підручник / За ред. д-ра юрид.наук, проф..Є.О.Харитоновна; канд.юрид.наук Н.Ю.Голубевої.–Х.:ТОВ «Одіссей»,2008.– С.692-737.
110. Цивільне право України. Особлива частина: підручник/ за ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової, Р.А.Майданика.–3-тє вид., перероб. і доповн.– К.:Юрінком Інтер,2010.–С.975-1013.
111. Цивільне право: підручник: у 2 т./Борисова В.І. (кер.авт.кол.), Баранова Л.М., Бєгова Т.І. та ін.; за ред. В.І.Борисової, І.В.Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького.– Х.:Право.–2011.–Т.2.–С.716-795.
112. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар/ за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України.–К.:Істина,2004.–С.780–809.
113. Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах. Частина 2/ Кер.авт.кол. та відп.ред. проф.. А.С.Довгерт, проф. Н.С.Кузнецова.– К.:Юстиніан,2006.–С.771-834.
114. Чередниченко Л.К. Понятие и виды источников повышенной опасности: учебное пособие.–Владивосток,1975.
115. Черепяхин Б.Б. Об ответственности за вред, причиненный правомерной деятельностью/ Б.Б.Черепяхин // Правоведение.– 1994.– №5–6.– С.45–52.
116. Шевченко Я.Н. Правовое регулирование ответственности несовершеннолетних.– К.:Наукова думка,1976.
117. Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права/ Г.Ф.Шершеневич.–Тула:Автограф, 2001.–С.508-522.
118. Шиминова М.Я. Возмещение вреда, причиненного здоровью.–М.,1972.
119. Шиминова М.Я. Компенсация вреда гражданам. Гражданско-правовое регулирование.– М.:Наука,1979.–184с.
120. Шишкин С.К. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности: монография/ С.К.Шишкин; Владимирский юридический институт Министерства юстиции РФ.–Владимир,2004.–132с.
121. Эрделевский А.М. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики/ А.М.Эрделевский.–3-е изд.,испр.и доп.– М.:Волтерс Клувер,2007.–320с.
122. Эрделевский А.М. Моральный вред и компенсация за страдания: науч.-практ.пособ.–М.:БЕК,1997.

123. Яблочков Т.М. Влияние вины потерпевшего на размер возмещаемых ему убытков// Антологія української юридичної думки: в 6т./ редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова) та ін.–К.:Видавничий Дім «Юридична книга»,2003.–Т.6: Цивільне право/ Упорядники: Я.М.Шевченко, І.Б.Усенко, Г.П.Тимченко, Т.І.Бондарук, С.Є.Морозова; відп. редактор Я.М.Шевченко.–С.476-505.
124. Яблочков Т.М. Влияние вины потерпевшего на размер возмещаемых ему убытков: в 2 т./ Яблочков Т.М.– Ярославль:Тип.Губ.правл.,1910.–Т.1.–471с.
125. Яблочков Т.М. Влияние вины потерпевшего на размер возмещения ему убытков: в 2 т./ Яблочков Т.М.– Ярославль,1911.–Т.2.–612с.
126. Ярошенко К.Б. Жизнь и здоровье под охраной закона.–М.,1990.
127. Ярошенко К.Б. Специальные случаи ответственности за причинение вреда.– М.:Юрид.лит.,1977.
128. Ярошенко К.Б. Понятие и состав вреда в деликтных обязательствах// Проблемы современного гражданского права: сб. статей.–М.:Городец,2000.–С.328–341.

Перелік авторефератів та дисертаційних досліджень з проблем відшкодування шкоди

129. Антонов С.В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг: дис. ... канд.юрид.наук: спец.12.00.03 / НАН України; Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького.–К.,2006.–206с.
130. Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: дис. ... канд.юрид.наук.–Х.,2004.–212с.
131. Боброва Д.В. Проблемы деликтной ответственности в советском гражданском праве: автореф. дис. ... докт.юрид.наук.–Х.,1988.–56с.
132. Булеца С.Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правового регулювання (порівняльно-правове дослідження на матеріалах України, Угорської, Словацької та Чеської республіки): дис. ... канд.юрид.наук.–Одеса, 2005.
133. Волков О.А. Зобов'язання відшкодування шкоди, завданої в стані крайньої необхідності за цивільним законодавством України: дис. ... канд.юрид.наук.–К.,2009.
134. Габріадзе М.Р. Зобов'язання, що виникають внаслідок створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи у цивільному законодавстві України: дис. ... канд.юрид.наук.–К.,2007.
135. Калетнік І.Г. Зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди службовими особами митних органів, в цивільному законодавстві України: дис. ... канд.юрид.наук.– Одеса,2004.–197с.

136. Канзафарова І.С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: дис. ... докт.юрид.наук.–К.,2007. Вип.29. Юридичні і політичні науки.–453с.
137. Лов'як О.О. Відшкодування шкоди, завданої громадянинові службовими особами органів внутрішніх справ України: дис. канд.юрид.наук.–К.,2007.
138. Медведева Т.М. Возмещение вреда, причиненного правоохранительными органами: автореф.дис. ... канд.юрид.наук.–Саратов,1984.
139. Мусияка В.Л. Солидарная ответственность за причинение вреда: автореф. дис. ... канд.юрид.наук / Мусияка В.Л.–Х.,1976.–19с.
140. Неверов А.В. Необходимая оборона: проблемы квалификации и правоприменения: дис. ... канд.юрид.наук.–М.,2003.
141. Ніжинська І.С. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями службових осіб дізнання і досудового слідства в системі органів внутрішніх справ: дис. ... канд.юрид.наук.–К.,2003.–190с.
142. Паліюк В.П. Правове регулювання відшкодування моральної (немайнової) шкоди: автореф. дис. ... канд.юрид.наук.–Х.,2000.–18с.
143. Пендяга Г.Л. Відповідальність за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки: автореф. дис. ... канд.юрид.наук.–К.,2008.–15с.
144. Плачков Д.Ф. Відшкодування шкоди фізичній особі, що потерпіла від злочину, за цивільним законодавством: дис. ... канд.юрид.наук.–К.,2008.
145. Примак В.Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: дис. ... канд.юрид.наук.–К.,2005.
146. Приступа С.Н. Возмещение вреда, причиненного в результате столкновения автотранспортных средств: автореф.дис. ... канд.юрид.наук.–Х.,1983.–19с.
147. Ременяк С.Я. Відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами за цивільним законодавством України: дис. ... канд.юрид.наук.–Одеса,2008.–212с.
148. Русу С.Д. Захист прав військовослужбовців у зобов'язаннях, що виникають внаслідок заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки: автореф. дис. ... канд.юрид.наук.–Хмельницький,1998.–18с.
149. Савицкая А.Н. Гражданская ответственность государственных органов за вред, причиненный их должностными лицами (статьи 407 и 407-а ГК): автореф. дис. ... канд.юрид.наук// Всесоюзный ин-т юрид.наук.–М.,1953.
150. Саприкіна І.В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики): дис. ... канд.юрид.наук.–К.,2006.
151. Терещенко Н.В. Особливості відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки: дис. ... канд.юрид.наук.–К.,2003.–163с.

152. Фролов М.М. Відшкодування шкоди, завданої органами внутрішніх справ України: автореф.дис. ... канд.юрид.наук: спец.12.00.03/ НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України.–К.,2006.–19с.
153. Церковна О.В. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди: дис.. канд.юрид.наук.–К.,2008.
154. Шапошніков Д.С. Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та життю особи, яка без відповідних повноважень рятувала майно іншої особи: дис. ... канд.юрид.наук.–Одеса,2005.
155. Шевченко А.С. Возмещение вреда, причиненного правомерным поведением: автореф. дис. ... канд.юрид. наук.: спец. 12.00.03/ Ленинград. гос. ун-т им. А.А.Жданова.– Л., 1986. – 15с.
156. Шевченко Я.Н. Теоретические проблемы правового регулирования гражданской ответственности несовершеннолетних за правонарушения: дис. ... док.юрид.наук : спец. 12.00.03/ Шевченко Я.Н.–Киев,1981.–365с.
157. Шемонаєв В.Ю. Загальна аварія (цивілістичні аспекти): дис. ... канд.юрид.наук.–К.,2003.
158. Шимон С.І. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. ... канд.юрид.наук.–К.,1998.
159. Шиналиев Н.Н. Гражданско-правовая ответственность за вред, причиненный налоговыми органами и их должностными лицами. жис. ... канд.юрид.наук: спец.12.00.03/ Шиналиев Н.Н.–М.,2005.–170с.